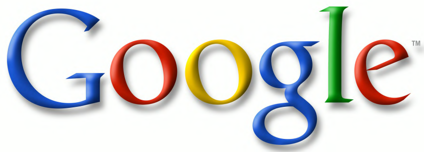

M. ANTONII MURETI

VARIAE LECTIONES

SELECTAE.

ANNOTATIONE INSTRUXIT

FRIDERICUS CAROLUS KRAFT,

THEOLOGIAE ET PHILOS. DOCT. IOANNEI HAMBURGENSIS
DIRECTOR ET PROFESSOR.

LIPSIAE 1830.

IN LIBRARIA DYCKIANA.

٥١٩٢

PRAEFATIO.

Quum ante hos ipsos quatuor annos selectas M. Anton. Mureti Epistolas, Praefationes et Orationes adiuncta annotatione edidissem: plures homines docti, penes quos talium rerum erat iudicium, non modo librum a me instructum laudarunt et iuventuti studiosae utilem fore censuerunt, sed mihi quoque auctores suasoresque exstiterunt, ut similem delectum adornarem ex eiusdem elegantissimi scriptoris Variis Lectionibus, quae non minus orationis praestantia miram quandam delectationem legentibus afferrent, quam argumentorum et varietate et suavitate non mediocrem utilitatem haberent. Quorum voluntati iam prius paruissem, nisi paranda fuisset tertia editio Lexici Ger-

manico-Latini a me conditi. Hoc autem labore exantlato, confestim et lubentissimo animo redii ad Muretum, cuius dulcedo semper ita me allexit atque permulsit, ut aegre ab eo me abstrahi paterer. Nam recte quum multi alii tum Fr. Aug. Wolfius, qui non Graece solum doctissimus erat, sed Latinarum etiam literarum luculentus iudex et elegans spectator, iuvenibus, qui consilium ipsius de recte scribendi ratione expeterent, etiam atque etiam suadere solebat, ut se conferrent ad Mureti Varias Lectiones studiose legendas earumque orationem imitando exprimendam. Quanta vero sit huius pulcherrimi operis Muretini commendatio, non est quod fusius hoc loco exponamus et doceamus. Accedant Latinitatis studiosi ad eius lectionem et saepe multumque redeant ad hos limpidissimos fontes, unde tam nativae et integrae orationis indolem cognoscere possint, quam plurimas et utilissimas res, quarum cogni-

tione vix possunt carere, quibus non satis est primoribus, ut aiunt, labris gustare doctam antiquitatem.

Praeterea mirum sane videri possit, hunc librum Mureti et a scribendi genere elegantissimum et ab ipsis rebus, quae eo tractantur, utilissimum, adhuc non eo quo par erat studio lectitatum fuisse. Non paucos enim reperias Latinarum literarum studiosos, qui notitiam familiaritatemque cum eo contraxerint nullam. Cuius rei causam in eo potissimum quaerendam esse iudicamus, quod antiquiores editiones rarissimae erant et Wolfiana editio non absoluta. Wolfius enim praeclare meritus esset de optimis literis, si ei placuisset, inchoatum opus ad umbilicum, ut dicitur, adducere et instans addere annotationem. Multis annis intermissis opus intermissum perficiendum suscepit vir doctissimus, *Faesi* Helvetus, qui ipse prius audierat Wolfium, quum studiorum causa Halis inter academiae ci-

ves versaretur. Et profecto habemus quod gaudeamus, Mureto talem exortum esse explanatorem. Nam et ipsa Mureti verba diligenter et accurate ad optima exemplaria emendavit et annotationem doctam adiecit, quae multum facit ad ea, quae auctor libri scripserat, melius intelligenda et etiam emendanda.

Iam paucis dicendum est, quam rationem nos secuti simus in adornando hoc delectu Variarum Lectionum, quae Muretum habent auctorem. Primum nobis hanc legem scripsimus, ut ea reciperemus, quae iuvenili aetati et iis studiis, quae coluntur in ludis literariis, convenirent atque conducerent. Imprimis autem rationem habuimus eorum, qui ad eruditam antiquitatem cognoscendam animum potissimum appulerunt. Huius enim studiosi, dici vix potest, quantum inde quum utilitatis, tum oblectationis capere queant. Locos

veterum scriptorum, quos multos attulit atque vel explanavit vel correxit Muretus, et Welfio et Faesio ducibus in annotatione, quae post verba auctoris apposita est, sedulo indicavimus, ut conferri possint apud ipsos veteres scriptores. Deinde quae ad res illustrandas, aut ad verba difficiliora et rariora explicanda pertinere videbantur, breviter annotavimus. Quare non omittenda putavimus, quae faciunt ad ad res memorabiles paucis commemorandas, ad hominum vitas summatim narrandas. Denique silentio non praetermisimus, si quid minus Latine dictum exciderat Mureto, id quod recte, quamquam raro, iam dudum Dav. Ruhnkenius in editione Operum Mureti facere instituerat. Huius praestantissimi viri notulas recepimus integras et maiorem quoque partem earum, quae Faesius scite et docte in annotationibus additis ante nos scripserat. Quod institutum nemo, opinor, vituperabit. Uti-

nam quae a nobis adiuncta sunt, idoneis doctarum rerum existimatoribus probentur.

Si quis verò inveniatur, qui parum sapienter nos consulere rationibus discentium existimet, quod eos ad recentioris scriptoris libros legendos maiorem in modum invitemus atque hortemur, ei quid respondeamus, promptum est et expeditum. Non sumus ii, quibus lectio veterum scriptorum postponenda videatur lectioni eorum, qui recentiore aetate Latinitatis laude floruerunt. At si adolescentuli fundamenta grammaticae Latinae probe posuerunt et in scribendo non prorsus tirones et hospites sunt: tum profecto plurimum facere putamus ad orationis elegantiam fingendam poliendamque, si sumatur aliquis ex recentioribus ac studiose et continenter ita cognoscatur, ut quaedam familiaritas cum eo contrahatur. Ita demum fiet, ut facilius bene scribendi rationi assuescant et Latine etiam disputare discant de iis rebus,

quae in veterum libris non tractantur. Ex assidua autem Variarum Lectionum Mureti tractatione hunc maxime fructum veterum literarum studiosi percipere possunt, quod tali duce et magistro optime intelligent, quomodo vel de grammaticis rebus possit iucunde, ornate et luculenter scribi. Sed nolo esse longior in re satis nota et certa, praesertim quum in praefatione ad Mureti Epistolas et Orationes quaedam de ea disseruerim. Praeter Ruhnkenii et Wyttenbachii testimonia alio loco allata dignus quoque est, qui audiatur Aug. Matthiae in Praefat. ad Eloquentiae Latinae Exempla p. III. „*Veteres enim ipsi, quum res tractent a nostris moribus, institutis, consuetudine vitae et ingeniis remotiores, difficiliorem etiam, certe aetati puerili, imitationem habent, propterea quod nondum eius aetatis est, orationis genus, quod exprimere student, ad argumenta diversa ab iis, in quibus illud versabatur,*

accommodare, sed ut in progrediendo proxima quaeque apprehendimus, quibus sustentati et adiuti ad ulteriora etiam perveniamus, sic in Latine scribendo ea demum oratio imitationem et excitat et adiuvat, quae in materia nobis familiari versatur."

Reliquum est, ut hanc opellam nostram Mureto tributam commendemus peritis harum rerum arbitris et ab iis petamus, ut aequi boni nostris studiis consulant. Quodsi iudicaverint, nos in provincia suscepta feliciter versatos esse, valde laetabimur et de studiosa iuventute mereri sedulo pergemus.

Denique meritas gratias agimus Viro doctissimo et clarissimo, M. *Georg. Aenoth. Koch*, Drebacensi, qui non modo specimina typographica singulari cura correxit, sed indices quoque rerum et verborum utilissimos confecit.

M. ANTONII MURETI

VARIAE LECTIONES

SELECTAE.

M. ANTONII MURETI IN LIBROS VARIARUM LECTIONUM PRAEFATIO

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM, CARDINALEM AC PRINCIPEM ILLUSTRISSIMUM,

Singularem omnium honestarum artium Patronum.

Magnopere peccare mihi viderer, HIPPOLYTE, Cardinalis Illustrissime, si otium illud, quod et plurimum et honestissimum Tua mihi benignitate conceditur, alia ulla re, quam litterarum et earum artium, quibus Te insigniter oblectari video, assidua tractatione consumerem. Nam cum ea Te praecipue causa commoverit, ut aditum mihi ad familiaritatem Tuam ultro patefaciendum putaris, quod ad Te de mea erga illas incredibili voluntate, meis fortasse scriptis et amicis de me

summorum hominum concitata sermonibus fama pervenerat: quis me ferendum putet, nisi quam de me opinionem incognito adhuc et absente conceperas, eam praesens ipse omni studio, omnique corporis et animi contentione confirmem? Ita igitur facio. Quarum artium singularis pulchritudo mentem meam usque a puero admirabili quodam sui desiderio incenderat, eas nunc demum beneficio Tuo aliis omnibus curis solutus, magno et alacri animo persequor: neque sane committo, ut qui me Tibi tanquam hominem et non ineruditum, et eruditionis ac doctrinae sitientissimum commendarunt, cum in illo priore indulserint amori erga me suo, in hoc etiam altero eidem obsecuti, ac non potius id, quod exploratum haberent, vere apud te testati esse videantur. Quod cum facio, primum, quo nihil dulcius est, nihil optabilius, naturae meae propensionem sequor. Vere enim hoc Tibi affirmare possum, si quis mihi deus omnes opes, omnia commoda, omnem potentiam proponat, ea lege ac conditione, ut semel deponam haec studia et has qualescunque litterulas, altrices adolescentiae

meae, fidissimas meorum omnium temporum comites deseram, nunquam id faciam, neque quicquam tanti esse ducam, quod mereri velim, ut a suavissimo earum amplexu et contubernio abducar. Quare, ut dixi, cum in eas toto pectore incumbo, naturae meae pareo, idque facio, quod si facere vetarer, vitalem mihi esse vitam non putarem. Deinde, quo mihi nihil prius ac potius neque est, neque esse debet, voluntati Tuae morem gero. Saepe enim mihi, quae Tua est humanitas, affirmasti, nullum Tibi a me genus obsequii praestari posse iucundius, quam, si omne tempus arbitratu meo ponerem in litteris, et aliquid assidue, quantum in me esset, excuderem, quod et mihi ornamento, et aliis usui, et Tibi oblectationi esse posset. Neque vero me, ut id faciam, oratione tantum cohortaris, verum etiam exemplo. Quid enim facere nos oportet, quicunque Tuis opibus non aliam ob causam fovemur, sustentamur, ornamur, quam ut in his studiis omni cogitatione defixa, dies noctesque exerceamur: cum Te, Te, inquam, ipsum, quem moderatrix humanarum rerum providentia in altissimo dignitatis gradu col-

locatum, perpetua gravissimorum munerum procuratione districtum teneri voluit, inter tot, tam graves, tam multiplices curas, tantopere ad tranquillitatem et salutem publicam pertinentes, quotidie tamen aliquid temporis harum artium tractationi tribuere videamus? Nimirum, et unusquisque nostrum naturae suae, ut ait poëta quidam, semina sequitur: et quibuscum diu ac familiariter vixit, eorum mores et instituta vivendi facile ac libenter imitatur. Te vero cum omnis honestatis ac dignitatis amantissimum, omnium, quae ad comparandam veram ac solidam gloriam pertinent, appetentissimum natura genuisset: consecuta deinde FRANCISCI VALESII, Galliarum Regis optimi ac maximi, intima illa, qua tot annos usus es, consuetudo magis etiam incitavit ad easdem illas vias, in quas ipsa Te natura deduxerat, animosius et constantius persequendas. Ille homines eruditos ad se ex omnibus orbis terrarum partibus, amplissima eorum industriae praemia statuens convocabat. Idem illud exemplum iamdudum Italia Te maxima cum Tua laude renovantem intuetur. Ad regalem illius mensam non ullum

acroama aut libentius, aut saepius, quam vox alicuius eruditi hominis, audiebatur. Epulae quoque Tuae quotidie nulla re magis, quam gravissimis et honestissimis virorum doctrina praestantium sermonibus, condiuntur. Ille igitur ad ceteras suas laudes eam addidit, qua nulla, meo quidem iudicio, maior est, nulla praeclarior, ut communi omnium populorum consensu Litterarum Pater nominaretur. Idem illud cognomen Tibi apud posteros tributum iri, cuivis perfacile est, qui Tuam erga homines liberalium artium scientia excultos munificam planeque regiam voluntatem cognoverit, augurari. Nos interea, qui per Te hoc otio fruimur, omnem industriam eo conferre oportet, ut, quacumque ratione possumus, heroicas ac prope divinas virtutes Tuas omni genere monimentorum ad immortalem posteritatis memoriam consecremus. Non quod rerum a Te gestarum gloria nostro testimonio indigeat, sed quod alia nobis via nulla relinquitur, qua ingrati animi notam effugere valeamus. Igitur alii quidem, quibus maior doctrinae copia est, alia Tibi graviora, et maioris operae inscribent. Ego autem, qui non-

dum eam facultatem consecutus sum, ut a me quicquam egregium exspectari debeat, scribam tamen, qualiacunque potero, et hisce parvis ac tenuibus munusculis testabor hominibus magnitudinem observantiae erga Te meae. Illud quidem certe omni ope conabor efficere, ut scripta mea, si nullam aliam ob causam in pretio sint, utilitate tamen tueantur ipsa se, et hoc saltem nomine a studiosis hominibus non negligantur. Quod et alias feci et in iis maxime, quos nuper apud Te scripsi, Variarum Lectionum libris. Primum enim cum in praestantissimis utriusque linguae scriptoribus multa, vel temporum vel hominum culpa, corrupte et depravate legantur, eaque res vel non animadversa errorem, vel animadversa molestiam et difficultatem legentibus obiicere soleat: eius incommodi ut pars aliqua per me tolleretur, operam dedi. Deinde, cum et illud constet, veteres Latinos summo studio esse in Graecorum imitatione versatos, et eorum locorum, quos illi ab his acceptos in usum suum transtulerunt, diligens et accurata notatio magnam his temporibus utilitatem habere creda-

tur: huius quoque generis inspergenda nonnulla esse duxi. Narratiunculas etiam aliquot admiscui quarundam historiarum, quae neque contritae ac communes essent, neque fore iniucundae cognitu viderentur. Ubi autem ita res tulit, ut ab iis, qui vel aetate nostra, vel etiam superioribus temporibus in hoc ipso curriculo industriam suam exercuerant, dissentirem: feci id, ut et natura et consuetudo mea fert, libere, sed ea tamen moderatione servata, ut imminutam esse a me dignitatem suam, nemo conqueri possit, nisi qui tantum sibi tribuat, ut errare se posse non putet. Quod neque cuiquam unquam contigit, et maius est, quam ut convenire in humanam fragilitatem queat. Sed nos quid fecerimus, ipsa res indicabit. Testatum quidem omnibus esse volumus, nihil aliud nobis propositum fuisse, quam ut sine cuiusquam offensione auxilii aliquid attulisse huic studiorum generi diceremur. A Te autem, HIPPOLYTE, Principum decus, etiam atque etiam petimus, ut, qua nos humanitate in familiarium Tuorum numerum recipere dignatus es, eadem hos labores nostros, qui

nulla re magis, quam Tui nominis auctoritate, nixi in publicum prodeunt, Tibi accipiendos putes: neque tam, quid amplitudini Tuae conveniat, quam, quid praestari a nobis possit, expendas. Nam et haec ipsa novis in dies accessionibus crescent, et alia suo tempore, quae Tibi gratiora fore confidimus, proferentur.

M. ANTONII MURETI
VARIARUM LECTIONUM
LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Tres Isocrates. Cuius sit Παραίνεσις ad Demonicum, indicatum.

Elegans in primis, et cum saluberrimis referta praeceptis, tum omnibus condita dicendi festivitatibus oratio, quae Paraenesis [1]) ad Demonicum inscribitur, non eius scriptoris est, cuius vulgo putatur. Nam cum ab Isocrate illo, qui Socratis et Platonis aequalis fuit, cuiusque domus officina eloquentiae [2]) habita est, fluxisse, eiusque ingenio elaborata esse credatur, id secus est: quodque etiam in aliis contigisse scimus, errorem hic obiecit hominibus nominum similitudo. Tres enim facundi [3]) ac diserti fuere homines, quibus omnibus idem Isocratis nomen fuit. Unus is, quem modo diximus, qui a Socrate commendatur in Phaedro [4]), quemque Cicero, dissentiente Bruto, tantopere laudabat [5]): alter, huius discipulus, cuius apud Suidam mentio est [6]). Neutrius autem horum est ea, de qua loquimur, oratio: sed tertii cuiusdam Isocratis [7]), qui Ciceronis temporibus flo-

ruit. Id ita esse, didici ex Dionysio Halicarnasseo, qui in aureolo libello [8]) de Arte rhetorica, quendam ex ea citans locum, Isocratem ipsius auctorem, suum et Echecratis, ad quem scribit, sodalem vocat. Eius verba sunt [9]): *Ἰσοκράτης μὲν ὁ σὸς ἑταῖρος καὶ ἐμός, ὦ Ἐχέκρατες, εἴπερ ἄλλο τι, φησὶ χρῆναι προςεῖναι τοῖς σπουδαίοις ἀνθρώποις, ἐν τῇ παραινέσει τῇ πρὸς τὸν Ἱππονίκου*, — ita enim legendum est, non, ut in vulgatis libris, *πρὸς τὸν Ἱππόνικον* — *καὶ τὴν φιλοπροςηγορίαν, ὅπερ ἐστὶ τὸ προςφωνεῖν τοὺς ἀπαντῶντας, ὡς αὐτός φησι.* Locus autem, quem indicavit Dionysius, ita apud Isocratem [10]) legitur: *Τῷ μὲν τρόπῳ γίγνου φιλοπροςήγορος, τῷ δὲ λόγῳ εὐπροςήγορος. Ἔστι δὲ φιλοπροςηγορίας μὲν τὸ προςφωνεῖν τοὺς ἀπαντῶντας, εὐπροςηγορίας δὲ τὸ τοῖς λόγοις αὐτοῖς οἰκείως ἐντυγχάνειν.* Harpocration [11]) tamen, qui sit ἐπακτὸς ὅρκος, exponens, Isocratem Apolloniaten eius, de quo agimus, libelli auctorem facit. At is veteris illius Isocratis auditor fuit, ut apud Suidam est. Hermogenes [12]) autem aperte eundem Isocratem huius Paraeneseos et ceterarum orationum, de quibus nulla dubitatio est, quin sint eius, qui cum Socrate et Platone vixit. Sed magis me ea, quae supra recitavi, verba Dionysii movent.

M. ANTONII MURETI
VARIARUM LECTIONUM
LIBER PRIMUS.

Caput I.

Tres Isocrates. Cuius sit Παραίνεσις ad Demonicum, indicatum.

Elegans in primis, et cum saluberrimis referta praeceptis, tum omnibus condita dicendi festivitatibus oratio, quae Paraenesis [1]) ad Demonicum inscribitur, non eius scriptoris est, cuius vulgo putatur. Nam cum ab Isocrate illo, qui Socratis et Platonis aequalis fuit, cuiusque domus officina eloquentiae [2]) habita est, fluxisse, eiusque ingenio elaborata esse credatur, id secus est: quodque etiam in aliis contigisse scimus, errorem hic obiecit hominibus nominum similitudo. Tres enim iucundi [3]) ac diserti fuere homines, quibus omnibus idem Isocratis nomen fuit. Unus is, quem modo diximus, qui a Socrate commendatur in Phaedro [4]), quemque Cicero, dissentiente Bruto, tantopere laudabat [5]): alter, huius discipulus, cuius apud Suidam mentio est [6]). Neutrius autem horum est ea, de qua loquimur, oratio: sed tertii cuiusdam Isocratis [7]), qui Ciceronis temporibus flo-

Virgilius indicio est, qui illud ipsum litus eo nomine vocavit [4]:

At procul in sola secretae Troades acta
Amissum Anchisen flebant.

Ita igitur *actam* uterque, ut Terentius [5], et Cicero ipse [6] urbem Atheniensium *Actu*. Sed et S. Ambrosius eadem voce usus est libro quinto Hexaëmeron [7]: *Quae*, inquit, *non in acta, nec in litoribus, sed in Atlantici maris profundo feruntur videri.* Neque dissimili modo C. Plinius libro VII. Naturalis historiae [8] *probata* pro pecudibus dixit. Eius verba sunt: *In eadem Africa familias quasdam effascinantium Isigonus et Nymphodorus tradunt: quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes.* Non enim quae familiae illae probassent, ea interire affirmavit, sed, ut dixi, τὰ πρόβατα.

Caput III.

Horatii locus ex Euripide expressus.

Quod Horatius libro primo Epistolarum pereleganter scripsit [1], esse verba et voces quasdam, quibus animi morbos lenire ac mitigare fas esset, respexisse ipsum arbitror ad locum quendam Euripidis ex Hippolyto coronato [2], ubi nutrix Phaedram insano privigni amore incensam alloquens, admonet eam, ut morbum illum suum fortiter ferat: esse enim cantus et sermones quosdam, in quibus insit vis ad eum mulcendum ac molliendum. Versus Euripidis hi sunt:

Νοσοῦσα δ' εὖ πως τὴν νόσον καταστρέφου.
Εἰσὶν δ' ἐπῳδαὶ καὶ λόγοι θελκτήριοι.
Φανήσεταί τι τῆσδε φάρμακον νόσου.

Horatii autem hi:

Fervet avaritia miseroque cupidine pectus?
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis et magnam morbi deponere partem.

Non tamen uterque idem intellexit. Nam illa de magicis carminibus, hic de sermonibus philosophicis loquitur, a quibus vera omnium morborum animi petenda medicina est. Quanquam si quis Euripidem quoque idem *κατ' ἀλληγορίαν τινὰ* significare voluisse censeat, libenter me socium ipsius sententiae ascripserim. Gaudet enim poëta ille eiusmodi sententiis, quae neque a populari consuetudine discedant, et philosophicum tamen intra se aliquid occultent. Nam quod in versibus Horatii lego, *miseroque cupidine*, non, ut in plerisque libris legitur, *miseraque cupidine*, in eo veteres libros auctores habeo; ac praeterea, esse id ex Horatii consuetudine [3]), nullo negotio probare possum. Ita enim alibi [4]):

At bona pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit.

Et in Odis [5]):

Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus aufert.

ut dubitari plane non possit, quin ea vera scriptura sit.

Caput. IV.

Ciceronis locus ex oratione pro P. Quinctio pulchre a Paulo Manutio correctus.

Quod si facere nolit, atque inhibuerit eiusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere: sese nihil precari, et, si quid agere velit, iudicio defendere. Ita leguntur Ciceronis verba haec ex oratione pro P. Quinctio [1]) in omnibus impressis libris, praeterquam in Manutianis. Quae cum corrupta esse constaret, fuerunt, qui pro *inhibuerit* reponerent *instituerit.* At praeclare, ut solet, Manutius: de quo viro merito dubitari potest, plusne ipse Ciceroni, an ipsi Cicero debeat. Nam et ipse tractandis assidue Ciceronis scriptis eam assecutus est eloquentiae laudem, qua vincit omnes: et cum ad ingenium, quo excellit, addidisset eam diligentiam, eamque laborum perpessionem ac tolerantiam, qua vires ipsamque adeo valetudinem suam, magno nostro omnium, quotquot eum, quia plane novimus, plurimi etiam facimus, dolore prostravit [2]); incredibile est, quot ab errorum millibus eos libros felicissime vindicarit. At aetas nostra mirificam quandam extulit vim hominum improborum, qui magnam laudem in obtrectatione positam putant, neque quicquam cupidius faciunt, quam ut, quicquid possunt, quacunque ratione possunt, ex aliena gloria deterant [3]), creduntque ita se demum emersuros, si eos, qui exstant, depresserint. Quam rationem grassandi ad famam [4]) nemo unquam sapiens approbavit.

Sed me amoris quidam aestus ab eo, de quo dicere coeperam, abduxit. Omnino autem, cum de Paulo Manutio loquendum est, moderari orationi meae neque volo, neque possum, neque debeo. Alii complures rationem inire poterunt, quot ipsi locos in Cicerone correxerint: illi aut uni, aut cum paucissimis, licet dicere,

Pauperis est numerare pecus [5]).

In illius igitur libris (tandem enim ad propositum me referam tamen) is, de quo agebam, locus ita legitur: *Quod si facere nolit, atque imbiberit eiusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere*, etc. praeclare, ut dixi. *Imbiberit* [6]) enim est, hoc sibi plane proposuerit, hoc ita in mente ac cogitatione sua defixerit, ut evelli non queat. Est autem ita scriptum omnibus litteris, in longe plurimis vetustis codicibus. Sed insolentia locutionis fefellerat alios, quae Manutium non fugit. Meminerat enim ita locutum Lucretium lib. III. [7]):

Qui petere a populo fasces saevasque secures
Imbibit.

Et libro sexto [8]):

— non quod violari summa deum vis
Possit, ut ex ira poenas petere imbibat acres.

Ut ergo a Lucretio dictum est, *imbibat petere*, sic a M. Tullio, qui eum poëtam studiosissime legerat, *imbiberit perducere*. Usus eodem modo et Livius libro secundo Annalium [9]): *Neque memor*

eius, quod initio consulatus imbiberat, reconciliandi animos plebis.

CAPUT V.

Horatii locus, qui multis in libris corrupte legitur, explicatus.

Versus hi sunt e secundo Odarum Horatii [1]:

Vivet extento Proculeius aevo,
Notus in fratres animi paterni.
Illum aget penna metuente solvi
Fama superstes.

Quorum qui proxime ultimum antecedit, ita in multis libris legitur:

Illum aget penna haud metuente solvi.

Constat autem ita correctum esse ab aliquo, qui sententiam quidem videret, sed vim verborum non satis perspiceret, putaretque ita melius aeternitatem famae significatum iri, si particula illa negandi vim habens adderetur: alioqui fore, ut parum firmitatis inesset ea in fama, cuius pennae solutionem metuere dicerentur. Firmitas enim fiduciam, infirmitas metum parit. At ille, quisquis fuit, inani et frivolo argumento delusus est. Nam quia quae metuimus, refugimus longissimeque nos ab iis abducimus, factum, ut Horatius pennam metuentem solvi dixerit eam, quae semper longissime ab omni solutione abfutura esset. Est autem simile illud Virgilii [2],

Arctos Oceani metuentes aequore tingui.

Nam ut *metuentes tingui* dixit is, quae nunquam

tinguerentur: ita hic *pennam metuentem solvi*, quae nunquam solveretur. Hoc eo libentius annotavi, quod ut alia multa, ita hoc quoque mendum in eos libros, quibus addita sunt mea scholia, operarum negligentia, me absente atque inscio, irrepserat.

CAPUT VI.

Equitandi verbum quod Euro tribuit Horatius, Euripidem quoque eodem modo locutum esse.

Audaci sane metaphora usus videtur Horatius, cum Euro vento equitandi verbum tribuit. Notus est enim ille versiculus [1],

Per Siculas equitavit undas.

Neque unquam id, ut opinor, sine veterum exemplo ausus esset. Sed meminerat, Euripidem quoque eodem modo locutum esse de Zephyro. Itaque fecit more suo, ut, persequendis Graecorum vestigiis, τὸ τῆς λέξεως καινόν τε καὶ ξενικὸν quaereret, seque quam longissime a trita et plebeia loquendi consuetudine abduceret. Quo in genere plane singularis fuit: neque, meo quidem iudicio, Graecas loquendi formas Latinorum poëtarum quisquam vel frequentius, vel fidentius, vel felicius imitatus est. Locus autem ille Euripidis, quem dico, ita scriptus est in Phoenissis [2]):

Ζεφύρου πνοαῖς ἱππεύσαντος ἐν οὐρανῷ.

CAPUT VII.

Duræ compositionis duo insignia exempla: ex Euripide unum, alterum e Sophocle.

Inter ea, quae duram atque insuavem orationis compositionem efficiunt, vix quicquam est, quod magis reprehendatur a dicendi magistris, quam crebra et continuata eiusdem litterae repetitio. Itaque in Virgilio [1]), *casus Cassandra canebat*: in Terentio [2]), *tantam, tam improvisam*, et *consilia consequi consimilia*: in Cicerone, *statua tua stabat* [3]): et *invisae visae* [4]), et in Coeliana [5]), *unquam quanquam*, eiusdemque modi alia in aliis primae classis auctoribus notantur. Sed enim quae duo eius rei exempla in duobus optimis ac praestantissimis poëtis reperi, ea — ita insignia visa sunt — hoc loco proponenda esse duxi. Eorum unum Euripidis est: apud quem Medea, cum Iasoni exprobraret, illum sua opera servatum esse, ita loquitur [6]):

Ἔσωσά σ', ὡς ἴσασιν Ἑλλήνων ὅσοι
Ταυτὸν συνειςέβησαν Ἀργῷον σκάφος.

Quorum versuum in priore, crebra illa repetitio litterae σ, locum etiam comicis iocis ac salibus dedit: siquidem Plato comicus et Eubulus, eiusdem homo artificii, Euripidem ea de causa urbanissime tetigisse traduntur. Alterum Sophoclis et quidem ea in fabula, quae quasi regnum possidere inter tragoedias dicitur. Ibi enim Oedipus cum Tiresia iurgans, eique et aurium et mentis

et oculorum caecitatem obiiciens, hoc eum versu indignabundus incessit [7]:

Τυφλὸς τά τ' ὦτα, τόν τε νοῦν, τά τ' ὄμματ' εἶ.

Ubi cum saepius etiam inculcaverit litteram τ, quam ille alter litteram σ: tamen Euripides dicacium aculeos expertus est: Sophocles a nemine, quod sciam, notatus. Sophoclei non dissimilis est Ennianus ille [8]) me puero decantatus in scholis,

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

Neque valde [9]) ab eo abludit Homericum illud [10]),

Μηδὲ γέροντα κάκου κεκακωμένον.

Caput VII.

De forium aperiendarum ratione apud veteres Graecos. Multis Plauti ac Terentii locis allata lux.

Quaesitum est ex me, cur in Plauti ac Terentii fabulis nunquam fere quisquam egrederetur domo, ut non antea crepuisse fores dicerentur. Respondi, eas fabulas e Graeco conversas esse, iccircoque quarundam consuetudinum, quibus olim Graeci usi essent, impressa in eis extare vestigia. Quod autem Romae antiquis temporibus M. Valerius [1]), Poplicolae frater, honoris insigne habuisse dicitur, ut fores aedium ipsius, non introrsum trahendo, sed in viam publicam pellendo aperirentur, id quondam in Graecia vulgatum fuit [2]); omnesque omnium aedium fores eo modo pandebantur. Quoniam igitur periculum erat, ne quispiam, qui aut praeteriret, aut pro foribus staret, ab impulsa ianua pelleretur: ideo qui exituri

erant domo, solebant prius ipsimet intrinsecus fores aedium suarum percutere, ut illo strepitu admonerentur, qui foris erant, cavere sibi atque eatenus absistere, ut ne laederentur. Hoc a Plutarcho memoriae proditum est, cuius haec sunt in Poplicola [3]: *Τὰς δὲ Ἑλληνικάς*, de ianuis loquitur, *πρότερον οὕτως ἔχειν ἁπάσας λέγουσιν, ἀπὸ τῶν κωμῳδιῶν λαμβάνοντες, ὅτι κόπτουσι καὶ ψοφοῦσι τὰς ἑαυτῶν θύρας ἔσωθεν οἱ προϊέναι μέλλοντες, ὅπως αἴσθησις ἔξω γένοιτο τοῖς παρερχομένοις, ἢ προεστῶσι, καὶ μὴ καταλαμβάνοιντο προϊούσαις ταῖς κλεισιάσιν εἰς τὸν στενωπόν.*

M. ANTONII MURETI VARIARUM LECTIONUM LIBER SECUNDUS.

Caput I.

Sententiam illam, Patria est, ubicunque bene est; acute a Lysia reprehensam.

Quod in vetere tragoedia [1]) Telamonis filius Teucer dixisse traditur, *Patriam esse cuique, ubicunque cuique esset bene*; id etsi pulchre ac sapienter dictum videtur, profectumque ab animo excelso et despiciente omnes acerbitates, quas homini obiicere fortuna posset: graviter tamen et vere reprehensum est ab oratore prudentissimo et acutissimo, Lysia: demonstratumque, eam sententiam hominis esse de suis tantum commodis solliciti, neque ad civilem communionem apti. Non enim valde laborabit, quid patria sua fiat, quicunque eo erit animo, ut illius caritatem opportunitatibus suis metiatur. Solum ipsum, cui primum institit, et caelum ipsum, unde primum spiritum duxit, diligat oportet, qui se bonum civem perhiberi vult: aut, si forte, cum alibi natus esset, civitate donatus est, eam imbibat opinionem, ut, nisi civitati bene sit, ne sibi quidem putet bene esse posse. Itaque Ulixes, ut est in fabulis, cum apud

Calypsonem [2]) posset in omnibus deliciis vivere, tamen illam asperam et lapidosam [3]) patriam suam anteposuit etiam immortalitati: non ita facturus, si illam, quam diximus, Teucri sententiam approbasset. Verum ipsa verba, quibus eam exagitat Lysias, praestat, ut opinor, ascribere. Sunt autem in oratione adversus Philonem [4]), hoc modo: *Καὶ γὰρ οἱ φύσει [5]) μὲν πολῖταί εἰσι, γνώμῃ δὲ χρῶνται, ὡς πᾶσα γῆ πατρὶς αὐτοῖς ἐστιν, ἐν ῇ ἂν τὰ ἐπιτήδεια ἔχωσιν, οὗτοι δῆλοί εἰσιν, ὅτι ἂν, παρέντες τὸ τῆς πόλεως κοινὸν ἀγαθὸν ἐπὶ τὸ ἑαυτῶν ἴδιον κέρδος ἔλθοιεν, διὰ τὸ μὴ τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν πατρίδα αὑτοῖς ἡγεῖσθαι.* Igitur dictum illud Teucri, bonum quidem virum aliquando fortasse non dedeceat; bonum certe civem non decet. Est apud Ovidium [6]) sententia quaedam non valde dissimilis, nisi quod latius patet. Ita enim apud eum Carmenta [7]):

Omne solum forti patria est [8]), ut piscibus aequor;
Ut volucri, vacuo quicquid in orbe patet.

Sunt autem ii versus expressi ex illis Euripideis [9]):

Ἅπας μὲν ἀὴρ αἰετῷ περάσιμος·
Ἅπασα δὲ χθὼν ἀνδρὶ γενναίῳ πατρίς.

CAPUT II.

Ciceronis locus e Dinarcho expressus ostenditur.

M. Tullium in Orationibus suis multa e Graecis oratoribus mutuatum esse constat; neque tantum artificii, quo illos in versandis ac regendis auditorum animis usos esse perspiceret, acrem ac

diligentem imitatorem fuisse, verum etiam integra non parum saepe enthymemata [1]) illorum in orationes suas transtulisse. Iuvat autem me, quatenus licet, id observare, profiteorque me ex eiusmodi locorum contentione singularem quandam eamque, ut opinor, neque illiberalem, neque frugis expertem capere animo voluptatem. Et quia ex meo sensu de aliis iudico [2]), puto ceteris quoque idem usu venire [3]): nemo ut sit paulo humanior, cui non gratum ac iucundum sit cognoscere, quid a quoque Cicero sumpserit, quoque modo quae illorum erant, imitando fecerit sua. Quocirca talia quaedam his libris inspergere est animus, non ullo quidem certo ordine: neque enim genus hoc scriptionis ordinem postulat; sed ut quicque in mentem venerit. Nunc autem occurrit illud, quod scriptum est in priore actione in Verrem [4]). Nam cum iudicum fidem non nihil suspectam haberet orator, acute vidit, quomodo eos excitare ac perterrefacere, ne se corrumpi sinerent, oporteret. Affirmavit enim, totam civitatem esse in speculis, observantem, quam quisque reipublicae praestaret fidem: et, ut ipsi de Verre iudicassent, ita de ipsis populum Romanum iudicaturum. Idem autem et iisdem prope verbis dixerat antiquis temporibus Dinarchus [5]) in acerbissima oratione, qua insectatus est Demosthenem: ut non sine causa videri possit, Ciceronem, cum illa scriberet, Dinarchi locum sibi propositum, quem imitaretur, habuisse. Quod ut magis intelligatur, Ciceronis

primum, deinde Dinarchi verba subiiciam. Cicero: *Nunc autem homines in speculis sunt: observant, quemadmodum se unusquisque vestrum gerat in retinenda religione conservandisque legibus.* Et paulo post: *Hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus Romanus de vobis iudicabit.* Dinarchus [6]: Ὁρᾶτε γάρ, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι παρὰ μὲν ὑμῖν Δημοσθένης οὑτοσὶ κρίνεται, παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις ὑμεῖς, οἳ σκοποῦσι, τίνα ποτε γνώμην ἕξετε περὶ τῶν τῇ πατρίδι συμφερόντων, καὶ πότερον τὰς ἰδίας τούτων δωροδοκίας καὶ πονηρίας ἀναδέχεσθε εἰς ὑμᾶς αὐτούς, ἢ φανερὸν πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσετε, ὅτι μισεῖτε τοὺς κατὰ τῆς πολιτείας δῶρα λαμβάνοντας.

Caput III.

Genus quoddam loquendi Horatianum indicatur e Graeco fonte manasse.

Cur me querelis exanimas tuis?
Nec diis amicum est, nec mihi, te prius
Obire, Maecenas, mearum
Grande decus columenque rerum.

Versus hi sunt, ut notum est, e secundo libro Odarum Horatii [1]), in quibus genere loquendi usus est apto illo quidem et eleganti, sed apud Latinos non valde, nisi me fallit animus, usitato [2]). Nam *amicum esse aliquid diis*, pro eo quod est, diis ita videri ac placere, ubi praeterea legatur, equidem haud facile dixerim. Neque sane ea dicendi ratio Romanis domestica ac vernacula est, sed trans

mare petita, ob idque non obesae naris hominibus [3]) ἡδίστης τινὸς ὄζουσα ξενίας. Id ut magis perspiciatur, aliquot illius exempla e duorum post homines natos eloquentissimorum hominum sumpta libris proferam: Homeri et eius, quem Panaetius Homerum philosophorum vocabat [4]). Apud Homerum igitur Pallas ad Iovem pro Ulixe verba faciens, orat eum, ut, si quidem diis amicum est eum domum redire, Mercurium mittat, qui id Calypsoni nuntiet. Eius verba sunt [5]):

Ὦ πάτερ ἡμέτερε, Κρονίδη, ὕπατε κρειόντων,
Εἰ μὲν δὴ νῦν τοῦτο φίλον μακάρεσσι θεοῖσι,
Νοστῆσαι Ὀδυσῆα δαΐφρονα ὅνδε δόμονδε, etc.

Apud Platonem autem Socrates in Apologia, cum dixisset, se tentaturum, si posset e iudicum animis evellere pravam illam opinionem, quam, adducti calumniatorum sermonibus, de ipso conceperant: sed putare, id difficile factu fore: Verum tamen, inquit [6]), hac quidem de re ita sit, ut deo amicum est. Ὅμως δὲ τοῦτο μὲν ἴτω, ὅπῃ τῷ θεῷ φίλον. Et in dialogo περὶ πρακτοῦ [7]), cum ei dixisset Crito, navem eo die e Delo appulsuram; ideoque ipsi postridie e vita migrandum fore: Atqui, inquit, o Crito, bene eveniat: si ita diis amicum est, ita esto. Ego tamen eam hodie venturam non puto. Ἀλλ', ὦ Κρίτων, τύχῃ ἀγαθῇ. Εἰ ταύτῃ τοῖς θεοῖς φίλον, ταύτῃ ἔστω. Οὐ μέντοι οἶμαι ἥξειν αὐτὸ τήμερον. Et in Theage [8]): Ἐὰν μὲν τῷ θεῷ φίλον ᾖ, πάνυ πολὺ ἐπιδώσεις, καὶ ταχύ. Et libro X. legum [9]): Τὰ

μὲν οὖν δὲ[10]) τῶν ἀρχαίων πέρι, μεθείσθω, καὶ χαιρέτω, καὶ ὅπῃ θεοῖσι φίλον, λεγέσθω ταύτῃ. Tale quoque est illud Aeschyli[11]):

— — — ὡς μάθῃ[12]) τί χρὴ
Δρῶντ' ἢ λέγοντα δαίμοσι πράττειν φίλα.

Sed et illa non dissimilia sunt: Πουλυδάμα, σὺ μὲν οὐκ ἔτ' ἐμοὶ φίλα ταῦτ' ἀγορεύεις[13]): et in Protagora[14]): εἴ σοι φίλον: et apud Euripidem in Ione[15]): τῷ θεῷ γὰρ ἦν φίλον. Eiusdemque generis alia. Saepe autem monui, solitum Horatium, inspergenda scriptis suis Graecitate, salem eis ac Venerem quaerere.

Caput IV.

Platonis locus conversus a Cicerone in Hortensio, in quo Marsilius leviter lapsus est.

Qui aut aucupandae inanis gloriolae [1]) studio, aut convincendi magis quam docendi adversarii gratia disputant, ii acriter urgere ac premere eum solent: neque fere, si quid ipse inconsideratius aut fassus, aut infitiatus est, mutandae postea sententiae potestatem facere. At qui veritatem modo in disputando spectant, et docere eos, cum quibus agunt, volunt, aequiores liberalioresque sunt, neque ad vivum omnia resecant [2]): sed si quid is quicum sermo est, dederit, cuius postea dati poeniteat; in eo non pertendunt pervicacesve sunt: lubentibusque ipsis corrigere se, qui sibi lapsus videtur, potest. Id se facere, cum significare vellet Socrates in Hipparcho, eleganti admodum si-

militudine usus est, sumpta a ludo XII. scriptorum [3]), his verbis [4]): *Ἀλλὰ μὴν καὶ, ὥςπερ πεττεύων, ἐθέλω σοι ἐν τοῖς λόγοις ἀναθέσθαι ὅ, τι βούλει τῶν εἰρημένων, ἵνα μὴ οἴῃ ἐξαπατᾶσθαι.* Quae summi philosophi verba cum a summo oratore Romano in Latinum sermonem elegantissime conversa reperissem, non indignum id putavi, quod annotarem. Citat igitur haec Nonius Marcellus [5]) e Ciceronis Hortensio: *Itaque tibi concedo* [6]), *quod in XII. scriptis solemus, ut calculum reducas, si te alicuius dati poenitet.* Marsilius [7]) autem, qui locum illum Platonis ad ludum talorum retulit, falsus videtur. Sed et in illo e Protagora [8]), *ἔτι καὶ νῦν ἀναθέσθαι ἔξεστιν,* et in primo πολιτειῶν [9]), ubi Polemarchus, aliter amicum et inimicum definire volens, quam prius fecerat, ita loquitur: *Ἀλλὰ μεταθώμεθα· κινδυνεύομεν γὰρ οὐκ ὀρθῶς τὸν φίλον καὶ ἐχθρὸν θέσθαι*: et aliis similibus locis, facile crediderim, metaphoram ex eodem illo XII. scriptorum ludo desumptam subesse.

Caput V.

Ciceronis locus, quem Silius eleganter imitatus est.

Silium Italicum poëtam, meo quidem iudicio, praestantem, Ciceronis apprime studiosum fuisse eiusque libros diligentissime atque assiduissime [1]) lectitasse, non modo Martialis [2]), qui eius coaevus [3]) fuit, testimonio cognoscimus, sed multo magis ex eo intelligimus, quod eum multa Cice-

ronis in poëma suum transtulisse eaque scienter admodum accommodasse ad illa, quae tum tractabat, videmus. Cuius rei exemplum hic unum proponere libitum est. Libro igitur septimo, cum Q. Fabius Annibalem ludificando et cunctando, et bellum trahendo frangeret, Romanique milites pugnae avidi, et conserendarum cum hostibus manuum ingenti desiderio incensi, quidque mora proficeretur, nescientes, imperatorem suum, tanquam ignavum et, ut Horatius loquitur [4]), inaudacem, summa verborum immoderatione increparent, iamque sublato clamore, iniussu ipsius rem gerendam esse vociferarentur: gravi oratione furentem illorum impetum repressurus Fabius, ita exorditur, ut dicat, nunquam sibi Romanos in tanto discrimine summam rerum tradituros fuisse, si se talibus clamoribus turbatum iri credidissent [5]):

Fervida si nobis corda abruptumque putassent
Ingenium patres, et si clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem: non ultima rerum,
Et deplorati mandassent Martis habenas.

Cicero quoque in ea oratione, qua C. Rabirium perduellionis reum protexit et eripuit, cum quiddam paulo confidentius dixisset, clamorque concionalis secutus esset: *Nihil me*, inquit [6]), *clamor iste commovet; sed consolatur, cum indicat, esse quosdam cives imperitos, sed non multos. Nunquam, mihi credite, populus Romanus hic,*

hic qui silet, consulem me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur.

Caput VI.

Ciceronis ex oratione pro Deiotaro loci duo emendati.

Soleo libenter veteres libros, quicunque in manus meas incidunt, evolvere; cuicuimodi tandem illi sint, et quocunque litterarum charactere exarati. Quod enim Plinius de toto librorum genere dicere solebat [1]), nullum esse tam malum, ex quo non caperetur aliquid fructus: id ego in his maxime verum esse comperio. Multos enim nanciscor mutilos, laceros, corruptos, evanescentibus litteris: tum, quod molestius est, descriptos ab hominibus imperitissimis, ideoque ἕλκεσι βρύοντας, [2]), ut in eis legendis incredibilis quaedam molestia exhaurienda sit [3]). Sed non in multos incido, qui omni ex parte frustrentur opinionem meam. Fere enim semper aliquid tamen lucelli facio. Sive autem haec constantia vocanda est, sive etiam quidam mentis error — non enim, quominus quisque quo volet nomine appellet, impedio — ita obstinato animo sum, nulla ut sit tanta erratorum multitudo, quae me a legendo absterreat. Neque mihi male operam collocasse videor, cum ex illis difficultatibus, tanquam e salebris quibusdam, emersus, in recensione reperio, unum aut alterum boni alicuius scriptoris locum bidui triduive labore purgatum esse. Multi autem amici, qui me hoc morbo teneri sciunt, mul-

M. ANTONII MURETI VARIARUM LECTIONUM LIBER TERTIUS.

Caput I.

De quorundam admirabili memoria.

Hippias apud Platonem [1]), tanquam de magno quodam et praestanti bono gloriatur, posse se quinquaginta nomina semel tantum audita recitare. At hoc nihil est praeut quae de se Seneca scribit [2]), cuius haec sunt e libro primo Declamationum [3]): *Sed cum multa iam mihi ex me desideranda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetaverit, nervorum firmitatem fatigaverit: inter ea, quae retuli, memoria est, res ex omnibus partibus animi maxime delicata et fragilis, in quam primum senectus incurrit. Hanc aliquando in me floruisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque procederet, non nego. Nam duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam: et ab iis, qui ad audiendum praeceptorem nostrum convenerant, singulos versus a singulis datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantum quae*

vellem, velox erat mihi memoria, sed etiam ad continenda, quae acceperat. Haec Seneca: quae semper mihi mirabilia ac prope dixerim incredibilia visa erant, donec vidi ipse, quod nunquam credidissem. Habitabat Patavii in vicinia mea homo adolescens, genere Corsicus [4]), honesto, ut ferebatur, et credibile erat, apud suos loco natus, qui eo venerat ad ius civile discendum: quo in studio ita diligenter et attente annos aliquot consumpserat, ut magna iam esset de doctrina illius hominum opinio. Ventitabat autem fere quotidie in aedes meas devexo iam et inclinato sole [5]): aestas enim erat, ibique, quod aedes satis amplae erant, satisque apricae, aut sub dio ambulans, et cum aequalibus suis iucundissime colloquens, aut saltu, aut lucta, aut trigonali pila [6]) corpus exercens, fessas studiorum laboribus vires honestissime reficiebat. Rumor erat, tenere eum artem quandam memoriae [7]), cuius auxilio multa efficeret, quae credi, nisi spectata, non possent. Is cum ad aures meas perlatus esset, cupido me incessit, mirabilia illa et inaudita spectandi. Eiusmodi enim in rebus minime omnium auditis credulus esse soleo. Visum est igitur, quando ipse domo mea arbitratu suo uteretur, hoc ab eo quasi ἐνοίκιον [8]) exigere, ut, quod sibi commodum foret, praesente me artis suae specimen aliquod daret. Ille nihil gravatus, lubentissimo animo se, cum vellem, facturum esse respondit. Placuit. Statim, cum per ipsum mora non esset, una om-

nes, qui aderamus, in proximum cubiculum ingressi consedimus. Coepi ego dictare nomina Latina, Graeca, Barbara, significantia, nihil significantia, tam varia, tam nihil inter se cohaerentia, tam multa, ut et ego dictando, et puer, cui mandatum erat, ut ea exciperet, scribendo, et ceteri, qui aderant, audiendo atque exspectando fessi iam miris modis essemus omnes. Ipse unus ex omni numero alacer ac recens assidue plura poscebat. Sed cum ego ipse modum aliquem fieri oportere dixissem, abunde mihi satisfactum iri, si vel dimidiam partem eorum, quae dicta erant, recitare potuisset: tum ille fixo ad terram obtutu magna nostra omnium exspectatione tacitus aliquamdiu stetit. Quid verbis opus est? vidi facinus, ut ille ait [9]), mirificissimum. Ὁ δαιμόνιος [10]) ἐκεῖνος exorsus loqui, plane omnia, eodem ordine, nusquam prope insistens, nusquam haesitans nobis stupentibus reddidit. Deinde ab ultimo incipiens sursum versus pervenit ad primum. Rursus ita, ut primum, tertium, quintum ac sic deinceps omnia diceret. Quo denique quisque voluerat ordine, sine ullo errore omnia referebat. Idem postea, cum ei iam familiarior factus essem, saepe expertus, usquequaque verum deprehendi. Ipse mihi aliquando affirmavit, et erat ab omni iactantia alienissimus, se triginta sex millia nominum eo modo recitare posse. Quodque admirabilius est, ita haerebant omnia in animo, ut vel post annum diceret, se quaecunque memoriae

commendasset, minimo negotio repetiturum. Ego certe post multos dies, facto periculo, verum comperi. Neque hoc satis. Diversabatur [11]) apud me Franciscus Molinus, patricius Venetus, adolescens optimarum artium studiis mirifice deditus, qui, cum se memoria parum firma esse sentiret, oravit hominem, uti se artem illam doceret. Vix ostenderat se id velle, cum Corsicus operam ei suam prolixissime detulit [12]). Dictus est locus, dicta hora, ad quam quotidie convenirent. Nondum sex aut septem dies abierant, cum ille quoque alter nomina amplius quingenta sine ulla difficultate aut eodem, aut quocunque alio libuisset ordine repetebat. Haec ego vix auderem litteris prodere, mendacii suspicionem reverens, nisi et res adhuc recens esset — nondum enim annus est — et Nicolaum Lippomanum, Petri Alexandri filium, Lazarum Mocenicum [13]), Francisci filium, Ioannem Malipetrum, Nicolai filium, Georgium Contarenum, Laurentii filium, patricios Venetos, optimos et nobilissimos adolescentes, aliosque praeterea innumerabiles eius rei testes haberem. A quibus, si mentirer, vanitatem meam coargui nollem. Artem vero illam Corsicus accepisse se dicebat ab homine Gallo, quo puer domestico praeceptore usus esset. Huic ego ne ex antiquitate quidem, quem opponam, habeo: nisi forte Cyrum, quem Plinius, Quinctilianus et alii Latini [14]) scriptores tradiderunt, tenuisse omnium militum nomina. Sed hoc, ut verum fatear, semper

veritus sum, quam considerate atque explorate tradidissent. Xenophon enim, a quo illi vel uno, vel praecipue, quae de Cyro dicebant, accipere potuerunt, istud tam incredibile non dicit, sed tantum eum tenuisse nomina τῶν ὑφ᾽ αὐτὸν ἡγεμόνων. Quod ut in imperatore laudabile est, ita non excedit fidem. Locus, si quis requirit, est libro quinto παιδείας[15]). Fieri autem potest, ut Latinorum aliquis, qui locum illum Xenophontis male accepisset, alios postea auctoritate sua in errorem induxerit. Hoc enim non semel novimus contigisse. Sed tamen hac de re nihil affirmo. Non erit alienum, ut puto, ascribere hoc loco distichon, quo Simonides[16]), qui eius, de qua locuti sumus, artis pater fuisse traditur, iam octogenarius gloriatus est, neminem sibi memoria parem esse[17]):

Μνήμην δ᾽ οὔτινά φημι, Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν
᾽Ογδοηκονταετεῖ[18]), παιδὶ Λεωπρεπέος.

At Apollonius Tyaneus[19]), cum centum haberet annos, tum quoque memoria excelluisse fertur.

Caput II.

Aeris Corinthii temperatura quomodo inventa.

Super aere Corinthio, quaenam illius origo fuerit, varia tradita sunt ab antiquis. Plinius [1]) casu mistum esse ait, Corintho, cum caperetur, incensa: L. quoque Florus eandem sententiam sequitur, a quo ita hac de re scriptum est [2]): *Aeris notam pretiosiorem ipsa opulentissimae ur-*

bis fecit iniuria: quia incendio perustis plurimis statuis atque simulacris, aeris, auri, argentique venae in commune fluxere. At alii unam modo antiquis temporibus domum Corinthi arsisse dicunt, in qua cum auri argentique nonnihil inesset, aeris autem magna vis; commista illa et in eandem confusa massam, ex eo metallo, cuius maior inerat pars, Corinthii aeris nomen acceperint. Alii etiam, quod propius ad veri similitudinem accedere videtur, narrant, aërarium quendam fabrum Corinthi fuisse, qui cum incidisset in thecam auri plenam, eamque sibi abstulisset, ne id resciretur, metuens, dissectum in minutas particulas aurum paulatim aeri admiscuerit admirabilemque illam temperaturam effecerit, qua magnas sibi opes postea comparavit.

Caput III.

Indicata vetus scriptura duum locorum e libro secundo de Divinatione.

Bene et emendate scriptus erat in veteribus libris locus hic e secundo de Divinatione [1]): *Ad nostri augurii consuetudinem dixit Ennius:*

Quom tonuit laevum bene tempestate serena.

At Homericus Ulixes apud Achillem querens de ferocitate Troianorum, nescio quid hoc modo nuntiat:

Prospera Iuppiter his dextris fulgoribus edit.

Atque ita eum legit Petrus Marsus indicatque, versum esse sumptum ex Iliados nono [2]). Ut valde

mirer, quae fuerit eorum audacia, qui *Aiacem* postea pro *Ulixe* scripserunt. Nam quod Victorius [3]) credidit esse μνημονικὸν Ciceronis ἁμάρτημα, non viderat videlicet veteres libros, neque commentarium Marsi. Quem si legisset, cognovisset etiam, se non valde necessariam operam sumere [4]) in emendando quodam loco e primo eorundem librorum [5]): ubi de Iamidarum familia mentio est. Eum enim Marsus et probe ac incorrupte [6]) scriptum repererat, et erudite interpretatus erat, adducto eo ipso Pindari loco [7]), quem adduxit postea Victorius. Iniquum autem puto, quenquam sua laude fraudari: ideoque verum harum emendationum auctorem indicavi. Neque dubito, quin Victorius ipse, quem ut insigniter eruditum esse video, ita insigniter probum et plane ingenuum esse audio, si et haec, et alia quaedam, quae ut nova profert, ab aliis notata scivisset, aut non attigisset, aut suis auctoribus accepta retulisset. Quod idem mihi etiam de aliis quibusdam eruditissimis hominibus facile persuadeo. Elegantem enim et liberalem doctrinam liberalis etiam natura plerumque comitatur.

Caput IV.

Cur Tibullus porcum hostiam mysticam dixerit.

Non satis, quod sciam, a quoquam explicatum est, cur Tibullus porcum *hostiam mysticam* vocaverit, eo versu [1]),

Hostiaque e plena mystica porcus hara.

Quin etiam eius rei ignoratione, in quibusdam libris e *mystica* factum est *rustica*. Sciendum autem est, in iis Cereris sacris, quae mysteria dicebantur, eam consuetudinem fuisse, ut quisque pro se Cereri porco faceret [2]), seu quod animal illud infestum Cereri crederent, quia semina pando, ut ait Ovidius [3]), eruisset rostro annique spem intercepisset ob idque deam eius caede gaudere crederent: seu quod e suillo rostro arandae et invertendae terrae ratio primum accepta esset [4]): nam id quoque multi prodiderunt. Neque sane satis convenit inter antiquos scriptores de causis, ob quas hoc aut illud animal huic aut illi deo immolaretur. Alii enim, quod cuique deo gratissimum esset, id ad illius aras mactari solitum aiunt. Itaque equus Martis erat hostia [5]). Et quod aper Adonin interfecisset [6]), apro Veneri rem divinam fieri nefas erat. Alii, quod quisque deus odisset, eius potissime illum caede oblectari putabant. Itaque Nocti sacrificabatur gallus gallinaceus [7]), quod cantu suo diem provocare, noctem fugare videretur: capra Palladi, quod oleam insigniter laederet. Sed utra de causa porcus Cereri caderet: illud certe observabatur, ut et praepinguis esset et nulla sui parte mancus ac mutilus: quod etiam universe in toto victimarum genere servabant. Ergo porcos mysticos aut mystericos vocabant, qui pinguissimi et integerrimi essent. Plautus *sinceros sacres* vocat [8]). Quare Megarensis ille Aristophaneus [9]), qui filias suas

pro porcis vendere cuperet, iubet eis[10]), ut saccum ingressae ita grunniant, ut porci mysterici esse videantur:

Κἤπειτεν[11]) ἐς τὸν σάκκον ὧδ᾽ ἐσβαίνετε·
Ὅπως δὲ γρυλλιξεῖτε καὶ κοΐξετε,
Χ᾽ ἡσεῖτε φωνὰν χοιρίων μυστηρικῶν.

Et paulo post interrogatus a Dicaepoli, quid ferret, porcas se mysticas ferre respondet[12]):

Δι. Τί δαὶ φέρεις; Με. Χοίρους ἐγώνγα μυστικάς.

Caput. V.

Quae se facturos iuraverint Graeci cum Xerxis copiis congressuri.

Praeclarum sane et magni animi plenum est iusiurandum illud, quo se obstrinxerunt Graeci omnes, cum adversus copias Xerxis dimicaturi essent [1]). Id autem in haec verba conceptum est: *Vitam libertate pluris non faciam. Neque deseram imperatores, neque vivos, neque mortuos, sed eos e sociis, qui in proelio occubuerint, omnes sepeliam: et ubi barbaros devicero, ex iis quidem civitatibus, quae pro Graecia pugnaverint, nullam devastabo: quae autem barbari partes sequi maluerunt, omnes decimabo. Fanorum, quae a barbaris incensa et diruta sunt, nullum omnino excitabo, sed sinam, impietatis barbaricae extet in omni posteritate monumentum.* Ascribam et Graeca, si quis ea forte cognoscere cupiat [2]). *Οὐ ποιήσομαι περὶ πλείονος τὸ ζῆν τῆς ἐλευθερίας· οὐδὲ καταλείψω τοὺς*

ἡγεμόνας, οὔτε ζῶντας, οὔτε ἀποθανόντας· ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας τῶν συμμάχων ἅπαντας θάψω· καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τοὺς βαρβάρους, τῶν μὲν μαχεσαμένων ὑπὲρ τῶν Ἑλλάδος 3) πόλεων οὐδεμίαν ἀνάστατον ποιήσω· τὰς δὲ τὰ τοῦ βαρβάρου προελομένας ἁπάσας δεκατεύσω· καὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἐμπρησθέντων καὶ καταβληθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων οὐδὲν ἀνοικοδομήσω παντάπασιν, ἀλλ' ὑπόμνημα τοῖς ἐπιγινομένοις ἐάσω καταλείπεσθαι τῆς τῶν βαρβάρων ἀσεβείας.

Caput VI.

Xenophontis alius locus correctus.

Multa depravata sunt in Xenophontis libris: plura male intellecta ab iis, qui eos in Latinum sermonem convertere studuerunt: quale est quod modo protulimus, itidemque, quod nunc prolaturi sumus. Sed hoc Xenophontis proprium non est. Optimi quique scriptores et Graeci et Latini, quanquam Graeci magis, sed tamen et Graeci et Latini ita multis ulceribus scatent, ut vix eorum πολλοστημόριον 1) quoddam sanum integrumque permanserit. Indoctorum autem audacia nunquam solutior, nunquam proiectior, quam nostris temporibus, fuit. Convertunt aut invertunt potius et pervertunt omnia, philosophos, poëtas, oratores, historicos, rhetores, grammaticos, etiam ea, quae naturam, ut verti possint, non habent: suntque ita impudentes, ut quae se intelligere profi-

teri non audent, audeant interpretari. Quo magis laudanda est Petri Victorii [a]), Pauli Manutii, Adriani Turnebi [3]), praeclarorum hominum ac primorum signiferumque [4]) et aliorum similium industria, qui omne studium suum eo conferunt, ut omnes, *καθ᾽ ὅσον σθένετε*, maculas ex antiquorum monumentis eluant; et labore suo laborem minuunt iis, qui ex animo aspirant ad veteres illos vero ac serio intelligendos. Equidem neque horum institutum satis laudare, neque illorum impudentiam satis mirari queo: neque satis miserari eorum vicem, quibus, quod aditum sibi ad fontes patefacere neglexerint, ex impuris illis ac turbulentis talium interpretum lacunis [5]) hauriendum est. Sed omittamus haec et quod instituimus, unum etiam mendum e Xenophonte tollamus. Etsi enim parum videri potest, cum tam multa sint, unum aut alterum tollere; tamen nihil est tam pusillum, quod non avide accipi debeat, quod quidem ad tam politum tamque utilem scriptorem [6]) pertineat. Parvum est, quod afferimus; sed magnus is, quem adiuvamus. Ergo in libello de rep. Lacedaemoniorum, cum dixisset ita instituisse Lycurgum publica illa civium suorum convivia, ut neque deessent epulae, neque superessent, addit [7]): *Πολλὰ δὲ καὶ παράλογα* [8]) *γίγνεται ἀπὸ τῶν ἀγρευομένων. Οἱ δὲ πλούσιοί εἰσιν ὅτε καὶ ἄρτον ἀντιπαραβάλλουσιν. Ὥστε οὔτε ἔρημός ποτε ἡ τράπεζα βρωτῶν γίγνεται, ἔστ᾽ ἂν διασκηνοῦσιν, οὔτε πολυδάπανος.*

Quae verba ita interpretatus est Philelphus 9): *Permulta quoque ab otiosis et absurda patrari solent, ac locupletes interdum otiosi similitudinem reddunt. Proinde neque vacua cibis mensa unquam sit, quoad discubuerint, neque item sumptuosa.* In quo illud primum est, quod admirer: crediderítne revera, id quod ipse diceret, e Xenophontis verbis colligi posse. Si enim ita credidit, valde stupidus valdeque imperitus fuit: sin, cum sibi conscius esset, Xenophontem nullo modo hoc dicere: quidvis tamen maluit, quam institutum omittere et abiicere illas paucas paginas, quas iam convertisset, et convertere se ad aliquid aliud, quod praestare posset: hoc, inquam, si fecit, nolo quicquam asperius dicere. Malo in aliorum cogitationibus relinquere, quo illum nomine fuisse dignum putem. Deinde illud libenter ex eo, si viveret, quaererem: illa absurda, quae patrari ab otiosis diceret, quid tandem ad convivia attinerent: aut qua ratione fieret, ut, quia multa absurda patrarentur ob otiosis, idcirco mensa neque inanis, neque sumptuosa esset. Sed ego fortasse culpandus, qui tam apertam stultitiam tam multis verbis insecter. Locus Xenophontis corruptus est. Hoc primum. Ita autem corrigendus videtur, ut pro ἀργευομένων, quod verbum nihili est, legamus ἀγρευομένων et pro ἀργὸν ἄγραν. Ita hoc dicet Xenophon: praeter quotidianum illum et legitimum apparatum, multa inexspectata afferri solita ab iis, qui venati essent.

Illi enim libenter ea, quae ceperant, ad publicas illas mensas afferebant. Interdum etiam divites afferre solitos aliquid, quo quasi compensarent aliorum capturam, ne viderentur asymboli [10]) venire ad ea fruenda, quae alieno labore parta essent. Hac ratione mensa sine magno sumptu commode instruebatur.

Caput VII.

Particulam οὐ e quodam loco ex Apologia Socratis apud Platonem delendam videri.

Accusatores Socratis, ut eius orationi fidem detraherent [1]), eamque suspectam iudicibus efficerent, praemonuerant eos, ut caverent sibi: multum enim eum posse dicendo, et habere eam vim eamque calliditatem, ut inferiorem causam dicendo efficeret superiorem [2]). Quare Plato in defensione, quam homini sanctissimo scripsit, ita eum, cupientem amoliri a se illam opinionem, loquentem facit [3]): ut dicat se mirari, quid ipsis venerit in mentem id dicere, quod ipse statim reipsa refutaturus esset; locuturum enim non ornate et exquisite, sed simpliciter ac popular iter, ut soleret. Itaque sperare, omnes facile iudicaturos, se minime esse, quod illi dixerant, *δεινὸν λέγειν*. Addit deinde: *εἰ μὴ ἄρα δεινὸν καλοῦσιν αὐτοὶ λέγειν, τὸν τἀληθῆ λέγοντα. Εἰ γὰρ τοῦτο λέγουσιν, ὁμολογοίην ἂν ἔγωγε οὐ κατὰ τούτους εἶναι ῥήτωρ.* Sed ego ex illo *οὐ κατὰ τούτους*, particulam οὐ delendam putarem [4]), ut hoc diceret

Socrates: si illi forte aliter acciperent nomen eloquentis, quam vulgus soleret, et eloquentem vocarent non eum, qui ornate diceret, sed eum, qui vera loqueretur: se tunc fassurum, se non illo usitato ac populari modo, sed ex ipsorum sententia rhetorem esse. Marsilius tamen illud οὐ agnoscit et alio quodam modo exponit: cui non assentior.

Caput VIII.

Horatii versus e quinto Odarum illustrati.

Horatiani versus [1]) sunt ex Ode qua εἰρωνευόμενος veniam a Canidia venifica petit [2]):

Unxere matres Iliae addictum feris
Alitibus atque canibus homicidam Hectorem:
Postquam relictis moenibus rex procidit
Heu pervicacis ad pedes Achillei.

Variant autem libri veteres, quod in aliis *unxere* legitur, in aliis *luxere*. Quam posteriorem scripturam mirifice Homerus confirmat, apud quem Iliados Ω [3]) Hectorem relatum ad suos Andromacha et Hecuba et Helena θρηνοῦσι, ceterae autem mulieres ἐπαιάζουσι καὶ στεναχίζουσι. Neque tamen illa prior repudianda est, cum constet, ungi solita apud antiquos cadavera, ut diutius integra conservarentur, eiusque muneris muliebrem curationem fuisse, vel ex illo Ennii [4]),

Tarquinii corpus bona femina lavit et unxit.

Itaque et urbanus scurra Martialis non illepidum dictum ex eo duxit:

Qui non coenat et ungitur, Fabulle,

Is vero mihi mortuus videtur.

Et quidam Graecus Epigrammatum scriptor [5]) ait, malle se vivum madere unguentis et vino, quam utrumque servare ad exequias suas. Sed ea quidem res dubitationem non habet. Quare utro quis modo legerit, peccaturum non crediderim. Id quod sequitur, *addictum feris alitibus atque canibus*, Homericum est. Nota enim sunt illa [6]),

— — *αὐτοὺς δ' ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν*
Οἰωνοῖσί τε πᾶσι.

Et [7])

"Ον δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης πτώσσοντα νοήσω,
Μιμνάζειν παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν, οὔ οἱ ἔπειτα
"Αρκιον ἐσσεῖται φυγέειν κύνας, ἠδ' οἰωνούς.

Epipheton quoque, quo Hector ornatur, ex eodem poëta sumptum est [8]):

— — *Εὖτ' ἂν πολλοὶ ὑφ' Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο*
Θνήσκοντες πίπτωσι.

Et [9])

Θεσπεσίῳ ἀλαλητῷ ὑφ' Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο
Φεύγοντες

Itemque [10])

Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο κάρη μετὰ χερσὶν ἔχουσα.

Languidius tamen et, ut ita dixerim, enervatius est Latinum, quam id Graecum unde expressum est. *Ἀνδροφόνος* enim significari videtur is, qui viris fortibus in acie animam eripiat: at *homicida* magis est *ἀνθρωποκτόνος*. Ut quantum inter hominem et virum interest, tantum inter haec duo epitheta interesse videatur.

M. ANTONII MURETI
VARIARUM LECTIONUM
LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

Historia de Pindaro poëta, multato a suis, ornato ab Atheniensibus.

Pausanias in Atticis [1]) narrat, Athenienses, quod a Pindaro in quodam asmate [2]) laudati essent, tanti fecisse ampli illius ac grandiloqui [3]) poëtae testimonium, ut et dona ei plurima ob id miserint, et statuam in civitate sua statuerint [4]). Non igitur mirum est, si illis temporibus multi ac praestantes poëtae fuerunt, cum qui ea facultate excellebant, et maximis muneribus honestarentur, et honoribus amplissimis mactarentur. Aetate nostra vocalis ille olim Musarum chorus [5]) conticuit; quaeque avaritia marsupia potentium clusit [6]), eadem venas Heliconii liquoris obstruxit. Sed quod de Pindaro perstringit Pausanias, id fusius edisserit in quadam epistola [7]) Aeschines. Ait enim illum, cum Atheniensium urbem commendasset his verbis, αἶτε λιπαραὶ καὶ ἀοίδιμοι Ἑλλάδος ἔρεισμ' Ἀθᾶναι, multatum esse a civibus suis, aegre ferentibus, alienis eum potius quam suis illam tantam laudem dedisse. Quod

ubi rescivere Athenienses, confestim miserunt ei duplum eius pecuniae, quam multae nomine erat exactus, ipsumque aenea statua ornarunt. Ea statua visebatur Aeschinis aetate ante regiam porticum: sedens Pindarus cum pallio et diademate: lyram tenens [8]) et supra genua apertum librum.

Caput II.

Quod Aristoteles sensit de iis, qui seipsos interficerent, Euripidis testimonio confirmatum.

Cum vulgo crederetur, viri fortis esse, mortem sibi consciscere potius [1]) quam grave aliquod et acerbum malum perpeti: sapienter animadvertit Aristoteles [2]), falsam esse illam hominum opinionem, eosque qui ita facerent, non modo fortes, sed ignavos [3]), parvique et abiecti animi habendos pronuntiavit. Docent enim, se id quod fugiunt, ferre non posse, neque pares esse ei casui sustinendo, propter quem vitam relinquunt. Id autem effeminatam potius animi mollitiem, quam magnitudinem arguit. Disputavit eadem de re doctissime ac sapientissime divus Aurelius Augustinus lib. 1. [4]) de Civitate Dei, multisque rationibus ostendit, Lucretiam, Catonem ceterosque eiusmodi frustra in historiis a fortitudine laudari. Longius etiam progressus demonstravit, nullam esse posse bono ac sapienti viro ἐξαγωγὴν, ut Stoici lequebantur, εὔλογον. Sed et Euripides id ante docuerat, qui Herculem primo facit succumbentem magnitudini eius doloris, quem

hauriebat e caede uxoris et liberorum, quam ipsemet, furore divinitus immisso correptus, perpetraverat, et ob id e vita discedere meditantem: deinde redeuntem ad se et mutantem consilium, verentem, ne id sibi ignaviae ascriberetur, si lucem relinqueret, tanquam aegritudini impar ferendae. Aristoteles ita hac de re scribit, lib. III. Νικομαχείων· *Τὸ δ' ἀποθνήσκειν, φεύγοντα πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἤ τι λυπηρόν, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ. Μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα· καὶ οὐχ ὅτι καλὸν, ὑπομένει, ἀλλὰ φεύγων κακόν.* Euripidis autem versus hi sunt [5]):

Ἐσκεψάμην δὲ, καίπερ ἐν κακοῖσιν ὤν,
Μὴ δειλίαν ὄφλω τιν', ἐκλιπὼν φάος·
Ταῖς συμφοραῖς γὰρ ὅςτις οὐχ ὑφίσταται,
Οὐδ' ἀνδρὸς ἂν δύναιθ' ὑποστῆναι βέλος.

Sed et apud Martialem memini esse epigramma quoddam in hanc sententiam), cuius haec clausula est:

Rebus in adversis facile est contemnere vitam;
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

Caput III.

De veteri proverbio, quo dicebatur, quod pulchrum est placere.

Quae pulchra sunt, habere eam vim, ut statim conspecta, omnium sibi voluntatem concilient, amoremque adiungant, nemini ignotum esse nisi communis sensus experti potest. Itaque scitum est illud Aristotelis, qui interrogatus ab aliquo,

qui fieret, ut pulchri tam facile ab omnibus amarentur: caeci eam interrogationem esse respondit [1]). Et Graeci sapienter sua lingua pulchro ex eo indidere nomen, quod omnes ad se alliciat: dixerunt enim *καλὸν παρὰ τὸ καλεῖν* [2]), *ὅτι πάντας ἐφ' ἑαυτὸ καλεῖ.* Testati sunt idem vulgato olim proverbio: quo dicebant, quod pulchrum esset, id demum amicum esse. Eo usus est Euripides in Bacchis [3]), ubi hic versiculus legitur:

Ὅ τι καλὸν φίλον ἀεί.

Et Plato in Lyside [4]): *Ἀλλὰ τῷ ὄντι αὐτὸς ἰλιγγιῶ ὑπὸ τῆς τοῦ λόγου ἀπορίας, καὶ κινδυνεύει, κατὰ τὴν ἀρχαίαν παροιμίαν, τὸ καλὸν φίλον εἶναι.* Eius autem originem ad Musas et ad Gratias referunt: quae cum convenissent ad nuptias Cadmi et Harmoniae, pulchrum carmen, quo ea sententia contineretur, immortali ore cecinerint, novae nuptae pulchritudinem, ut verisimile est, commendantes. Hoc de sapientissimo poëta Theognide cognovimus, cuius haec sunt [5]):

Μοῦσαι καὶ Χάριτες, κοῦραι Διός, αἵ ποτε Κάδμου
Ἐς γάμον ἐλθοῦσαι, καλὸν ἀείσατ' ἔπος.
Ὅττι καλὸν φίλον ἐστὶ, τὸ δ' οὐ καλὸν οὐ φίλον ἐστί.
Τοῦτ' ἔπος ἀθανάτων ἦλθε διὰ στομάτων.

Nam ad illas nuptias venisse divos, testatur etiam Euripides in Phoenissis [6]):

Ἁρμονίας δέ ποτ' εἰς ὑμεναίους
Ἦλθον οὐρανίδαι.

Sed et Hellanicus [7]) et Apollodorus [8]) Musas cecinisse in nuptiis Cadmi ad easque convenisse divos et novae nuptae munera obtulisse scripserant [9]).

Caput IV.

De loco quodam Varronis adversus Petri Victorii sententiam disputatum.

Posui iampridem magnum studium in iis fragmentis M. Varronis [1]), quae dispersa passim apud veteres Grammaticos ac praecipue apud Nonium leguntur. Magis autem mihi placere meum illud studium coepit, posteaquam Petri Victorii — quem ego hominem, etsi saepe ab eo dissentio, longe tamen facio plurimi [2]) — Variarum Lectionum libri praeclari sane et utiles in lucem prodierunt. Laudat enim ille pluribus locis eos, qui id faciunt, datque plurimas luculentas significationes diligentiae, quam ipse in iisdem illis fragmentis reconcinnandis adhibuerit. Sed ita contigit, ut multos locos, quos ego coniectura tantum usus emendare conatus eram, ipse postea longe aliter a se emendatos ediderit. Quare etsi non sum tam stultus, ut me cogitem tanto viro ἀντιπαραβαλεῖν; proferam tamen veteres quasdam opiniones meas, ut de iis cum ab aliis, tum ab ipso in primis Victorio iudicetur. Citantur igitur illa [3]) e Varrone Margopoli περὶ ἀρχῆς: *Cui celer die nos lemmatos logos Antipatri Stoici filius rutro caput displanat.* Quae cum corrupta esse appareat, putat Victorius [4]) legendum esse *dilemmatos*

logos. Sed ea coniectura mihi quidem parum digna auctore suo videtur. Primum, quod nimium recedit a vetere scriptura. Deinde, quod Antipater logis utebatur non dilemmatis, sed monolemmátis, ut testatur Alexander his verbis [5]): οὓς γὰρ οἱ περὶ Ἀντίπατρον μονολημμάτους συλλογισμοὺς λέγουσιν, οὐκ εἰσὶ συλλογισμοὶ, ἀλλ' ἐνδεῶς ἐρωτῶνται. Quae verba ille cum ad stabiliendam coniecturam suam attulit, videtur suo se gladio, quod aiunt [6]). Nam dilemmati [7]) quidem syllogismi sunt ex Aristotelis sententia. Quis est enim ita hospes in analyticis, ut nesciat, duo lemmata praecedere ad efficiendam conclusionem? Sed quid in hac re pluribus moror? Ego, nihil addens, nihil detrahens, locum ita legendum semper credideram: *Cui celer δι' ἑνὸς* [8]) *lemmatos logos*. Idem enim puto esse λόγους μονολημμάτους, et λόγους δι' ἑνὸς λήμματος. Cuius rei volo Victorium ipsum iudicem esse.

Caput V.

Duo versus Horatii conversi e Simonide.

Dudum admonui [1]), versum illum Horatianum [2]),

Mors et fugacem persequitur virum,

ad verbum expressum esse e Simonide; illum enim ita cecinisse:

Ὁ δ' αὖ θάνατος ἔφηκε [3]) καὶ τὸν φυγόμαχον.

Nunc cum in alium inciderim, qui itidem ex eodem

poëta conversus est, annotandum duxi. Est igitur Horatii quidem hic [4]):

Quicunque terrae munere vescimur:

Simonidis vero,

Εὐρυέδους ὅσοι καρπὸν αἰνύμεθα [5]) *χθονός.*

Qui ex Homero, ut videtur, sumpserat [6]):

Εἰ δέ τις ἐσσὶ βροτῶν, οἳ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσι.

Reperitur autem Simonideus apud Platonem in Protagora [7]), et apud Plutarchum in Commentario de communibus notionibus adversus Stoicos [8]): sed lacer et mutilus. Utinam exstarent veterum illorum lyricorum poëmata. Non dubito, quin propemodum omnia ornamenta, quibus Horatius splendet, ab eis corrogata esse constaret.

Caput VI.

Antiqui quoties die cibum sumpserint.

Falsa multorum animos occupavit opinio, veteres semel tantum die cibum sumpsisse. Quam, ut puto, conceperunt e verbis Platonis, qui in illa nobili epistola [1]) ait, displicuisse sibi, quod in Sicilia bis die saturi fierent. Sed aliud est, capere cibum, aliud ἐμπιπλᾶσθαι [2]). Ego in Graecorum Commentariis reperio, quater die ipsos cibo ac potu corpus reficere solitos: quod etiam hodie multis locis fit apud quasdam transalpinas nationes. Primum quidem diluculo. Id vocabant ἀκρατισμόν aut ἀκράτισμα: quod non dilutum, sed merum, ut ait Ausonius, merum [3]) biberent: aut etiam δωρηστισμόν [4]), quam vocem una cum

re ipsa nostrates retinuerunt. Sequebatur ἄριστον [5]: ita dictum, quod postea oporteret ἀριστεύειν. Inde ἑσπέρισμα [6]), cuius hora erat, cum iam noctesceret [7]), antequam tamen contenebrasset. Postremo δεῖπνον, aut δόρπον [8]) aut ἐπιδορπίς. Aliter tamen haec ab aliis traduntur. Sunt enim, qui tantum tria agnoscant, ἄριστον, δεῖπνον, δόρπον. Et de ipso τοῦ δείπνου tempore ac nomine non omnes idem sentiunt: omninoque confunduntur haec apud veteres. In Romanis scriptoribus reperio silatum [9]) sive ientaculum, prandium, coenam, vespernam [10]). Miror autem, quid sibi voluerint, cum sibi vinum condirent, iucunditatemne aliquam in eo, an salubritatem spectaverint [11]).

Caput VII.

Sententia quaedam Horatii ab Arato prius prolata ostenditur.

Quod Horatius in Odis elegantissime cecinit, cum ostenderet, quanta facta esset ad hominum nequitiam accessio, quasique vaticinaretur, eam maiorem assidue factum iri, videndum est, num ex Arato sumpserit [1]). Certe ut hic noster dixit, ab avis deteriores esse proseminatos patres [2]); se deinde editos nequiores patribus, ac liberos etiam corruptiores a se procreatum iri: ita Graecus ille Iustitiam fecerat, cum argenteae aetatis mortales alloqueretur, exprobrantem iis, quod tantopere

degenerassent a patribus, simulque praedicentem, fore, ut tamen perditiores etiam liberos gignerent:

Οἵην, inquit [3]), *χρύσειοι πατέρες γενεὴν ἐλίποντο*
Χειροτέρην· ὑμεῖς δὲ κακώτερα τεξείεσθε.

A quibus non ita multum abludunt Horatiana illa [4]):

Aetas parentum peior avis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Princeps autem Homerus tot ante saeculis materiam hisce sententiis dederat, cum sapientissimam deam introduxisset dicentem, paucos filios patrum similes evadere, deteriores plerosque, paucos praestantiores [5]).

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται,
Οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους.

CAPUT VIII.

De loco quodam e quarto Aeneidos adversus Servium.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,
Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat Stygioque caput damnaverat Orco.

Hos e quarto Aeneidos versus [1]) Servius Grammaticus oscitanter interpretatus est; ita enim scribit: *trahit hoc de Alcesti* [2]) *Euripidis, qui inducit Mercurium ei comam secantem, quia fato peribat mariti.* Sed apud Euripidem nulla prorsus, hac quidem in re, Mercurii mentio est. Introducitur quidem Mors, quae se venisse ait, ut

illi optimae mulieri crinem secet: neque tamen id fieri ait, quod illa mariti fato peritura esset. Quin ostendit, eum secari solitum eis omnibus, quibus fatalis advenisset dies. Universe enim pronunciat, eum sacrum esse diis manibus, cuius ipsa crinem hasta libaverit. Ita enim loquitur [3]:

Στείχω δ' ἐπ' αὐτήν, ὡς κατάρξωμαι ξίφει.
Ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν,
Ὅτου τόδ' ἔγχος κρατὸς ἁγνίσῃ τρίχα.

Haec igitur apud Euripidem ὁ Θάνατος loquitur: qui tamen illic quoque, librariorum vitio, falso esse putatur Charon.

Caput IX.

Proverbium quoddam ab illo scriptore, qui tam multa alia collegit, praetermissum.

Multae ac variae lectionis hominem, qui memoria nostra ex utriusque linguae scriptoribus tantam vim collegit proverbiorum [1]), fugere quaedam, et quidem illustri in primis loco sita: quod quidem mihi non nunquam per videri mirum solet [2]). Nam, si omissa essent, quae vel e raris inventu, vel obscuris et ignobilibus libris petenda erant, minus mirum foret: at vero praeterita esse, quae et in promptu posita sunt, et apud praestantissimos auctores [3]) leguntur, id vero iustam, ut opinor, admirationem habet. Ex hoc numero est, quod apud Ciceronem legitur, *familiam ducere.* Eo enim proverbio homo eloquentissimus

utitur, cum praecipuum aliquid significat, quodque principem in re quapiam obtineat locum. Ter autem id me legere memini. Primum in epistola, qua C. Trebatium Testam commendat Caesari [4]. Nam cum eum multis laudibus affecisset, ad postremum addit: *Accedit etiam, quod familiam ducit, in iure civili singularis memoria, summa scientia.* Quibus verbis significavit, hanc primam et praecipuam Trebatii esse laudem: ceteras ei cum multis fortasse communes: hoc esse ipsius paene proprium bonum. Deinde libro quarto de Finibus [5], ubi Catonem alloquens: *Sed primum illud*, inquit, *vide: gravissimam illam vestram sententiam, quae familiam ducit, honestum quod sit, id esse solum bonum, honesteque vivere, bonorum finem: communem fore nobis cum omnibus, qui in una virtute constituunt finem bonorum.* Et quinta oratione in Antonium [6]: *Lucius quidem frater eius, utpote qui peregre depugnavit, familiam ducit.*

Caput X.

In bonorum comparatione dissensio inter Platonem et Aristotelem indicata.

Inter multas ac varias bonorum divisiones, quas ab antiquis sapientibus accepimus, haec quoque tradita est. *Bonorum partim* [1] *suapte tantum vi expeti, neque usquam alio referri: alia et per se, et aliorum causa, quae ex ipsis effi-*

ciantur: nonnulla etiam, cum in se nihil expetendum habeant, aliorum modo gratia amari. Primi generis est voluptas. Neque enim eam propter aliud expetimus; ipsa per se [a]), a quocunque sentiri potest, ei desiderium incutit sui. In secundo ordine sensus collocari licet, quos et per se et propter vitae commoditates diligimus. Sed et valetudinis ac virium firmitas eundem in numerum coniici potest. Tertiae, ut ita dixerim, classis sunt laboriosae exercitationes corporum, sectiones venarum, adustiones quarundam partium, amarorum medicamentorum sumptiones. Quae omnia et eodem de genere alia eo tantum expetuntur, quod ad aliud quippiam conducere putentur. Hac igitur tripertita [3]) distributione proposita, utri superiorum generum debeatur principatus — nam tertium quidem in hoc se certamen non offert — non convenit inter principes philosophorum. Plato enim principio secundi πολιτειῶν [4]) Socratem ei generi, quod secundo loco posuimus, τὰ πρωτεῖα adiudicantem facit. Quod enim duobus nominibus expetitur, melius esse, quam quod uno tantum. At Aristoteles [5]) a magistro dissentiens, id summe bonum esse definit, quod tantum propter se, nullo autem modo propter aliud expetatur. Finem enim omnium optimum esse. Itaque ut in quodque ὁ τοῦ τέλους λόγος maxime conveniat, ita id optimum ac praestantissimum esse. Finis autem proprium est, cum ad eum pertineant cetera, ipsum nusquam

alio dirigi. Hunc nodum dissolvent ii, qui Platonem et Aristotelem ubique συμφωνεῖν volunt. Ego quidem, quid mihi tenendum sit [6]), non valde dubium habeo.

Caput XI.

Horatiana quaedam ex Graeco ducta.

Legebamus Tibure [1]), aestivis mensibus, a prandio, dum se calor frangeret, vitandi somni causa, et διαγωγῆς χάριν [2]), Odas Horatii, easque libentissime, quae de vetere illius loci salubritate atque amoenitate loquebantur, ac, si quid veniebat in mentem, quod aut e Graecis effictum, aut exquisitius dictum, aut denique ab eius poëtae interpretibus praetermissum, neque tamen cognitu indignum videretur, id, pro suo quisque captu, quasi symbolas quasdam, amice et simpliciter in medium conferebamus. Atque ex illis collocutionibus excerpta pleraque in his libris legentur. Quale est hoc, quod cum recitata essent illa [3]):

Quem tu Melpomene semel
Nascentem placido lumine videris:

et quae sequuntur: dixi, ea mihi videri expressa de sententia quadam Callimachi [4]), qui in epitaphio patris sui posuit, quos Musae pueros aspexerunt, eos per totam vitam Musis amicos manere:

Μοῦσαι γὰρ ὅσους ἴδον ὄμματι παῖδας,
Ἄχρι βίου, πολίους οὐκ ἀπέθεντο φίλους.

Venit et ex eo in mentem, quod ex vetere quodam refert Eustathius [5]: quos non aspiciunt Musae, eis Circes pocula exitio esse. Οὓς οὐ προσορῶσιν αἱ Μοῦσαι, τούτους ποτῷ δηλήσατο Κίρκη. Sed et illud quasi praetereuntes notavimus, quod in eodem illo Epigrammate est,

Ὁ δ' ἤεισεν κρείσσονα βασκανίης,

consimiliter [6]) locutum videri Horatium quodam alio loco [7]), ubi se *invidia maiorem* vaticinatur fore.

M. ANTONII MURETI VARIARUM LECTIONUM LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Insularum fortunatarum descriptio et situs.

Proditum est a veteribus poëtis, esse quasdam in Oceano insulas [1]), ad quas post mortem deferantur eorum animi, qui sancte religioseque vixerint. Ibi eos inter se iucundissime ac suavissime vivere, in amoenissimo quodam prato, quod gemmea florum oculis naribusque gratissimorum varietate perpetuo distinctum picturatumque sit [2]). Nunquam non illic nitere coelum, frondere arbores, pubescere [3]) herbas, ridere omnia, spirare assidue mollissimos Favonios, quorum flabellis arborum comae [4]) leniter ventilatae [5]), placidissimo murmure auribus blandiantur. Eo accedere innumerabilem vim ac copiam immortalium avicularum, quae usque et usque [6]) liquidissimos cantus tenui gutture funditantes, intimos audientium sensus incredibili voluptate permulceant. Pratum ipsum perennibus rivulis varie intersecari, quorum aquula nitidissima ad versicolores lapillos molliter fracta et allisa susurrum efficiat dulcissimum. Ita, qua

flosculorum ambrosios odores exhalantium suavitate, qua Zephyrorum viridantibus arborum ramis illudentium sibilo, qua volucrum concentibus, qua blando murmurantium rivulorum strepitu beatas illas mentes continenter hilarari. Ergo alios ad Orphei Amphionisve lyram choreas agere, alios psallere, alios corollas texere, alios in herba fusos, qua tellus tremulis laurorum ac myrtorum opacatur umbraculis, iucundissimos sermones conserere: humum ipsam opum suarum prodigam sine ullo cultu ter quotquot annis ubertate summa alimentorum copiam eis suggerere ac subministrare. Haec aliaque similia de insulis illis poëtae, ut dixi, fabulantur. Sed de earum situ non idem ab omnibus traditur. Nam cum plerique omnes, Homerum secuti [7]), eas in Hispaniae finibus collocent: non desunt tamen qui Indiae vicinas esse dicant; in primis autem mihi visum est admirabile et absurdum, quod apud Graecum quendam Grammaticum [8]), reperi, eas in Britannia esse. Talem enim quandam fabulam narrat: esse in littore eius maris, quod insulam Britanniam alluat, homines quosdam piscibus capiendis victitantes: qui Francis quidem pareant, neque tamen sint vectigales. Ii nonnunquam in aedibus suis dormientes, audiunt vocem, qua inclamantur; sentiuntque, pro foribus adesse multitudinem quandam hominum summa cum hilaritate plaudentium; expergefacti autem et domo exeuntes, neminem quidem conspicantur: naves tantum quas-

dam reperiunt, non suas, quas ex ipso strepitu vectorum plenas esse intelligunt; subeunt igitur illas, et ex consuetudine remigant Britanniam versus; et quo alioqui ne velis quidem passis, secundo vento suis navibus pervenire breviore quam quatuor et viginti horarum spatio solent: eo tum unica eaque non longa remigatione deferuntur; ibi incognitos illos vectores exponunt; cumque neminem omnino videant, sentiunt tamen ingentem concursum fieri ad littus, hominum congratulantium iis, qui recentes venerunt, eosque maxima cum laetitia excipientium. Audiunt etiam eos inter se humanissime consalutantes, cum alius alium proprio nomine, alius a tribu, alius ab artificio, alius etiam gentis ac cognationis nomine appellet; tum iisdem illis navibus conscensis, qua celeritate venerant, eadem revehuntur domum. Quin etiam a quodam historiae scriptore 9) proditum est, C. Iulium Caesarem eo aliquando una triremi cum centum hominibus delatum: cumque incredibili loci amoenitate captus, sedes ibi capere vellet, ab illis ἀειδέσιν incolis invitum et reluctantem eiectum esse.

Caput II.

Tibulli versus illustratus.

Superiore anno [1]) edidi Scholia quaedam in Tibullum et, quantum licuit per angustias temporis, perque occupationes, quibus distinebar, operam dedi, ut mea industria poëta ille et emenda-

tius legi et minore negotio intelligi posset; multos enim locos depravatos restitui, obscuros declaravi, nonnullos etiam, qui integri putabantur, mancos ac mutilos esse indicavi, ne quem obducta forte cicatrix falleret. Sed inter cetera cum versus illi e libro secundo [2]) ita legerentur,

Ludite; iam Nox iungit equos, currumque sequuntur
Martis lascivo sidera fulva choro:

admonui, non *Martis*, sed *Matris*, legendum esse; ipsam enim Noctem matrem siderum dici. Hoc nullo tum testimonio confirmandum ratus sum: quod neminem putabam ita stolidum fore, qui non statim illius emendationis bonitatem ac veritatem perspiceret. Nunc, cum videam, reperiri quosdam usque eo ἀμούσους [3]), ut negent, satis lepide dici posse Noctem siderum matrem, ideoque ad illam vulgatam scripturam defendendam inepta quaedam de Martis sidere comminiscantur: visum est testari, primum in libro vetere, qui penes me est, *Matris* non *Martis* legi: deinde ita etiam locutum Euripidem, ac Noctem *siderum nutricem* [4]) vocasse. Ita enim apud eum Electra [5]) loquitur:

Ὦ Νὺξ μέλαινα, χρυσέων ἄστρων τροφέ.

id est:

Nox aureorum furva nutrix siderum.

Sed et alia, quae idem confirmarent, afferre quamlibet multa possem; nisi hoc satis superque fore arbitrarer.

Caput III.

Virgilii versus, in quo Ciceronem imitatus videri potest.

Multa sumpsisse Virgilium non a poëtis modo, qui ante ipsum fuerant, verum etiam ab iis, qui soluta oratione scripserant, notum est; quare facile crediderim, versum illum e secundo [1]) Aeneidos,

Quanquam animus meminisse horret luctuque refugit,

e Cicerone imitatum esse. Ita enim ille Oratione XIV. in Antonium scripserat [2]): *Refugit animus, P. C. eaque formidat dicere* [3]), *quae L. Antonius in Parmensium liberis et coniugibus effecerit.*

Caput IV.

Adonin Dianae ira interfectum.

Diana [1]) apud Euripidem in Hippolyto coronato, indigne ferens honestissimi adolescentis mortem, cuius culpa omnis in Venere haerebat, minatur, eam non impune laturam. Nam se quoque interfecturam aliquem, qui Veneri eximie carus sit, ut ipsam pari dolore afficiat.

Ἐγὼ γὰρ, inquit [2]), *αὐτῆς ἄλλον ἐξ ἐμῆς χερὸς,*
Ὃς ἂν μάλιστα φίλτατος κυροῖ [3]) *βροτῶν,*
Τόξοις ἀφύκτοις τοῖςδε τιμωρήσομαι.

Quem locum declarans Scholiastes, Sunt, inquit, qui putent, obscure significari Adonin, sed nugari hoc quidem est. Neque enim Dianae sagittis, sed a Marte interfectus est Adonis. Quem igitur dicat,

obscurum est. Haec ille. Apollodorus tamen, non malus harum quidem rerum auctor, libro tertio Bibliothecae [4]), Ἄδωνις, inquit, ἔτι παῖς ὤν, Ἀρτέμιδος χόλῳ πληγεὶς ἐν θήραις ὑπὸ συὸς, ἀπέθανε.

Caput V.

Explicatus et emendatus locus e secundo Epistolarum ad Atticum.

Cicero in quadam Epistola [1]) libri secundi ad Atticum, cum scripsisset, se cupere Alexandriam et reliquam Aegyptum visere, rogat eum postea, ut ad se scribat, quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur: *Quo quidem*, inquit, *uno ego ab istis capi possum.* Addit deinde: *Videte civitatem meam. Sed quid ego haec, quae cupio deponere, et toto animo atque omni cura φιλοσοφεῖν? Sic, inquam, in animo, sic vellem ab initio.* Haec igitur verba, *Videte civitatem meam* [2]), quem sensum habeant, alius viderit. Manutius ait, esse hemistichium ex veteri poëta in miserabilem civitatis aspectum; ego locum corruptum esse opinor et ita legendum: *Vide levitatem meam.* Plane enim levitatem quandam et inconstantiam consiliorum suorum tota illa Epistola indicat Cicero. Fieri autem potest, ut ex *vide le* factum sit *videte*; deinde illud *vitatem*, quod nihil significaret, transierit in *civitatem*.

Caput VI.

Virgilii versus ex Aeschylo imitati.

Praecipere ac praesumere oportere sapientem omnia, quae homini acerba et gravia accidere possunt, talique praemeditatione leviora illa et perpessu faciliora effici, disputatum est copiose a Cicerone libro quarto Tusculanarum [1]), allatique versus Euripidis e Theseo et Terentii e Phormione, quibus id confirmaretur. Virgilius autem Aeneae suo, quem omnis virtutis exemplar esse voluit, ut ceteras laudes, ita hanc quoque tribuit: cum eum his verbis [2]) de se utentem fecit:

— non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave surgit.
Omnia praecepi atque animo mecum ante peregi.

Qui quidem videri non immerito possit hoc ex Aeschylo sumpsisse, apud quem Prometheus [3]) ita loquitur:

Καίτοι τί φημι; πάντα προὐξεπίσταμαι
Σκεθρῶς τὰ μέλλοντ᾽· οὐδέ μοι ποταίνιον
Πῆμ᾽ οὐδὲν ἥξει.

id est:

Quamquam quid aio? cuncta praenovi optime
Futura. Nec ventura calamitas mihi
Inopina quisquam est.

Caput VII.

Secundam fortunam difficile ferri, multorum gravium scriptorum testimoniis confirmatum.

Gravem admodum sententiam Gobriae [1]) Xenophon dedit, quamque quotidiana experientia veram esse declarat. Difficilius videlicet reperiri qui secundam, quam qui adversam fortunam bene ferant. Secundis enim rebus insolescunt [2]) plerique homines, et efferuntur: adversis omnes ad temperantiam moderationemque [3]) revocantur. Id quod ille expressit his verbis [4]): δοκεῖ δέ μοι, ὦ Κῦρε, χαλεπώτερον εἶναι εὑρεῖν ἄνδρα τἀγαθὰ καλῶς φέροντα, ἢ τὰ κακά· τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ. M. autem Cato ille Censorius, etsi a Xenophonte, ut opinor, non hauserat, ut qui a Graecis litteris abhorreret [5]): prope tamen idem dixerat in Oratione pro Rhodiensibus. Ex ea enim citantur [6]) haec: *Adversae res se domant, et docent, quid opus sit factu* [7]): *secundae res laetitia transvorsum trudere solent a recte consulendo atque intelligendo.* Itaque non sine causa dictum est ab Horatio [8]):

— — bene ferre magnam
Disce fortunam.

et [9]),

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem: non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Laetitia.

et [10]),

Rebus angustis animosius atque
Fortis appare. Sapienter idem
Contrahens vento nimium secundo
Turgida vela.

Aliaque multa eodem pertinentia. Non paucos enim fortuna, quos adversa non moverat, propitia perculit: multisque contingere videmus id, quod Tantalo contigisse ait Pindarus, quem ait [11]) nequisse concoquere felicitatem suam [12]). *Εἰ δὲ δή τιν'* [13]) *ἄνδρα θνατὸν Ὀλύμπου σκοποὶ ἐτίμασαν, ἦν Τάνταλος οὗτος, ἀλλὰ γὰρ καταπέψαι μέγαν ὄλβον οὐκ ἐδυνάσθη.*

Caput VIII.

Ebrii nomen ad alia quaedam a vino eleganter tralatum.

Infatuatum prosperis rerum successibus Cleopatrae animum eleganter admodum ac significanter expressit Horatius, cum eam *dulci fortuna ebriam* [1]) fuisse dixit. Pari autem elegantia olim Euripides, cum induceret Electram conquerentem de contumeliis, quas patri suo mortuo imponeret Aegisthus, fecit ipsam dicentem, ea omnia illum Clytaemnestra ebrium facere [2]). Ita enim loquitur [3]):

Μέθῃ δὲ βρεχθεὶς τῆς ἐμῆς μητρὸς πόσις
Ὁ κλεινὸς, ὥς λέγουσιν, ἐνθρώσκει τάφῳ,
Πέτροις τε λεύει μνῆμα λάϊνον πατρός.

Sed et Flavius Philostratus in Herodis vita [4]) simili modo dixit homines divitiis ebrios. Ita enim

scribit: οἱ γὰρ πλούτῳ μεθύοντες, ὕβριν τοῖς ἀνθρώποις ἐπαντλοῦσιν. Et alicubi Lucretius [5]) homines *ebrios curis.* Quam ad formam nos quoque haud ita pridem in Ode quadam ad Anastasium Iusbertum Melchioris F. adolescentem eleganti ingenio moribusque optimis praeditum ita cecinimus:

— — non didicit modum
Servare, nec se legibus alligat,
Sed semper impermissa quaerit
Immodico ebria mens amore.

CAPUT IX.

Brevitatem et obscuritatem aptam esse ad terrorem inserendum, aliquot exemplis confirmatum.

Brevitas loquendi et sermonis obscuritas imperiosum quiddam habet, ideoque aptissima est minantibus utraque, mirificeque prodest ad animos eorum, quibuscum agimus, perterrefaciendos. Nam ut in tenebris magis timentur omnia, quam in luce: sic illae orationis quasi tenebrae terribiliora reddunt ea, quae proponuntur. Idque, ut opinor, secuti sunt Lacedaemonii, cum ad Philippum ita scripserunt: *Lacedaemonii Philippo. Dionysius Corinthi* [1]). Multo enim fortior et, ut Lucretii verbo utar [2]), penetralior illa brevitas fuit, quam si ita dixissent: Dionysius cum aliquando praepotens tyrannus fuerit, uti tu es, nunc tamen regno exutus privatam Corinthi vitam agit. Vide, ne, dum aliorum libertatem studes opprimere, idem

tibi quoque contingat. Quae iam non deterrere, sed admonere cupientium fuisset oratio. Neque dissimile illud Demetrii ad Locrenses [3]): *Faxo, cicadae apud vos humi canant*: cum significaret, totam a se illorum regionem devastatum iri. Atoeas quoque, Scytharum rex, hanc olim epistolam ad Byzantinos misisse fertur [4]): *Nolite vectigalibus meis detrimento esse, ne equae meae ad vos aquatum eant.* Idanthuras autem, qui et ipse Scythis regio imperio praefuit, multo etiam obscurius. Nam ad Darium, qui Istrum traiecerat, litteras quidem, quibus ei minaretur, misit nullas, sed pro litteris symbolum hoc: *murem, ranam, avem, sagittam, aratrum.* Cumque haec in Darii castris alius aliter interpretaretur: Orontopagas, tribunus militum, censuit significari, eos omnium rerum deditionem esse facturos. Domorum: hoc murem innuere [5]). Aquarum, aëris, armorum, regionis: harum rerum symbola esse ranam, avem, sagittam, aratrum. At Xiphodres longe alio modo interpretatus, Nos vero, inquit, quantum haec symbola ostendunt, nisi aut terram subeamus [6]) ut aves: non effugiemus ipsorum tela. Neque enim terrae, quam ipsi arant, domini sumus. Hoc Pherecydem Syrium narrare, ait Clemens Alexandrinus [7]). Herodotus autem in Melpomene [8]) hanc ipsam historiam aliquanto aliter narrat.

M. ANTONII MURETI
VARIARUM LECTIONUM
LIBER SEXTUS.

Caput I.

Axiomata quomodo Latine vocanda sint.

Inepte faciunt, qui ἀξιώματα dignitates vocant: cuius pravae consuetudinis Hermolaus Barbarus [1]) auctor fuit. Neque nego ἀξίωμα interdum idem valere, quod dignitatem; sed nihil hoc ad ea, de quibus agimus, axiomata. Neque minus ineptiunt, qui proloquia vocant aut pronuntiata: in quorum tamen posteriore Ciceronem se habere auctorem putant. Sed falluntur. Nam Cicero hanc vocem, ita ut a Stoicis accipiebatur, interpretatus est: qui axioma vocabant quamlibet enuntiationem, id est ἀπόφανσιν [2]). Id quod Laërtius [3]) docet. Ac si quis eo modo ἀξίωμα accipiat, tum sane vel pronuntiatum, vel, si volet, proloquium dicat. Apud Aristotelem quidem et mathematicos alia huius vocabuli vis est: qui, ut notum est, axiomata vocant communes quasdam sententias, quae non tantum verae sunt, sed etiam verae omnibus videntur. Verbum autem ἀξιοῦν saepe apud Graecos sine ulla dignitatis aut indignitatis significatione

idem valet quod existimare ac sentire. Inde igitur ἀξιώματα, ὅτι πάντες οὕτως ἀξιοῦσιν. Unde et κοιναὶ ἔννοιαι [4]) vocantur. Aut igitur vocem Graecam retinuerim, aut sententias potius, quam vel pronuntiata, vel proloquia, vel dignitates dixerim.

Caput II.

Ut multas alias diphthongos, quae nunc ursurpari desierunt, ita oi pro oe, apud veteres fuisse. Emendatus Plauti locus.

Multis usos diphthongis veteres, praeter eas, quibus hodie utimur, constat. Nam et Fourios dicebant pro Furiis, et Paitos ac [1]) Aimilios pro Paetis et Aemiliis, et de Sabineis triumphasse Tarquinium, de Etrusceis Ser. Tullium, in veteribus monumentis legimus. Quin etiam ut *ai* pro *ae*, sic *oi* pro *oe* interdum scribere, ut opinor, solebant. Itaque apud Plautum in Menaechmis *proilium* [2]) et *proilio* in veteribus libris scriptum animadverti, pro eo, quod nunc *proelium* et *proelio* scriberemus. Versus hi sunt, quibus Erotii meretricis cum parasito Peniculo, et cum Menaechmorum fratrum altero colloquium quoddam continetur [3]).

Er. *Anime mi, Menaechme, salve.* Pe. *quid ego?* Er. *extra numerum es mihi.*
Pe. *Istud idem aliis ascriptivis fieri ad legionem solet.*

Me. *Ego istic mihi hodie apparari iussi apud te proilium,*
Hodie ut fieret. In eo uterque proilio potabimus.

Hoc qui non intellexerant, priore loco discesserunt a vetere scriptura et fecerunt *proelium:* posteriore autem unam vocem discerpserunt in duas et scripserunt *pro Ilio.* Quod qui ad Troianas pugnas retulerunt [4]), etsi eis plurimum tribuo, adduci tamen, ut ipsis assentiar, hac quidem in parte non possum.

Caput III.

Dominos, nisi cupiditatibus suis imperent, ne servis quidem suis imperare posse.

Quibus in domibus aut paterfamilias, aut materfamilias nequiter libidinoseque vivat, in eis servos non esse servos, neque communi conditione servitutis uti, sed liberius, licentius, dissolutius vivere, et quotidiana docet experientia [1]), et M. Tullius in Coeliana defensione [2]) gravissime ac sapientissime dixit. Servi enim, ut alicubi salsissimus urbanissimusque scriptor posuit Lucianus [3]), omnium conscii sunt, quae a dominis aut pulchre, aut turpiter fiunt. Quocirca qui ea designant flagitia, quae latere atque occultari expediat, ii tantum abest ut metuantur a servis, ipsimet metuunt servos [4]), utpote quos necessario habeant assiduos suorum facinorum testes [5]). Hoc igitur argumento usus est Cicero, ut doceret, veri-

simile non esse, M. Coelium cum Clodiae servis consilium de veneno ei praebendo communicasse. Lysias [6]) quoque in Oratione, quam scripsit ei, qui sacram oleam incidisse arguebatur [7]), hoc ipso eum argumento utentem fecit: nunquam ausurum fuisse, se id facinus committere, cum et conscios eius servos adhibere oporteret, et ipse eo perpetrato non servos eos postea, sed dominos habiturus esset: neque ullo modo ausurus in eos animadvertere, quicquid illi tandem fecissent. *Πῶς οὖν*, inquit, *οὐκ ἂν ἦν ἀθλιώτατος ἀνθρώπων ἁπάντων, εἰ τοὺς ἐμαυτοῦ θεράποντας μηκέτι δούλους ἔμελλον ἕξειν, ἀλλὰ δεσπότας τὸν λοιπὸν βίον, τοιοῦτον ἔργον συνειδότας; ὥςτε, εἰ καὶ τὰ μέγιστα εἰς ἐμὲ ἐξημάρτανον, οὐκ ἂν οἷόν τε ἦν, δίκην με παρ᾽ αὐτῶν λαμβάνειν. Εὖ γὰρ ἂν εἰδείην, ὅτι ἐπ᾽ ἐκείνοις ἦν καὶ ἐμὲ τιμωρήσασθαι, καὶ αὐτοῖς μηνύσασιν ἐλευθέροις γενέσθαι.* Miserrima igitur est impure ac turpiter viventium conditio, quibus ad cetera damna illud etiam accedit, ut in quos imperium exercere debuerant, eos revereri ac metuere adigantur.

Caput IV.

Homerum et Aeschylum Athenienses, Tyrtaeum Lacedaemonii quo honore affecerint.

Homeri poëmata quanti fecerint Athenienses, quamque utilia esse ad inflammandos honestatis ac dignitatis amore animos iudicarint, hinc existimari licet, quod legem tulerunt, ut quinto quo-

que anno in Panathenaeis eius unius ex omni poëtarum numero carmina publice canerentur [1]). Ita enim cogitabant, leges praecipere quidem, quid faciendum fugiendumque sit, sed propter brevitatem non docere: at poëtas, qui vitam hominum imitantes, res praeclare ac fortiter gestas copiose exponerent easque propemodum ante oculos constituerent, aptiores esse ad persuadendum. Similem autem honorem habuerunt Lacedaemonii Tyrtaeo [2]). Cum enim ceteroqui [3]) a poëticis studiis alieni essent, neque poëtarum cantus libenter audirent, lege tamen constituerant, ut quoties cum hostibus dimicaturus in procinctu constitisset exercitus, convocarentur milites in tabernaculum regium, ibique audiendis Tyrtaei carminibus ad spernendam pro patria vitam [4]) incitarentur. Aeschylo quoque idem prope honos a populo Atheniensi tributus est. Unius enim ex omnibus tragicis fabulae, ipso etiam mortuo, ut docerentur [5]), decreto publico statutum erat.

Caput V.

De quodam Plautino ioco, itemque de loco quodam e Catone maiore Ciceronis disputatum.

Iocatus est, ut solet, Plautus, cum in Pseudolo ita cum lenone loquentem induxit coquum [1]):

Quia sorbitione faciam ego te hodie mea,
Item ut Medea Peliam concoxit senem:
Quem medicamento et suis venenis dicitur

Fecisse rursus ex sene adolescentulum,
Item te ego faciam.

Neque enim Peliam Medea, sed Aesonem e sene iuvenem reddidit [2]: cum autem recepisset, idem se facturam Peliae; effecit, ut infelix senex natarum suarum manibus concideretur [3]. Quod si coquus ille item fecisset iuvenem Ballionem, ut Medea Peliam fecerat; non sane bonam neque expetendam operam ei dedisset. Fieri etiam potest, ut personae servierit, et cum loquentem induxisset hominem sordidum et abiectum, de industria perperam ab eo narrari veterem illam fabulam fecerit. Quod si Ciceronis etiam illud e Catone maiore [4]) ita legendum est — ut sane legendum puto —: *Quo quidem me proficiscentem haud sane quis facile retraxerit, neve tanquam Peliam recoxerit* [5]: nimirum tale aliquid hic quoque comminiscendum est. Nam aut decorum id et consentaneum Catoni credidit, quod et memoria vacillare γεροντικόν ἐστιν, et interdum habet aliquid gravitatis in magnis viris minus accurata fabularum et talium rerum cognitio: aut hoc quoque inter μνημονικὰ Ciceronis ἁμαρτήματα numerandum est.

Caput VI.

Ecquid adhibenda sint in conviviis acroamata, an minus.

Rectene faciant an secus, qui tibicines aut citharoedos, aut alia id genus acroamata [1]) in conviviis adhibent, merito ut dubitari posse videa-

tur, duorum in philosophia summorum hominum hac de re, ut videtur, dissentientium facit auctoritas. Nam apud Platonem in Protagora [2]) Socrates abiectos modo et imperitos et circumforaneos homines id facere solitos dicit, qui cum eam vim non habeant, ut urbana aliqua et eleganti collocutione tempus illud epularis accubationis [3]) traducere et mutuis sermonibus animos suos hilarare possint, eius rei remedium a mimis et ab histrionibus et a vocum fidiumve cantibus petunt. At quas ad epulas boni et eruditi convivae convenerint, in eis neque tibicinam, neque psaltriam audiri, neque saltatricem spectari ullam: ablegatis eos eiusmodi nugis atque ineptiis, modeste inter se et hilare colloqui: neque unquam deesse ipsis, de quo sermones iucundissimos conferant, etiam si multam in noctem convivium producatur [4]). Itaque ex illo nobili apud Agathonem convivio [5]) eiicitur tibicina et aut sibi aut mulieribus canere iubetur. At hercule alumnus eiusdem disciplinae Xenophon in id convivium [6]), in quo et Socrates esset, et Antisthenes, et alii sapientia praestantes viri, non modo Philippum excitandi risus artificem induxit, verum etiam sublatis epulis Syracusanum illum comissatorem cum tibicina et saltatrice et formoso puero, qui et ipse tum saltando, tum fidibus canendo summa eos, qui aderant, voluptate perfunderet. In Homericis etiam epulis et Phemius canit, et Demodocus, et in Virgiliano Iopas [7]). Sed haec fortasse aliquis, intemperan-

tium procorum, et luxuriosi regis, et reginae [8]) iam tum amoris telo percussae dixerit esse convivia. Quid, quod epulantibus diis, canere Apollinem et Musas ferunt? Nam Euripidi quidem sententiam [9]) mirari saepe soleo, qui non in conviviis, sed in luctu potius Musicam adhibendam esse censet, quod convivia satis ipsa per se laeta sint, in luctu autem quaerendum sit aliquid, quo minuatur dolor. Ego vero si usquam, inter pocula maxime, talibus blandimentis et relaxationibus animi locum esse duco: neque, dum ea moderatio retineatur, ut turpitudo omnis et obscoenitas absit, causam video ullam, cur in mensa [10]) aut comoedum aversari, aut auloedum fidicinemve refugere sapiens debeat. Nam si semper tam facundi ac diserti convivae contingerent, quam illi sunt Platonici: tum fortasse non immerito talia omnia excluderentur. Quod enim esse potest tam mirabile acroama, quod non collatum cum illorum sermonibus sordeat? Quos equidem arbitror, si Appollinem vidissent ipsum cum lyra et plectro ingredientem, uno ore omnes oraturos fuisse, ut aut abscederet, aut ne cantu suo sermones abrumperet [11]) institutos. Et tamen, nisi valde fallor, non multo turpius fuisset, tibicinae alicuius cantum audire, quam vel orationem Aristophanis, vel ea quae de Socratis temperantia ebrius Alcibiades intemperantissime narrat.

CAPUT VII.

Semiramis quo astu ad regnum pervenerit.

Vafra in primis et astuta ratione ad regnum ex humili et abiecta conditione pervenisse Semiramis dicitur. Quae historia cum haud ita multis nota sit, neque Latinis, quod sciam, litteris prodita, referetur a me ita, ut scriptam in Graecorum Commentariis [1]) reperi. Aiunt igitur eam initio vernae cuiusdam regii ancillam ac concubinam fuisse. In quam cum aliquando incidisset rex Ninus, forma ipsius et lepore captus, amare coepit. Obsecuta regi mulier, ita eum sibi paulatim stupri consuetudine astrinxit, ut nihil esset tantum, quod aut a rege petere non auderet Semiramis, aut petenti rex auderet negare. Ergo cum aliquando iniecisset in sermone, quiddam se valde cupere, rexque eam, quicquid tandem illud esset, aperte ac libere proferre iussisset: Cuperem, inquit, hoc mihi a te tribui, ut unum modo diem sedere mihi liceret in solio tuo et ius dicere, utque omnes toto illo die, quemadmodum tibi faciunt, ita mihi obtemperarent. Risit rex, et quod petebatur, concessit. Nec mora. Edicitur, ut certo quodam die omnes Semiramidi dicto audientes sint. Ita regi placere: eam illo die, regio imperio ac potestate praeesse omnibus. Ubi ille advenit dies, mulier regio cultu in solio assedit. Fit concursus maximus. Illa de principio experiendi causa quaedam haut magni momenti im-

perat. Ubi serio omnes sibi omnibus in rebus parere vidit, iubet satellitibus ac stipatoribus corporis regii [2]), ut regem ipsum comprehendant. Comprehenditur. Ut vinciant: vincitur. Ut interficiant: interficitur. Ita imperium ex diurno diuturnum efficitur. Haec est, quae Babylonem muris latericiis cinxit [3]): cuius horti illi pensiles [4] tantam admirationem habuerunt: quae postremo, cum filii quoque sui concubitum petiisset [5]), ab eo trucidata memoratur.

Caput VIII.

Ut honorem Latinis, ita Graecis ὄνειδος [1]) et κλέος ambigua vocabula esse.

Significationis ambiguae verbum esse *honorem*, tradidit Gellius [2]), idque probavit his verbis ex Oratione Q. Metelli Numidici de triumpho suo: *Qua in re quanto universi me unum antestatis, tanto vobis, quam mihi maiorem iniuriam atque contumeliam facit, Quirites. Et quanto probi iniuriam facilius accipiunt, quam alteri tradunt: tanto ille vobis quam mihi peiorem honorem habuit. Nam me iniuriam ferre, vos facere vult, Quirites: ut hic conquestio, istic vituperatio relinquatur.* Eodem autem modo Graeci quoque ὄνειδος, cum fere in infamiae ac turpitudinis significatione ponatur, nonnunquam tamen pro gloria accipiunt. Ut [3]):

Καλόν γέ μοι τοὔνειδος ἐξωνείδισας. Et,

Θήβαις κάλλιστον ὄνειδος. Et [4]),

Καλόν γ᾽ ὄνειδος τῷ νεωστὶ νυμφίῳ.

Sed et *κλέος* nonnunquam in malam partem accipitur. Idque non ex eo tantum intelligi potest, quod apud Homerum saepe legitur *καλὸν κλέος* [5]), ut ex eo coniiciamus, esse etiam aliquod *κλέος οὐ καλόν*: sed multo magis ex hoc Euripidi versu, quem apud ipsum dicit Helena [6]):

Οὔπω νιν Ἑλένης αἰσχρὸν ὤλεσε κλέος;

In illis autem Metelli verbis nescio, an illud annotare debeam: *facere contumeliam*, quod loquendi genus Cicero in Antonio reprehenderat [7]), legi. Sed et apud Plautum et apud Terentium crebra illius exempla sunt. Neque tamen iniuria notaverat Antonium Cicero, quod vulgo creditur. Nam Antonius ita dixerat *facere contumeliam*, ut *facere damnum*, aut *facere iacturam* dicimus. Quo modo nunquam quisquam, opinor, praeter eum locutus reperietur.

M. ANTONII MURETI VARIARUM LECTIONUM LIBER SEPTIMUS.

Caput I.

Sorores uxores ducere [1]*), num apud Athenienses licuerit.*

Perelegans extat Aemilii Probi ad T. Pomponium Atticum libellus [2]), quo Graecorum imperatorum vitae mundissimo ac castissimo orationis genere explicantur [3]). Eum nuper cum animi causa evolveremus, in ipsa statim praefatione quiddam deprehendimus [4]), quod sane mirati sumus. Negat enim, Cimoni, summo Atheniensium viro, turpe fuisse, sororem germanam habere in matrimonio, quippe cum cives eius eodem uterentur instituto. Ego vero de Persis et aliis quibusdam barbaris nationibus saepe id legeram: de Atheniensibus nihil tale, nisi ab eo, memineram proditum esse. Itaque cum attentius de eo cogitare coepissem quasique excutere memoriam meam; recordatus sum loci cuiusdam ex oratione, quam antiquissimus et nobilissimus orator Andocides [5]) adversus Alcibiadem habuit, qui ex diametro, ut aiunt, cum eo, quod ab Aemilio dicitur, pugnat [6]). Ostendit enim, eam ipsam fuisse causam, cur Cimon in exilium missus sit, tanquam legum con-

temptor. Neque quicquam ei profuisse, quod et ipse Olympia vicisset et pater. Veteres enim illos non certaminum aut victoriarum, sed legum et institutorum in iudicando habuisse rationem. Andocidis verba si quis requirit, haec sunt 7): *Ἀναμνήσθητε δὲ καὶ τοὺς προγόνους, ὡς ἀγαθοὶ καὶ σώφρονες ἦσαν. Οἵτινες ἐξωστράκισαν Κίμωνα διὰ παρανομίαν, ὅτι τῇ ἀδελφῇ τῇ ἑαυτοῦ συνῴκισε* 8). *Καίτοι οὐ μόνον αὐτὸς Ὀλυμπιονίκης ἦν, ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μιλτιάδης. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ὑπελογίζοντο τὰς νίκας. Οὐ γὰρ ἐκ τῶν ἀγώνων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἔκρινον αὐτόν.* In vulgatis tamen libris *Κόνωνα*, non *Κίμωνα* legimus: quod mendum esse librariorum puto. Ab aliis enim omnibus Cimonem vocari video. Neque pigebit emendare locum quendam e libro sexto Valerii Maximi 9), ubi de hoc ipso Cimone ita scriptum est: *Cimonis vero incunabula opinione stultitiae fuerunt referta. Eiusdem stultitiae imperia salutaria Athenienses senserunt.* Ego autem non dubito, quin vox *stultitiae* e posteriori loco delenda sit. Cimonis enim, non stultitiae, dicit imperia Atheniensibus salutaria fuisse.

CAPUT II.

Proverbium quoddam, quo Cicero de Senectute usus est, ex Euripide sumptum esse.

Principium libri de Senectute e primo Platonis *πολιτειῶν* prope ad verbum conversum esse,

nemo paulum modo humanior [1]) nescit. Sed quod ibi dicentem facit Scipionem de quibusdam senibus, quibus ita odiosa senectus esset, ut onus se Aetna gravius dicerent sustinere [2]): id unde sumptum sit, a nemine, quod sciam, proditum est. Eruditus sane vir [3]) ac multae lectionis, qui tot millia παροιμιῶν unum in corpus contulit, hoc non vidit. Est autem ex Euripide, apud quem Ἡρακλεῖ μαινομένῳ chorus, qui e senibus constat, iuventutem quidem celebrat ac praedicat: malam vero, ut veteres loquebantur, aetatem miris modis exagitat, eique multa mala precatur. Inter cetera autem eam dicit onus esse Aetna gravius, quo perpetuo prematur senum caput. Versus hi sunt [4]): qui tamen vulgo aliter leguntur. Sed ego ita legendos puto:

ἁ νεότας μοι φίλον.
τὸ δὲ γῆρας ἄχθος αἰεὶ
βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων
ἐπὶ κρατὶ κεῖται.

Sed et apud Plautum [5]) non raro ita senes de aetate sua, ut de gravi aliquo ac ponderoso onere loquuntur.

Caput III.

Ut Cicero dixit, conficere famam, ita Graeci dicunt ποιεῖν ὄνομα.

In dialogo de claris oratoribus ita de Catulo loquitur Brutus [1]): *Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut a te paulo est ante dictum:*

sed tamen suavitas vocis et lenis appellatio litterarum bene loquendi famam confecerat. Videtur autem hoc loquendi genus, quo res quaepiam alicui famam conficere dicitur, a Graecis manasse. Socrates quidem certe apud Platonem in Apologia eo utitur [2]). Cum enim dixisset, mirum nonnullis videri posse, si nulla in re ceteris antecellebat, quid tandem ipsi tantam famam tantamque invidiam conciliare potuisset [3]): *Ego vero,* inquit, *conabor demonstrare vobis, quid mihi et famam et calumniam confecerit.* Verba, quibus hoc dicit, haec sunt: *Κἀγὼ ὑμῖν πειράσομαι ἀποδεῖξαι, τί ποτ' ἐστὶ τοῦτο, ὃ ἐμοὶ πεποίηκε τό τε ὄνομα καὶ τὴν διαβολήν.*

Caput IV.

Quod Theopompus de Lacedaemoniis dixit, idem de fortuna quoque merito dici posse.

Evolvebam nuper Theodori cuiusdam Metochitae librum [1]), cuius mihi copiam fecerat homo cum philosophiae ac theologiae scientia praestans, tum ita comis atque amabilis, ut eum ipsae suis manibus Gratiae finxisse ac composuisse videantur, Sixtus Medices, Dominicanus. Continet autem liber ille centum viginti non sane contemnendas variis de rebus disputationes Graeco sermone conscriptas, quarum in una reperimus haec, quae subiiciemus, in fortunae instabilitatem [2]) atque inconstantiam non inurbane, neque illepide dicta: quae nobis causa fuit, cur ea hoc loco pro-

poneremus. Theopompus historicus 3) aculeata Lacedaemonios oratione perstringens, improbarum eos mulierum cauponam exercentium similes esse dicebat. Quae hospitibus ad se divertentibus 4) vinum initio et gustatu suave et usu salubre praebent, callide id astuteque facientes, ut argentum ab eis eliciant: postea vero aliud infundunt vile et corruptum et acidum eoque ipsos uti cogunt. Sic enim et Lacedaemonios initio eius belli, quod adversus Athenienses gesserunt, callide fecisse, ut ceteros Graecos tanquam suavissimo poculo oblato allicerent; cum quasi tabellis publice propositis profiterentur ac promulgarent, cupere se Graeciam a dominatu Atheniensium vindicare. Post autem eis amarissima et insuavissima pocula miscuisse, refertae undique molestiis vitae et negotiorum acerbissimos dolores inurentium, cum praeficerent civitatibus Decemviros et praesides importunissimos, qui eas tyrannico imperio premerent agerentque ea, quae asperrima perpessu planeque intolerabilia essent. Sed enim quod Theopompus de Lacedaemoniis dicebat, id meo quidem iudicio de hominum fortuna convenientius dici potest. Quae quidem multis initio obviam sese ferens, miris eos ad se blanditiis allicit, tum inani praesentium successuum laetitia complens, tum spe ita semper in posterum fore. Ubi autem inhiantes sibi homines sua levitate in altum sustulit, saepe eis praeter opinionem maximas exhibet difficultates. Nonnunquam etiam illos, qui futura non prospicien-

tes, magnos spiritus, ipsius inflati favore, conceperant, deserit: non aliter, quam dolosus quispiam et perfidus itineris comes, qui quibus maxime in locis societate et viribus et mutua defensione opus est, ibi potissimum fugiens confisum sibi comitem derelinquit. Ita fere Theodorus, cuius liber cum adhuc divulgatus non sit, iudicavi, si haec ex eo pauca describerem, non malam me a studiosis gratiam initurum. Sed Plutarchus in Lysandro hoc ipsum narrans, Theopompum hunc comicum vocat [5]).

Caput V.

Qui fuerint Aristotelis libri de philosophia quodque illorum argumentum. Illustratus locus e primo libro Ciceronis de Natura deorum.

Velleius, qui apud Ciceronem de Natura deorum Epicuri partes tuetur, principio disputationis suae veterum philosophorum super ea re sententias enumerando percenset: credo, ut cum alias omnes aut refellisset aut illusisset, constitueret eam, quam sequebatur. Ibi [1]) de Aristotele ita loquens inducitur: *Aristoteles in tertio de Philosophia libro multa turbat, a magistro Platone non dissentiens*, et quae sequuntur. Quem locum declarans Petrus Marsus [2]), homo, ut illis temporibus, non contemnendus, — multa enim iam tum notavit, de quibus tanquam novis et a se primum animadversis, multi hodie sibi placent — is igitur libros Aristotelis de Coelo tertium de Philo-

sophia librum vocari putat, et ut stultam opinionem suam, quoquo modo poterat, confirmaret, errorem, ut fit, errore cumulat, librorum eius philosophi ridiculum quendam ordinem commentus. Primum de Philosophia librum ait esse libros τῶν μετὰ τὰ φυσικά: secundum libros φυσικῆς ἀκροάσεως; tertium libros de Coelo. Quam ineptiam pluribus verbis exagitare nihil opus est. Id modo admonere non ab re fuerit, scripsisse Aristotelem libros tres, quibus nomen fecerit, περὶ ἀγαθοῦ ἢ περὶ φιλοσοφίας [3]), quibus complexus erat ea, quae in sermonibus a Platone acceperat itemque nonnulla Pythagorae dogmata. Numerum librorum a Laërtio accepimus, qui in indice scriptorum Aristotelis [4]) ponit, περὶ φιλοσοφίας α' β' γ'. Ipsemet autem eorum meminit libro primo de Animo his verbis [5]): Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας λεγομένοις διωρίσθη. Quae verba ita exponit Simplicius: περὶ φιλοσοφίας νῦν λέγει, τὰ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ αὐτῷ ἐκ τῆς Πλάτωνος ἀναγεγραμμένα συνουσίας· ἐν οἷς ἱστορεῖ τάς τε Πυθαγορείους καὶ Πλατωνικὰς περὶ τῶν ὄντων δόξας. Ex his autem facile cognosci potest error illorum, qui apud Ciceronem legebant, *A magistro Platone uno dissentiens* [6]).

M. ANTONII MURETI VARIARUM LECTIONUM LIBER OCTAVUS.

Caput I.

Poëtarum et apum comparatio. Illustratus Horatii versus: Necte meo Lamiae coronam.

Libenter ac saepe faciunt poëtae, ut se quidem apibus, studium autem suum mellificio cuidam comparent. Neque, si quis diligenter inspiciat, parum multa utrisque inter se similia reperientur. Apes in struendis operibus suis naturam tantum magistram sequuntur, artem non adhibent. Sic et poëtae natura tantum valent: arte si qui se poëtarum nomen tueri posse confidunt, eos gravissimus auctor Plato pronuntiat [1]), nihil unquam egregium ac memorabile effecturos. Itaque Pindarus eo se gloriatur adversariis suis, Bacchylide nimirum et Simonide, esse superiorem, quod ipse natura poëta sit, illi autem didicerint a magistris: in quo tantum esse vult, ut eo potissimum nomine se aquilae, illos corvorum similes esse dicat [2]).

σοφὸς, inquit, ὁ πολ-
λὰ εἰδὼς φυᾷ·
μαθόντες δὲ, λάβροι

παγγλωσσίᾳ, κόρακες ὡς [3]),
ἄκραντα γαρύετον
Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον.

Apes nisi irritentur innocuae sunt: irritatae figunt aculeis eos, a quibus laesae sunt et acerbissimos eis dolores infligunt. Idem poëtis ingenium. Nulla, ubi non laeduntur, innocentior hominum natio: lacessiti ita se ulciscuntur, ut interdum eos, quibus offensi erant, ad mortem adegisse narrentur. Nam praeter id, quod de Archilocho accepimus, novi ego, qui hac aetate tantum versibus suis inimico dolorem inusserit, ut ex eo ille sit mortuus. Neque non hoc de se ipsis poëtae praedicant, quorum sunt illa:

Cave, cave: namque in malos asperrimus,
Parata tollo cornua [4]). Et,
Ne quisquam noceat cupido mihi pacis. At ille,
Qui me commorit: — melius non tangere!
clamo —
Flebit et insignis tota cantabitur urbe [5]).

Quocirca Plato in Minoe [6]) praecipit iis, qui bonae famae studiosi sunt, ut diligenter caveant, ne cum poëtis inimicitias suscipiant. Apes e variis floribus succum exprimentes, opus dulcissimum conficiunt. Poëtae quoque vagantes per hortos illos Gratiarum et Veneris, de quibus est apud Pindarum [7]), et ex iis bellissimum quodque carpentes, ea concinnant carmina, quibus ne mel quidem ipsum mellitius videri potest. Inde igitur illa sunt:

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea perpetua semper dignissima vitae [8]. Et,
— *Ego apis Matinae*
More modoque
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum, circa nemus uvidique
Tiburis ripas, operosa parvus
Carmina fingo [9]).

Merito igitur Eustathius [10]) ait apem *ζῶον εἶναι συγγενὲς τῇ ποιήσει, διά τε τὸν μόχθον τὸν ἐπὶ τῇ ἐργασίᾳ, καὶ διὰ τὴν τοῦ ἔργου γλυκύτητα, καὶ τὸ τοῦ κηρίου εὐσύνθετον· ὧν πάντων μετέχει καὶ ἡ ποίησις, πόνῳ τε προϊοῦσα, οὐδὲν γὰρ τῶν καλῶν πόνου χωρὶς, ἔχουσα δὲ καὶ γλυκύτητα οὐκ ὀλίγην, ἐναγλαϊζομένη δὲ καὶ τῇ τοῦ μέτρου εὐσυνθεσίᾳ.* Est etiam, cum poëtae iucundissima quadam allegoria utentes, poëmata sua coronas vocant, quibus aiunt, ornari ac redimiri a se caput illius, quem laudant, ut in Pythiis [11]): *σὺν εὐμενείᾳ* [12]) *δέξαι στεφάνωμα τόδε.* et alibi saepe. Quod imitatus Horatius dixit [13]):

— *o quae fontibus integris*
Gaudes, apricos necte flores,
Necte meo Lamiae coronam,
Pimplea [14]) *dulcis.*

Deliciae autem meae, Euripides, Hippolytum quoque de hymno [15]), quo Dianam celebraverat, ita ut de corona quapiam loquentem facit [16]):

Σοὶ τόνδε πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου
λειμῶνος, ὦ δέσποινα, κοσμήσας φέρω,
ἔνθ' οὔτε ποιμὴν ἀξιοῖ φέρβειν βοτὰ,
οὐδ' ἦλθέ πω σίδηρος. ἀλλ' ἀκήρατον
μέλισσα λειμῶν' ἠρινὸν διέρχεται.
αἰδὼς δὲ ποταμίαισι κηπεύει δρόσοις.
ὅσοις διδακτὸν μηδὲν, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει
τὸ σωφρονεῖν εἴληχεν εἰς τὰ πάντ' ἀεὶ,
τούτοις δρέπεσθαι, τοῖς κακοῖσι δ' οὐ θέμις.
ἀλλ', ὦ φίλη δέσποινα, χρυσέας κόμης
ἀνάδημα δέξαι, χειρὸς εὐσεβοῦς ἄπο.

Atque equidem hos versus, si potero vel potius, utcunque potero, Latine exprimam, ut etiam ii, qui Graece nesciunt, singularem eorum suavitatem quoquo modo odorentur. Ab iis autem, qui Graeca per se satis intelligunt, valde peto, ut haec mea aut ne legant, aut conniventibus oculis legant:

Tibi hanc corollam diva nexilem fero,
Aptam e virentis pratuli intonsa coma:
Quo neque protervum pastor umquam inigit pecus[17]),
Neque falcis umquam venit acies improbae.
Apis una flores vere libat integros,
Puris honestus quos rigat lymphis Pudor.
Illis, magistri quos sine opera, perpetem
Natura docuit ipsa temperantiam,
Fas carpere illinc: improbis autem nefas.
At tu aureae regina vinculum comae
Amica suscipe, pia quod porgit[18]) *manus.*

Et quoniam semel audere coepi, subiungam[19])

etiam versus aliquot ex Edyllio, quod abhinc annos novem ad Franciscum Turnonium[20]), Cardinalem omnibus maximis honoribus dignissimum, scripsi. In eo igitur ita erat in extremo:

Ipse ego tum e terra pennis sublatus Amoris,
Per Charitum Venerisque hortos, pictosque perenni
Flore ferar campos et vulgo incognita prata.
Unde metens violasque, et purpureos hyacinthos,
Intactasque rosas, immortalesque amaranthos[21]),
Non prius audito texam tibi more corollam,
Quae damnosi expers senii tua tempora circum
Ardeat aeternoque nitens scintillet honore:
Donec ad aequoreis ignotos fluctibus ignes
Clara Ariadneae rutilabunt signa coronae.

Caput II.

Virgilii versus e sexto Aeneidos ex Homero imitati.

Cum studiose fecerint aliquot eruditi homines [1]), ut indicarent locos Homeri, quos Virgilius imitatus esset: multos tamen,— neque aliter in tanta copia fieri potuit — praetermiserunt. Qualis est ille e sexto Aeneidos [2]): ubi accipiente in navim [3]) Charonte

Ingentem Aenean, gemuit sub pondere cymba
Sutilis, et multam accepit rimosa paludem.

Ita enim Iliados E, cum insiliret Minerva in currum Diomedis, gemuisse sub tanto pondere axis faginus dicitur:

Ἠδ' ἐς δίφρον ἔβαινε παρὰ Διομήδεα δῖον
Ἐμμεμαυῖα θεά. μέγα δ' ἔβραχε φήγινος ἄξων
Βριθοσύνῃ· δεινὴν γὰρ ἄγεν θεὸν, ἄνδρα τ' ἄριστον.

Caput III.

Inficetum, non ut vulgo, Infacetum, scribi oportere: et ex eadem coniugatione cetera ad eundem modum.

Cum iam pridem in veteribus Catulli libris scriptum reperissem,

O saeculum insipiens et inficetum [1]:

Itemque

Pleni ruris et inficetiarum [2]: Et

Idem inficeto est inficetior rure [3]:

praeterieram ea omnia tanquam errata librariorum, eramque secutus vulgarem consuetudinem, qua iam receptum est, ut per *a* litteram non per *i* cuncta illa vocabula et scribantur, et pronuntientur. Nuper autem cum ea de re paulo attentius cogitassem, plane adductus sum in eam sententiam, ut veterem illam scribendi rationem probam et incorruptam, eam autem, qua vulgo nunc utimur, pravam et corruptam iudicarem. Ut enim ab *aequo* non *inaequus*, sed *iniquus*, et ab *amico* non *inamicus*, sed *inimicus*, et a *sapiente* non *insapiens*, sed *insipiens*, et a *facio* non *infacio*, sed *inficio* dicitur: sic a *faceto* non *infacetum*, sed *inficetum* dicendum videtur. Nam illud quoque nonnihil est, quod Angelum Politianum, eruditissimum et accuratissimum hominem, ita scri-

bere solitum constat. Hermolaus quoque Barbarus, qui, quae urbs orbis terrarum lumen est, eius ipse urbis maximum lumen fuit, ita scribenda haec censuit. Illius enim verba haec sunt ex Emendationibus Plinianis [4]: *Cum inficetus, non infacetus dicatur, auctore vel Catullo scribendum est Inficetissime.*

Caput IV.

Male conversos videri a Cicerone tres Euripidis versus.

Non sine causa, ait Cicero [1]), cum Orestem doceret Euripides, primos treis versus [2]) revocasse dicitur Socrates:

Neque tam terribilis ulla fando oratio est,
Neque fors, neque ira caelitum invectum malum,
Quod non natura humana patiendo ferat.

Qui, si cuique fas est, id quod sentit, dicere, videtur eorum versuum sententiam aut non satis percepisse, aut non fideliter reddidisse. Quod ut iudicari ab aliis possit, Graecos Euripidi subiiciam:

Οὐκ ἔστιν οὐδὲν δεινὸν, ὧδ' εἰπεῖν ἔπος
Οὐδὲ πάθος, οὐδὲ ξυμφορὰ θεήλατος,
Ἧς οὐκ ἂν ἄραιτ' ἄχθος ἀνθρώπου φύσις.

Primum igitur versum, si Ciceronem sequare, ita accipias necesse est: *οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἔπος ὧδε δεινὸν εἰπεῖν.* Id est: *nullum est verbum ita terribile dictu.* Quod sane, ne quid dissimilem, mihi quidem non placet. Ac fieri potest, ut fallar. Sed dico id, quod videtur. Deinde, *πάθος*

quam apte reddatur *fors*, alii viderint. Postremo in tertio versu nulla est patientiae ac tolerantiae significatio. Potiusque hoc dicere Euripidem puto. Nihil, ut uno verbo eloquar, dirum ac terribile est; neque morbus neque a diis invecta calamitas, cuius gravitati hominum naturą ac conditio exposita non sit. Id quod statim confirmat inusitato et antea inaudito supplicii genere, quo a diis affectus est Tantalus. Neque ignoro, quam sit periculosae, ut ait Flaccus 3), plenum opus aleae, a Cicerone dissentire: verumtamen. Mecum quidem Graecus eius poëtae explicator 4), quisquis est, facit.

Caput V.

Locus Platonis e Phaedro, allata vetere quadam Atheniensium consuetudine illustratus.

Socratem Phaedrus cum adducere vellet ad idem argumentum tractandum, quo ipse scriptam Lysiae orationem paulo ante recitarat, ita ei blandiens apud Platonem 1) inducitur: *Καί σοι ἐγὼ, ὥςπερ οἱ ἐννέα ἄρχοντες, ὑπισχνοῦμαι χρυσῆν εἰκόνα ἰσομέτρητον εἰς Δελφοὺς ἀναθήσειν, οὐ μόνον ἐμαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ σήν.* Quaesitum est autem ex me, quaenam esset aurea illa statua, quam Delphis ponere solitos archontas ex eo intelligeretur, et qua de causa id fieret. Respondi, novem Atheniensium archontas 2), id est, eponymum, regem, polemarchum et sex thesmothetas, cum magistratum inirent, publice iurare solitos, se obser-

vaturos esse leges, neque passuros fidem suam donis muneribusve corrumpi: si quis ipsorum secus fecisset, eum multae nomine auream statuam suam pensurum esse. Eius rei auctor est Iulius Pollux [3]) libro Onomastici ad Commodum Caesarem octavo [4]). Cypselidarum autem anathema, de quo non ita multo post ea, quae posui, verba apud Platonem mentio est, quodnam fuerit, copiose Pausanias in Eliacis docet [5]).

Caput VI.

Quod discrimen sit accusationis et maledictionis, e Demosthene et Cicerone.

Traditum est accurate et diligenter a M. Tullio in Coeliana defensione, quid inter accusationem ac maledictionem interesset. Olim autem Demosthenes etiam ista distinxerat, ut, quamvis non plane idem ab utroque dicatur, dubium tamen non habeam, quin Cicero in ea re tractanda summi Graeci oratoris vestigia sit persecutus. Utrumque igitur locum meo more describam, ut comparentur. Demosthenes περὶ στεφάνου [1]). *Καί τοι καὶ τοῦτο, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι* [2]), *ἐγὼ λοιδορίαν κατηγορίας τούτῳ διαφέρειν ἡγοῦμαι, τῷ τὴν μὲν κατηγορίαν ἀδικήματ' ἔχειν, ὧν ἐν τοῖς νόμοις εἰσὶν αἱ τιμωρίαι· τὴν δὲ λοιδορίαν βλασφημίας, ἃς κατὰ τὴν αὐτῶν φύσιν τοῖς ἐχθροῖς περὶ ἀλλήλων συμβαίνοι λέγειν.* Cicero pro Coelio [3]): *Sed aliud est maledicere, aliud accusare. Accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, no-*

mine ut notet [4]), *argumento probet*, *teste confirmet. Maledictio autem nihil habet propositi praeter contumeliam: si petulantius iaciatur* [5]) — ita enim legendum est: non, ut vulgo, *iactatur* — *convicium*; *si facetius*, *urbanitas nominatur.*

Caput VII.

Iphicratis multa dicta, quibus elatus et excelsus ipsius animus ostenditur.

Rerum bellicarum gloria non aetatis modo suae imperatores vicisse, sed superiorum etiam quemlibet adaequasse Atheniensis Iphicrates [1]) dicitur. Idemque eloquentiae studiis deditus fuisse, et cum saepe dixisse in publico, tum ostentationis quoque gratia domi nonnunquam declamitasse perhibetur. [2]). Erat autem excelso vir et elato animo, quique de se interdum magnificentius, quam vulgi aures libenter ferre possent, praedicaret [3]). Itaque cum orationem de statua sibi ab Atheniensibus posita adversus Harmodium quendam e veteris illius tyrannicidae posteris haberet, multa dixit de se ipso animose et prope arroganter: ut Dionysius Halicarnasseus [4]) non alio magis argumento refellerit eos, qui orationem illam Iphicrati a Lysia scriptam esse dicebant, quam quod a Lysiae moderatione nimium longe abesset. In ea hoc dixit, quod adversarius generis sui nobilitatem extollens, illius obscuritatem et ignobilitatem exagitaverat, *ut quisque virtute maxime praestaret,*

ita nobilissimum esse. Nam ne Harmodium quidem et Aristogitonem nobiles fuisse prius, quam praeclarum aliquid designassent [5]. Idem illud: *se maiorem habere cognationem cum illis, quam ipsum illum quocum contenderet, quo sua, quam illius facta propius ad eorum gloriam accederent* [6]. Et, *Meorum nobilitas* [7] *a me incipiet: tuorum in te desinet* [8]. Quae omnia imitatus est, quicumque scripsit Declamationem in Sallustium. Sed et ex eadem oratione haec reperi: *Si qualis ego sum* [9], *tales vobis septem imperatores fuissent, deserta iam esset et inculta Lacedaemon.* Et cum de Harmodio et Aristogitone ageret: *Quorum*, inquit, *ego si temporibus fuissem, aut assumpsissem eos ad societatem praeclari illius operis, aut ipse ab eis ascitus essem.* Et, *Vos fortasse Athenienses istam mihi columnam, et istas in ea inscriptas litteras, praeclarum quiddam et gloriatione dignum a vobis contigisse arbitramini. At mihi columna coelum attingens in Peloponneso virtutis meae testis constituta est.* Haec postrema, quibus verbis Graece pronuntiata sint, si quis videre cupit, reperiet apud Aelium Aristidem [10] ἐν τῷ περὶ τοῦ παραφθέγματος.

Caput VIII.

De lege quadam Persarum humanitatis plena.

Multae olim apud Persas leges fuisse traduntur, ex quibus facile intelligi potest, singularem

quandam eius gentis sapientiam fuisse. Atque earum in unam nuper cum inciderim [1]), quae neque multis, nisi me fallit animus, cognita est, et dignissima quae cognoscatur ab omnibus: iudicavi non ingratum fore iis, qui haec legent, si eam hoc loco proponerem. Erat igitur apud eos ita constitutum, ut cum quis in iudicio argueretur aliquid fecisse contra leges, etiam si liquido constaret, eum culpae affinem esse, non tamen statim condemnaretur; sed prius inquireretur diligentissime in omnem illius vitam, inireturque ratio, plurane turpiter et flagitiose, an bene laudabiliterque gessisset. Tum si vincebat turpium numerus, condemnabatur: sin praeponderabantur honestis turpia [2]), absolvebatur. Cogitabant enim, humanarum virium non esse, rectum cursum perpetuo tenere: habendos pro bonis viris eos, non qui numquam peccarent, sed qui saepius honeste agerent. Hanc ipsam legem ego ab iis quoque, quorum in manus hi libri venient, observari summopere cupio, ut ne statim eos reiiciant ac condemnent, si quid in eis a me peccatum deprehenderint. Nam si, ratione fideliter inita, maior τῶν ἐσφαλμένων ἢ τῶν κατωρθωμένων numerus fuerit: tum equidem, quin reiiciantur et sordeant, non recuso.

M. ANTONII MURETI VARIARUM LECTIONUM LIBER NONUS.

CAPUT I.

De genere quodam loquendi, quo in magni amoris significatione veteres utebantur.

Inter omnia loquendi genera, quibus veteres mirificam quandam vim amoris in aliquem sui exprimebant, illud mihi excellere videtur, quo significabant, cupere se, si quo modo id fieri posset, annos sibi ad vivendum constitutos conferre ac contribuere cum eo, quem diligerent, ita ut quod ipsis superesset vitae, eius pars aliqua ad illius vitam adderetur. Ita blanditur anui cuidam Tibullus [1]):

Vive diu, inquit, *mihi dulcis anus: proprios ego tecum,*
Sit modo fas, annos contribuisse velim.

Ita apud Plautum [2]) adolescens quidam amicae, quae cum ei dixisset,

Cur tu obsecro immerito meo me morti dedere optas?

hoc ab eo responsum fert:

Ego te? quam si intelligam deficere vita, iam ipse
Vitam meam tibi largiar, et de mea ad tuam addam.

Atque hoc in consuetudine positum fuisse, ostendit Seneca in libro de Brevitate vitae [3]), his verbis: *Dicere solent eis, quos validissime diligunt* [4]), *paratos se partem annorum suorum dare.* Et ex illa consuetudine triumphantibus imperatoribus occinebatur,

De nostris annis tibi Iuppiter augeat annos.

quod relatum est a Tertulliano. Sed et sanctissimus pariterque disertissimus scriptor, Gregorius Nazianzenus [5]), ita locutus est in Oratione εἰς Βασίλειον· *Καὶ προςθεῖναί τι τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ἕκαστος ἐκείνῳ, εἴπερ οἷόντε ἦν, πρόθυμος ἦν.*

Caput II.

Illustratus Horatii ex Odis locus.

Cum tanta esset apud veteres infamia [1]) eorum, qui abiecto clypeo fugerant, quosque contumelioso nomine, ut notum est, ῥιψάσπιδας vocabant, quid in mentem venisse dicemus elegantissimo poëtae Horatio, eam ut notam sibi ipse versibus suis inurere voluerit? Nota enim sunt illa ex Oda ad Pompeium Varum [2]):

Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi, relicta non bene parmula:
Cum fracta virtus, et minaces
Turpe solum tetigere mento.

An id ei ingenium fuit, ut non in alios modo, sed in se ipsum quoque libenter dicta diceret vinetaque, ut alibi ait, ipsemet caederet sua [3])? An in homine minime militari Mercurialique potius quam Martiali, neque ad arma, sed ad amores et ad pocula et ad libros tractandos nato aperta illa et simplex timiditatis suae professio iucunda potius quam ignominiosa est? Nam quod eum quoque ipsum, ad quem scribit, in eiusdem culpae societatem vocat, videri potest fecisse Xenaeneti Atheniensis exemplo [4]), cuius est nobilis illa responsio ad cives suos obiurgantes eum quod fugisset, *Μεθ' ὑμῶν γε, ὦ φίλαι κεφαλαί.* Omnino tamen verisimilius esse arbitror, Horatium hac quoque in re Archilochi, ad cuius se imitationem studiose comparaverat, similem esse voluisse. Siquidem et ille, ut alia turpiter a se facta, quod apud Aelianum legimus [5]), praedicaverat, ita cum in proelio adversus Saios, Thraciae populos, eadem ratione expediisset salutem suam, notum id posteris suo ipsius praeconio esse voluit, cecinitque hoc modo [6]):

Ἀσπίδι μὲν Σαΐων τὶς ἀγάλλεται, ἣν παρὰ θάμνῳ
Ἔντος ἀμώμητον κάλλιπον οὐκ ἐθέλων.
Ψυχὴν δ' ἐξεσάωσα φυγών· ἀλλ' ἀσπὶς ἐκείνη
Ἐῤῥέτω· ἧς αὖθις κτήσομαι οὐ κακίω.

Ita enim eos versús lego, etsi aliter Alciatus [7]). Sed et ille bello ferox, ille tyrannorum exactor Alcaeus, quem etiam apud inferos, ut hic ait [8]), canentem pugnas et exactos tyrannos mirantur

Umbrae, non ita fuit prodigus animae [9]), ut non fugere aliquando maluerit quam mori: qui et ipse, ne hoc nesciremus, versibus id suis mandavit, ut auctor est Herodotus in Terpsichore [10]): in quo malitiam quandam Herodoti notat Plutarchus [11]). Ita ut videatur ἡ φιλοψυχία poëtarum quasi quidam morbus, possintque ad multos eorum accommodari, quae apud Homerum [12]) Veneri Iupiter dicit:

Οὔ σοι, τέκνον ἐμὸν, δέδοται πολεμήϊα ἔργα·
Ἀλλὰ σύ γ' ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα γάμοιο·
Ταῦτα δ' Ἄρηϊ θοῷ, καὶ Ἀθήνῃ πάντα μελήσει.

Caput III.

De duobus locis ex primo Odarum Horatii.

Apud Horatium libro primo Odarum [1]) in plerisque veteribus libris ita legitur:

Scriberis Vario fortis et hostium
Victor, Maeonii carminis alite,
Qua rem cumque [2]) ferox navibus aut equis
Miles te duce gesserit.

Non, ut in vulgatis, *Quam rem cumque.* Eaque scriptura mihi verior ac sincerior videtur, ut hoc dicat: Quacumque in parte terrarum miles Agrippae ductu rem gesserit, id est cum hostibus populi R. conflixerit, eosque fuderit ac fregerit, insignemque aliquam victoriam ex eis retulerit, Varium ea omnia versibus suis celebraturum. Hoc enim dicebant, *rem gerere.* Ut in epistola ad Augustum [3]):

Rem gerere et captos ostendere civibus hostes,

Attingit solium Iovis.

Et senex Terentianus [4]):

In ipsa turba atque in peccato maxumo
Quod vix sedatum satis est, potastis, scelus,
Quasi re bene gesta.

Et in Fastis Capitolinis [5]) tam saepe legitur aliquem creatum esse dictatorem *rei gerundae causa.* At hoc fortassis leve alicui videbitur, Addam igitur aliud itidem leve; si forte quae singula parum habent ponderis, coniuncta ac conglobata aliquid adquirant ad lancem deprimendam. In explicandis igitur primis versibus odes illius, qua Quinctilii mors defletur [6]), dissentio ab omnibus et vetustis et recentioribus, et illud *Quis*, quod principio positum est [7]), sexti casus, posterioris numeri esse arbitror. Neque referendum ad illa nomina *pudor et modus*, sed ad nomen *cantus.* Petit enim, ut mihi quidem videtur, poëta a Melpomene, ut sibi praecipiat cantus lugubres, quibus aut pudor aut modus aliquis imponatur desiderio Quinctilii. Itaque delenda est illa interrogationis nota, quam post nomen *capitis* primus Paphlago invexit [8]).

CAPUT IV.

De potu aquae aut vini circumdata nive refrigerati. Macrobii locus emendatus.

Aquam ex dissoluta ac colliquefacta nive [1]) pessimam et corporibus perniciosissimam esse, et iam pridem Aristoteles quasi oraculo edidit [2]) et

eorum qui palato obsequi, quam illius auctoritatem sequi malunt, quotidiana experimenta declarant. Incommoda igitur, quae nivis potum sequuntur, fugere, et tamen aestivis mensibus frigidum bibere qui volunt, vasis duplicibus uti solent e tenuissima lamina eo artificio factis, ut vinum aut aquam, quae potui paratur, omni quidem ex parte nix ambiat, sed eorum tamen neutrum contingat, neque cum eis commisceatur. Ita fit, ut neque bibant nivem, et tamen nihilominus frigidum bibant, quam si biberent nivem. Ea me consuetudine utentem cum amicus quidam, qui medicinam factitabat [3]), pro nostra familiaritate reprehenderet: Vel ex Macrobio, inquit, si forte nostrorum libros minus frequenter lectitas, discere poteras, nivem quis, an aquam isto modo refrigeratam bibat, nihil interesse. Cumque ego subridens, quidquam tale apud Macrobium [4]) legi abnuissem: Iubesis, inquit ille, proferri librum. Quo prolato, ita quidem in eo scriptum reperimus. *Iam dudum*, inquit Avienus [5]), *nosse aveo, cur aqua, quae obsita globis nivium perducitur ad nivalem rigorem, non minus in potu noxia est, quam ex ipsa nive aqua resoluta.* Sed ad libri marginem ascriptum erat mea manu, particulam *non* redundare et delendam videri. At ille, Isto, inquit, modo facile fuerit cuilibet scriptori quamlibet sententiam affingere, si ex negatione affirmationem facere liceat. Tum ego, Quaeso, inquam, considera earum rationum momenta, quibus statim sen-

tentiam suam confirmat, ut aperte videas, negationem esse tollendam. Ait enim aquam e nive liquefacta non solo frigore nocere: quod si esset, faterer tibi, aeque noxiam esse aquam ex fonte aut ex puteo, aut etiam eam, qua ego ut omnium saluberrima utor, aquam pluviam, circumdata nive refrigeratam: sed esse in illa aliud non minus incommodum. Cum enim humor vi frigoris densetur ac concrescit in nivem aut in glaciem, quae partes in eo subtiliores ac tenuiores sunt, eas in illo ipso compressu evanescere ac difflari necesse est: solas autem manere crassiores et ponderosiores, id est, ipsius aquae quasi faeces quasdam ac retrimenta. Itaque si quis vas aquae gelu astrictum admoto igne dissolvat, minor modus aquae, quam antea fuerat, reperietur. Quod argumento est, in illa concretione partem aliquam abiisse ac dissipatam esse. Nocet igitur corporibus non tam frigore ipso, quam crassitudine ac pondere. Itaque etiamsi dissoluta calefiat, aeque noxia erit. Hoc vitium quod maximum est, ab hac, qua ego utor, abesse certe vides. His dictis et re paulo accuratius considerata, acquievit. In eodem autem illo Macrobii loco leviuscula quaedam praeterea ex veteris libri fide a me emendata erant. Nam ubi legitur, *quae est corpulenta post terram*: vetus habebat, *qua est corpulenta* [6]) *post terram*. Et paulo post, *coalescit*, ubi vulgo legitur, *calescit*: et paucis post verbis, *cum denseretur*, non, ut vulgo, *cum densaretur*. Certeque *denseri*, non

densari etiam apud Virgilium et apud Horatium [1]) legi, alii quoque iam pridem annotarunt.

Caput V.

De Mitylene [1]) *Horatii loci duo illustrati.*

Non temere est, quod Horatius Mitylenen inter urbes pulcherrimas numerat: tum in Odis [2]):

Laudabunt alii pulchram Rhodon aut Mitylenen:

tum in Epistolis [3]):

Incolumi Rhodos et Mitylene pulchra facit, quod
Paenula solstitio, campestre nivalibus auris.

Talem enim fere fuisse proditum est, quales sunt quae hodie non Italiae modo, sed universo orbi terrarum ornamento sunt Venetiae. Nam et in Mitylenen influens mare multis eam euripis distinguebat ac dissecabat, et pontes tota urbe plurimi erant ex candido ac polito lapide facti, ut non urbs, sed insula amoenissima videretur. Id ita exponit dulcissimus ac suavissimus scriptor, Longus [4]), principio ποιμενικῶν his verbis: *Πόλις ἐστὶ Λέσβου Μιτυλήνη μεγάλη καὶ καλή. διείληπται γὰρ εὐρίποις, ὑπεισρεούσης τῆς θαλάσσης, καὶ κεκόσμηται γεφύραις ξεστοῦ καὶ λευκοῦ λίθου. νομίσεις οὐ πόλιν ὁρᾷν* [5]) *ἀλλὰ νῆσον.* Eo autem libentius ex eo pauca haec protuli, quod et confirmant Horatii de nobilissima urbe testimonium, et Longi liber lectu dignissimus nondum, quod sciam, publicum accepit.

Caput VI.

Illustratus locus Horatii ex Odis.

Pereleganti comparatione usus est Flaccus Ode duodecima libri primi [1]), cum ornare Caesarem vellet:

Micat, inquit, *inter omnes*
Iulium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

In eo autem imitatus est Pindarum: etsi quod hic noster de luna, id Graecus ille in Isthmiis [2]) de Lucifero dixerat. *Λάμπει ἀωςφόρος θαητὸς ὡς* [3]) *ἄστροις ἐν ἄλλοις.* A Luna autem obscurari ceterarum stellarum splendorem, suavissimis versibus dixerat etiam Sappho [4]):

Ἀστέρες μὲν ἀμφὶ καλὰν σελάναν
Ἂψ ἀποκρύπτουσι φαεινὸν εἶδος,
Ὅπποτ' ἂν [5]) *πλήθοισα μάλιστα λάμπῃ.*

Sed et Quintus Smyrnaeus [6]) in celebranda Penthesilea eandem comparationem adhibuit [7]):

Ὡς δ' ὅτ' ἂν οὐρανὸν εὐρὺν ἐν ἄστρασι [8]) *δῖα σελήνη*
Ἐκπρέπει.

Puto autem huiusmodi locorum collatione ac contentione inter se, et magis elucere [9]) veterum poëtarum praestantiam, et eiusdem gloriae cupidos, quomodo in eis imitandis versari debeant, admoneri.

M. ANTONII MURETI
VARIARUM LECTIONUM
LIBER DECIMUS.

Caput I.

Quam vetus sit consuetudo, in honore alicui habendo, manum suam ad os admovendi.

Quod hodieque [1]) in consuetudine positum est, ut in salutandis potentibus, aut in honore eis habendo nostram ipsi manum ori admovere soleamus, id quaesitum est ex me, num a veteribus quoque factitatum esset, an ut alia pleraque, ita hoc quoque inepte adulandi genus servilia recentiorum aulicorum ingenia excogitassent. Respondi, eum morem usque ab impia illa et ridicula veterum, qui multos deos colebant, superstitione ductum ac propagatum videri. Solebant enim et illi, cum aut fanum aliquod praeterirent, aut lignum lapidemve aliquem aspicerent, in quo divinitatis aliquid esse opinarentur: neque enim vilior illis temporibus ullius rei, quam deorum, annona erat: manum ad os referre, et tenui murmure illos ligneos aut lapideos deos, ut sibi faverent, precari. Ovidius [2]):

Ecce lacu medio sacrorum nigra favilla

Ara vetus stabat tremulis circumdata cannis.
Restitit, et pavido, Faveas mihi, murmure dixit
Dux meus: et simili, Faveas mihi, murmure dixi.

Appuleius Apologia prima [3]: *Nam, ut audio, percensentibus iis qui istum novere, nulli deo ad hoc aevi supplicavit; nullum templum frequentavit: si fanum aliquod praetereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admovere.* Minutius Felix in Octavio [4]: *Caecilius, simulacro Serapidis denotato, ut vulgus superstitiosus solet, manum ori admovens, osculum labiis pressit.* Quo igitur gestu illi diis suis honorem exhibebant, eodem nos hodie in potentibus ac fortunatis hominibus colendis utimur.

Caput II.

Unde sumpsisse videatur Ovidius, quod in oraculo terram matrem, lapides autem ossa illius vocavit.

Sapienter interpretatur Ovidianus Deucalio [1]) sortem sibi a Themide datam, quaerenti qua arte genus humanum aquis extinctum reparare posset: qui iussus ossa magnae matris post tergum iacere, matris nomine terram intellexit, cuius in corpore ossa lapides vocarentur. Atque equidem existimo ingeniosissimum poëtam in illo responso confingendo, quod terram quidem matrem vocavit, sumpsisse ex historia Romana [2]), ubi, cum regiis adolescentibus responsum esset, eum regnaturum Romae, qui primus matri osculum tulisset, Brutus

is, qui reges exegit, e navi exiens, simulato casu, terram osculatus esse dicitur: quod autem *lapides*, *terrae ossa*, secutum esse auctoritatem veteris tragici, qui et ipse illos eodem nomine affecerat. Citantur enim haec a vetere Grammatico:

Γῆς ὀστεοῖσιν ἐγχριμφθεὶς πόδα [3]).

de eo, qui ad lapidem offendisset. Sic autem, et *sanguinem terrae* Aristoteles in quadam ad Alexandrum epistola *vinum* vocasse dicitur. Et vulgo *venas in terra* dicimus, aut quibus aqua conclusa latet, aut e quibus metalla eruuntur.

Caput III.

Versum quendam ex Odyssea multo aliter a nonnullis accipi, quam ut ab Horatio acceptus est.

Non est dubium, quin Horatius in epistola ad Lollium [1]), illo versu,

Dum sibi, dum sociis reditum parat,

exprimere voluerit illum Homericum [2]):

Ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἑταίρων.

Sed Homericum tamen, non eodem quo Horatius sensu omnes accipiunt. Didymus [3]) enim, cuius extant in Odysseam eruditissimae notae, aliam etiam quandam eius declarationem tradit, an veriorem nescio, ipsi certe Ulixi honestiorem ac gloriosiorem. Illum videlicet eo animo fuisse, ut et vitam impendere, et omnem reditus spem sibi praecludere non recusaret, dum modo saluti sociorum consuleret. Verbum enim *ἄρνυσθαι*, ut apud Eustathium legitur [4]), ab agnis ductum est,

quos Graeci *ἄρνας* vocant: ut et *ὠνεῖσθαι ἀπὸ τῶν ὄνων*, et *πωλεῖν ἀπὸ τῶν πώλων*, quod prisci nondum reperto nummorum usu, agnis, asinis, equuleis aliisque eiusdem generis animalibus parare ea, quibus indigebant, solebant. Hoc igitur Homerum dicere ait, paratum fuisse Ulixem, si res ita tulisset, *ἄρνυσθαι*, id est, quasi pro pretio dare *καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ τὸν ἑαυτοῦ νόστον, ἀντὶ τῶν ἑταίρων*: Neque coniuncta legendum, *καὶ νόστον ἑταίρων*: sed distinguendum hoc modo, *καὶ νόστον, ἑταίρων*. Lucianus tamen [5]) prorsus Horatianae sententiae astipulatur, qui in *Φιλοψευδεῖ* [6]) Ulixem multa in errore illo suo mentiri solitum dixit, *τήν τε αὐτοῦ ψυχὴν ἀρνύμενον, καὶ τὸν νόστον τῶν ἑταίρων*. Hanc sententiarum varietatem, quam Horatiani interpretes vel non animadverterant, vel praetermiserant, non indignam duxi, cuius rudiores [7]) admonerentur.

CAPUT IV.

Non modo pro non modo non saepe apud veteres legi idque loquendi genus a Graecis ductum esse.

Notaverat iam pridem Paulus Manutius [1]), *non modo* pro *non modo non* [2]) saepissime apud veteres legi, idque et ego postea libro primo Commentariorum [3]) in Catilinarias confirmaveram, et alii homines eruditissimi suo calculo comprobarant [4]). Sed inciderunt nuper in manus meas, cum in taberna quadam libraria otiosus sederem, ibique cum amicis aliquot eruditis hominibus colloquerer, no-

tae cuiusdam sane docti ac diligentis viri [5]) in scripta Ciceronis, in quibus quodam loco vehementer nostrum omnium in eo iudicium improbat, et illis omnibus locis, quibus nos ad id confirmandum utebamur, negationem addendam esse contendit. Ego autem, si quis adversus veterum consuetudinem, multorum librorum consensu testatam, opinione quadam ac iudicio suo aut etiam rationibus, quae speciem aliquam probabilitatis habeant, niti velit, non sane propterea cum eo altercabor, neque pugnabo. Sed tamen non protinus de sententia demovebor. Scio enim in omnibus linguis multa dici, quorum ratio non constat: sed in usu loquendi, ipsam bene loquentium consuetudinem pro ratione habendam puto. Congeram igitur huc aliquot Ciceronis et aliorum primae classis scriptorum loca [6]), quae ipse in optimae notae libris, ita prorsus ut subiiciam, scripta legi, ut eis inspectis, hac de re ab hominibus eruditis iudicetur [7]). Cicero in epistola ad Lentulum [8]): *Non modo praemiis, quae apud me minimum valent, sed ne periculis quidem compulsus ullis.* Idem ad Paetum [9]): *Hoc tamen scito, non modo me, qui consiliis non intersum, sed ne principem quidem ipsum scire, quid futurum sit.* Idem lib. decimo ad Atticum [10]): *Regnum non modo Romano homini, sed ne Persae quidem cuiquam tolerabile.* Et eodem libro [11]): *Mihi non modo irasci, gravissima iniuria accepta, sed ne dolere quidem impune licet.* Atqui

pedimentum linguae, quo Demosthenem laborasse legerant, imitarentur, germani sibi Demosthenes videbantur. Sic Platonis [a]) paulo elatiores humeros, Aristotelis unam τραυλότητα, qui studiose effingerent, multi erant. Et apud Terentium [3]) Thraso cum aedes meretricis oppugnaturus, loco sibi cavisset, *Idem*, inquit, *hocce Pyrrhus factitavit.* Quasi eadem ratio Pyrrhi fuisset, quae tum erat illius. Et in eadem fabula [4]) cum de deditione cogitaret, iamque se impurae mulierculae in servitutem mancipaturus esset, *Qui minus*, inquit, *quam Hercules servivit Omphalae?* Est autem horum consimilis iocus et apud Plautum in Epidico, ubi servus e militia rediens, de herili filio, qui arma aut amiserat, aut vendiderat, loquens, ait id ei gloriosum fore: nam idem olim etiam Achilli contigisse. Notum est autem, ut interfecto Patroclo [5]) ad Troianos Achillis arma pervenerint. Sed Plauti locus in omnibus vulgatis libris depravatus est. Ita enim legitur [6]):

Sed quid ais? Th. *quid rogas?* Ep. *ubi arma sunt Stratippocli?*
Th. *Pol illa ad hostes transfugerunt.* Ep. *armane?* Th. *et quidem cito.*
Ep. *Serione dicis haec tu?* Th. *serio, inquam, hostes habent.*
Ep. *Aedepol facinus improbum.* Th. *at iam ante alii fecerunt idem.*
Erit illi illa res honori.

Sed pro *alii* sine ulla dubitatione legendum

est *Achili* unico *l* [7]), propter versum, ut saepe apud Homerum: quod et ea, quae statim sequuntur, manifesto declarant. Quod autem statim subiungit [8]), se putare arma Stratippoclis fabricatum esse Vulcanum, quoniam ad hostes travolaverint: eo pertinet, quod τὰ Ἡφαιστότευκτα plerumque animata erant, ut illi tripodes, de quibus apud Aristotelem primo Politicorum [9]), quos ait Homerus [10]) αὐτομάτους θεῖον δυέσθαι [11]) ἀγῶνα.

Caput VI.

Emendatus et declaratus locus quidam ex Epistolis ad Atticum.

Solet Cicero cum proverbiis utitur, mutila saepe ea et decurtata proferre [1]), quod et alii tum Latini, tum Graeci scriptores saepe faciunt; videturque in eo inesse aliquid leporis ac venustatis, cum unusquisque eius linguae non ignarus, audito eorum principio, facile reliqua per se subiecturus esse videatur. Sed affert tamen ea res interdum orationi aliquid obscuritatis, cum ex una aut ex altera vocula non quilibet statim proverbium esse animadvertit, neque eius statim recordatur. Itaque ea quoque res non paucas maculas scriptis veterum aspersit. Quo modo equidem arbitror depravatum fuisse locum quendam e libro XIII. Epistolarum ad Atticum [2]), ubi ita legitur: *Sed, quaeso, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? Male mihi sit, si unquam quicquam tam enitar.* Quis enim haec postrema

verba legens, non sentit insuave quiddam et a consuetudine Ciceronis alienum? Cum autem in satis vetere libro, quo me donavit lumen ac splendor amplissimi ordinis [3]), Gulielmus Sirletus Cardinalis [4]), legatur: *Male mihi sit, si umquam quidquam tam inita* [5]): fieri potest, ut fallar, sed mihi plane persuadeo legendum esse, *si umquam quidquam tam invita*: et subaudiendum *Minerva*, ut significet, se nihil umquam tam invita Minerva scripsisse, quam illam epistolam ad Varronem, ob idque mirari, quod illa Attico tam valde placuerit.

Caput VII.

Locus Caesaris emendatus.

Iam pridem animadverti, multa in optimis quibusque scriptoribus ita manifesto depravata, ut ea ipsa mihi causa fuerit, ne publice [1]) testarer, quomodo emendanda viderentur, quod neminem ita hebetem arbitrabar fore, quin id per se videret: maleque mihi videbar iudicaturus de ceterorum ingeniis, si ne illa quidem, quae in oculos incurrerent, nisi monente me, animadversum iri existimarem. Nunc, cum huius generis pleraque illis quoque in libris haerere ac residere videam, qui quotidie emendati ab hominibus doctissimis prodeunt, dissimulandum amplius non puto, cum praesertim [2]) in illa tanta hominum multo maiori, quam ego sum, doctrinae copia multoque acriori

iudicio praeditorum consensio interdum addubitare me cogat, ne mihi nimis ipsemet blandiar, neve solus iis ipsis in locis caecutiam, in quibus alios parum esse arbitror perspicaces. Tale est, quod nunc e tertio libro Commentariorum Caesaris de bello Gallico proferam. Ubi cum dixisset Caesar [3]), in vico Veragrorum Octodoro, qui positus in valle, altissimis undique montibus contineretur, Galbam cum aliquot cohortibus ad hiemandum consedisse, et, quia is vicus in duas partes flumine divideretur, alteram partem concessisse Gallis, alteram attribuisse cohortibus: tum deinde cum dies complures hibernorum transiissent, subito captum a Gallis consilium renovandi belli opprimendaeque legionis, eiusque rei causá montes, qui impenderent, noctu ab eis occupatos, haud ita multo post subiicit: *Hostes ex omnibus partibus, signo dato, decurrere, lapides gessaque* [4]) *in vallum coniicere. Nostri primo integris viribus fortiter repugnare, neque ullum frustra telum ex loco superiore mittere: ut quaeque pars castrorum nudata defensoribus premi videbatur, eo occurrere et auxilium ferre.* Sed profecto aut ego plane desipio, aut totum illud, *neque ullum frustra telum ex loco superiore mittere*, alieno loco positum est. Neque enim in Romanos convenit, qui, ut constat, in valle inclusi obsidebantur [5]), sed in Gallos, qui noctu, ut dictum est, iuga impendentium montium occuparant. Censeo igitur, verba illa statim subiicienda post verbum *coniicere*: id-

que mihi ita certum videtur, ut in re perspicua argumentis abutendum non putem.

Caput VIII.

Illustrati ex Odis Horatii aliquot loci.

Solitas deorum tutelarium [1]) effigies in prora aut in puppi navium edito atque eminenti loco collocari, et alii vere notarunt ad illum Horatii versum [2]),

Non di, quos iterum pressa voces malo:

et confirmari potest auctoritate veteris Grammatici exponentis hos versus ex Iliados nono [3]):

Στεῦται γὰρ νηῶν ἀποκόψειν ἄκρα κόρυμβα,
Αὐτάς τ' ἐμπρήσειν μαλεροῦ πυρός.

Ait enim quaeri posse, cur Hector minari dicatur, se abscissurum summas Graecorum navium partes, deinde autem ipsas naves incensurum. Respondetque id eum facere, *ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν ἀκροστολίων ἦσαν ἀγάλματα καὶ εἰκόνες τῶν θεῶν*: ne videlicet deos quoque ipsos inflammare velle videatur. Sed quid est, quod Horatius in Archytae Tarentini epitaphio, quod eodem in libro [4]) legitur, bis *pulverem* nominat? Et opinor eum respexisse ad superstitionem veterum, qui non integras ac solidas glebas, sed tritum ac minutum pulverem iniiciebant mortuis: credo, ne pressu dolorem eis aliquem afferrent. Nam eis etiam levem ac mollem terram optare soliti erant [5]). In quo non videntur abhorruisse a sententia Demo-

criti [6]), qui cadavera quoque ipsa sentire opinabatur. Itaque Eustathius exponens illud Homericum [7]),

Τυδέος [8]) *ὃν Θήβῃσι χυτὴ κατὰ γαῖα καλύπτει,*

χυτὴ δὲ, inquit, *καὶ νῦν γαῖα ἡ ἐπιχεομένη νεκροῖς. οὐ γὰρ βῶλοι αὐτοῖς ἐπιτίθενται, ἀλλὰ χοῦς ὅς ἐστι γῆ χυτή.* Romani tamen, ut ex Cicerone ac Varrone notum est [9]), glebam iniicere solebant. Libet adiicere, principium illud Odarii in Venerem [10]),

O Venus regina Gnidi, Paphique,
Sperne dilectam Cypron:

expressum videri partim ex Alcmane [11]), cuius haec citantur,

Κύπρον ἱμερτὰν λιποῖσα καὶ Πάφον περιῤῥύταν·

partim ex Aeschylo [12]), ex quo haec adducuntur [13]),

Κύπρου Πάφου τ' ἔχουσα πάντα κλῆρον.

M. ANTONII MURETI VARIARUM LECTIONUM LIBER UNDECIMUS.

Caput I.

Emendati loci aliquot ex primo libro Annalium Taciti ab excessu divi Augusti.

Multa iam pridem notaveram in C. Cornelium Tacitum, eaque, ut soleo, cum amicis compluribus communicaveram, cogitabamque eum, si daretur occasio, edere a multis studio atque opera mea errorum maculis vindicatum. Sed dum diem ex die duco, exspectans eius, quod animo conceperam efficiendi atque exequendi maturitatem: ecce tibi Iustus Lipsius [1]), adolescens eleganti ingenio praeditus, mihique dum Romae fuit, perfamiliaris, tam diu sibi cunctandum esse non putavit. Sed cum ipse quoque ex veteribus libris, quos hic nactus erat, multa correxisset, nonnulla etiam acute et ingeniose excogitasset; Taciti libros a se emendatos et illustratos publicavit [2]). Qui cum ad me perlati essent, eosque una ego, et Gisbertus Oddus Perusianus [3]), quicum ego ante hos duodecim annos Tacitum totum diligenter evolveram, curiose cum eo, qui tum a me emendatus

erat, conferre ac contendere coepissemus; deprehendimus ita saepe incurrisse utrumque nostrum in eadem vestigia, ut, qui rem non nosset, pleraque sumpsisse alterum ab altero suspicaretur. Quam tamen suspicionem a me, si nihil aliud, temporum ratio facile amolitur, neque cadere in Lipsium sinit fides ipsius ac probitas, qua ille non minus, quam ingenio excellit. Gavisus sum adolescenti, cuius ego crescenti gloriae plurimum faveo, tantam extitisse mecum his quoque in rebus consensionem ac iudicii similitudinem: et tamen pauca quaedam, in quorum nonnullis non prorsus mihi cum illo convenit, subiicienda duxi, non tam certandi studio 4), quam propter amorem, ut ait vetus poëta. Primum igitur sub principium libri primi Annalium lego: *Donec gliscente adulatione deterer**entur* 5), ut Aemilius, non *deterrerentur*, ut Lipsius. Libertate enim aluntur et gliscunt ingenia: adulatione, qua nihil servilius est, degenerant et deteruntur. Est autem oratio venustior illa contrariorum contentione. *Gliscere* enim est crescere: *deteri* deminui. Illud, *pluribus munimentis insisteret* 6), iam pridem a me ita emendatum erat, eodemque modo versus Ennianus apud Ciceronem 7):

Nam tibi munimenta mei peperere labores.

Paulo autem infra 8) eum locum ita lego: *Igitur verso civitatis statu, nihil usquam prisci et integri moris: omnes, exuta aequalitate, iussa principis aspectare*: non, ut vulgo, *omnis*. Et de

Tiberio [9]): *Ne illo quidem annis, quibus Rhodi specie secessus exul egerit*: ubi vulgo *exulem egerit* [10]). Iam illud: *Serviendum feminae* [11]), *duobusque insuper adolescentibus, qui remp. interim premant, quandoque distrahant*: prorsus integrum esse censeo, hoc sensu: fore ut duo illi adolescentes interim dum imperaturus est Tiberius, remp. premant, quae eos quoque aliqua ex parte dominos habitura sit: quandoque autem, nempe Tiberio mortuo, quandocumque tandem id futurum sit, eandem distracturi sint. Cum verisimile sit, fore ut uterque fautores et spectatores habeat, per quos operam det, ut summoto altero ipse in imperium succedat. Tunc igitur remp. in partes ac factiones distractum iri. *Quandoque* autem ita positum est, ut in illo loco libri quinti [12]): *Et tu Galba quandoque degustabis imperium.* Sed nihil mihi tam praeter opinionem accidit, quam eam coniecturam, qua ipse mihi praecipue placebam, quam eruditissimis hominibus saepissime ostentaveram, quam ut filiolam amplexabar meam, legendum esse [13]) *Gnarum id Caesari*, ubi ante me omnes nullo sensu legerant *C. Navum id Caesari*, eam Lipsio quoque in mentem venisse. Cogitavi autem idem mihi evenisse, quod multis patribus, qui dum adultas ac nubiles filias nimium diu domi habent, eisque conditionem quaerere negligunt, efficiunt interdum, ut ipsae sibi maritos quaerant. Sed, ut ut sit, quoniam de eo Taciti

loco multa dicenda sunt, ea proximo capite exsequemur.

Caput II.

Notatus usus quidam verbi labor, aut dilabor.

Cum coetus aliquis dissolvitur, seque aut domum quisque aut quo vocant negotia, aut denique quo fert animus, alius alio recipit, in eo significando *dilabendi* verbum ponere Tacitus solet. Ac fieri potest, ut et apud antiquiores quoque eius usurpationis exempla reperiantur, rariora tamen, ut opinor: quo mihi putavi minus vitio datum iri, si hoc congesta nonnulla sub uno aspectu ponerem. Libro igitur primo Annalium ab excessu D. Augusti ita scriptum est [1]: *Impellere paullatim nocturnis colloquiis, aut flexo in vesperam die, et dilapsis melioribus deterrimum quemque congregare.* Id est, cum meliores iam se ad curanda corpora recepissent. Et libro secundo [2]: *Neque Caesari copiam pugnae obsessores fecere, ad famam adventus eius dilapsi.* Et libro XI [3]. *Ceteris passim dilabentibus affuere centuriones.* Et libro XII [4]. *Ut anteirent populatores, vel dilapsis improvisi circumfunderentur.* Et libro tertio Annalium [5]) ab excessu Neronis: *Donec fatisceret seditio: et extremo iam die sua quisque in tentoria dilaberetur.* Sed et aequalis Taciti, Suetonius in Vitellio [6]): *Cum deserta omnia reperisset, dilabentibus et qui simul erant, zona se aureorum plena circumdedit. Labi*

etiam pro eodem dixit Iuvenalis satira sexta [7]: *Labente officio crudis donande.* *Labente* enim *officio* est, iis qui ad celebrandas nuptias officii causa convenerant, discedentibus ac dilabentibus.

CAPUT III.

Quiddam quod occulte significaverat Homerus, non minori artificio a Virgilio significatum esse.

Ut inferos esse, ubi a sceleratis hominibus poenae post mortem exigantur, nemini umquam sano dubium fuit, ita excubantem pro inferorum foribus Cerberum, et Acheruntis transvectionem [1]), et causae dictionem ad Minois tribunal [2]), et pertusis doliis aquam haurientes puellas [3]), et Ixionis sibi assidue imminentem fugam [4]), et metuentem, ne aut siti, aut impendentis saxi casu denuo moriatur, Tantalum [5]), et totam denique illam in Plutonis domo tragoediam, quicumque ex veteribus paulo cordatiores erant, in somniorum aut anilium fabellarum loco semper habuerunt. Itaque et Cicero primo libro Tusculanarum [6]) ea irridere ac pictorum et poëtarum portenta vocare non veretur, quae convincere nihil negotii sit: et aliorum quamlibet multa testimonia colligi possunt, ex quibus constet eandem illorum quoque his de rebus fuisse sententiam. Sed et antiquissimus poëtarum Homerus tecta quadam urbanitate significavit, quaecumque ipse de inferis cecinisset, talia esse, qualia interdum mulierculis et puerulis ad focum sedentibus aut fallendi aut conciliandi somni gratia

narrari solerent. Facit enim Ulixem moneri a matre, ut quam primum superos repetat, quaeque apud inferos vidit, mente condita teneat, ut habeat quod uxori narrare possit [7]:

Ἀλλὰ φόωςδε τάχιστα λιλαίεο. ταῦτα δὲ πάντα
Ἴσθ᾽, ἵνα καὶ μετόπισθε τεῇ εἴπησθα γυναικί.

Ut tantum non aperte dicere videatur,

Πὰρ πυρὶ χρὴ τοιαῦτα λέγειν χειμῶνος ἐν ὥρῃ [8].

Summus autem Homericarum virtutum imitator Virgilius aliam rationem commentus est, qua idem obscure ac symbolice indicaret [9]. Nam cum duas, ex Homero hoc quoque, Somni portas fecisset, corneam unam, qua vera; eburnam alteram, qua falsa insomnia mitterentur: Aenean, spectatis illis inferorum portentis, porta eburna egredientem facit, ut sagacibus lectoribus suspicandum relinqueret, talem esse totam illam τερατολογίαν, qualia somnia ex inferis eadem illa porta exire dixisset.

Caput IV.

Cur Iuno apud Homerum Vulcano blandiens, claudum eum vocet.

Quaerit P. Victorius libro XXIX. Variarum Lectionum [1]), quo consilio Iuno apud Homerum [2]) Vulcano blandiens, verita tamen non sit eum κυλλοποδίονα vocare: idque eo factum ait, quod cum vitium pedum ipsius apertum esset, neque ullo modo tegi posset, nullo verbo magis eum mater ostendere potuit, quam si inde ipsum vocasset. Id autem fecisse ὑποκοριζομένην, ut osten-

deret eum a se valde amari. Quae fortassis vera sunt. Sed Plutarchus [3]), gravis inprimis et idoneus auctor, aliam huius rei causam affert, nihilo, ut ego quidem arbitror, deteriorem. Ait enim, voluisse summum ac sapientissimum poëtam ostendere, neque bona, neque mala corporis talia esse, ut aut ad laudem, aut ad vituperationem cuiusquam valde pertineant. Itaque apud eum etiam, qui aliquem obiurgant ac reprehendunt, eo tamen ipso tempore commendare ipsius formam, si bona est, non verentur. Ut Hector Paridi convicium faciens [4]),

Δύςπαρι, εἶδος ἄριστε, γυναιμανὲς, ἠπεροπευτά.

et ipsi Hectori Glaucus [5]),

Ἕκτορ ὦ εἶδος ἄριστε, μάχης ἄρα πολλὸν ἐδεύεο.

Neque umquam in probri loco obiiciunt ea, quae corporis sunt, sed quae animi, ut Ulixes Thersitae non quod claudus esset, aut calvus, aut gibberus [6]), exprobrat, sed quod immodice et intempestive loquax [7]). Contraque mater ipsa ne tum quidem cum filio blanditur, veretur eum claudum, ut erat, vocare, quod ea res nullo modo ad vituperationem ipsius pertineat, neque quidquam de dignitate ipsius detrahat. *Οὕτως*, inquit, *Ὅμηρος καταγελᾷ τῶν αἰσχυνομένων, ἐπὶ χωλότητι, ἢ τυφλότητι, οὔτε ψεκτὸν ἡγούμενος τὸ μὴ αἰσχρὸν, οὔτε αἰσχρὸν τὸ μὴ δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ἀπὸ τύχης γινόμενον.* Eodemque modo Attius in Philocteta [8]), quem Ulixi blandientem induce-

rat, ab eo id commemorari facit, Ulixem formosum non esse.

Inclute, parva praedite forma,
Nomine celebri, claroque potens
Pectore Achivis classibus ductor,
Gravis Dardaniis gentibus ultor,
Laertiade.

Ubi etiam illud notant 9), quod patris nomen in ultimum locum reiecerit, quia in laudibus magnorum virorum postremum locum generis nobilitas teneat: ea autem posuerit primo loco, quae ipsius Ulixis propria essent, in quibus nihil sibi neque Laërtes, neque Anticlea, neque Acrisius vindicaret.

Caput V.

Quod de Scipione et Laelio dictum est, idem de duobus antiquis Philosophis dictum esse. Diogenes Laërtius locis aliquot illustratus.

Scipionis et Laelii amicitia 1) nemini ignota esse paulum modo humaniori potest. Cum autem praestaret sapientia Laelius 2), ex qua etiam ei cognomen inditum fuisse notum est: nihil admodum in republica gerebat, nihil moliebatur, nihil suscipiebat Scipio, nisi de consilio et sententia Laelii. Unde qui aut tales viros inter se committere aut de Scipionis gloria aliquid deterere ac deminuere volebant, actorem modo esse 3) aiebant Scipionem, sed Laelium poëtam. Eadem autem orationis figura dictum vulgo erat et antea de duobus eruditissimis hominibus, Eretriensi Menede-

mo[4]) et Asclepiade[5]). Qui cum inter se ita coniuncte viverent, ut Pyladea[6]) quaedam esse ipsorum amicitia putaretur, essetque Asclepiades natu grandior: non deerant, qui dicerent, poëtam quidem Asclepiadem, nihil autem aliud quam actorem et histrionem quendam esse Menedemum. Hunc Menedemum, gravem postea et severum philosophum, principio scenarum pictorem fuisse aiunt, id est σκηνογράφον[7]), non, ut vulgo putant, σκηνοῤῥάφον. Quod et ex vetustis Laërtii libris[8]) cognoscere poterant et ex aliis, quae in ipsius Menedemi vita leguntur. Ut quod cum psephisma quoddam[9]) scripsisset, dictum est in eum a quodam Alexini sectatore[10]), ὡς οὔτε σκηνὴν, οὔτε ψήφισμα προςήκει τῷ σοφῷ γράφειν. Ioci enim venustas est in multiplici significatione verbi γράφειν, quod est et scribere et pingere.

Caput VI.

Ciceronis locus e Sophocle expressus.

Praeclarum sapientiae praeceptum est, debere unumquemque nostrum maiorem curam habere eius temporis, quod post mortem nostram consecuturum est, quam brevis illius et exigui, quo in hac vita sumus. Itaque graviter et magnifice Cicero in quadam ad Atticum epistola[1]): *Longum*, inquit, *illud tempus, cum non ero, magis me movet, quam hoc exiguum.* Nam quod ita locutus est, *cum non ero*, in eo secutus est consuetudinem vulgi: non quod eos, qui ex hac vita

migrassent, non amplius esse opinaretur. Quamquam autem haec sententia suapte sponte in mentem ei venire facile potuerit; tamen facile adducor, ut hominem eruditissimum et in Graecorum poëtarum lectione exercitatissimum cogitasse putem de loco Sophoclis, apud quem Antigone, cum fratrem insepultum iacere nollet, et certo tamen sciret, si eum adversus Creontis edictum sepeliisset, sibi quoque moriendum esse, non tamen propterea absterretur ab illius pii erga fratrem muneris functione, cum dicat, multo longius esse tempus, quo se placere ac probari oporteat inferis, apud quos perpetuo futura sit, quam iis, qui in hac vita versantur. Verba ipsius haec sunt [a]:

Φίλη μετ᾽ αὐτοῦ κείσομαι, φίλου μέτα,
Ὅσια πανουργήσασ᾽ ἐπεὶ πλείων χρόνος,
Ὃν δεῖ μ᾽ ἀρέσκειν τοῖς κάτω τῶν ἐνθάδε.
Ἐκεῖ γὰρ αἰεὶ κείσομαι.

CAPUT VII.

Restituti Ciceronis loci duo, in quibus librarii duorum veterum scriptorum nomina corruperant.

Libet duorum eruditorum hominum nomina apud Ciceronem corrupta integritati suae restituere, quando isti, qui tota plaustra librorum veterum habuisse se iactant [1]), quorum collatione Ciceronem emendarint, aliquanto pauciora praestant, quam pollicentur. Apud Ciceronem igitur in Lucullo ita vulgo legitur: *Nicetas Syracusius, ut ait Theophrastus, coelum, Solem, Lunam, stel-*

las, supera denique omnia stare censet, neque praeter terram rem ullam in mundo moveri, quae cum circum axem se summa celeritate convertat et torqueat, eadem effici omnia, quae, si stante terra coelum moveretur. Atque hoc etiam Platonem in Timaeo dicere quidam arbitrantur [2]*), sed paulo obscurius.* Haec Cicero: sed, qui illius admirabilis sententiae auctor putatus est, ei Hicetas [3]), non Nicetas nomen fuit. Laërtius in vita Philolai [4]): *καὶ τὴν γῆν κατὰ κύκλον κινεῖσθαι πρῶτον εἰπεῖν, οἱ δὲ Ἱκέταν Συρακούσιόν φασιν.* Apud eundem Ciceronem libro primo de Divinatione [5]) ita scriptum est: *Quid ego, quae magi Cyro illi principi interpretati sunt, ex Dionysii Persicis libris proferam?* Sed praeclare in vetere libro meo: *ex Dinonis* [6]) *Persicis proferam?* Dinonis enim Persica saepe et ab Athenaeo [7]) et a Diogene Laërtio [8]) citantur. Neque vero addenda est vox *libris*. Non enim cum dicunt, *Indica, Persica, Iberica* et similia, intelligunt *βιβλία*: sed res Indorum, res Persarum, Iberorum: eodemque modo in ceteris.

M. ANTONII MURETI
VARIARUM LECTIONUM
LIBER DUODECIMUS.

Caput I.

Senecae locus illustratus.

Multi sunt, qui, cum et libenter et prolixe alios laudent, neminem tamen habent, qui se, quod ab eis laudatus sit, quidquam propterea eis debere arbitretur. Laudant enim sine ullo dilectu ac discrimine omnes, ut id non aut iudicio aut benevolentia adducti, sed morbo quodam animi facere videantur. Sed et in pecunia idem, quamquam rarius et a paucioribus, fieri videas. Eiusmodi igitur homines et elevant auctoritatem iudicii sui, et omnem benefactorum gratiam amittunt. De quibus praeclare Seneca [1]): *Beneficium*, inquit, *quod quibuslibet datur, nulli gratum est. Nemo se stabularii aut cauponis hospitem iudicat, nec convivam dantis epulum: ubi dici potest, Quid enim in me contulit? Nempe hoc, quod in illum et vix notum sibi, et in illum etiam inimicum [a]) ac turpissimum hominem. Numquid enim me dignum iudicavit? Morbo suo morem gessit.* Puto autem hoc, quod postremo loco positum est,

veteris poëtae Graeci exemplo dictum esse, ex quo quadratum versum perelegantem citat Plutarchus [3]):

Οὐ φιλάνθρωπος αὐγ᾽ [4]) ἔσσ᾽. ἔχεις νόσον. χαίρεις διδούς.

Ibi enim quisquis ille est, qui loquens inducitur, negat, quod alius quispiam multis pecuniam largiatur, id ab ipsius humanitate ac liberalitate proficisci: eum enim illo quasi morbo teneri, ut dandis pecuniis gaudeat.

Caput II.

Vetus quaedam consuetudo satisfaciendi iis, quibus male precati erant.

In consuetudine apud veteres positum fuit, ut qui alicui male precatus erat, is si eum placare eique satisfacere vellet, optaret eo praesente, ut in caput suum reciderent ea, quae in ipsum dixisset. Duobus hoc e Seneca locis cognosci potest, quorum unus est libro tertio de Beneficiis [1]), ubi ita scriptum est: *Rufus vir ordinis senatorii inter coenam optaverat, ne Caesar salvus rediret ex ea peregrinatione, quam parabat, et adiecerat, idem omnes et tauros et vitulos optare. Fuerunt, qui illa diligenter audirent. Ut primum diluxit, servus, qui coenanti ad pedes steterat, narrat, quae inter coenam ebrius dixisset. Hortatur, ut Caesarem occupet atque ipse se deferat. Usus consilio descendenti Caesari occurrit. Et cum malam mentem habuisse*

se pridie iurasset, id ut in se et filios suos recideret, optavit, et Caesarem ut ignosceret sibi, rediretque in gratiam secum, rogavit. Alter est libro quarto [2]), quem et ipsum subiiciam: loquitur autem de homine impurissimo, Mamerco Scauro. Pollioni Asinio [3]) iacenti, obscoeno verbo usus dixerat se facturum id, quod pati malebat: et cum Pollionis attractiorem vidisset frontem: *Quidquid*, inquit, *mali dixi, mihi et capiti meo.* Sed et festivissimus poëta Tibullus, cum ianuae cuidam multa mala dixisset, eamque postremo placare vellet, ita canit [4]):

Et mala si qua tibi dixit dementia nostra,
Ignoscas: capiti sint precor illa meo.

Urbanissime autem apud Aristophanem [5]) Dicaeopolis cum Megarensem *χαίρειν*, id est, gaudere aut salvere iussisset, idque ille respondisset sibi *οὐκ ἐπιχώριον εἶναι*, precatur, ut id in caput suum recidat.

Πολυπραγμοσύνης νῦν, ἐς κεφαλὴν τρέποιτ᾽ ἐμοί [6]).

Ubi Scholiastes eam quam dixi, consuetudinem etiam Atheniensium fuisse tradit.

Caput III.

De Arimaspis, cur dicti sint unum tantum oculum habere: item de populis, apud quos pueri oblongo capite nascuntur.

Homines esse quosdam in Scythia tradiderunt ex antiquis nonnulli, qui unum tantum in media fronte oculum haberent. *Arimaspis* [1]) nomen est,

quos et Aeschylus [a]) ex eo *μονώπας* vocat. Ipsum quoque Arimasporum nomen ex re illis inditum putant. Scythica enim lingua *ari* unum esse [3]), *maspon* oculum. Sed quibus curae fuit, veritatem rerum diligentius indagare, eam gentem arcu et sagittis excelluisse memorant, quas cum dirigerent, alterumque, ut fit, oculum clauderent assiduique in eo studio essent, dicti sunt uno tantum oculo uti. Fortassis etiam, quod ei rei a pueris assuefierent, alterius oculi orbe erant contractiore, versaque paulatim, ut saepe accidit, in naturam consuetudine, patrum similes filii nascebantur, quaeque in patribus deformitas ex oculorum inaequalitate ἐπίκτητος et adventicia, eadem in filiis innata atque insita erat. Ita certe de quibusdam in Asia populis gravis auctor Hippocrates narrat [4]); cum apud eos pulchrum haberetur oblongo capite esse, ob idque nutrices recens editorum infantium tenella capita manibus contrectando ac comprimendo, globosam et orbicularem figuram corrumperent eaque fastigiarent [5]) ac fasciis etiam astricta in acumen crescere cogerent, paulatim studium in naturam vertisse ut omnes ea in gente oblongis capitibus nascerentur, ex eoque Macrocephalos [6]) vocari. Idem et hodie, serio an ioco, de gente quadam in Italia dicitur.

Caput IV.

De quibusdam, qui piloso sunt corde.

Aristomenis Messenii [1]), qui trecentos Lace-

daemonios occiderat, quique et fortitudine et calliditate praestiterat, mortui cor hirtum et densa quasi silva pilorum obsitum repertum esse tradit Plinius [a]). Idem de Lysandro Lacedaemonio, qui et ipse tum fortissimus tum astutissimus fuit, Graeci quidam [3]) memoriae prodiderunt. Ipse quoque memini, cum Venetiis essem, sumptum esse capitis supplicium de nobili quodam latrone, qui cum a carnifice dissecaretur, corde admodum piloso repertus est. Roboris quidam, astutiae et calliditatis alii esse id argumentum volunt. Ab ingenti certe calore proficiscitur, quo qui abundant, ii et robusti esse, et callidi solent. Itaque eruditus et grandiloquus poëta Nonnus libro XXVI [4]). Dionysiacon Sabiris populis ait esse cor densis vestitum pilis, ideoque audacissimos esse, neque umquam in proeliis metuere.

Τοῖς ἔπι Δυσσαίων πυκιναὶ στίχες, οἷσι καὶ αὐτῶν
Φρικτὰ δασυστέρνων ἐκορύσσετο φῦλα Σαβείρων.
Τοῖσιν ἐνὶ κραδίῃ λάσιαι τρίχες, ὧν χάριν αἰεὶ
Ψυχῆς θάρσος ἔχουσι, καὶ οὐ πτώσσουσιν Ἐνυώ.

Caput V.

De Thalete Milesio historia elegans.

Thales Milesius [1]) magno vir et sublimi, ut notum est, ingenio fuit, multaque admirabilia cum in aliis disciplinis, tum in astrologia primus excogitavit. Is cum reperisset, quam rationem haberet magnitudo Solis ad magnitudinem eius circuli, quem Sol ipse annuo cursu metitur ac con-

ficit, quoque modo id geometrica subtilitate demonstrari posset: eam rationem cum Prienensi quodam [2]), homine et talium rerum curioso et divite ac copioso communicavit. Qui et acumen Thaletis et inventi pulchritudinem admiratus, praemium a se illum, quantum vellet, optare iussit. *Nullum te* [3]), inquit, *aliud praemium posco, nisi, ut ne tibi umquam huius inventi gloriam arroges: sed si quando eius alios participes facere volueris, auctorem illius esse me perpetuo profitearis.* Non igitur contemnunt gloriam ne sapientissimi quidem [4]), nedum nos, qui sapientes non sumus, aequo animo feramus, si quid a nobis interdum, ex quo laus aliqua possit existere, animadversum est, id iniuste atque impudenter ab aliis occupari.

Caput VI.

Proverbium ab aliis praetermissum e Plutarcho.

Reperiuntur nonnulli homines, qui dum faceti ac dicaces videri volunt, nullam salse aliquid dicendi occasionem praetermittunt [1]) maluntque saepe amicum, quam dictum perdere: faciliusque flammam ardentem [2]) in ore, quam dictum aliquod aculeatum continerent. Talis erat ille, de quo Horatius [3]):

dum modo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico.

Neque in privatos modo ac sortis suae homines, sed et in principes immoderata illa maledicendi

libidine abutuntur, non cogitantes, quam stultum sit scribere in eos [4]), qui possunt proscribere; et, ut Cicero alicubi [5]) loquitur, gladio ἀντιμυκτηρίζειν. Vitae igitur periculo dicacitatis famam aucupantur sparguntque voces per iugulum fortasse redituras, ac plerumque levissimae rei, ut Plato ait [6]), verborum, gravissimas poenas sufferunt. Ac ne mortui quidem aliam mercedem ferunt, quam ut de eis dicatur, quod de Tantalo Euripides [7]),

ἀκόλαστον ἔσχε γλῶσσαν, αἰσχίστην νόσον.

Eiusmodi homines Plutarchus in commentario, quo tradit, quibus notis adulator ab amico discerni queat [8]), ait, τὴν περὶ τὸ φρέαρ [9]) ὄρχησιν ἀτεχνῶς ὀρχεῖσθαι. Quod cum proverbii figuram habere videatur, quaesii nuper, num in illam praeclaram congeriem adagiorum, quae Florentiae cum tot speciosis ac magnificis titulis impressa tum primum prodierat, relatum esset. Sed hoc dum quaero, ea vidi, quae vidisse piguit. Neque ego ullum umquam inspexi librum, qui magis confirmaret vetus dictum: *Magnus liber, magnum malum* [10]). Sublata quidem omnia, quae piorum animos offendere poterant, existimo, neque dubito, quin Episcopus Regiensis, qua rerum sacrarum intelligentia et qua in rebus sibi mandatis diligentia est, quod suarum partium erat, egregie praestiterit: sed vellem aliquid diligentiae ab aliis collatum ad ea quoque tollenda, quae ineruditis errorem obiicere, eruditis nauseam movere possent. Nam cum is, qui primus aliquot prover-

biorum millia collegerat, qui utinam aut ne attigisset umquam theologica, aut in eis religiosius et sincerius versatus esset, homo, qui neque legendo expleri, neque scribendo defatigari posset, multa in illo praecipiti scribendi calore male interpretatus esset, multa coniecisset in illum acervum proverbiorum, quae proverbia non erant: decuit certe utriusque incommodi partem aliquam ab eis tolli, qui provinciam illius operis perpurgandi susceperant, et in eorum, quae detracta essent, locum substitui, si qua ab eo omissa viderentur. Nunc omnes fatuas interpretationes intactas reliquerunt, eisque tamquam sacris pepercerunt, quae proverbia non sunt, non tantum non resecuerunt, sed multa praeterea, ut liber grandior fieret, addiderunt, et tamen sic quoque multa, quae vere proverbia sunt, omiserunt. Ac vellem suum cuique tribuissent, eorum saltem, quorum nomina damnata non sunt. Ita enim sciret quisque, quid in quoque aut laudaret, aut reprehenderet. Nunc quicumque rudem illam et indigestam molem congessit: Paulum enim Manutium fuisse, nemo mihi umquam persuaserit: qui etiam brevi scripto testatus est, se ea tantum, quae imprimenda acceperat, aliis imprimenda dedisse: credo, quod ipse non satis digna pleraque iudicaret, quae typis suis excusa legerentur: ille igitur *ἕλξας ἐφ᾽ ἑαυτὸν*[11]), *ὥς ὁ Καικίας, νέφη*, omnes omnium reprehensiones in caput suum traxit. Cum enim nobis interdictum sit[12]) lectione aliorum omnium libro-

rum, quibus proverbia explicantur: quicquid stolide, quicquid imperite, quicquid ineleganter dictum erit, id scilicet ei uni, cuius ille liber est, imputari oportebit [13]). Ita homines interdum, dum aliorum gloriam ad se trahere conantur, alienae stultitiae succidanei, ut Plautus loquitur [14]), fiunt. Sed haec, si videbitur, alias. Nunc, quod coeperamus, exequamur: *Quorum puteorum neque obstructa ora sunt, neque crepidines paulo altius exaggeratae: neque denique quidquam est, quod obiectu suo prohibeat, ne quis in eos incautior prolabatur, quales multos ruri videmus; si qui circa eos choreas agant, magnum periculum adeunt, ne, dum progrediuntur, regrediuntur, corpus in orbem movent, saltitant [15]), in puteum delapsi mergantur.* Proverbii igitur usus esse poterit in eos, qui per ludum ac lasciviam tale aliquid factitant, ut eo ipso se in magnum aliquod periculum coniiciant.

Caput VII.

Loci quidam ex Oratore Ciceronis ad Brutum illustrati.

M. Cicero etsi de laudibus suis non invitus praedicabat [1]), potiusque in eam partem peccabat, ut in eis immodicus atque immoderatus esset: semper tamen diligenter cavit, ne sibi ingenii laudem arrogaret [2]), potiusque videri voluit labore et diligentia, quam ingenii praestantia aliquam dicendi facultatem consecutus. Intelligebat enim

nihil esse invidiosius, quam de ingenio suo gloriari, cum quavis laude fatilius homines aliis, quam laude ingenii cedant, ut vere cecinit Martialis [3]):

Aurum et opes et rura frequens donabit amicus.
Qui velit ingenio cedere, rarus erit.

Nota igitur illa sunt: *Quominus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparavi* [4]): et, *Si quid est in me ingenii, iudices: quod sentio quam sit exiguum* [5]): et, *Aristoteles ait* [6]) *omnes ingeniosos melancholicos esse, ut ego tardiorem esse me non moleste feram* [7]); et similia. Sed et in Oratore ad Brutum locus quidam est, in quo sibi ingenii laudem detrahit: quod tamen eo minus animadvertitur, quia locus ille aliquot vocibus mancus ac mutilus legitur etiam in iis libris, qui cum librorum veterum acertnis collati esse dicuntur [8]). Ita enim cum vulgo scriptum videas [9]): *Atque haud scio an plerique nostrorum Oratorum ingenio plus valuerint, quam doctrina; itaque illi dicere melius quam praecipere, nos contra fortasse possumus.* Sed complures iam anni sunt, cum Alexander Glorierius, tunc quidem magnae spei adolescens, nunc autem vir clarissimus, quique magnis in republica muneribus praefectus, concitatae iam pridem expectationi praeclare omni ex parte respondeat, librum veterem mihi utendum dedit, in quo ita integrius et emendatius legebatur: *Atque haud scio an plerique nostrorum oratorum, contra atque nos*

ingenio plus valuerint, quam doctrina. Itaque illi dicere melius quam praecipere: nos contra fortasse possumus melius docere. Eodem illo in libro [10]) ita scriptum erat: *Quomodo enim vester Axilla* [11]) *Ahala factus est, nisi fuga litterae vastioris? Quam litteram etiam e maxillis et axillis, et vexillo et pauxillo consuetudo elegans Latini sermonis evellit.* Et paulo infra [12]): *decemvirorum stlitibus* [13]) *iudicandis*, non ut vulgo, *litibus iudicandis*. Neque haec indigna visa sunt, quae annotarem.

M. ANTONII MURETI
VARIARUM LECTIONUM
LIBER TERTIUS DECIMUS.

Caput I.

Nigidii rationes quaedam quibus contendebat, natura inesse in vocibus vim significandi. Unde sumptae sint, indicatum.

Levi prorsus et futili argumento usus est P. Nigidius [1]), ut doceret nomina et verba naturalem quandam significandi vim habere, non quae eis hominum arbitratu, quasique conventione quadam imposita esset. Scripsit enim id perspici posse ex vocibus, *Ego, Tu, Mihi, Tibi, Nos et Vos*, itemque ex Graecis provocabulis [2]), quae idem valerent. Nam, *Ego*, *Nos*, *Mihi*, neque profuso intentoque flatu vocis, neque proiectis labiis pronuntiari, sed et spiritu et labiis quasi intra nosmetipsos adductis atque compressis. At cum *Tu*, *Tibi*, *Vos*, dicimus, labias [3]) sensim primores emoveri, ac spiritum atque animam porro versum, et ad eos quibuscum loqueremur, intendi. Dignum sane argumentum [4]), quod ex multis seligeretur a Gellio, eique praeter cetera lepidum et

festivum videretur. Existimo autem illud, qualecumque est, e Chrysippi[5]) fontibus haustum ac derivatum fuisse. Qui cum superiorem animi partem, id est, τὸ ἡγεμονικὸν, in corde, non in cerebro, esse contenderet; vel ex eo id colligi posse dicebat, quod cum dicimus, *Ego*, natura ipsa duce, et ita quodammodo cogente natura ipsius litterae, quae eius vocis princeps est, mentum deorsum ad pectus et ad cor movemus: ut quasi nutu ostendamus eam partem, qua praecipue sumus id quod sumus: *Mens enim cuiusque*, ait Cicero [6]), *is est quisque*. Addebat illud quoque, naturale esse, ut de nobis loquentes, nosque ipsos ostendere volentes, digitum indicem ad pectus referamus, non ad caput: ex quo effici, ut natura ipsa quodammodo docere videatur, praecipuae [7]) partis, et eius quae hominem constituit, non in capite, sed in corde, sedem ac domicilium esse. Quoniam autem videbat Chrysippus, promptam ac paratam esse ἔνστασιν adversus illud prius argumentum ex voce ἐκεῖνος, cuius idem esset principium, quod τῆς ἐγώ: subiecerat pulchram sane et ingeniosam dissolutionem. Neque enim tantum priorem syllabam vocis *Ego* ita conformatam esse, ut eam qui proferret, nutu se, id est pectus suum, ostenderet: verum et posteriorem, id est syllabam *go*, nihil habere, ut ipse loquebatur, apostematicon, id est, quo quidquam extra nos positum indicaretur. At vocem ἐκεῖνος incipere quidem ab eadem syllaba; sed sequi statim syllabam κεῖ:

10*

in qua inesset vis quaedam significandi aliquid a nobis seiunctum ac separatum. Haec tam ingeniose fatua vix a summis viris dicta crederemus, nisi ex Varrone [8]) didicissemus, nihil a quoquam aegroto somniari posse tam stultum, quod non aliquis Philosophorum serio dixerit [9]).

Caput II.

Virgilii locus e sexto Aeneidos illustratus.

Quid est, quod doctissimo poëtarum Maroni, qui infantes mortui sunt, eos dies ipsa abstulisse dicitur? noti enim sunt versus illi e sexto divini poëmatis [1]):

Continuo auditae voces, vagitus et ingens,
Infantumque animae flentes in limine primo,
Quos dulcis vitae exsortes, et ab ubere raptos,
Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo:

et existimo, eum ad consuetudinem et ad opinionem veterum respexisse: apud quos qui iuvenes immaturam, ut videbatur, mortem obierant, albescente coelo, ante solis exortum, a propinquis efferri solebant: quod nefas opinarentur, tanti mali, tantaeque calamitatis spectatorem ac testem esse solem. Atque eam ob causam dies ipsa eos auferre ac rapere dicebatur: quod, ut primum dies apparere coeperat, auferebantur. Qua de re ita Eustathius [2]): *Φασὶ γὰρ ὅτι τοὺς τοιούτους νέους ἡμέρᾳ ἐξωσίουν ταφῇ οἱ προσήκοντες, ὡς μὴ ἀνεκτὸν ὂν ἡλίῳ θεαθῆναι τοιοῦτον κακόν· διὸ καὶ ἐλέγετο ἁρπάζειν αὐτοὺς ἡ ἡμέρα.* Sic raptum

ab Aurora, quae eadem et dies est, Orionem [3]) fabulantur. Atque hoc colore [4]) usus est Nero, cum Britannicum fratrem suum [5]), qua nocte veneno sustulerat, ea ipsa humandum curavit. Qua de re ita prudentissimus historiae scriptor Tacitus [6]): *Nox eadem necem Britannici et rogum coniunxit.* Et paulo post: *Festinationem exsequiarum edicto Caesar defendit, id a maioribus institutum referens, subtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus aut pompa detinere.*

Caput III.

De Anchisae morte variae veterum scriptorum sententiae.

Varia admodum et inter se discrepantia de morte Anchisae, qui Aeneae pater fuit, veteres prodiderunt. Sunt enim, qui annos natum octoginta in Phrygia obiisse dicunt [1]): ostendique tumulum ipsius in monte Ida: ubi pastores et bubulci quotannis per autumnum sacra faciant. Pausanias [2]) mortuum in regione Laconica tradit, antequam in Siciliam perveniret sepultumque in monte, qui ex eo Anchisias vocetur. Virgilius [3]) in Sicilia: quam opinionem νεωτέρων τινῶν esse ait Eustathius [4]). Cato, ut a Servio [5]) relatum est, cum Aenea filio in Italiam pervenisse.

Caput IV.

Puerorum lusus quibus maximi momenti negotia praesignificata sunt.

Solent pueri interdum colludentes imitari ea, quae maxime seria sunt: neque raro animadversum est, eorum ludicris quandam futurae sortis ac conditionis significationem contineri. Romulus certe, cum adhuc ignarus suae originis inter pastores educaretur [1]), rex ab illis per ludum creatus, et per eam occasionem ad magnum patruum perductus, puerilis simplicitatis praesagitionem re ac factis comprobavit. Quod ipsum et de Cyro [2]) aliisque proditum novimus. Sed et L. Septimium Severum, qui postea Romano imperio praefuit, tradit Spartianus [3]), cum adhuc puerulus esset, nullum alium ludum inter pueros exercuisse, nisi ad iudices: cum ipse praelatis fascibus ac securibus, ordine puerorum circumstante, sederet ac iudicaret. Quod autem his omnibus multo maius ac praestantius est, sanctissimo viro Athanasio [4]) summus ordo in ecclesia Dei puerili quodam ludo praesignificatus est. Nam cum eum aequales sui, festo quodam die in littore maris colludentes, Episcopum creassent, et ad eum alios quosdam puerulos nondum baptizatos [5]) perduxissent, ipseque eos, observatis ad unguem [6]) omnibus ecclesiasticis ritibus salutari aqua tinxisset: Alexander episcopus Alexandriae, qui totum illum ludum eminus spectaverat, atque etiam a principio iniquo animo tulerat: cum, vocatis ad se pueris, rem

totam diligenter cognovisset: pronuntiavit, pueros illos rite baptizatos videri, neque amplius baptizandos esse: adiicienda tantum ad illud mysterium 7) ea, quae more atque instituto Christiano a sacerdotibus obiri oporteret. Eius autem Alexandri S. Athanasius successor fuit. Neque absimile est, quod de S. Ambrosio 8) Episcopo Mediolanensi S. Paulinus Nolanus Episcopus memoriae prodidit, eum adhuc puerulum solitum esse quasi per iocum manus sororibus suis osculandas dare, cum sacerdotibus eum honorem ab illis tribui videret: nam se aliquando Episcopum fore.

Caput V.

Iucunda narratio super ambiguitate vooulae cuiusdam, quae duobus eruditissimis hominibus errorem obiecit.

Interpretabar nuper publice librum Senecae, quo sanctus ille philosophus quaerit, quare mala bonis viris accidant, cum sit Providentia. Cumque ventum esset ad eam partem 1), in qua ipse graviter insectatur luxum temporum suorum, accidit, ut ego quoque in eo loco tractando enumerarem multa genera peregrinarum avium, quas veteres Romani e remotissimis totius orbis partibus petitas mensis inferri soliti essent. Venit ad me triduo post unus eorum qui tum interfuerant, homo et suo iudicio eruditissimus, et meo non ineruditus. Isque cum aliquot e familiaribus meis mecum una esse vidisset, dissimulanter quidem, sed ita tamen ut artificium appareret, coepit ope-

ram dare ut sermo noster, aliis de rebus susceptus, in mentionem eius disputationis quae triduo ante a me habita erat, sensim delaberetur [2]). Tum quasi occasionem nactus ostentandae eruditionis suae: Nollem, inquit, a te tum praetermissam unius avis mentionem, ex qua una inexplebilis veterum libido in exquisitis dapibus conquirendis vel maxime cognosci poterat. Quam, quaeso? inquam. Phoenicem, inquit ille. Obsecro te, etiam phoenicem illi esitabant? Certe, inquit. Neque multi, inquam, neque saepe id facere poterant. Aiunt enim [3]) eam avem unicam toto orbe reperiri, et vivere annos, opinor, sexcentos sexaginta, et cum ipsa sibi rogum construxerit, funusque fecerit, tum eodem illo ex rogo renasci. Sed ego figmenta [4]) esse illa poëtarum putabam. Tu vero, quem, ut illos rarae inventu dapes, ita omnia in studiis rara et exquisita delectant, ede nobis nomen gulonis illius, qui tanti putaverit palato gratificari, ut tam pulchram avem in perpetuum sustulerit. Certe enim, cum unica toto orbe sit, neque nisi ex se renascatur: interfecta una, totum genus exstinctum est. Atque ea fortassis causa est, cur nullus iampridem Phoenix reperiatur. Ludis tu quidem, inquit ille, et solita illa tua dissimulatione uteris: sed si tum inspexisses librum Plutarchi de valetudine tuenda [5]), didicisses ex eo, istius avis, quam tu nullam esse putas, cerebrum dulce quidem esse, sed dolorem capitis inducere [6]), quod tam gravis auctor num-

quam prodidisset, nisi saltem ab iis qui id gustassent, audiisset. Istud vero, inquam, magis etiam mirum fuerit, qui semel eum cibum gustassent, neque enim potuere saepius, tam cito, et tam distincte naturam illius percipere potuisse. Nam ego ita ex Aristotele 7) didiceram, e memoria eius quod saepe eodem modo contigisset, experientiam, e multis autem — scio hoc Latinum non esse, sed dabitis veniam — experientiis artem effici. De isto, inquit, tu videris: mihi satis erit, si tibi Plutarchi locum ostendero. Simulque librum e sinu protulit, in quo cum aliis quibusdam erant ὑγιεινὰ Plutarchi, Erasmo, ut puto, interprete: nomen enim ita deletum erat, ut tamen ex ductibus litterarum agnosceretur. In eo autem ita plane scriptum legebatur: *Nam phoenicis cerebrum cum sit admodum dulce, tamen aiunt capitis dolorem parere.* Homo igitur qui eam unam ob causam venisset, atque id unum operis habuisset, cum dicto, vix salutatis nobis, causatus sibi nescio quid negotii esse, discessit. Eo digresso, visum est iis, qui aderant, etiam Xylandri interpretationem inspicere. Is autem ita locum illum reddiderat: *Cerebrum phoenicis dulce admodum est, sed dolores capitis inducere fertur.* Tum ego, Una, inquam, Graeca vox paulo negligentius expressa, videte, quantum errorem et sodali illi nostro, qui modo discessit, et fortasse etiam aliis obiecerit. Φοίνιξ enim Graece palma est, cuius arboris non tantum fructus esui sunt, sed etiam medulla, quam

et Graeci ἐγκέφαλον, et Latini cerebrum vocant. De illa autem loquitur Plutarchus, non de Phoenicis commenticiae avis cerebro. Theophrastus [8]) libro secundo περὶ φυτῶν, ubi de palmarum generibus agit: καὶ γὰρ ἐξαιρεθέντος τοῦ ἐγκεφάλου ζῶσι, καὶ κοπέντες ἀπὸ τῶν ῥιζῶν παραβλαστάνουσι. Plinius [9]): *Sunt et caeduae palmarum quoque silvae germinantes rursus ab radice succisae. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptaque* [10]) *vivunt, quod non aliae.* Meminit et Galenus libro octavo [11]) de facultatibus simplicium medicamentorum, et alii. Quod autem hic ait Plutarchus, e Xenophonte videlicet sumpsit, apud quem id relatum est libro secundo Anabaseos [12]).

Caput VI.

Cur maior in nonnullis civitatibus, quam in aliis, existere fortium virorum copia soleat, ex Hippocrate explicatum.

Quod lauti ac sumptuosi homines facere in cibis solent, ut iis quae in mari nascuntur, magis in mediterraneis, quam in maritimis locis gaudeant: contraque cum in mari versantur, iis vescantur libentius, quae nisi in continenti reperiri non solent, ut ipsa peregrinitas pro condimento esse, et cibis praecipuam quandam gratiam conciliare videatur: idem ego in studiis interdum facio: et si quid aut apud Grammaticos, quod ad ius civile; aut apud Physicos, quod ad politicen;

aut denique apud quemque, quod ad aliam artem quam eam, quae ab eo praecipue tractatur, pertineat, reperio, eo mirifice capior: multoque magis afficior, quam si id ipsum reperissem apud alium scriptorem, cuius ea tractatio propria esset. Ut nuper, cum quaestionem politicam, et magni quidem momenti, deprehendi [1]) a principe medicorum Hippocrate verissime ac sapientissime explicatam. Cum enim constet maiorem copiam virorum fortium existere solere in civitatibus liberis, quam in iis quae unius dominatu tenentur; ut in historiis veteribus multo plures legimus Athenienses, Lacedaemonios, Romanos, quam Assyrios, Persas, Medos, fortitudinis laude excelluisse: quaeri non iniuria potest, quae id causa efficiat. Ait igitur Hippocrates, id ex eo evenire, quod homines pro suis quam pro alienis commodis, pro sua quam pro aliena gloria, longe alacrius atque animosius pugnant. In iis autem civitatibus, quae suis legibus vivunt, si quid bello partum sit, eius intelligit quisque civium aliquid a se pro virili parte pertinere. At ubi summa rerum omnium penes unum est, ibi labores quidem militares, et pericula, et vulnera, et caedes pertinent ad eos qui imperio subsunt [2]): gloriae autem et imperii amplificatio, et omnis denique fructus qui ex victoria capitur, ad eum unum redit, qui ceteros oppressos tenet, eosque habet in mancipiorum aut in pecudum loco. Haec in hanc fere sententiam disputantur ab Hippocrate in libello, quo

explicat, Quid efficiant coeli, aquarum et locorum varietates.

Caput VII.

Probam vocem esse exanclare, *et temere ab aliis damnatam.*

Exantlandi verbum numquid a Latinis scriptoribus usurpatum sit, pro certo et explorato statuere non ausim. Si quis tamen ex me, quid sentiam, roget [1]), peregrinum esse existimo; et Graece quidem recte dici *ἐξαντλεῖν*, sed Latine loquenti *exanclare*, non *exantlare*, dicendum. Quo magis miror, quid acciderit cuidam [2]), qui eam vocem — ipsa enim hominis verba ponam — neque ab ulla Latina, neque ab ulla Graeca voce originem habere posse, et ex totius linguae Latinae finibus ablegandam esse, audacter pronuntiavit. Poterat certe, qui tam multis locis alienam in hoc genere audaciam accusat, ipsemet modestius loqui. Sed non est novum, ut quo quisque vitio maxime laborat, eius se in aliis acerrimum ac vehementissimum reprehensorem profiteatur. Ἀγκύλον curvum est: et inde est *angulus*, et *ancylia*, scuta, ut ait Nonius [3]), grandia: et *ancyle*, ut ait Hesychius, poculi genus: id est, ut ego arbitror, scutella: et inde est Latinis *anculare*, id est, haurire: et *συγκεκομμένον* *anclare*, et exanclare, id est, exhaurire: eadem forma, qua *poplum* pro *populo*, et talia multa dicebant. Neque haec vel ex Festo et Nonio ignota esse debebant. Itaque apud

Plautum, Ciceronem, aliosque scriptores Latinos ubicumque *exantlare* legitur, una littera mutata, *exanclare* legendum puto.

Caput VIII.

De Nili et Istri magnitudine non idem videri sentire Sallustium et Arrianum. Tum poenae cuiusdam militaris ratio aliter, quam a Gellio, explicata.

Tria maxima Europae [1]) flumina esse Nilum, Istrum et Rhodanum, traditum est: sed principem locum omnes tribuunt Nilo. Ab eo autem secundum Istrum facit Sallustius [2]). At Arrianus [3]) Istrum omnium maximum esse adfirmat his verbis: Ἀπὸ δὲ τῆς μάχης τριταῖος ἀφικνεῖται Ἀλέξανδρος ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν Ἴστρον, ποταμῶν τῶν μετὰ τὴν Εὐρώπην [4]) μέγιστον ὄντα καὶ πλείστην γῆν ἐπερχόμενον. Hoc igitur appingi poterit ad ea quae de his fluminibus tradidit Gellius capite septimo libri decimi. Sed et hoc, quod dicam, adiici poterit ad id caput eiusdem scriptoris, quod proxime sequitur. Ibi enim sanguinis missionem narrat fuisse olim inter ignominias militares: neque causam eius rei ullam a veteribus proditam esse. Se igitur putare id factum, quasi minus sani viderentur omnes qui delinquerent; ob idque tali purgatione egerent. Ego autem potius id factum puto, ut sanguinem quem cum gloria fundere pro patria noluerant, eum cum ignominia amitterent.

M. ANTONII MURETI VARIARUM LECTIONUM LIBER QUARTUS DECIMUS.

Caput I.

Duo gravissimorum scriptorum loci, quorum in utroque eadem macula haeserat, emendati.

Vereor interdum, ne sint quibus hoc totum scriptionis genus leve ac contemnendum esse videatur [1]), quod ad maculas e veterum libris eluendas refertur. Ut enim verba sint quae scribimus: fere tamen, simulatque quis unam aut alteram litteram vocemve in libro suo aut mutaverit, aut deleverit, aut addiderit, ita singula horum librorum capita concerpat licet, ut quorum vix usus praeterea ullus esse alius possit. Sed tamen si quis secum reputet, primum, quanta utilitas ex veterum scriptorum lectione capiatur, deinde, quantam difficultatem depravata scriptura illorum studiosis exhibere soleat, magnam gratiam habendam esse iudicabit iis, qui suo labore laborem aliis minuunt: et, in quibus ipsi fortassis aliquando haesitarunt, in eis ne alii quoque haesitent, elaborant. Qua spe fretus, subsecivis [2]) horis, eorum librorum, quibus olim usus sum, oras inspicio, et

si quid in eis notatum video, quod usui etiam aliis esse posse arbitrer, colligo: atque ita haec qualiacumque concinno, ut, si minus ipse de meo excudere possum digna quae legantur; at certe aliquid efficiam, quo ii qui lectione digna scripserunt, facilius intelligantur. Nunc igitur duos locos indicabo, quorum in utroque διάνοια legitur, cum utrobique ἄνοια legi debeat: idque eo libentius faciam, quod in utroque et eruditissimi interpretes lapsi sunt, neque id isti animadverterunt, qui, quasi ipsi nusquam offendant, exultant in aliorum erratis, eaque mimico orationis genere tam [3]) cupide persequuntur. Eorum prior est apud Thucydidem libro sexto [4]), in oratione qua Alcibiades adversus Niciam de mittendis in Siciliam copiis disserit [5]). Cum enim prior eum tetigisset Nicias, quod maiores sumptus quam pro re faceret: respondet delicatus ac sumptuosus adolescens, sumptus illos ad ostentandam externis hominibus civitatis magnitudinem ac potentiam pertinere: neque illam imprudentiam inutilem esse — ita enim εἰρωνευόμενος vocat — cum quis sumptibus suis non sibi solum prodest, sed etiam civitati. Verba eius haec sunt: καὶ οὐκ ἄχρηστος ἥδ᾽ ἄνοια, ὃς ἂν τοῖς ἰδίοις τέλεσι μὴ ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ὠφελῇ. Ita enim legendum esse, non ut omnes pervulgati libri habent, διάνοια [6]), vel de scholiis Graecis intelligi poterat, in quibus ita notatum est: εἰρωνεύεται ὁ Ἀλκιβιάδης, λέγων ὅτι, εἰ καὶ ἀνόητος φαίνομαί τισιν, ἀλλ᾽ οὖν τῇ

πόλει οὐκ ἄχρηστός μου ἐστὶν ἡ ἄνοια, ἀλλὰ καὶ ὠφέλιμος. Idemque plane confirmat, quod in eadem oratione haud ita multo post legitur: καὶ ταῦτα ἡ ἐμὴ νεότης καὶ ἄνοια παρὰ φύσιν δοκοῦσα εἶναι, ἐς τὴν Πελοποννησίων δύναμιν λόγοις τε πρέπουσιν ὡμίλησε, καὶ ὀργῇ πίστιν παρασχομένη, ἔπεισε. Alter locus est in libello, qui Plutarchi quidem non videtur, sed inter ipsius opuscula tamen legitur, de liberis educandis [7]: ubi graviter peccare ostendit eos, qui parvulos quidem liberos sub magistris ac paedagogis habent; sed puberes iam factos, suo more ac modo vivere patiuntur: ait enim, eos non animadvertere, se in eo imprudentiae ac temeritati licentiam ad faciendas iniurias dare. Atque hoc exponit his verbis: ὥσθ' οἱ μὴ τῆς ἡλικίας ταύτης ἐῤῥωμένως ἀντιλαμβανόμενοι τῇ ἀνοίᾳ διδόντες ἐξουσίαν ἐπὶ τὰ ἀδικήματα, λανθάνουσι. Sed hic quoque τῇ διανοίᾳ perperam in vulgatis libris legitur.

CAPUT II.

Illustrati loci duo ex Aeneide.

Nihil temere aut inconsiderate a Virgilio dicitur: omnia propriis et accommodatis ad id quod agitur vocibus exprimuntur; et, ubi minime putes, aliquid plerumque reconditae eruditionis latet. Ut in illis versibus e sexto Aeneidos [1]:

Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore fetus.

nemo, quod sciam [2]), veterum, ac ne Fulvius [3]) quidem aut Guellius notarunt, cur *operta telluris* [4]) dixerit. Bonam deam et Tellurem eadem esse, vel ex Macrobio [5]) constat. Ubi autem Bonae deae fiebat, *opertum* vocabant, quo viris ingredi nefas erat. Cicero primo Epistolarum ad Atticum [6]): *Quasi in operto dicas fuisse.* Et in Paradoxis [7]): *Ut, si in opertum Bonae deae accessisses, exulares.* Iam igitur constat, cur *telluris operta* dixerit. Sed et in illis e quincto versibus [8]):

Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.

ut veterem esse illam porriciendi exta in mare consuetudinem notarunt: ita vellem, aliquid de fundendi meri consuetudine notassent. Poterant autem e Thucydidis libro sexto [9]), ubi Nicias, Lamachus et Alcibiades solventes e Piraeeo aureis et argenteis pateris vinum in mare fudisse dicuntur. Verba scriptoris omnium gravissimi haec sunt: *κρατῆράς τε κεράσαντες παρ' ἅπαν τὸ στράτευμα, καὶ ἐκπώμασι χρυσοῖς τε καὶ ἀργυροῖς οἵτε ἐπιβάται καὶ οἱ ἄρχοντες σπένδοντες.* Quod et a Diodoro libro tertio decimo Bibliothecae in eiusdem historiae explicatione memoriae proditum est.

Caput III.

Plauti loci aliquot illustrati.

Epicharmum [1]) tradidit Aristoteles [2]), et post eum Demetrius [3]) in commentariolo *περὶ ἑρμηνείας*, risus captandi causa, interdum sententias quasdam ita conformasse, ut e contrariis constare viderentur, cum tamen in eis bis idem diceretur: quarum exemplum hoc uterque ponit: *Τόκα μὲν πὰρ κείνοις ἐγὼν ἦν, τόκα δὲ πὰρ κείνοις ἐγών* [4]). Ita enim legendum est, ut trochaici metri ratio constet, quo gaudebat Epicharmus. Risum autem commovet illa stultitiae imitatio, *καὶ τὸ παρὰ προςδοκίαν*: cum auditor qui aliquid aliud expectabat, sua se spe delusum videt, quo in genere facetissimum est illud Ciceronis ad Atticum [5]): *Noli putare pigritia facere me, quod non mea manu scribam; sed me herculè pigritia: nihil enim habeo aliud quod dicam: et tamen in tuis quoque epistolis Alexin videor agnoscere.* Plautus autem, quem dixit Horatius [6]) *ad exemplar Siculi properare Epicharmi*, et frequenter ita ludit, et interdum sine illa simulata contentione contrariorum, ridiculi causa eiusmodi enuntiationes ponit, in quibus, ut dialecticorum more loquar [7]), idem sit *τὸ κατηγορούμενον τῷ ὑποκειμένῳ*, idque nonnunquam paulo aliis, nonnunquam etiam plane iisdem verbis. Sic ille in Curculione [8]) leno:

Quoi homini di sunt propitii:

expectes dum dicat, ei omnia succedunt sub manum: aut aliquid eiusmodi. At ille,

Ei, inquit, *non esse iratos puto.*

Quod tale est, ac si quis diceret, *Vinum quod album est, nigrum non esse arbitror.* Itaque ridicule quidam illic acutus esse voluit, et argumentari [9]), cum a contrariis dixit. Simile illud e Sticho [10]):

quanta mea sapientia est,

E malis multis malum quod minimum est, id minimum est malum.

Talia erant illa quae ridentur in Stoicis [11]): *Si dies est, dies est. Est autem dies. Est igitur dies.* Cui enim dubium esse potest, quin quod malum minimum est, id sit minimum malum? Sed sunt quidam μωρόσοφοι, qui haec perinde accipiunt, ac si serio dicerentur. Simile est illud e principio Captivorum:

Hos quos videtis stare hic captivos duos,
Illi qui stant, hi stant ambo, non sedent.

Hoc enim dicit, eos captivos qui illic stant in conspectu omnium, eos igitur stare, non sedere. Neque dictum est, Hos duos captivos, pro horum captivorum duorum, ut quidam putat: sed talis verborum constructio est, qualis illa,

Urbem quam statuo, vestra est [12]).

et illa,

Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit [13])?

et in Amphitruone [14]),

Naucratem quem convenire volui, in navi non erat.

Deinde, quasi res dubia sit, aut testibus egeat, itidem risus causa,

Vos vos, inquit, *mihi testes estis, me verum loqui.*

Ubi, *Vos vos*, valet vosmetipsi: quomodo *meme* dicimus me ipsum, et *tete*, te ipsum. Haec omnia praetermisissem, ut per se vel pueris nota, nisi istos sua et quorundam opinione Lynceos [15]) nihil in eis vidisse vidissem.

Caput IV.

Dubitatum de iis, quae tradit Gellius super vi musicorum cantuum in morbis quibusdam sanandis.

Apud Gellium cap. XIII. libri quarti haec leguntur: *Creditum a plerisque est, et memoriae mandatum, ischiaci cum maxime doleant, tum si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores. Ego nuperrime in libro Theophrasti scriptum inveni, viperarum morsibus tibicinem scite modulateque adhibitum mederi.* Haec Gellius: quae vereor, ut ab eo satis fideliter [1]) relata sint. Certe quidem Theophrastus non lenibus modulis levari ischiacos scripserat: sed harmonia Phrygia, quae omnium vehementissima est, et aptissima ad animos audientium divino quodam furore incitandos. Ideoque eam adhibebant in orgiis Bacchi et Berecynthiae [2]). Et hoc est quod ait Catullus [3]):

Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo.

Et propterea ait Aristoteles [4]) tibiam adhibendam esse ἐν οἷς ἡ θεωρία κάθαρσιν μᾶλλον δύ-

νᾶται ἢ μάθησιν. Quod non animadverterunt, qui eum Aristotelis locum interpretati sunt. Verum autem esse quod dixi de Theophrasto, constat ex his quae sunt apud Athenaeum libro XIV [5]): ὅτι δὲ καὶ νόσους ἰᾶται μουσικὴ, Θεόφραστος ἱστόρησεν ἐν τῷ περὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἰσχιακοὺς φάσκων ἀνόσους διατελεῖν, εἰ καταυλήσει τις τοῦ τόπου τῇ Φρυγιστὶ ἁρμονίᾳ. Sed et quod statim subiicit de morsu viperarum, vereor ne non de viperis scripserit Theophrastus, sed de iis phalangiis, quae hodie vulgo tarantolae vocantur; quarum morsus hic Romae, quod sciam, innoxius, in Appulia, si negligatur, lethalis est: neque aliud mali usitatius aut exploratius remedium, quam in citharoedis et tibicinibus: quibus auditis, velut e gravi somno excitatus, qui morsus est, attonitus et extra se positus saltare ac tripudiare incipit; neque unquam desinit, dum ne illi quidem intermittant, donec delassatus [6]), ac sudore fluens, prope exanimis concidat. Hoc quidem et certissimum ac notissimum est, et a praestanti medico Matthiolo litteris proditum. Apud Gellium autem eodem loco ubi legitur περὶ λοιμῶν ἢ λογικῶν, non dubium est, quin λοιμικῶν, non λογικῶν, legi debeat.

Caput V.

Num qui capiuntur in bello, ignavi propterea habendi sint. Illustratus Plauti e Captivis locus.

Fortium virorum videtur in proeliis aut vincere, aut mori [7]): qui enim capiuntur, vix inter-

dum effugiunt ignaviae aut certe φιλοψυχίας notam. Atque hoc significavit Philocrates Plautinus [2]), qui cum ex Hegione, apud quem vinctus adservabatur, audiisset,

Ut vos hic, itidem illic apud vos meus adservatur [3]) *filius,*

Captus est? inquit: deinde adfirmante sene, *Non igitur*, inquit, *nos soli ignavi fuimus.* Sed tamen Lacedaemonius quidam ex iis, qui ab Atheniensibus capti sunt in Pylo, urbane a se ignaviae notam amolitus, dicitur. Cum enim Atheniensis quidam ei per ludibrium dixisset, *Ex uestris videlicet optimi ac fortissimi quique ceciderunt*: *Magni*, inquit, *faciendus esset fusus, si viros fortes dignoscere ac discernere ab ignavis posset.* Fusum [4]) autem, Lacedaemoniorum more, vocabat sagittam: et significabat, non fortissimos quosque mortuos esse, sed eos, qui casu sagittis icti fuissent: ut qui hostium potiti erant, non propterea minus fortes habendi essent, quam qui ceciderant. Eminus enim cum illis proeliati erant Athenienses. Ita hoc a gravissimo historiae scriptore Thucydide [5]) accepimus.

M. ANTONII MURETI VARIARUM LECTIONUM LIBER QUINTUS DECIMUS.

Caput I.

Sermo habitus cum Dario Bernardo de stultitia quorundam qui se Ciceronianos vocant.

Venerant ad me in Quirinalem [1]) visendi ac salutandi causa nobiles aliquot Germani adolescentes, qui cum totam prope Italiam perlustrassent, neque quemquam fere praetermisissent eorum, qui nomen aliquod habent in litteris, quin eum vidissent, allocutique essent, me quoque ut ipsi quidem dicebant, eadem de causa videre, mecumque colloqui voluerant. Cumque ipsi me de studiis meis, ego contra eos de Germaniae statu, deque iis, qui illic hodie florere dicerentur, eruditis hominibus interrogarem, quae cuiusque aetas esset, quae habitudo corporis [2]), quae fortuna ac conditio vivendi, in primis autem, quinam ex eis patritam [3]) atque avitam religionem constanter tuerentur, neque illo se pestiferarum opinionum aestu abripi sinerent [4]): varie illis ut de quoque interrogati erant, respondentibus, una atque altera

hora consumpta est. Complexus igitur illos, et abeuntes faustis ominibus prosecutus dimisi. Interfuerat illi sermoni ac colloquio nostro Darius Bernardus, iuvenis et festivo ingenio, et sanctis plane atque incorruptis moribus, qui eis digressis, Verum omnino, inquit, est quod dicitur, in nullis hominibus hoc tempore, praeterquam in transalpinis 5), promptam atque expeditam reperiri Latine loquendi facultatem. Vel ii, qui modo abierunt, ut nusquam in loquendo haerent, nusquam titubant, nusquam offendunt, ut omnia in numerato habent, ut tota eorum sine ullo impedimento ac salebris decurrit oratio! At nostri homines, etiam ii qui sibi e studiorum laboribus pallorem et maciem et senium contraxerunt: si quando Latine loquendum est, ut luctantur, ut sudant, ut anhelant! Credas eos magna vi ex imis pulmonibus verba eruere: cum istis contra sine ulla cura ac cogitatione fugis 6) quaedam ac beata Latinarum vocum copia ultro ex ore manare ac decurrere videatur. Est istuc quidem, inquam, ita ut dicis, Dari: sed tamen habet et Italia praeclaros viros, quique et ornatissime scribant, et disertissime ac copiosissime, cum opus est, loquantur. Manutium, inquit, fortasse dicis, et Sigonium 7), et Petrum Ioannem Maffeium 8), aut ex eadem sodalitate eum, cuius audita morte ubertim 9) tibi nuper lacrimas isse memini, Perpinianum 10): et si quos tales vix singulos singulae aetates ferunt. Et istos, inquam, et alios, quamquam is quidem,

quem tu postremo loco nominasti, Hispanus, non Italus fuit: sed ita diu in Italia fuerat, ut pro Italo haberi posset. Quem tu virum, Dari, utinam audire potuisses, neque te, quo tempore ille in hac urbe eloquentiae praecepta tradebat, alio vitae genere implicatum aula tenuisset. Nunquam enim quemquam audiisti, ac ne audies quidem, ut opinor, in quem illud de Nestore elogium [11]) melius conveniret: *Cuius ex ore melle dulcior fluebat oratio* [12]). Sed quid est quod tu, colloquentibus nobis, bis terve, nutu mihi nescio quid significare visus es? Egone? inquit: Dolebam excidere interdum grandiori illi, qui tecum colloquebatur, voces quasdam minus Latinas, quibus ille perpetuus subitae orationis nitor quasi maculis quibusdam infuscaretur. Quas quaeso? inquam: nam me quidem alia cogitantem praetervolarunt. *Caelos*, inquit, *et caelorum orbes* aliquoties dixit, et *eam doctrinam quae caelitus ad homines lapsa esset*. Quid tu? recte haec dici non putas? *Caelestia*, inquit, *corpora*, *et orbes caelestes*, *et caelo lapsam doctrinam* dixissem lubentius. Non male tu quidem: sed tamen ne illa quidem suos auctores non habent. Citat haec Servius [13]) e Ciceronis Hortensio, *Epicurei plures volunt esse caelos*. Et Lucretii sunt haec e libro secundo [14]):

Quis regere immensi summam, quis habere profundi
Endo manu validas potis est moderanter habenas?

Quis pariter caelos omnis convertere?

Quamvis autem caelos illi dicebant mundos, quos putabant esse innumerabiles: tamen ex eo satis constat, *caeli* nomen apud Latinos et singulare esse et multitudinis. Nam de illo *caelitus*, me quoque olim reprehensum memini a quodam, qui nisi quod Ciceronis esset, nihil Latine dici putabat. Itaque irridebat me, non modo cum citarem Servium, qui versum illum e primo Georgicon [15]:

Si te digna manet divini gloria ruris;

ita exponit, *si id tibi concessum est caelitus, ut gloriam ruris habeas*: sed etiam, cum multo meliorem istis omnibus Ciceronis imitatorem Lactantium, cuius haec sunt e libro quarto Institutionum [16]: *Nemini dubium potest esse, quin is doctor qui caelitus mittitur, tam scientia sit rerum omnium quam virtute perfectus.* Quid tu igitur? inquit: satisne istos idoneos auctores Latinitatis putas? Ego dicam tibi, inquam. Diu et ipse in eo errore versatus sum, ut nisi qui aut Ciceronis aetate [17], aut paulo ante vixissent, aut certe illi aetati suppares fuissent, non satis dignos esse arbitrarer, quorum exemplo, qui Latine aut scribere aut loqui vellent, niterentur. Sed postea, re tota mecum accuratius considerata, visus ipsi mihi sum nimio plus mihi sumere, qui de Seneca, Livio, Valerio, Celso, Quinctiliano, Columella, utroque Plinio, Suetonio, Velleio, Q. Curtio, Lactantio, aliisque eiusmodi scriptoribus, quos et ab iis ipsis temporibus, quibus Latina lin-

gua floruisse diceretur, propius afuisse, et suo quemque saeculo, disertissimos habitos esse constaret; temere pronunciare auderem. Certe enim neque quisquam unquam veterum eos male Latine locutos esse dixit: neque nos, tam longo intervallo, valde boni eius rei existimatores sumus. At multa simplicia vocabula, multa etiam loquendi genera in eorum libris leguntur, quae apud Ciceronem et eius aequales nusquam reperias. Primum quis hoc praestare audeat? Ciceronis scriptorum vix decimam partem reliquam habemus, eamque multis partibus mancam ac mutilam, multis vulneribus, multis cicatricibus deformatam: Sallustii vix centesimam, Varronis tantundem, Catonis e tam multis voluminibus unum de re rustica commentariolum: tot philosophorum, tot oratorum veterum, tot poëtarum, tot historicorum, tot iurisconsultorum scripta perierunt, et ex illis fractis ac laceris, quae ad nos pervenerunt, Romani sermonis reliquiis adfirmare audemus, si quid in eis non reperiatur, id apud veteres in usu non fuisse? Quanto credibilius est, nova multa atque inusitata nobis videri, quae si eorum libri exstarent, in frequentissimo usu posita fuisse constaret? Illi autem, quos stulte et arroganter, ut minus eleganter locutos, despicere audemus, cum et bibliothecas haberent omni genere librorum instructissimas, et eas diligentissime pervolutarent, et acerrimo iudicio praediti essent; quis scit, an ea ipsa ex vetustioribus sumpserint, quae frustra nobis

aut novitatis aut peregrinitatis nomine suspecta sunt? Cum saepe contingere videamus, ut multae voces diu ab ipsis [18]) censeantur inter novas, quae postea usque ab ultima antiquitate a nobilissimis auctoribus proditae ac propagatae reperiuntur. Quid, quod in istis ipsis Ciceronis reliquiis multae sunt, quae semel tantum leguntur [19])? Ergo si paulum chartae, aut mus, aut tinea adrosisset, aut situs et caries corrupisset, aut scintilla e lucerna in certam aliquam libri partem incidisset, hodie *pigrandi* et *controversandi* verba [20]) multaque alia istis delicatis barbara essent, quae nunc ita non refugiunt, ut inculcent. Et ut magis intelligas totum hoc e stulta quadam opinione pendere, scio multos ex istis inepte fastidiosis, quibus qui quid dicunt, quod Ciceronis non sit, meros lapides loqui videntur, quibus, ut olim athletis in arenam descendentibus, circumdandae essent amphotides [21]), quoties in publicum prodeunt, ne delicatae ipsorum aures vocum non Ciceronianarum ictibus contunderentur, saepe esse a me magna cum voluptate delusos. Nam cum voces quasdam observassem, Ciceronis quidem illas, sed minus contritas, neque a Nizolio in illum praeclarum indicem [22]), qui istorum obruza est, relatas: admiscebam eas de industria orationi meae, cum ad me audiendum amici quidam hoc, de quo loquor, morbo laborantes venissent. Illi ut earum quamque audierant, cervicem contorquere, humeros attollere, frontem contrahere, alius alii in au-

rem insusurrare, excuti sibi cerebrum, perire aures, cum talibus vocibus verberarentur. Quin etiam coetu dimisso, cum me, ut fit, officii causa domum reducerent[23]), male se a me habitos atque acceptos esse conquerebantur. Ego aliquamdiu eos ambiguo sermone frustratus, tandem sponsione lacessebam, ni illae ipsae voces, quibus auditis caput sibi condoluisse dicerent, ipsius Ciceronis essent. Quid quaeris? cum id ita esse pervicissem: iam voces illae omnem duritiam atque asperitatem deposuerant; iam lenes, suaves, iucundae auditu factae erant: et, ut lupini aqua macerati, omnem amaritiem[24]) exuerant simulatque eas Ciceronis esse constiterat. Meministine cum vox *illustrissimus* apud istos censores in urbe ius togae tueri non poterat, sed pro peregrina habebatur?

Nec miserae prodesse in tali tempore quibat, quod Gellius[25]) *illustrissimas orationes et illustrissimos philosophorum* alicubi dixisset. Itaque si quis Latine loquens *Cardinalem* quempiam *illustrissimum*, ut fit, vocaverat, in eum ὅλῳ τῷ μυκτῆρι[26]), ut Graeci dicunt, utebantur. Neque extorqueri eis poterat, ut non *maxime illustrem* pro *illustrissimo* dicerent, nisi, postquam ex Varrone[27]) audierunt, *illustrissimum quemque ex veteribus pastorem fuisse.* Et quidem eam vocem nemo maiori cachinno excipere solitus erat, quam ille, quem sui ita esse Ciceronis similem praedicabant, ut dicerent, σύκῳ μὰ τὴν Δήμητρα[28]):

eique illud occinerent, οὐ παῖς Ἀχιλλέως, ἀλλ' Ἀχιλλεὺς αὐτός εἶ. Qui cum aliquando ad me libros tum Aristotelis ad Nicomachum interpretantem venisset, audissetque adfirmantem 29) innumerabilia esse in omnibus philosophiae partibus, quae Latine dici non possent ab iis, qui tam severi esse vellent: egresso mihi, cum circumfusa nobis esset magna eruditorum hominum corona, mirari se dixit, quid ita mihi videretur fieri non posse, quod iam egregie Perionius 30) praestitisset. Credo, inquit, illum dicis, qui quod quincto quoque anno 31) faciendum significari vellet, id *singulis quinque annis* fieri oportere scripsit. Eum ipsum, inquam, et Ciceronis eloquentiam vides. Sed ut me ad propositum referam, etiam si hoc demus, novata esse multa ab iis, qui post Ciceronem fuerunt, quid causae est, cur ea reiicere debeamus? Quorsus igitur illud Horatii 32)? *Ut folia in silvis*, et illud:

— — licuit semperque licebit
Signatum praesente nota producere nomen.

Nonne Cicero 33) et multa novavit ipse, et Catonem, Varronem, Brutum, aliosque ut idem facerent hortatus est? An fortassis personale 34) illud privilegium fuit: ut cum Cicerone, et cum iis, *qui tum vivebant homines* 35) *atque aevum agitabant*, extinctum esse videatur? *Incomprehensibile* 36) Ciceroni fingere licuit: quidni aliis alia ad eundem modum postea licuerit? Equidem existimo Ciceronem, si ad Quinctiliani et Plinii et

Taciti tempora vitam producere potuisset, et Romanam linguam multis vocibus eleganter conformatis eorum studio auctam ac locupletatam vidisset, magnam eis gratiam habiturum, atque illis vocibus cupide usurum fuisse. Nam istorum quidem audire est operae pretium amentiam. Ad Taciti aut Suetonii voces nauseant: ipsi eas scriptis suis intexunt, quae ne in culina quidem illorum patienter audiri potuissent. Mentior, nisi tibi, cum voles, in scriptis quorundam qui huius sectae coryphaei habentur, *speculationem*, *ingratitudinem*[37]), *contrarietatem*, aliaque eiusdem generis plurima ostendero: *Sed satis est dixisse*[38]), *ego pulchra poëmata pango*. Cum semel in hanc disciplinam nomen dederis, quocumque modo et scribas, et loquare, dicas licebit:

Ταύτης τοι γενεῆς τε καὶ αἵματος εὔχομαι εἶναι[39]).

Fuit haec de principio laboriosa quaedam et exquisita diligentia, nunc in ignaviam vertit: quid enim magis in promptu est, quam, cum quid scribere ingressus sis, de singulis voculis Nizolium consulere? Quid tu igitur? inquies, ex omnibus antiquis scriptoribus, nullo discrimine, verba quibus utare, depromes? Immo vero adhibebo iudicium, habebo dilectum, et cum ex iis potissimum, qui antiquitatis quoque ipsi principes visi sunt, Cicerone, Caesare, Terentio, aliis, quamplurima sumpsero: cum orationis meae genus ad eorum exemplar, quam maxime potuero, conformaro, ex

aliis quoque bellissimum quodque carpam, et quo quisque maxime excelluisse videbitur, id imitari atque exprimere conabor: neque in iis modo quos paulo ante nominavi, sed in Tertulliano [40]), Arnobio, Hieronymo, Augustino, Ambrosio, et quod magis mireris, Appuleio, Cassiodoro, Martiano etiam et Sidonio Apollinari multa reperiam, quibus suo loco positis oratio uberior et ornatior fiat. Tibi quoque, Dari, auctor sum, ut idem facias, in primisque ut ne eorum stultitiam imiteris, qui usque eo antiquitatis studiosi sunt, ut voces quoque Christianae religionis proprias refugiant, et in earum locum alias substituant, quarum nonnullae etiam impietatem olent: qui non *fidem*, sed *persuasionem*; non *sacramentum corporis Dominici*, sed *sanctificum crustulum*: non *excommunicare*, sed *diris devovere*: non *Angelos*, sed *Genios*: non *baptizare* [41]), sed *abluere* dicunt: aliaque eodem modo depravant: qui, ut opinor, nisi sibi metuerent, etiam pro Christo *Iovem optimum maximum* dicerent. Est enim magis Ciceronianum. Quae autem insania est, cum *porricere* [42]), cum *impetrire*, cum *tripudium solistimum*, cum *pateras* et *sympuvia* legimus, notare ea tamquam dicta sapienter: quod ex auguralibus et pontificalibus libris deprompta sint; propria Christianae fidei, et Christianorum rituum verba, ut non satis Latina contemnere? Plura dicere cum pararem, amicorum quorundam interventus institutum sermonem abrumpere coëgit.

Caput II.

Conatus emendandi locum quendam Taciti pessime a librariis acceptum.

Solent interdum medici eos quoque aegrotos, quorum salus ab omnibus deposita iam ac desperata est, curandos suscipere, interposita prius cautione, fraudi sibi non fore, si quid eis interea deterius acciderit. Eadem ego quoque conditione locum quendam Taciti suscipiam, ita male affectum et in vulgatis et in veteribus libris, vix ut ulla spes eius sanandi supersit. Si quid igitur boni efficere potuero: sin minus, veniam tamen, ut spero, ab aequis iudicibus consequar. Ita ergo scriptum est libro quarto decimo Annalium [1]) ab excessu Divi Augusti: *Ne tamen ludicrae tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit contractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum insignis aetatis nati considere simul, et allatos vel ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere: quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens.* Neque multum opis in veteribus libris, in quibus ita legitur: *Nec dum insignis aetatis tati considere simul et natos vel repertos ibidem versus connectere.* Nunc quomodo ei mederi coner, aperiam. Primum illud *tati*, ex quo ab aliis factum est *nati*, deleo: et puto frustra geminatas esse ab indocto et oscitante librario litteras eius vocis quae proxime praecesserat.

Deinde ex illo *aetatis*, facio *erat*. *Ii*. Postremo ubi est et *natos vel repertos*, deleo illud *vel repertos* et puto dubitationem fuisse librarii legere nescientis. Quae si mihi concedantur, praestare ausim, locum integrum esse hoc modo [a]): *Ne tamen ludicrae tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum insignis erat. Ii considere simul, et natos ibidem versus connectere, atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere: quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens.* Si quis igitur melius aliquid novit, impertiat [b]): si non, his mecum utatur licet.

Caput III.

Emendata quaedam apud Tacitum in vita Iulii Agricolae.

In vita Iulii Agricolae, quam idem ille Latinus Thucydides scripsit, oratio est ducis Britannorum Galgaci, ardoris et vehementiae plena, qua ille milites suos ad fortiter pugnandum cohortatur, facilemque eis, si praesenti animo sint, spem victoriae ostentat. In ea ita vulgo legitur [i]): *Brigantes, femina duce, exurere coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere iugum potuere: nos integri et indomiti, et libertatem non in praesentia laturi, primo statim congressu unde ostendamus quos sibi Caledonia viros seposuerit.* In quibus acute

vidit Lipsius, legendum *prima statim congressione* [2]). Idque ipsi mihi magis placet, quam quod ego antea suspicatus eram, vocem *unde* delendam esse: tamenetsi utroque modo eadem sententia efficitur. Sed ea quae proxime antecedunt, ut obscuriora, et ad corrigendum difficiliora sint, Rhenani temeritate factum est, qui, ut in Taciti libris nonnulla correxerit, multo certe plura corrupit. Libri Romae impressi habebant, *et in libertatem non in praesentiam laturi*. Rhenanus fecit, *et libertatem non in praesentia inlaturi*, et stultae mutationi stultiorem interpretationem addidit. Significat, inquit, prius ipsis libertatem fuisse, pro qua adipiscenda non erat opus pugnare, sed conservanda. In praesentia dixit de futuro. Equidem Rhenanum, cum illa scriberet, sobrium fuisse non puto [3]). Sed, eo omisso, adferamus si quid verius possumus. Censeo igitur ubi est, *in praesentiam laturi*, legendum esse, *in P. R. servitium nati*. Ut totus locus legatur hoc modo [4]): *Nos integri et indomiti, et in libertatem, non in populi Romani servitium nati, prima statim congressione ostendamus, quos sibi Caledonia viros seposuerit.* Non magnam neque violentam esse mutationem, qui in hoc genere exercitati sunt facile vident: vulgus quid probet, quid non probet, numquam laboravi.

Caput IV.

Vetus quaedam Aemilii Probi reprehensio adversus eruditum virum qui Aemilium defendere voluit, confirmata.

Scripsi iampridem, errasse mihi videri Aemilium Probum [1]), qui negasset, turpe fuisse Cimoni, summo Atheniensium viro, sororem germanam habere in matrimonio, quippe cum cives eius eodem uterentur instituto. Extitit biennio aut triennio post homo non indoctus [2]), qui in notis, quas ad Plutarchi vitas in Latinum sermonem a se conversas addidit, a me dissentiens, Aemilium defendere conatus est. Ait enim Cimonem pulsum esse in exilium, non quod sororem duxisset uxorem, sed quod ea citra nuptias abusus crederetur: idque ex ipsis Plutarchi verbis colligi posse, si quis attentius ea consideret. Addit, Athenaeum libro tertio decimo [3]) hac ipsa de re loquentem non simpliter dicere, τῇ ἀδελφῇ συνόντος, sed addere παρανόμως, ex quo intelligi damnatum Cimonem, non simpliciter quod cum sorore germana corpus commiscuisset, sed quod id fecisset adversus leges, id est, priusquam illam uxorem duceret. Postremo Plutarchum [4]) aperte idem quod Aemilium dicere, qui Themistoclis filio Mnesiptolemam Themistoclis ipsam quoque, sed ex alia matre filiam, ex ea consuetudine nupsisse narret. Ego autem non eram nescius licuisse Atheniensibus, sorores eodem patre, dum ne eadem matre, natas uxores ducere.

Docuerat me id Theon, qui in Nebulas Aristophanis [5]) ita scribit: παρ' Ἀθηναίοις ἔξεστι γαμεῖν τὰς ἐκ τῶν πατέρων ἀδελφάς. Sciebam hoc interfuisse inter Solonem et Lycurgum, quod ille τὰς ὁμοπατρίους ducere permiserat: hic τὰς ὁμομητρίους. Docuerat me id Philo [6]), cuius haec sunt: Ὁ μὲν οὖν Ἀθηναῖος Σόλων ὁμοπατρίους ἐφιεὶς ἄγεσθαι, τὰς ὁμομητρίους ἐκώλυσεν. Ὁ δὲ Λακεδαιμονίων νομοθέτης ἔμπαλιν, τὸν ἐπὶ ταῖς ὁμογαστρίοις γάμον ἐπιτρέψας, τὸν πρὸς τὰς ὁμοπατρίους ἀπεῖπεν. At de germanis sororibus nusquam tale quidquam legere memineram. Ita enim semper existimavi, qui eodem patre, sed non eadem matre geniti essent, consanguineos; qui eadem matre, sed non eodem patre, uterinos; qui iisdem et patre et matre, interdum quidem consanguineos, sed suo ac proprio vocabulo germanos vocari. Itaque neque unquam apud Athenienses germanam sororem habere in matrimonio licuit [7]): et, si Elpinice consanguinea tantum Cimonis fuit, non etiam ὁμομήτριος: bis erravit Aemilius, qui eam germanam ipsius sororem fuisse dixit. Imo vero si consanguinea tantum fuit, dicere ausim, causam non fuisse, cur Atheniensium legibus Cimon in exilium pelleretur. Stuprum enim, non incestum fuisset. Incestum siquidem non committitur cum ea, quam quis ducere uxorem potest. Sed certe verisimilius est, germanam fuisse: et eo illum exulasse, quod eam παρανόμως uxorem ducere ausus esset. Nam illud quidem argumen-

tum ex Athenaeo, non fuisse additurum παρανόμως, nisi idem fieri posset etiam οὐ παρανόμως, aeque bellum est, ac si quis, quia Cicero alicubi dicit [8]), Catilinam pestem patriae nefarie moliri, colligat, idem non semper nefarie, sed interdum etiam sine scelere fieri posse. Postremo sanctissimus et eruditissimus vir Cyrillus Alexandrinus [9]) libro sexto adversus Iulianum, non furtivos concubitus, sed nuptias cum sorore Cimoni, ut scelus nefarium obiicit: non facturus, si id apud Athenienses legitimum et usitatum fuisset. Tunc enim accusari Solonem oportuerat, qui id permisisset, non civem qui patriae suae legibus paruisset.

Caput V.

De honore, qui Olympionicis et interdum imperatoribus re praeclare gesta habebatur. Emendatus Aemilii Probi locus.

Quanto in honore fuerint antiquitus Olympionicae, nemini, qui paulum modo versatus sit in hoc litterarum genere, ignotum est. Solebant autem inter cetera donari coronis aureis [1]): unde et Pindarus [2]) Olympiam vocat μητέρα χρυσοστεφάνων ἀέθλων. Imperatores quoque, re bene et feliciter gesta, interdum, quamquam admodum raro, eodem honoris genere afficiebantur. Sic Cyro, post tam multas tamque insignes victorias in avitum regnum redeunti Cyaxaris filia, quae ipsius postea

uxor fuit, coronam auream offert. Xenophon libro octavo [3]): *ὁ δὲ Κυαξάρης ταῦτα μὲν ἐδέξατο, προςέπεμψε δὲ αὐτῷ τὴν θυγατέρα στέφανόν τε χρυσοῦν, καὶ ψέλλια φέρουσαν.* Habitus est hic honos Alcibiadi quoque, cum domita Lacedaemoniorum superbia in patriam rediret; qua de re ita Probus [4]): *Hic ut navi egressus est, quamquam Theramenes, et Thrasybulus eisdem rebus praefuerant, simulque venerant in Piraeeum, tamen illum unum omnes prosequebantur: et, id quod numquam antea usu venerat nisi Olympiae victoribus, coronis aureis aeneisque vulgo donabatur.* Sed cur aeneas quoque coronas addat, non immerito quaeri potest. Nam ut Glauci Homerici vecordia ridetur permutantis *χρύσεα χαλκείων,* ita ridicula videri potest haec *χρυσέων καὶ χαλκείων* permistio. Ego vero non dubito, quin Probi verba corrupta sint, ita ut ubi est *aeneisque*, legendum sit *taeniisque* [5]). Solebant enim fere taeniae cum coronis coniungi. Empedocles [6]):

Ταινίαις τε περίστεπτος, στέφεσί τε θαλείοις.

Idque manifesto confirmat quod apud Thucydidem de Brasida legitur: quem Scionaei, re praeclare gesta, ut Olympionicen excepisse, et ut Graeciae liberatorem, corona aurea et taeniis revinxisse dicuntur. Thucydidis verba haec sunt [7]): *Καὶ οἱ μὲν Σκιωναῖοι ἐπήρθησάν τε τοῖς λόγοις, καὶ θαρ-*

σήσαντες πάντες ὁμοίως, καὶ οἷς μὴ πρότερον ἤρεσκε τὰ πρασσόμενα, τόν τε πόλεμον διενοοῦντο προθύμως οἴσειν, καὶ τὸν Βρασίδαν τά τ' ἄλλα καλῶς ἐδέξαντο, καὶ δημοσίᾳ μὲν χρυσῷ στεφάνῳ ἀνέδησαν, ὡς ἐλευθεροῦντα τὴν Ἑλλάδα, ἰδίᾳ δὲ ἐταινίουν τε, καὶ προςήρχοντο, ὥςπερ ἀθλητῇ. Athletam autem cum dicit, Olympionicen intelligit.

M. ANTONII MURETI VARIARUM LECTIONUM LIBER SEXTUS DECIMUS.

Caput I.

Animalia in igne degentia. Plinius corrigitur.

Cum varia animalium genera coelo, terra, marique, ut poëtae loqui solent, nascantur, solus ignis nullum ex se animal procreare dicitur, ideoque veteres cum Vestae nomine ignem intelligerent, et ipsam virginem fecerunt et ei virgines consecrarunt. Ovidius [1]):

Nec tu aliud Vestam quam puram intellige flammam,
Nataque de flamma corpora nulla vides.

Aristoteles tamen libro quinto de historia animalium [2]), in Cypro, ubi lapis chalcites excoquitur, in medio igne bestiolas quasdam alatas nasci ait, quae per ignem saliant atque ambulent, moriantur que, simulatque ab igne abscesserint. Ad eas respexit Seneca libro quinto Naturalium Quaestionum [3]), ita scribens: *Ignis qui omnia consumit, quaedam etiam creat, et quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia*

igne generantur. Plinius autem libro undecimo [4]), Aristotelis verba prope ipsa interpretatus est, hoc modo: *Gignit aliqua et contrarium naturae elementum. Si quidem in Cypri aerariis fornacibus ex medio igni maiores muscae magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyrales, a quibusdam pyrausta. Quam diu est in igne, vivit: cum evasit longiore paulo volatu, emoritur.* Plinii verba leviter depravata esse constat, legendumque aut *maioris musca magnitudinis*, aut *maioris muscae magnitudine.* Aristoteles enim ait, *θηρία τῶν μεγάλων μυιῶν μικρόν τι μείζονα.*

Caput II.

Hippolyti Card. Estensis prudens de severitate sermo.

Saepe mihi obversatur ante oculos Hippolytus Cardinalis Ferrariensis [1]); saepe de illo vigilans, saepe etiam dormiens cogito; et magna causa est, cur id facere debeam. Primus ille fortunarum mearum, quantulae illae tandem cunque sunt, auctor atque inceptor [2]) fuit. Quindecim annos et eo amplius cum eo familiarissime vixi: cum optimus et humanissimus Princeps sua mecum gravissimis de rebus consilia saepenumero communicaret: nonnunquam etiam eodem plane modo, quo magistri discipulorum ingenia interrogando experiri solent, meam super eis sententiam exquireret: a se interdum dissentientem aequissimo animo ferret: errantem amantissime redargueret,

multarumque rerum ad vitam pertinentium pro singulari prudentia qua praeditus erat, admoneret. Praecipue autem cum Tibur secesseramus, ubi ille quotannis aestivos menses transigere solebat, nullus fere abibat dies, quin per studiorum speciem, aliis omnibus exclusis, horas aliquot una iucundissimis sermonibus consumeremus. Utinamque eorum, quae quotidie ab illo audiebam, commentarios et confecissem diligentius et studiosius conservassem. Sed hominum incogitantium more, qui, quorum in praesens copia est, ea sibi perpetuo parata fore confidunt, et e plurimis paucissima seligebam, quae memoriae causa consignarem litteris, et eas ipsas scidas, in quas illa conieceram, postea ita negligenter habui, ut earum bona magnaque pars perierit. Incido autem nonnunquam in earum nonnullas, quae me acriore reliquarum desiderio incendunt. Ut haec est quae nunc aliud agenti venit in manus. Habitus erat in prandio sermo de summo quodam et potentissimo Principe, qui cum in omnibus aetatis partibus admirabilem quandam integritatem et innocentiam praestitisset, iam senex ad imperium evectus peccata hominum ferre non poterat, eaque durioribus ac severioribus legibus, quam inveterata saeculi licentia postulare videretur, coërcebat. Multi ac varii sermones fuerant, aliis, ut fit, rigidam illam et praefractam severitatem commendantibus, neque aliter vitia resecari posse dicentibus; quibusdam modice culpantibus, cum dice-

rent, ab illis repentinis mutationibus naturam quoque ipsam abhorrere, quae nos non statim ab hieme ad aestatem, aut ab aestate ad hiemem, sed interiecto inter illas vere autumnoque perduceret. Abscessus quoque et vomicas in corporibus nostris a medicis, lenibus primo fomentis ac cataplasmatis 3) molliri solere, neque prius incidi quam suppuraverint. Cardinalis cum et blande omnes ad dicendum invitaret, neque patienter modo sed et libenter audiret, dicebat, in iis reprehendi posse severitatem, qui ad formulam suam non viverent, sed alia facerent ipsi, alia publice facienda praescriberent: in eo non posse qui nullam aliis legem poneret, quam non ipse sibi multo ante posuisset. His aliisque in eandem sententiam sermonibus super mensam habitis, Hippolytus dimissis ceteris ex more me in cubiculum ad se vocari iubet. Ibi cum alia multa sapientissime dixit, quibus ne sibi quidem illam tantam severitatem prorsus probari ostenderet, quam tamen certo sciret ab optima mente proficisci; tum has, quas subiiciam sententias, adspersit orationi suae; quas ego, quod et graves et eleganter expressae viderentur, ut primum ab eo discessi, in libello, quem tum forte in sinu gestabam, annotavi. *Nihil prohibet, esse aliquem et optimum virum et non optimum Principem. Optandus est medicus, qui aliquando aegrotarit. Non satis aptus est ad regendos homines, qui ab hominibus ea, quae sunt supra hominem, exigit. Miseros ho-*

mines, si solâ innocentia tutos facit. Cogitet qui imperat, quomodo sibi olim alios imperare voluisset. Deinde, quasi eum ipsum de quo sermo erat, alloqueretur, *Quod tu*, inquit, *alios praestare non posse miraris, id te alii praestare posse mirantur. Si quid tu quoque olim tale fecisti, ignosce et aliis, ut ignotum est tibi: sin nihil, cogita, non eandem a Deo datam esse omnibus animi firmitatem. Qui ad minora peccata interdum connivere non vult, saepe ad maiora homines cogit. Aliud ultio est, aliud correctio. Qui ulcisci vult, iratus est: qui corrigere, amicus. Ille eum qui peccavit, non amplius esse vult: hic esse quidem, sed non amplius talem esse. Non sunt ferenda vitia; sed qui nullum vitium fert, nullum hominem feret.* Haec optimus et longo rerum usu exercitatissimus senex; quae tanquam oracula quaedam fuisse, eventus ipse postea docuit.

Caput III.

Unus pro millibus, a Democrito primum dictum videri.

Non numerandas, sed ponderandas esse sententias, saepe a sapientibus dictum est, plurisque faciendum esse unius gravis et cordati [1]) viri iudicium, quam imperitam multitudinem, cui probari ac placere olim a peritis musicis argumentum habitum est κακοτεχνίας [2]). Ex quo proditum etiam est litteris, Periclem [3]), si quando plaudentem sibi coronam videret, metuere solitum, ne quid pec-

casset, neu quid plus minusve dixisset quam oportebat. Et laudatur Antimachus [4]), qui cum grande illud suum poëma recitans, ab omnibus, praeterquam a Platone, relictus esset, *Legam*, inquit, *nihilominus. Plato enim mihi unus instar est multorum millium.* Neque non illud Epicuri [5]) generosum ac magnificum est: qui ad Metrodorum scribens, et parvi tum sibi, tum illi, facienda esse vulgi iudicia disserens, *Satis magnum*, inquit, *uterque alteri theatrum sumus.* Sic Cicero, dum Catoni probaretur, aliorum iudicia non extimescebat. *Cato ille noster*, inquit [6]), *qui mihi unus est pro centum millibus.* Et alibi de Peducaeo [7]), *Tu vero*, inquit, *leges Sexto, eiusque iudicium mihi perscribes. εἷς ἐμοὶ μύριοι.* Cum autem Graeca illa verba alicuius veterum esse constet, neque quisquam adhuc, quod sciam, cuius sint, prodiderit: non alienum putavi, testari quid de illis opiner. Suspicor igitur Democriti esse, cuius hoc dictum refertur a Seneca [8]): *Unus mihi pro populo est: et populus pro uno.*

Caput IV.

Tria Livii loca numerorum notis depravata.

Depravata multa in optimis quibusque scriptoribus, cum librarii eas litteras, quibus numerus indicabatur, coniungerent atque ex eis vocem aliquam conficerent, saepe iudicavi. Nunc proponam quosdam e Livii annalibus locos, in quibus eius generis maculam tam diu haesisse mirum est.

Eorum unus est libro XXIII [1]), ubi agitur de auxiliis, quae Karthaginenses miserunt ad Hannibalem, cum, male pugnato a Romanis ad Cannas, spes esset, bellum brevi tempore perpetratum iri. *Itaque*, inquit Livius, *fit Senatusconsultum, ut Hannibali XL Numidarum millia in supplementum mitterentur, et XL elephanti, et argenti multa talenta.* Sed quis non miretur, cum et militum et elephantorum numerus Senatusconsulto definitus ac certo comprehensus fuerit, de pecunia ita ἀορίστως decretum esse? Non immorabor in re perspicua longius. Fuit haec paulo supra nostram aetatem ab hominibus ineruditis invecta scribendi ratio, ut cum quingenta significare vellent, ita scriberent *Vota.* Erat igitur scriptum in vetere Liviano libro *M. Vcta*, id est *mille quingenta.* Quod qui non intellexerunt, inepte scripserunt *multa.* Contrario vitio laborat hic locus e libro XXVI [2]). *Eodem tempore septem tabernae, quae postea quinque, et argentariae, quae nunc novae appellantur, arsere.* Numeri notam putarunt esse, quae non erat. Habebat enim antiquus liber: *septem tabernae, quae postea vet. et argentariae quae nunc novae appellantur.* Nam ut novae, ita veteres tabernae in foro erant. Unde locorum nomina, *sub veteribus* et *sub novis.* At illi, deletis duabus litteris, quas frustra geminatas putarent, illud V notam esse quinarii numeri iudicarunt. Addam et tertium, qui tamen quoto ex libro sit, nunc quidem recordari non queo, sed ali-

cubi extare tam certo scio, quam me vivere. Exposito proelio quodam, Livius ut plerumque solet subiiciens numerum eorum qui utrinque ceciderant, ita scribit ut vulgo quidem legitur: *e Romanis cecidere victores.* In veteribus erat *victi*; sed qui Romanos ex eo proelio viderent superiores discessisse, ex *victis* fecere *victores.* Erat autem scribendum *VIcti*, id est *sexcenti.* Sexcenta adhuc huius generis in scriptis veterum latent, quae aut a me aliquando aut ab aliis detegentur.

Caput V.

Suetonii de claris Rhetoribus libellus emendatur.

In his libris conscribendis imitari mihi videor eorum consuetudinem, qui tesseris ludunt. Ut enim illi, quod temere iecerunt, eo utuntur: sic ego pomeridianis horis, dum se calor frangat [1]), in bibliothecam meam ingressus, qui primus liber in manus venit, eum arripio, et, si quid olim a me in eo notatum sit inspiciens, unum aut alterum horum capitum concinno. Nunc igitur, cum sese obtulerit libellus sane elegans Suetonii *de claris Rhetoribus*, tentabo, num ex iis, quae pridem in eo notavi, possim quasi corollam aliquam texere. *Rhetorica quoque*, inquit [2]), *apud nos, perinde atque grammatica fere recepta est.* Ego pro *fere* non dubito quin legendum sit *sero* [3]). Sequitur paulo post, *Quod ne cui dubium sit, vetus item censorium edictum subiiciam.* Lego, *vetus S. C. et censorium edictum subiiciam.*

Addo et praenomen prioris consulis, ut sit *C. Fannio Strabone, M. Valerio Messalla Cos.* Ac paulo post, *uti ei,* non ut vulgo editum est, *ut, si ei.* Notum autem est, et Senaticonsultum hoc et edictum totidem verbis apud Agellium [4]) exstare. Quod autem aliquanto post legitur, *dum* [5]) *utilia et necessaria, dum perniciosa et supervacanea ostendere:* si locus vitio vacat, illud *dum* geminatum valet, ὅτὲ μὲν, ὅτὲ δέ. Ad ipsum autem prooemii finem cum ita legatur, *petitur puer, quod domini voluntate fuerit liber, in libertate:* legendum est, *in libertatem.* Hoc enim dicit, eum puerum peti *in libertatem* [6]), id est liberali causa manu asseri, quod domini portitores fraudare cupientis voluntate liber habitus sit. Ubi autem de L. Plotio Gallo disserens ita scribit [7]): *hunc eundem — nam diutissime vixit — M. Coelius in oratione, quam pro se de vi habuit, significabat* — malim legere *significat* [8]) — *dictasse a Cratino accusatori suo actionem:* ibi ergo pro *a Cratino,* legendum esse *Atratino* constat ex oratione Ciceronis pro Coelio. Neque negligendum est, quod ait [9]), *L. Otacilium, cum esset ostiarius, vetere more in catena fuisse.* Eius enim moris mentio et apud alios, et apud Ovidium in illo versu,

Ianitor indigne [10]) *dura religate catena.*

Quem autem *Epidium Nuncionum* [11]) vocat, *Nursinum* fortassis vocare melius fuerit. Et ut haec leviora sint, hoc certe quod subiiciam, conciliare

aliquam huic capiti gratiam vel apud fastidiosos aestimatores[12]) potest. *Sex.* inquit[13]), *Clodius e Sicilia Latinae simul Graecaeque eloquentiae professor, male oculatus et dicax par oculorum. In amicitia M. Antonii Triumviri extitisse se aiebat.* Ita vulgo legitur. Sed aquam quis citius e pumice, quam ullam ex his verbis idoneam sententiam expresserit. Emendentur igitur ad hunc modum: *Sex. Clodius e Sicilia Latinae simul Graecaeque eloquentiae professor, male oculatus et dicax: pari oculorum*[14]) *amicitiam M. Antonii Triumviri stetisse sibi dicebat.* Cum enim M. Antonius et plurimum biberet ipse, et eos, qui idem facerent, amaret, ut ex historia notissimum est; Clodius, qui, ut M. Antonio obsequeretur, dies noctesque cum eo perpotabat, oculis sibi constitisse illius amicitiam dictitabat: eos enim potando corruperat. Itaque in compotorum illius numero a Cicerone[15]) censetur. *Compotorum* enim legendum plane est, non *competitorum*: et alia quoque in verbis Ciceronis, quae hic referuntur, ex Cicerone ipso emendanda. Hic aliquis ex istis novis Astydamantibus[16]) εὐστοχίαν suam admiraretur, et Musarum fidem imploraret, et sibi inauratam statuam ipse decerneret. Sed ego istam novam eloquentiam nondum didici: et senex sum. Satius fuerit, his nugis omissis, alias nugas — quid enim aliud haec nostra sunt? — huc congerere, et quaedam in ultimam eiusdem libelli partem notare. In iis igitur, quae de C.

Albutio[17]) narrantur, ita legenda sunt haec: *receptusque in Planci oratoris contubernium, cui declamaturo mos erat prius aliquem, qui ante diceret, excitare, suscepit eas partes, atque ita implevit, ut Planco silentium imponeret, non audenti in comparationem se dimittere*[18]). Et mox, ubi legitur, *solitus proposita controversia sedens in opere*, legendum *incipere*. Ac statim pro *declamare aut gemere vario*, lego, *declamare autem genere vario*. Et paulo post, ubi vulgo *tantummodo*[19]) *trivialibus verbis*, legendum, *tantum non*, μονονουχί. Mox, *dum amplissimam quamque sectatur*, non ut vulgo, *quamquam*. Tum pauculis versibus interiectis, *et rursus cum in cognitione*[20]) *caedis Mediolani a* L. P. P. *d. r. c. c. l. n. l. v. ita exoanduit, ut deplorato Italiae statu*: et quae sequuntur. De illa autem M. Bruti statua, quae Mediolani viseretur, iucundum cognitu quiddam est apud Plutarchum in Bruto, in extremo[21]). Tantulus libellus unam prope mihi horam abstulit.

Caput VI.

In Mureniana Cicero, et in Odis Horatius, Graecorum scriptis illustrati.

Inter commoda rusticorum hoc quoque ponit Horatius, quod dormientes non excitantur tubae sono, ut milites. Id enim significatur illo versu [1]),

Nec excitatur classico miles truci.

Neque id Cicero praetermisit, sed id inter iuris-

peritos et militares viros etiam interesse dixit: Sulpicium enim cum Murena comparans [2]), *Te*, inquit, *gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.* Sed et ante eos quidam vetus poëta Graecus [3]) id dixerat, eos qui in pace dormirent, non tubarum clangore, sed gallinaceorum cantu a somno excitari. Eius verba haec leguntur apud Plutarchum in Nicia [4]): *Τοὺς ἐν εἰρήνῃ καθεύδοντας οὐ σάλπιγγες, ἀλλ᾽ ἀλεκτρυόνες ἀφυπνίζουσι.* Non aranearum telae hac observatione tenuiores sunt: sed habent haec quoque λεπτολογήματα [5]) interdum aliquid voluptatis. Subtexam et alia eiusdem generis. Quod cornicem libro tertio Odarum [6]) eleganti admodum epitheto *aquae augurem* [7]) vocat, ab Euphorione [8]), ut mea fert opinio, sumpsit. Eius enim citantur haec [9]),

ὑετίμαντις ὅτε κρώξειε κορώνη.

Sed numquid parum prudenter fecisse videri potest, qui libro secundo [10]), cum Pompeium Varum, cuius insperato reditu exsultabat, adventicia coena excepturus esset, etiam ex apio properari sibi coronas iusserit? Ita enim canit:

— *quis udo*
Deproperare apio coronas
Curatve myrto?

Aliis quoque locis [11]) *coronas ex apio* in conviviis adhibet:

Neu desint epulis rosae,
Neu vivax apium.

Et alibi [12]),

Est in horto,
Phylli, nectendis apium coronis.

At apium apud veteres ferale et ominosum habebatur, quod eo tumuli coronari solerent; et quibus aegrotis mortem imminere significarent, eos apio indigere dicebant. Certe Timoleontis milites, cum in colle quodam superando in mulos apio onustos incidissent, ita omen illud exhorruisse memorantur [13]), ut prope concidissent animis, nisi eos fortissimus imperator docuisset, victoriam potius portendi: cum in Isthmiis victores [14]) illis temporibus apio coronari solerent. Itaque ab hominibus eruditissimis proditum est, ex omnibus passim herbis ac floribus in conviviis hilarioribus solitas necti corollas, praeterquam ex apio. Absit tamen a nobis haec audacia, ut elegantissimum et eruditissimum poëtam in eo peccasse dicamus. Habet enim ille hyperaspisten [15]) in his rebus sane valentem ac strenuum, et, si amare ac potare sapientia est, quovis Thalete sapientiorem, Anacreontem, cuius haec sunt [16]):

Ἐπὶ δ᾽ ὀφρύσι σελίνων στεφανίσκους
Θέμενοι, θαλίαν ἑορτὴν ἀγάγωμεν Διονύσῳ.

Haec igitur corona huic capiti coronis esto.

M. ANTONII MURETI
VARIARUM LECTIONUM
LIBER SEPTIMUS DECIMUS.

Caput I.

Plenus auferendi casui saepe Cicero adiunxit, contra atque Victorio placuit.

Quiddam valde minutum ac pusillum notavit Victorius capite XVII. Libri XXVI. variarum lectionum: *Ciceronem semper, cum potest, coniungere nomen plenus cum patrio generandique casu:* — haec enim ipsius verba sunt — *nunquam autem cum sexto, nisi necessitate quadam coactum: cum tamen hac altera constructione et Varro et Caesar utantur.* Profert autem locum unum ex Accusatione [1]), ubi Cicero ab illa sua consuetudine recessit ita scribens: *Verres ornamentis fanorum atque oppidorum habeat plenam domum.* Sed eum excusat, quod insuavis futura erat oratio, si dixisset *ornamentorum*, propter duas contiguas voces eodem modo desinentes. Ego aliam causam affero, quod, si dixisset *ornamentorum*, videri poterat dicere, tribus generibus rerum plenam esse Verris domum, ornamentis, fanis et oppidis. Nam si nihil aliud obstabat Ci-

ceroni, quam quod ait Victorius, ne illam consuetudinem suam retineret, poterat pro *plenam* dicere *refertam* [2]). Sed non solent politi et eruditi scriptores ea nomina, quorum unum ex alio pendet, uno et eodem casu, genere ac numero ponere: quod ea res ambiguam, obscuram, insuavem orationem facit. Itaque *ornamenta fanorum* recte dixeris: sin, cum illud dicere velles, magnam fuisse multitudinem eorum [3]), qui fanorum ornamenta spectarent, dixeris: magnam fuisse multitudinem spectatorum ornamentorum fanorum; nescire te loqui etiam pueri dicent. Atque hoc est, quod rhetores monent, casibus, generibus et numeris distingui debere orationem. Quod ut magis intelligatur, removeamus alteram ex illis duabus vocibus, ut sit, *ornamentorum fanorum plenam domum*; aeque inepta erit oratio. Non igitur quod tres voces eodem modo terminarentur, eo ita loqui Cicero noluit: sed propter eam, quam modo exposui, causam. Ea enim sublata, coniunctio non trium modo, sed et plurium similiter desinentium vocum vitii nihil habitura est. Cicero in Miloniana [4]): *Scutorum, gladiorum, frenorum, sparorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi posse indicabatur.* Vides, quam illa similiter desinentia non fugiat? Addit homo eruditissimus, sed certe interdum minus accuratus, quam par erat, invenisse se etiam alterum locum in Ciceronis scriptis, in quo ille a consuetudine sua discesserit, neque se tantae consilii mutationis

causam afferre posse; nisi aliquis putet id natum ab animi perturbatione magna, qua tunc premebatur. Esse enim in tertio libro Epistolarum ad Atticum [5]), quas scripsit, cum patria expulsus foret: illic igitur ita scripsisse: *Ex tuis litteris plenus sum exspectatione de Pompeio, quidnam de nobis velit aut ostendat.* Quid non in animis hominum efficit doloris acerbitas? Ita perturbatus erat Cicero, quod patriae, quod uxoris, quod liberorum adspectu careret, ut, cum consilium cepisset nominis *plenus* nunquam, nisi urgente necessitate, cum sexto casu coniungendi, in tanta re imprudens consilium mutaverit, et non *exspectationis*, sed *exspectatione plenum* esse se scripserit. Sed tamen hoc patrono effugiet quoquo modo inconstantiae notam. At hoc quomodo excusabimus, quod scriptum est in oratione pro Sextio [6])? *Otiosa vita, conferta et plena* [7]) *voluptatibus.* Quid, hoc ex libro tertio de Finibus [8])? *Eo beatior quisque, quo sit corporis aut externis bonis plenior.* Quid alia eiusdem generis multa? Cogitationem hanc suscipiat alius. Nam mihi quidem nihil occurrit, quo tantam consilii mutationem excusare posse videar.

CAPUT II.

Peregrinatio sitne utilis, quaesitum: et liceatne laudare aliud, aliud sequi.

Peregrinatio ad tempus homini praesertim adolescenti neque iniucunda neque inutilis est: nam

et novitas ac varietas mirificam oblectationem habet; et qui mores multarum gentium novit, magnum sibi ad prudentiam instrumentum comparavit. Sed plerique iuvenum hodie, qui longinqua itinera suscipiunt, multasque regiones perlustrant, id sibi fere unum studio habent, ut quo quaeque urbs loco sita sit, cuius generis aedificia habeat, quae in quaque sit mercium ceterarumque rerum ad explendas cupiditates accommodatarum copia, cum demum redierint, narrare aequalibus possint: quibus legibus atque institutis temperata sit, quibus magistratibus utatur, quomodo ea, quae ad se conservandam utilia sunt, persequatur, declinetque contraria: horum omnium ne cogitationem quidem suscipiunt ullam. Et tamen nihil prodest, multa loca vidisse, nisi harum rerum notitiam adiunxeris. Praeclareque de Ulysse Homerus [1]:

Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω.

Urbes, inquit, *multorum hominum vidit, ingenia naturasque cognovit.* Quae re ipsa distincta sunt, ea distinxit etiam verbis. Negligentius Horatius [2]:

Qui mores hominum multorum vidit et urbes.

Urbes etiam a praetereunte videri possunt: mores cognosci nisi adhibita cura et studio non possunt. Solon [3], Pythagoras, Plato, aliique olim magni ac praestantes viri eo consilio peregrinati sunt, ut quam maximam sibi talium rerum supellectilem compararent. Quanquam enim ut in aliena domo,

sic in aliena republica negant curiosum esse oportere; haec tamen, quam dico, curiositas et privatim semper et publice utilis fuit. Aliam quandam rationem secutus est Plato [4]), qui huius generis peregrinationes neque, nisi magistratus permissu, neque, nisi a quinquagesimo usque ad sexagesimum aetatis annum suscipi voluit: quod probarem et ipse, si qua usquam civitas, qualem ipse describit, reperiretur. Nam quod ille verebatur, ne alienigenarum hominum multitudine in provinciam aliquam confluente ibique sedes figente, et adolescentibus, quorum improvida aetas ad libidinem plerumque quam ad virtutem pronior est, extra patrios fines vagantibus, externa potius vitia importarentur, quam domestica tollerentur: hunc metum ipsius non vanum fuisse, satis declarant eae gentes, quae cum multa saecula floruissent, nunc in exitium suum versae peregrinis potius moribus laborant, quam suis. Sed ut me ad propositum referam, cum et utilis et iucunda sit bene instituta peregrinatio: tranquillam tamen et quietam vitam amantibus domi vivere iucundissimum est. *Οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος,* dixisse ait testudinem Aesopus [5]). Quid senex ille [6]), an corporis oculis captus nescio, mentis certe oculo Lynceus?

Οἴκοι βέλτερον εἶναι, ἐπεὶ βλαβερὸν τὸ θύρηφι.

Ubique enim, ut vafer quidem et improbus, sed politus et urbanus scriptor ait Lucianus [7]), εὐκα-

ιαφρόνεστον πρᾶγμα ὁ ξένος. Itaque in illa aurea aetate, si qua poëtis fides, nemo peregrinabatur,

Nullaque mortales praeter sua littora norant [8].

Equidem afficior intimis sensibus, cum illud Claudiani poëmation lego, quo senex ille Veronensis describitur, qui nunquam e patriis finibus excesserat: de quo vere et eleganter idem poëta [9]:

Erret et extremos alter scrutetur Iberos,
Plus habet hic vitae: plus habet ille viae.

praeclareque Horatius [10]:

Romae laudetur Chios et Samos et Rhodos
absens.

Sed, ut aliud ex alio quid est, quod longinquas sive urbes sive insulas laudari iubet, adire vetat? Certe enim hoc dicit: laudato peregrinationes, sed ipse te domi contineto. An aliud laudare iubemur, aliud sequi? At aliud in ore, aliud in pectore habere, turpissimum est. Et tamen multa talia sunt poëtarum, ut illud Hesiodi [11]), laudandam esse parvam navim, sed merces in magnam imponendas, et hoc Virgilii [12]),

— *Laudato ingentia rura:*
Exiguum colito.

Et hodie in Italia usitatum est simile proverbium agricolarum: laudandos montes, sed a planitie non recedendum. Capitale [13]) in eodem genere illud Sophoclis [14]): laudandam iustitiam, sed haerendum lucro:

τὰ μὲν
Δίκαι᾽ ἐπαινεῖ, τοῦ δὲ κερδαίνειν ἔχου.

A quo praecepto etiam improbissimi verbo, re et factis ne ii quidem, qui boni viri habentur, omnes abhorrent. Nunquid igitur, ut aliam vestem domesticam habemus, aliam forensem: ita alia aliis laudabimus, alia ipsi consectabimur? An hoc potius significant vetera illa poëtica proverbia: cum saepe variae ac multiplices sint hominum sententiae, ita ut eadem alii laudent, alii vituperent, gravesque interdum inimicitiae ex eiusmodi dissensionibus oriantur, debere nos sinere unumquemque iudicio suo uti, et potius quam ullam dimicationem aut contentionem suscipiamus, laudare iudicium ipsius; sed tamen id quod optimum est, sequi? Ita mihi quidem videtur. Et cetera quidem hoc sensu accipi queunt: Sophocleum illud non potest: neque alia ratione summum poëtam defendi posse arbitror, quam ut dicamus, eum habuisse rationem decori, et sententiam protulisse convenientem ei personae, quae tum loquens induceretur.

Caput III.

Plautina formula Haud vidi magis.

Genus quoddam loquendi est ironicum, quo utebantur, cum ostendere volebant, id quod dixisset alius, sibi non probari, neque ita esse, ut ille dixisset. Dicebant igitur, *Haud vidi magis* [1]). Quare Milphio cum se pridie ab hero, qui tum sibi blandiretur, valide vapulasse dixisset, respondissetque adolescens, quod per amorem fecisset,

sibi ignosci aequum esse: subiicit servus [2]), *Haud vidi magis*: quae verba noster ita interpretatur: *Haud vidi quenquam qui magis amaret, quique magis amore incensus in servos saeviret.* At ego haud vidi quenquam, qui aut saepius aut longius a Plauti sententia aberraret. Hic quidem perinde est ac si diceret irridens servus: *Nihil vidi unquam aequius*; cum ex contrario intelligi velit, iniquissimum esse. Sic in Amphitruone [3]):

Exspectatusne advenio? So. *Haud vidi magis*
Exspectatum: eum salutat magis haud quisquam, quam canem:

et in Captivis [4]):

At etiam te sodalem suum esse aiebat. Tynd. *Haud vidi magis.*

Quos locos cum hic noster satis commode interpretatus esset, in hoc ad ingenium rediit.

Caput IV.

Xenophontis libri primi Anabaseos locus non satis fideliter ab erudito interprete redditus.

Non fraudabo gloriola sua scito et eleganti praeditum ingenio puerum, M. Antonium, fratris mei filium, qui hodie iussus a me Xenophontis primum Anabaseos conferre cum interpretatione Romuli [1]), cum alia satis multa notavit ab interprete partim omissa, partim negligentius reddita, tum hoc, quod mihi animadversione dignum visum est, cum et insigne sit, neque ab optimo typographo, qui tamen in notandis Romuli erratis

satis alioqui [2]) diligens fuit, animadversum. Xenophon enim cum, exposita Cyri morte, de moribus et ingenio ipsius, ut solet, dissereret, multaque argumenta colligeret, quibus ostenderet, eum multitudini eximie carum fuisse, hoc quoque inter cetera utitur, quod quamvis ipse fratris servus foret, nemo tamen desertis ipsius partibus ad fratrem transfugerit [3]); cum multi contra quotidie a Xerxe deficerent seque in Cyri castra conferrent. Unum excipit Orontem, qui conatus sit a Cyro transfugere, sed conatum illum infaustum ei atque infelicem fuisse. *Καὶ οὗτος δὲ*, inquit [4]), *ὃν ᾤετο πιστόν οἱ εἶναι, ταχὺ αὐτὸν εὗρε Κύρῳ φιλαίτερον, ἢ ἑαυτῷ.* Quae verba ita interpretatur Romulus: *Quem tamen rex, dum sibi fidelem putat, Cyro paene quam sibi amiciorem invenit.* Atque nihil minus dicit Xenophon, quam quod eum Romulus dicentem facit. Neque de rege loquitur: sed eum, cui uni ex omnibus plurimum fidei Orontas habebat, repertum esse dicit Cyro, quam Orontae amiciorem. Litteras enim [5]), quas ad regem de proditione ferre iussus erat, ad Cyrum attulit: atque ita proditione detecta, Orontas capite poenas luit. Hoc cum et ad historiae veritatem vel maxime pertineret, et, mirante me, a puero nondum duodecim annos nato sagacissime animadversum esset, dignum quod adscriberem iudicavi.

M. ANTONII MURETI VARIARUM LECTIONUM LIBER OCTAVUS DECIMUS.

Caput I.

Elegans Horatii locus de ira, ex vetere libro restitutus.

Qui irati sunt, eos apud se non esse [1]) et exisse ex potestate [2]) dicimus, et a furiosis atque amentibus tempore tantum differre. Itaque cum ad se redierunt, poenitet plerumque illos eorum, quae per iram fecerunt, eaque, si possent, infecta redderent. Hoc ita expressit Horatius in Epistola ad Lollium [3]):

— Qui non moderabitur irae;
Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,
Dum poenas odio per vim festinat inulto.

Red ille συνδοιασμὸς *doloris et mentis* mihi semper visus est ὑποσόλοικος [4]): neque unquam satis intelligere potui, quomodo quae facta essent per iram, ea mens suasisse diceretur, cum, ut furiosi, sic irati mente minime omnium utantur. Neque tamen quicquam mutare audebam, donec in vetustissimo libro Vaticano aperte et sine ullo liturae vestigio ita scriptum reperi:

Infectum volet esse, dolor quod suaserit amens [5]).

Amens profecto sit, qui hanc scripturam vulgatae non anteponat.

Caput II.

De Ciceronis e Philippica secunda loco diligenter quaesitum.

Apud Ciceronem libro secundo Philippicarum [1]) locus est tentatus a multis eruditis et ingeniosis hominibus, sed a nullo tamen usque adhuc [2]) integritati suae restitutus. Legitur autem in vulgatis libris hoc modo: *Venisti e Gallia ad quaesturam petendam. Aude dicere, te prius ad patrem tuum venisse, quam ad me.* Atque ego ante hos viginti annos cum Lutetiae libros illos a me purgatos edidi, secutus sum vulgatam scripturam, quamvis in optimo libro, quo usus eram, scriptum reperissem *ad parentem tuum* [3]): quod illud *parentem* eo quidem loco, ingenue ut loquar, mihi subineptum videretur: neque tamen celavi lectores, quid in optimo libro scriptum exstaret. Faërnus [4]), qui paulo post, ipse quoque eodem libro usus, easdem orationes hic Romae edidit, veterem scripturam hoc quidem loco cum fide repraesentavit. Exstitit postea homo ingeniosissimus et eruditissimus [5]), qui de eo loco satis copiose scripsit, necessariisque rationibus pervicit, neque *patrem* neque *parentem* legi posse: quod neque de patre Antonii, neque de vitrico,

neque de patruo, neque de quoquam ex fratribus dictum hoc intelligere liceret. Statuit igitur, legendum esse *ad matrem tuam*: idque ab aliis magno consensu probatum est. Magis autem confirmatus esset in illa sententia, si veterem librum vidisset, quem ego postea nactus sum, in quo legitur quidem *ad patrem tuum*: sed ita ut manifesto ex litura appareat, scriptum prius fuisse *ad matrem tuum*, deinde erasa littera *m*, substitutam in locum illius litteram *p*, ab aliquo videlicet, qui tam apertum soloecismum ferre non posset. Ego autem non dubito, quin duae potius litterae adiungendae fuerint, scribendumque *ad amatorem tuum* [6]), ut intelligamus Curionem, cuius impurae libidini pro scorto tunc erat Antonius. Atque hoc ita mihi perspicue verum videtur, ut ne confirmandum quidem pluribus verbis putem. Certe Carolus Sigonius, cum sententiam super eo loco meam decem abhinc annos per litteras exquisiisset, ita eam probavit, ut ad me postea scripserit, nihil sibi videri potuisse rectius aut verius cogitari.

Caput III.

Elegans Platonis librorum de Rep. initium. Lysiae stilus. Fabius Quinctilianus correctus.

In scriptoribus pectendae [1]) ac comendae orationis studiosis ea ipsa nonnunquam, quae sponte fusa omnibus viderentur, summo studio elaborata et expolita sunt. Quod ego mihi saepe in Lysia

observasse videor, ut cum verbis plerumque quotidianis utatur, structura tamen et collocatio eorum nullo modo mutari queat, quin aliquid de gratia et suavitate orationis deteratur. Tantum apud peritos artifices in ipso singularum vocum ordine et coniunctione momenti est. Audivi a maximis viris, quique id facillime nosse poterant, Ludovicum Ariostum [2]), nobilissimum nobilissimae domus [3]) praeconem, in duobus primis grandioris illius poëmatis [4]) sui versibus plus quam credi potest laborasse, neque sibi prius animum explere potuisse, quam cum illos in omnem partem diu multumque versasset. Idem accidit et nobilissimo Etruscorum poëtarum, Francisco Petrarchae [5]), cuius ex autographo, quod habuit vir praestantissimus Petrus Bembus [6]), facile cernitur, eum in limando secundo item poëmatum suorum versu saepe sudasse. Sed hoc in poëtis fortasse minus mirum est, qui verba dimetiuntur [7]), omnesque lepores ac festivitates dicendi aucupantur, voluptatique lectorum se vel maxime servire profitentur. Iustius id aliquis in Platone miretur, cuius post mortem repertas fuisse tabulas dicunt, in quibus principium librorum de Republica, quo nihil videtur esse simplicius, iisdem vocibus, sed alio atque alio ordine collocatis, saepius ab eo variatum viseretur. Auctor huius rei Dionysius Halicarnasseus [8]), cuius verba subiiciam: Ὁ δὲ Πλάτων τοὺς ἑαυτοῦ διαλόγους κτενίζων καὶ βοστρυχίζων καὶ πάντα τρόπον ἀναπλέκων οὐ διέ-

λιπεν ὀγδοήκοντα γεγονὼς ἔτη. Πᾶσι γὰρ δήπου τοῖς φιλολόγοις γνώριμα τὰ περὶ τῆς φιλοπονίας τ' ἀνδρὸς ἱστορούμενα, τά τ' ἄλλα καὶ δὴ καὶ τὰ περὶ τὴν δέλτον, ἣν τελευτήσαντος αὐτοῦ λέγουσιν εὑρεθῆναι, ποικίλως μετακειμένην τὴν ἀρχὴν τῆς πολιτείας ἔχουσαν τήνδε Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ μετὰ Γλαύκωνος τοῦ Ἀρίστωνος. Narrat idem et M. Fabius libro octavo Institutionum [9]), his verbis: *In ceris* [10]) *Platonis inventa sunt quatuor illa verba, quibus in illo pulcherrimo operum in Piraeeum se descendisse significat, plurimis modis scripta.* Scio, Fabii verba aliter in vulgatis libris legi: sed ego meum secutus sum, qui, ut cariosus mucidusque non sit, est tamen

Iam senior: sed cruda libro viridisque senectus.

Caput IV.

Principem legibus solutum quomodo intelligendum sit, ex Platone disputatum, qui et corrigitur.

Improba olim et perniciosa plurimorum animos occuparat opinio, id demum ius esse, quod utile foret potentiori: eaque diserte ac copiose a Thrasymacho [1]) apud Platonem [2]) defensa, quanquam a Socrate postea refutata divinitus, ita firmiter tamen haesit in potentiorum animis, ut propagata quasique per manus tradita et summo studio retenta, ne nunc quidem eis facile detrahi posse videatur. Ac si quidem recte, ut par est, intelligeretur, verissima et honestatis plenissima

esset. Eadem enim prorsus est imperantum et eorum, quibus imperatur, utilitas: neque potest quicquam a communi utilitate seiunctum principi, qui modo nomen illud tueri velit, utile videri. Cum igitur quae iusta sunt, ex publica potissimum utilitate spectentur: vere Flaccus [3]) *utilitatem* quasi *matrem* quandam *iusti et aequi* esse dixerit, si hoc primum ponatur, nihil principi utile esse, nisi quod publice utile sit; recte ex eo, non aliud esse ius, quam quod principi utile sit, consequetur. Sed plerique potentium, quibus ab aliis occupationibus tantum otii non est, ut vacet ista tam tenuiter acuteque rimari, in scholis ista inter pueros et inter homines a rerum agendarum studio remotissimos iactari sinunt: ipsi crassius et simplicius philosophantur, neque quod iustum est, id sibi utile esse; sed quod sibi utile putant, idem iustum etiam esse concludunt. Utilitatem autem suam opum et potentiae magnitudine et nullis infrenata [4]) legibus explendarum cupiditatum licentia metiuntur. Neque ullam cantilenam aut ullum acroama libentius audiunt, quam leges ipsas dicere, principem legibus solutum esse, et, valere iussis interpretibus quibusdam nimio acumine molestis, qui dictum illud non tam late patere, sed de certo quodam duntaxat legum genere accipi volunt, ipsi, ut leges condere, ita leges interpretari, suum esse dicentes, omnibus se et humanis et divinis legibus solvunt. Atque ut Homerus [5]) *aliis vocabulis uti homines* ait, *aliis*

deos: ita isti humani Ioves, alio iure alios uti iubent, alio utuntur ipsi: nec eadem sunt earundem rerum vocabula. Quae vulgo *scortationes*, *adulteria*, *rapinae*, *caedes* nominari solent: eadem a quibusdam admissa *ludos*, *amores*, *delicias*, et *a magno ac contumeliarum insolenti animo profectas ultiones* vocari videas. Silent [6]) inter ista miserae leges; et, si malo cavere velint, ipsae quoque tantum non aut mussare aut adulari iubentur. Nam ut ad Olympi cacumen venti, sic ad excelsa et in sublimi posita leges non perveniunt. Neque tamen negaverim, si princeps sit qualis esse debet, nullis eum legibus teneri. Oportet enim principem omni virtute longe ac multum supra usitatam consuetudinem excellere: ut quantum inter pastorem et pecudes interest, tantundem, si fieri potest, inter pastorem populi [7]) et populum intersit. Qui si contigerit, Aristoteles [8]) quoque ipse non diffitetur, utilius esse tali principi parere, quam legibus omni humano consilio adhibito positis gubernari. Leges enim una voce perpetuo loquuntur: at bonus princeps sese ad varietatem casuum, ut usus poscit, accommodat. Lege itaque nihil indiget, cum ipse viva spiransque lex sit: *et iusto legem positam non esse*, etiam libri illi [9]), a quibus omnis mendacii suspicio remotissima est, docent. At improbo et tyrannico nihil minus expedit, quam legibus solutum esse. Ut enim furiosis utile est alligari, et in manicis ac compedibus haberi, non

ut resipiscant, sed ut minus sibi, minus aliis noceant; ita tyranno ipsi utile est, legum vinculis adstrictum teneri ac coërceri, non quo bonus fiat — neque enim potest — sed ut illis quasi cancellis ac repagulis conclusus, rabiem suam minore damno et aliorum et suo exerceat. Haec disputantem Platonem Dionysius iniquo animo tulit[10]). Nec mirum. Ut enim pudicae mulieres quamlibet multa adversus impudicitiam dici aequo animo ferunt; impudicae, quicquid de toto genere dixeris, ad suam proprie contumeliam pertinere arbitrantur: ita boni principes aequis auribus, quae in malos dicuntur, accipiunt: quos scelerum suorum conscientia stimulat, quanquam universe loquaris, neminem nominatim perstringas, sua quisque hulcera[11]) illo sale defricari putant. Sed quod de Platone dixi, iam enim satis ἐφλυάρησα, id cum apud Laërtium ita legatur, ut etiam in optimis et a principe typographorum emendatis libris depravatum sit; ita subiiciam, ut vulgo legitur: deinde ut mihi partim coniectura, partim veterum membranarum auctoritate freto, legendum videtur. Librorum igitur editorum scriptura haec est: *ὁ δὲ διαλεγόμενος περὶ τυραννίδος, καὶ φάσκων ὡς οὐκ ἔστι τοῦτο κρεῖττον, ὃ συμφέρον*[12]) *αὐτῷ μόνον, εἰ μὴ καὶ ἀρετῇ διαφέροι, προσέκρουσεν αὐτῷ.* In his nihil mutavit ὁ *Στέφανος*, nisi quod pro *συμφέρον* scripsit *συμφέροι*. At in veteribus hoc modo: *ὡς οὐκ ἔστι τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον, αὐτὸ μόνον εἶναι, εἰ μὴ καὶ*

ἀρετῇ διαφέροι. Ego ex duabus vocibus *αὐτὸ μόνον*, traiectis litteris unam facio, *αὐτόνομον*. In ceteris veterem librum sequor.

Caput V.

Xenophontis e tertio Anabaseos locus correctus et explicatus.

Luculenta est Xenophontis oratio, qua libro tertio Anabaseos [1]) milites cohortatur, ne concidant animis [2]), etiamsi multis magnisque difficultatibus conflictentur: eas enim omnes posse animi praesentia et virtute superari. Summo autem artificio facit, ut eas singulas proponat ac refutet, quae universae debilitare atque infringere illorum animos poterant, singulae faciliores ad superandum videntur. Atque a diis quidem exorditur, eosque ait suis quidem, qui iurisiurandi fidem servarint, aequos ac propitios, barbaris autem, qui eam pro nihilo putarint, saevos et infensos fore. Deinde autem proponit eis maiorum exempla, qui parva manu magnas saepe barbarorum copias fuderant. Addit, ne ipsos quidem parum dignos esse maioribus, cum superioribus diebus, congressi cum ingenti eorundem barbarorum multitudine, nullo eos negotio profligarint. Quod cum fecissent pro Cyri imperio ac potentia dimicantes, multo alacrius idem facere oportere, cum vita et salus ipsorum agatur; cumque praeterea experimento cognoverint [3]) ignaviam barbarorum, cuius antea periculum non fecerant. Neque quod a qui-

busdam deserti essent, quibus sociis et adiutoribus Cyro vivente utebantur, iccirco eis pertimescendum: quod illi etiam in victoria fugae auctores ac principes fuissent: cuiusmodi homines in hostium castris, quam in suis videre praestet. Nam quod ipsi equitatu careant, quo hostes abundent: equos nihil aliud hostibus praestituros, quam faciliorem ac celeriorem fugam. Neque equos pugnare, sed homines: eosque ipsos terrae solo, quam equi dorso firmius et tutius niti. Iam si ad dimicandum quidem prompto et alacri, inquit, animo estis, sed illud vos angit, quod neque Tissaphernem amplius itineris ducem habebimus, neque rex nobis vendi amplius iubebit ea, quae ad victum necessaria sunt, cogitate, quanto meliores itineris duces futuri sint captivi quam Tissaphernes, et utrum optabilius sit, magna vi pecuniae, qua plerique nostrum tenuiter instructi sunt, paucos cibos mercari, an arbitratu suo pinguem et rebus omnibus abundantem hostilem agrum diripere ac depraedari. Quodsi haec quidem meliora esse sentitis, sed flumina ne vobis obstent veremini, scitote ea, quo quis propius ad eorum fontes et capita accesserit, eo facilius posse transiri. Haec omnia breviter proposui, ut ex ipsa orationis serie magis intelligatur, id quod sequitur depravatum esse. Legitur autem etiam in optimis libris hoc modo [4]): *Εἰ δὲ μήθ' οἱ ποταμοὶ διήσουσιν, ἡγεμών τε μηδεὶς φανεῖται, οὐδ' ὣς ἡμῖν γε ἀθυμητέον.* Quae ita vertit Romulus: *Sed esto, ob-*

stent nobis flumina, neque duces nanciscamur: non tamen iccirco animum despondere debemus. Ego vero quid verba illa significent μήθ' οἱ ποταμοὶ διήσουσι 5), non video: non significare id quod Romulus putavit, plane video. Ac ne longum faciam, ita apud Xenophontem legendum censeo: *Εἰ δὲ μήθ' οἱ ποταμοὶ διείρξουσιν, ἡγεμὼν δὲ μηδεὶς φανεῖται, οὐδ' ὣς ἡμῖν γε ἀθυμητέον,* ut sit sententia: *Quod si videtis fore, ut ne flumina quidem itineri nostro obstatura sint: sed illud veremini, ne dux itineris nullus exsistat: ne sic quidem animis concidere debemus.* Cur autem sic quoque bene sperare debeant, statim subiicit. Sed ita legendum, ut dixi, constare opinor ex iis, quae antecesserunt. Sunt enim illa plane his gemina: *Εἰ δὲ ταῦτα μὲν γιγνώσκετε, ὅτι οὕτω κρεῖττον, τοὺς δὲ ποταμοὺς ἄπορον νομίζετε εἶναι·* et paulò supra: *Εἰ δὲ δὴ τὰς μὲν μάχας θαῤῥεῖτε; ὅτι δ' οὐκ ἡμῖν Τισσαφέρνης ἡγήσεται, οὐδὲ βασιλεὺς ἀγορὰν παρέξει, τοῦτο ἄχθεσθε.* Quae qui diligenter inter se contulerit, spero fore ut mihi assentiatur.

CAPUT VI.

Virgilii IV. Aeneidos locus non recte a Servio explicatus.

Mirificus homo interdum est Servius 1) in sensis Virgilii explicandis: et quamvis inter Grammaticos merito semper habitus est primae classis; est tamen, ubi de tuenda illa opinione non nimis sollicitus videtur. Vel hos ex quarto Aeneidos a)

est: cumque, annosis illis et ipsa vetustate venerandis arboribus neglectis, succrevissent inutiles rami: iuventusque laboris fugitans [2]) insulsos quosdam libellos, et omnium prope liberalium artium et omnium philosophiae dispendiosa [3]) partium compendia pro pinguibus illis veterum latifundiis adamare coepisset, ex illo vidimus omnia

In peius ruere et retro sublapsa referri [4]).

Neque ullum lapsis prope rebus certius remedium est, quam ut vetus illa consuetudo revocetur, et, expulsis istis noviciis indoctae arrogantiae magistris, a priscis illis, quos *endo caelo*, ut ita dicam, *merita locarunt* [5]), vera et solida [6]) eruditio repetatur. Quod etsi, ut aetatis meae tempus est, vivo me eventurum, sperare non audeo, posteris tamen, si quid mei ad posteros perveniet, contestatam opinionem meam relinquam: neque committam, ut ego quoque unus ex eo numero, qui vetustatem contemnunt, videri queam. Nunc eius, quem nominavi rhetoris praefationem in librum sextum, a quibusdam inveteratis librariorum erroribus vindicare conabor. Deplorat autem in ea homo disertissimus sane dolenter ac copiose uxoris et duorum filiorum mortem, ex qua tantum hauserit doloris, ut se, nedum instituta [7]) studia persequi, etiam eis superstitem esse posse miretur. Sed de uxore haec ipsius verba sunt [8]): *Quae nondum expleto aetatis undevigesimo anno duos enixa filios, quamvis acerbissimis rapta fatis, felix decessit. Ego vel hoc uno malo sic eram*

afflictus, ut me iam nulla fortuna posset efficere felicem. Paulo post autem de filiis: *Liberis tamen superstitibus oblectabar: et, quod nefas erat, sed optabat ipsa, me salvo, maximos cruciatus praecipiti via effugit.* Quae nullo modo inter se cohaerere, vel caecus aliquis viderit. Sed tota huius periodi posterior pars loco suo mota est: ad uxorem enim pertinet: legendumque hoc modo: *Felix decessit, et, quod nefas erat* 9), *sed optabat ipsa, me salvo, maximos cruciatus praecipiti via effugit. Ego vel hoc uno malo,* et cetera. Deinde, *Liberis tamen superstitibus oblectabar. Mihi filius minor quintum egressus annum, ut in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen.* Sed hic quoque mendum subest: neque dubium quin totum illud, *ut in malis agerem* 10), delendum sit. In meo vetere libro ita legitur: *Mihi filius minor quintum egressus annum in malis nec augere prior alterum e duobus eruit lumen.* Ex quo liquido perspicitur error librarii, qui quatuor voces, *in malis nec augere,* huc transtulerit e periodo, quae statim sequitur: *Non sum ambitiosus in malis, nec augere lacrimarum causas volo.* Paulo post, ubi vulgo est, *ostenderit* 11), liber meus habet *ostenderet*, haud dubie melius. Et, ut quaedam leviora omittam, haec certe contemnenda non sunt. In vulgatis libris ita legimus 12): *Nam quo ille animo, qua medicorum admiratione, mensium octo valetudinem tulit? ut me in supremis con-*

solatus est? quam etiam deficiens, quamque non tunc ipsum illum alienatae mentis errorem circa solas litteras habuit? At in meo praeclare: *Quam etiam deficiens, iamque non noster*[13]), *ipsum illum alienatae mentis errorem circa solas litteras habuit.* Nihil pote elegantius. Illud enim *non noster* significat, eum iam in potestate mortis fuisse. Sequitur haud ita multo post: *Te omnium spe Atticae eloquentiae*[14]) *candidatum superstes parens tantum ad poenas amisi?* Quibus in verbis illud *Atticae* plane redundat ac friget. Liber meus pro eo habet *acutis*: unde non dubito, quin legendum sit *ac votis.* Supersunt adhuc quaedam, in quibus lima opus est, ut illud, *Tum si qua minus fuerint effecta iis, quae, levius afflicti coeperamus, imperitiae aut fortunae*[15]) *remittantur.* Illa *imperitia* huc ab imperito aliquo invecta est. Legendum simpliciter, *Fortunae remittantur.* Paulo post: *Boni autem consulere nostrum laborem vel propter hoc certum est.* Liber vetus, *cecum est.* Ego lego, *aecum est*: ita enim scribebant pro *aequum*: ut *acam* pro *aqua.* Ad ipsum finem ita legitur: *Nos miseri, sicut falcultates patrimonii nostri, ita hoc opus aliis paramus, aliis relinquemus.* Pro *paramus* lege, ex auctoritate libri veteris, *praeparabamus.*

M. ANTONII MURETI
VARIARUM LECTIONUM
LIBER NONUS DECIMUS.

CAPUT I.

Rectene Cicero Graecos reprehenderit, quod laborem et dolorem una voce πόνον appellare dixerit.

M. Tullius quanquam φιλέλλην et erat et haberi volebat, Graecorum tamen nationi nonnunquam subiniquus videtur: non tantum, ubi causae serviens eorum fidem in testimoniis elevat, levitatem insectatur [1]), instituta deridet: sed etiam cum Romanam linguam verborum copia non Graecae parem modo, sed etiam superiorem facit [2]): quod tam longe abest a vero, ut mihi ipsae chartae, in quibus id scriptum est, erubescere videantur. Quid? libro secundo Tusculanarum [3]), cum Graecos negat sua lingua *laborem a dolore distinguere*, annon aperte calumniatur? Neque φιλόπονος est doloris amans, sed laboris. At πόνον interdum etiam *dolorem* vocant, et *laborare* dicunt eas corporis partes, quae dolent. Non igitur idem et Latini faciunt? Unde igitur sunt illa?

Laborat e dolore misera [4]:

et,

Quae laborantes utero puellas [5]:

et qui *laborat podagra* [6], certe non ita laborat, ut Marius, cum aestu magno ducebat agmen. Sed cuius potius in hanc rem quam ipsius Ciceronis testimonio utamur? Eius igitur verba sunt e secundo de finibus [7]: *Quos, dii immortales, ille, cum omnes artus ardere viderentur, cruciatus perferebat? nec tamen miser esse, quia summum id malum non erat, tantummodo laboriosus videbatur.* Nonne eum, qui maximo dolore cruciatur, *laboriosum* vocat? Videat ergo, si hoc nomine in Graecos volet esse durior, ne causae suae securim talis ac tantus patronus infligat. Facere in eo quoque mihi videtur iniuste, quod accubationem [8] epularem melius a Latinis *convivium*, quam a Graecis σύνδειπνον aut συμπόσιον nominari iudicat. Contra enim appellatio Latina habere quandam intemperantiae significationem videtur: quasi tum demum vivant homines, cum cibum capiunt, neque sit inter eos, praeterquam in epulis, ulla vitae communio. At Graeci *una vivere* dicent eos etiam, qui negotia sua inter se communicant, qui crebro una sunt, qui una militant, una philosophantur, convictum denique multis aliis in rebus quam in vino et epulis intelligent: non ut Latini, qui *convivere* [9], ut hoc verbo utar, eos demum dicunt, qui una tanquam ad idem praesepe pascuntur, quasi nihil sit aliud

συζῆν quam συγχορτάζεσθαι [10]). Elegantius illi, qui aliud esse viderunt una bibere, aliud una vivere. Itaque communionem epularum ab eo, ut Varro [11]) ait, coagulo, quo convivia continentur, nominarunt, vitae coniunctionem ad alia graviora et magis seria reservarunt. Haec si cui confidentius dixisse adversus Ciceronis sententiam videbor; cogitet, quam multa ab eo adversus Platonem, Aristotelem, Theophrastum aliosque veteres dicta sint. Nunquam haec vel dissentiendi vel ingenii exercendi libertas in litteris vituperata est.

Caput II.

Xenophontis locus quarto Anabaseos emendatus.

Apud Xenophontem libro quarto Anabaseos [1]) Graeci, quibus praeerat ipse Xenophon, cum in Armenia et multis aliis difficultatibus conflictati essent, et paene obriguissent ac conglaciassent frigore [2]), nivisque vi tantum non obruti ac sepulti forent; ignem tandem construxisse dicuntur: cumque ad fovenda corpora oleum deesset, multis se ac variis chrismatis [3]), quod ibi repererant, generibus perunxisse. *Chrisma* autem illud fuisse ait Xenophon σύειον, καὶ σησάμινον, καὶ ἀμυγδάλινον ἐκ τῶν πικρῶν, καὶ τερεβίνθινον. At cetera quidem genera non ignota sunt: e sesamo, ex amygdalis amaris, ex terebintho; unum quod primo loco ponitur, plane absurdum videtur, σύειον, quod Romulus vertit *suillum liquamen*, eumque secutus unus ex eruditissimis [4]) huius aetatis, hoc

uno, ut opinor, loco fretus, chrismatis nomine etiam animalium adipem significari tradidit. Quid autem, quaeso, commune habet adeps suillus cum sesamino, amygdalino aut terebinthino chrismate? Nam ocreas quidem suas, — si quas ex corio ocreas habebant — et calceamenta adipe suillo inungere ad ignem, ut ea mollirent, poterant: artus vero suos, cum suppeteret aliorum copia, tam tetro et tam spurco unguine illinere cuius turpitudinis fuisset? Equidem affirmare ausim, locum depravatum esse, et pro σύειον legendum aut σούσινον [5]), ita enim vocabant liquorem ex lilio expressum, quem et *anthinon* Galenus vocat [6]): aut si cui libeat propius vulgatae scripturae vestigiis insistere, una litterula mutata, θύειον, a thyia arbore [7]), quam ob eximiam quandam odoris suavitatem summe a veteribus commendari, notius est quam ut confirmari debeat.

Caput III.

Male ominatis verbis uti. Horatius et Terentius illustrati. Versus Ennii numeris restituti.

Dixi alias [1]) de consuetudine veterum addendi nonnunquam litteram D ad voces, quarum ultima littera vocalis esset, praesertim si sequeretur statim alia vox, quae a vocali inciperet: legendumque ideo apud Horatium, *maled ominatis Parcite verbis* [2]). Cum autem et alii [3]) vidisse se testati sint, et ipse viderim vetustos quosdam libros, in quibus est *malen ominatis*, visum est ut

monerem, non tamen propterea legendum, *male nominatis*; certe enim *nominare verba* nemó dixit, qui recte emendateque loqueretur: sed potius *malen ominatis*. Modo enim littera D, modo littera N ad vitandum hiatum utebantur. Sic cum rectum sit *atqui* et *alioqui*, sequente tamen vocali *atquin* et *alioquin* apud veteres saepe reperias. Et inde est illud Plauti [4]):

O Callicles, o Callicles, o Callicles,
Qualin amico [5]) *mea commendavi bona?*

Et fuisse quandam earum litterarum mutuam functionem ostendit Donatus in illud ex Phormione [6]),

Quia non rete accipitri tenditur, neque milvio.

Legitur, inquit, *et tennitur: habet enim N littera cum D communionem.* Et certe hodieque vulgus Tiburtium, Interamnatium et aliorum quorundam pro ND duplex N plerumque pronunciat. Hoc igitur non indignum visum est observatione. Sed quoniam paulo infra eum locum citat Donatus versus quosdam e sexto Satirarum Ennii, quos prope integros in fabulam suam transtulerit Terentius, iique vulgo perturbati ac mendosi leguntur, describam eos ita, ut legendos puto. Sunt igitur hi [7]):

Quippe sine cura, laetus, lautus cum advenis,
Exsertis malis, expedito brachio,
Celsus, alacer, lupino exspectans impetu,
Quam mox alterius obligurrias bona:
Quid censes domino esse animi, pro divûm fidem!
Dum ille cibum tristis servat, tu ridens voras?

CAPUT IV.

Sacrum pro populi salute in domo consulis fiebat quotannis, idque Atheniensium exemplo.

Occultum quoddam sacrum [1]) antiquitus in consulis domo [2]) quotannis ab ipsius consulis uxore, pro salute populi, unde et *Damium* [3]) vocabatur, fieri solitum, in quod maribus ingredi non liceret, omnes sciunt: cuius etiam violati tam saepe Cicero Clodium accusat [4]). Sed eius sacri originem Graecam esse, fortassis non aeque multi sciunt. Monebo [5]) igitur, Athenis quoque in consuetudine positum fuisse, ut quotannis in domo eius, qui eo anno rex esset [6]), eiusdem generis sacrum quoddam fieret ab uxore regis. In hac autem urbe consules ipsi quoque quasi annui quidam reges erant. Hoc quod dixi de Atheniensibus, si quis, unde sit, quaerat, reperiet apud Demosthenem in oratione adversus Neaeram.

CAPUT V.

De Horatio Coclite Senecae narratio, ab aliis praetermissa.

Observatione dignum arbitror, quod cum P. Horatius Cocles [1]) in ponte sublicio solus impetum hostium excepisset, rescissoque ponte incolumis tranasset ad suos, gratus erga tantam virtutem populus Romanus fuit, et praeter statuam aheneam in comitio positam, tantum ei agri, quantum uno die circumarasset [2]), dedit: cum in modicis opibus necesse esset modica esse magnarum

virtutum praemia. Sed illud quoque memoratu dignum est, eum illud ipsum quantulumcunque praemium accipere noluisse: non quod aspernaretur, ut parum: sed quod inutilem reipublicae civem esse duceret, qui ob operam publice navatam opulentior esse aliis civibus vellet, ac non potius in ipsa recte facti conscientia, et in caritate ac benevolentia civium suorum satis sibi magnum praemium poneret. Hoc tamen neque a Livio 3) neque a Dionysio 4) neque a Plutarcho 5) ponitur: quin potius ii omnes ita loquuntur, ut ab eo acceptum fuisse praemium significent. Seneca tamen, alios videlicet auctores secutus, aliter narrat: cuius verba subiiciam e capite septimo libri septimi de Beneficiis: *Illam alteram possessionem agnoscet: hanc nolet habere, etsi poterit; emittetque illam vocem, quam Romanus imperator emisit, cum illi ob virtutem et bene gestam rempublicam tantum agri decerneretur, quantum arando uno die circuire posset* 6): *Non est, inquit, vobis eo opus cive, cui plus opus sit, quam uni civi*, Haec Seneca: qui quanquam Coclitem non nominat, et eum, de quo loquitur, quod in Coclite mirum videri potest, Romanum imperatorem vocat, *Coclitem* tamen intelligere videtur. Sed et in veterum Galliae regum annalibus egregia facta perexiguis olim praemiis decorata legimus: non quod minoris fieret virtus, sed quod avidiores tunc homines gloriae, minus avidi pecuniae forent, gloriamque suam contaminari ac pollui

crederent, si quod aliud praemium acciperent, nisi tam leve, ut appareret, eos non id quaesiisse. Sic antiquis temporibus victores sacrorum certaminum 7), non auro ac gemmis nitentem 8), sed pineam aut oleaginam coronam 9) ferebant, quae virtutis non praemium, sed indicium esset. Nostra aetas virtutem gratis colere desiit, versaque vice exigua hodie lenonibus praemia videntur, quae olim exercituum ductoribus nimis magna visa essent.

Caput VI.

Xenophontis locum in Cyri Paedia 1) imitatus Sallustius.

Utilissimum praeceptum est adolescentibus, qui exercere se cum aequalibus suis volunt ad facultatem aliquam firmius comparandam, ne eos potissimum deligant, quibus se superiores esse cognoscunt: sed quo quisque maxime excellit, eo illum potissime 2) provocent: lucta, saltu, cursu cum eis contendant, qui horum quodque optime facere putentur. Illud enim ostentare se cupientium est: hoc eorum, qui progredi quotidie longius et semetipsis meliores fieri studeant. Itaque Cyrus, ut est apud Xenophontem 3), cum inter Medos iam paulo grandior educaretur, non iis quae apud Persas didicerat, sed iis quae melius in Media discerentur, Medorum pueros provocabat. Neque recusabat, quo minus ad tempus ab eis vinceretur eisque ridiculo esset, dum eo paulatim perveniret, ut iis ipsis illos artibus, quibus pollebant, aut adaequaret aut etiam anteiret. Qua

de re verba Xenophontis haec sunt: *Καὶ γὰρ ὅσα διαγωνίζονται πολλάκις ἥλικες πρὸς ἀλλήλους, οὐχ ἃ κρείσσων ἤδει ὤν, ταῦτα προὐκαλεῖτο τοὺς ξυνόντας, ἀλλ' ἅπερ εὖ ἤδει ἑαυτὸν ἥττονα ὄντα, ταῦτα ἐξῆρχε, φάσκων κάλλιον αὐτῶν ποιήσειν.* Hunc autem Xenophontis locum imitatus, ut videtur, erat Sallustius [4]) in ornando celebrandoque Pompeio, quod e Vegetio cognovimus, cuius haec sunt e libro primo de re militari [5]): *De exercitio Pompeii Magni Sallustius hoc memorat: Cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis vecte certabat.* Hoc Sallustianum praetermissum est ab iis, qui fragmenta Sallustii collegerunt: ut et hoc [6]) ex libro secundo historiarum, quod apud Agellium [7]) exstat: *Sardinia in Africo mari, facie vestigii humani, in orientem quam in occidentem latior prominet.*

ANNOTATIO.

Libri I. Caput I.

1) Paraenesis] Graec. voc. i. q. exhortatio; admonitio.

2) officina eloquentiae] sunt Ciceronis verba, Or. cap. 13, 40. *In quo cum doceret eos, qui partim in dicendo, partim in scribendo principes exstiterunt, domus eius officina habita eloquentiae est.* Similiter Brut. cap. 8, 32. *Exstitit — Isocrates, cuius domus cunctae Graeciae quasi ludus quidam patuit atque officina dicendi, magnus orator et perfectus magister.*

3) facundi ac diserti fuere homines] differunt haec adiectiva; *facundi* sumus natura, nulla ratione et arte dicendi instructi et adiuti, si volubiliter et satis copiose loqui possumus: facundiam i. e. facultatem et copiam quandam dedit nobis natura. Ipsa Suada dea fingitur. De facundis vulgatum illud dicitur: pectus est, quod disertos facit. Nec male Varro de L. L. V. 7. *facundi sunt, qui facile fantur. Diserti* dicuntur, qui de re qualicunque satis copiose, acute ac dilucide disserere possunt (*denen die Sprache zu Gebote steht, die wohl zu reden verstehen*); qui cum delectu quodam verborum dicunt. *Eloquentes* denique appellamus, qui artis praeceptis et multa exercitatione sibi facultatem dicendi compararunt (*die durch Theorie, Studium und Uebung die Kunst der Rede sich erworben haben*). Unde Cic. de Or. I. 21, 94. *Scripsi etiam illud quodam in ibello, — me disertos cognovisse nonnullos, eloquen-*

tem adhuc neminem. Vid. Bremi ad Nep. Epam. cap. 5. Herzog ad Sall. Catil. cap. 53, 3. ad Quintil. lib. X. 1, p. 89. sq.

4) in Phaedro] dialogo extremo, p. 358. B. Edit. Laemar. p. 279. B. Steph.

5) tantopere laudabat] vid. Cic. Or. cap. 13, 40. *Horum aetati successit Isocrates, qui praeter ceteros eiusdem generis laudatur semper a nobis, nonnunquam, Brute, leviter et erudite repugnante te.*

6) apud Suidam mentio fit] in voc. Ἰσοκράτης.

7) tertii cuiusdam Isocratis] errat. Vide Fabricium Bibl. Gr. Vol. I. p. 848. [p. 902. ed. Harl.] De Appolloniate Isocrate diximus in Hist. Crit. Orat. Gr. p. 84. *Ruhnk.* Conf. Muret. Epist. ad Alex. Ripar. Opp. T. IV. p. 583. Isocratis iunioris dictum est: ἐὰν ᾖς φιλομαθής, ἔσῃ πολυμαθής.

8) in aureolo libello] Cic. Acad. II. 44, 135. ed. Goerenz. *Est enim non magnus, verum aureolus et ad verbum ediscendus libellus.* et N. D. III. 17, 43. *De quibus in illa aureola oratiuncula dicit Laelius.*

9) Eius verba sunt] pag. 250. T. V. Edit. Reisk.

10) apud Isocratem] pag. 7. §. 20. ed. Bekker. Berol. *F.*

11) Harpocration] fuit rhetor vel Grammaticus Alexandrinus, qui scripsit praestantissimum lexicon decem oratorum Graecorum, e Grammaticorum veterum in oratores Graecos doctis commentariis conscriptum. De aetate huius Grammatici non consentiunt viri docti. Alii eum vixisse censent ante a. Chr. 169.; alii quarto saeculo circa a. 354. De lexico eius bene meruerunt post Aldum Maussacus, Henr. Valesius, Blancardus et Jac. Gronovius: haec quidem editio prodiit Lugd. Bat. 1696. 4.

12) Hermogenes] Grammaticus non minus eruditus copia et varietate, quam facultate critica nobilita-

tus. Oriundus erat Tarso, Ciliciae oppido, et Aurelio regnante vivebat. Scripsit praeter alia librum de arte oratoria, in quo multa egregie disputata sunt. Partem huius libri Latine reddidit Priscianus. Imprimis magno honore habetur liber quartus operis oratorii, qui agit de inventione oratoria.

Caput II.

1) Obire provinciam] voc. sollemne de magistratibus in provinciis, qui publica negotia administraturi per provinciam iter faciunt. Eodem spectat voc. *concursare*, quod simul involvit studii, quo res publicas curant, notionem. Sumpsit Mur. haec verba ex Cic. Verr. V. 31, 80. *Nam aestate summa, quo tempore ceteri praetores obire provinciam et concursare consueverunt.* Et similiter cap. 12. init. *Cum vero aestas summa esse iam coeperat, quod tempus omnes Siciliae semper praetores in itineribus consumere consueverunt, propterea quod tum putant obeundam esse maxime provinciam.*

2) tabernacula carbaseis intenta velis] talia priscis Romanis non satis digna viris et luxuriae instrumenta esse putabantur. Facta erant vela ista ex tenuissimo et pretiosissimo lini genere, quod maxime in Hispania Tarraconensi proveniebat; vid. Plin. H. N. XIX. 1. sect. 2. Indi quoque ex carbaso vestes pretiosissimas conficiebant; vid. Curt. VIII. 19, 21. Carbasina vela appellabant quoque antiqui, quibus et fora et theatra obtegebantur; cf. Plin. H. N. XIX. 1.

3) ita postea locutus est] lib. V. cap. 31. §. 82.

4) Virgilius eo nomine vocavit] vid. Aen. V. 613.

5) ut Terentius] Eun. V. 6, 17.

6) et Cicero ipse] de Legg. II. 2, 5. Sed addit Cicero: *quod appellatur.*

7) **libro quinto Hexaëmeron, cap. 11.**] de S. Ambrosio diximus infra, lib. XIII. cap. 4.

8) **libro VII. Naturalis historiae**] cap. 2.

Caput III.

1) **Horatius pereleganter scripsit**] Epist. I. v. 34.

2) **ex Hippolyto Coronato**] v. 460. sqq. ex ed. Musgr. 455. sqq. ex ed. Both.

3) **ex Horatii consuetudine**] recte: semper ponitur subst. *cupido* in gen. masc.; cf. Od. II. 16, 15. II. 8, 14. III. 16, 39. 24, 51. Sat. I. 1, 61. vid. Zumpt. Gr. Lat. §. 75.

4) **ita enim alibi**] Sat. I. 1, 61.

5) **in Odis**] libr. II. 16, 15.

Caput IV.

1) **ex oratione pro P. Quinctio**] cap. 6. Saepe laudatur Manutius a Mureto, qui plurimum tribuebat doctissimo illi homini; cf. Var. Lect. III. 15. (6 ex nostra collect.) IX. 10. XII. 15. XV. 1. XVI. 20.

2) **prostravit**] mortuus est Venetiis Manutius a. Chr. 1574. *Paulus Manutius* (Manuzzi), clarissimo et doctissimo patre Aldo Manutio, natus erat Venetiis, a. Chr. 1512. Imprimis ad Latinas literas accuratius discendas et tractandas incumbebat, nec tamen hospes et peregrinus erat in Graecis. Dignus magno patre filius optime meritus est de libris veterum per typos emendate et accurate excudendis. Praeerat Romae typographeo apostolico, quod appellabatur. Deinde paternae officinae curam suscepit. Pro summa, qua incensus erat, industria multa commentatus est, praecipue doctissimos commentarios in plures Ciceronis libros, bonae frugis annotationibus refertos. Sine dubio inter aetatis

suae viros eruditos Latine erat longe doctissimus et orationes quoque elegantia praestans, tamen non anteponendus Mureto, qui nativa quadam venustate et facilitate Manutium superabat; cf. Ruhnk. Praef. ad Mur. Opp. T. IV. p. 3.

3) ex aliena laude deterant] i. q. de aliorum laude detrahant. Similiter Horatius: *deterere laudes alicuius*; et Sil. Ital.: *deterere famam*.

4) quam rationem grassandi ad famam] Sall. Iug. cap. 1. *Qui ubi ad gloriam virtutis via grassatur, abunde pollens potensque et clarus est.* et Sil. Ital. I. 570. *ad clara grassari.*

5) pauperis est numerare pecus] Ovidiana sunt verba; cf. Met. XIII. 824.

6) atque imbiberit] hanc Manutianam emendationem vetustorum librorum auctoritate firmatam tuentur nunc editiones omnes. Schützio in mentem venit scribere: *atque ei libuerit*: haud incommoda, opinor, coniectura; sed vereor, ne mera sit suspicio.

7) ita locutum Lucretium] lib. III. v. 1009.

8) et libro sexto] v. 70.

9) libro secundo Annalium] cap. 47.

Caput V.

1) versus hi sunt e secundo Odarum Horatii] carm. 2. v. 5. Vide Lambini epist. ad Muretum, quam dedimus T. I. p. 397. *Ruhnk.* H. l. queritur Lambinus de praeoccupatis studiis Horatianis: *quid ad hoc respondebis, quod ea, quae in municipio Corneliano apud me legeras — paulum immutata in libros tuos transtulisti? Negare id non potes: et si negabis, testibus locupletibus te coarguam. Quae quamvis te meminisse sciam tibi tamen in his literis ordine perscribam. Primus locus est Ode II. lib. II.* Illum aget penna haud metuente

solvi etc. *quem ego ex veteribus codicibus emendavi sublata negatione, veterisque scripturae rationem pluribus verbis in meis commentariis ostendi. Eamque emendationem una cum explanatione a me auditam magnopere probavit Cardinalis (Turnonius). Ne te quidem celavi: probasti tu quoque et paucis post mensibus id totum in cap. VIII. lib. I. Var. Lect. retulisti. Si quid mentior, Deus immortalis mihi perpetuo sit iratus.*

2) illud Virgilii] Georg. I. 246.

Caput VI.

1) notus est ille versiculus] Hor. Carm. IV. 4, 44.

2) locus scriptus est in Phoenissis] v. 220. Similis locus legitur in Eurip. Suppl. v. 993. *καὶ αἰθέρα, ἵν' ὠκυθόαι Νύμφαι ἱππεύουσι δι' ὀρφναίας.*

Caput VII.

1) in Virgilio] Aeneid. III. 183.

2) in Terentio] cf. Andr. I. 6, 18. *Tantamne rem tam negligenter agere?* Eun. III. 5, 57. *Ostentatam, tantam, tam brevem, tam optatam, tam insperatam.* Et Paul. Vict. V. L. XXXV. 20. Vid. etiam Juvenal. Sat. X. v. 122. sq. et intpp. Ochsner ad Cic. Ecl. p. 83. 192. 275. (edit. sec.). *F.* Exemplum prius a Mur. allatum, verbis ita iunctum, Wolfio iudice, nusquam exstat apud Terentium. Sunt autem simillima apud alios passim. Posterius repetitum est ex Heaut. I. 2, 35.

3) statua tua stabat] vid. Cic. Verr. IV. 64.

4) invisae visae] vid. fragm. ap. Quintil. IX. 4, 41.

5) in Coeliana] vid. Cic. pro Coel. cap. 4.

6) ita loquitur] vid. Eur. Med. v. 461. ex ed. Musgr. 476. ex ed. Pors. ibique Schol. et Barnes. et Porson.

7) hoc cum versu indignabundus incessit] vid. Soph. Oed. Tyr. v. 371. (372 ex ed. Herm.).

8) Ennianus ille] ap. scriptor. ad Herenn. IV. 12. vid. Ennii fragm. ed. Hessel. p. 139. *F.*

9) Neque valde — κεκακωμένον] haec verba in edit. prima non leguntur. *F.* abludit ab eo] imitatur Horatium, qui Sat. II. 3, 320. scripsit: *Haec a te non multum abludit imago. abludere* idem est quod discrepare, Gr. ἀπᾴδειν. In soluta oratione vocabula poëtica, praesertim si semel leguntur, non sunt consectanda.

10) Homericum illud] Odyss. IV. 754.

Caput VIII.

*) De forium aperiendarum ratione] cf. Hadr. Turnebi Adverss. IV 19. med. *F.*

1) M. Valerius] vid. Plut. l. c. et Plin. H. N. XXXVI. 15. *F.*

2) id quondam in Graecia vulgatum fuit] vid. Lindenbrog. et Ruhnk. ad Ter. Andr. IV. 1, 58. Si quis aedes ingressurus erat, fores *pellere, pultare* solebat; si quis vero exire in plateam vellet, ostium dicebatur *crepare, concrepare*; vid. Ruhnk. ad Ter. Adelph. V. 1, 2.

3) in Poplicola] pag. 107. *F.*

Libri II. Caput I.

1) quod in vetere tragoedia cet.] cf. Cic. Tusc. V. 37, 108. *Itaque ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest:*

— — *Patria est, ubicunque bene est.*

Ex deperdita quadam tragoedia sumpta sunt verba. Eandem sententiam expressit Aristophanes:

πατρὶς γάρ ἐστι πᾶσι, ἵν᾽ ἂν πράττῃ τις εὖ.

et simile est Euripideum illud:

ὡς πανταχοῦ γε πατρὶς, ἡ βοσκοῦσα γῆ.

2) apud Calypsonem] non satis probat Quintilianus (Inst. Or. V. 63.) hanc terminationem Accusativi: *Neque enim iam Calypsonem dixerim, ut Iunonem.* Altera forma est *Calypso.* Fuit autem ista Nympha Calypso Nerei et Doridis vel Oceani et Tethyos filia, tenebatque insulam amoenissimam, omnibus deliciis et voluptatibus affluentem, in quam delatus Ulixes sex septemve annos apud Calypsonem vivebat, sed nolens atque invitus, invicto patriae insulae Ithacae et coniugis Penelopes desiderio captus; cf. Hom. Odyss. VII. 244. sqq. et lib. I. 13. et 55. sqq.

3) asperam et lapidosam patriam] Expressit Mur. Homerica illa epitheta Ἰθάκην τρηχεῖαν, στεῖραν, κραναήν.

4) adversus Philonem] pag. 872. Reisk.

5) καὶ γὰρ οἱ φύσει μὲν πολῖται εἰσὶ] Scribendum: καὶ γὰρ οἳ φύσει μ. π. εἰσι. Bekkerus: ὅσοι δὲ φύσει μ. π. εἰ. *F.*

6) est apud Ovidium cet.] haec verba usque ad finem capitis in ed. prima non leguntur. *F.*

7) apud eum Carmenta] vid. Ovid. Fast. I. 493. sq.

8) Omne solum forti patria est] cf. Eurip. Fragm. incert. n. 37. Ἅπας μὲν ἀὴρ αἰετῷ περάσιμος, Ἅπασα δὲ χθὼν ἀνδρὶ γενναίῳ πατρίς.

9) ex illis Euripideis] leguntur ap. Stobaeum Sermon. XXXVIII. p. 234.

Caput II.

1) enthymemata] voc. Graec., conclusiones ex contrariis sententiis; cf. Cic. Top. 13. et 14. Quintil. V. 10, 1. V. 14, 24. VIII. 5, 9.

2) quia ex meo sensu de aliis iudico] Cic. Verr. II. 74, 183. habet: *de ceteris ex aliquo facere*

7) hoc cum versu indignabundus incessit] vid. Soph. Oed. Tyr. v. 371. (372 ex ed. Herm.).

8) Ennianus ille] ap. scriptor. ad Herenn. IV. 12. vid. Ennii fragm. ed. Hessel. p. 139. *F.*

9) Neque valde — κεκακωμένον] haec verba in edit. prima non leguntur. *F.* abludit ab eo] imitatur Horatium, qui Sat. II. 3, 320. scripsit: *Haec a te non multum abludit imago. abludere* idem est quod discrepare, Gr. ἀπᾴδειν. In soluta oratione vocabula poëtica, praesertim si semel leguntur, non sunt consectanda.

10) Homericum illud] Odyss. IV. 764.

Caput VIII.

*) De forium aperiendarum ratione] cf. Hadr. Turnebi Adverss. IV 19. med. *F.*

1) M. Valerius] vid. Plut. l. c. et Plin. H. N. XXXVI. 15. *F.*

2) id quondam in Graecia vulgatum fuit] vid. Lindenbrog. et Ruhnk. ad Ter. Andr. IV. 1, 58. Si quis aedes ingressurus erat, fores *pellere*, *pultare* solebat; si quis vero exire in plateam vellet, ostium dicebatur *crepare*, *concrepare*; vid. Ruhnk. ad Ter. Adelph. V. 1, 2.

3) in Poplicola] pag. 107. *F.*

Libri II. Caput I.

1) quod in vetere tragoedia cet.] cf. Cic. Tusc. V. 37, 108. *Itaque ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest:*

— — Patria est, ubicunque bene est.

Ex deperdita quadam tragoedia sumpta sunt verba. Eandem sententiam expressit Aristophanes:

πατρὶς γάρ ἐστι πᾶσι, ἵν' ἂν πράττῃ τις εὖ.

et simile est Euripideum illud:

ὡς πανταχοῦ γε πατρὶς, ἡ βοσκοῦσα γῆ.

2) apud Calypsonem] non satis probat Quintilianus (Inst. Or. V. 63.) hanc terminationem Accusativi: *Neque enim iam Calypsonem dixerim, ut Iunonem.* Altera forma est *Calypso.* Fuit autem ista Nympha Calypso Nerei et Doridis vel Oceani et Tethyos filia, tenebatque insulam amoenissimam, omnibus deliciis et voluptatibus affluentem, in quam delatus Ulixes sex septemve annos apud Calypsonem vivebat, sed nolens atque invitus, invicto patriae insulae Ithacae et coniugis Penelopes desiderio captus; cf. Hom. Odyss. VII. 244. sqq. et lib. I. 13. et 55. sqq.

3) asperam et lapidosam patriam] Expressit Mur. Homerica illa epitheta Ἰθάκην τρηχεῖαν, στεῖραν, κραναήν.

4) adversus Philonem] pag. 872. Reisk.

5) καὶ γὰρ οἱ φύσει μὲν πολῖται εἰσι] Scribendum: καὶ γὰρ οἳ φύσει μ. π. εἰσι. Bekkerus: ὅσοι δὲ φύσει μ. π. εἰ. *F.*

6) est apud Ovidium cet.] haec verba usque ad finem capitis in ed. prima non leguntur. *F.*

7) apud eum Carmenta] vid. Ovid. Fast. I. 493. sq.

8) Omne solum forti patria est] cf. Eurip. Fragm. incert. n. 37. Ἅπας μὲν ἀὴρ αἰετῷ περάσιμος, Ἅπασα δὲ χθὼν ἀνδρὶ γενναίῳ πατρίς.

9) ex illis Euripideis] leguntur ap. Stobaeum Sermon. XXXVIII. p. 234.

Caput II.

1) enthymemata] voc. Graec., conclusiones ex contrariis sententiis; cf. Cic. Top. 13. et 14. Quintil. V. 10, 1. V. 14, 24. VIII. 5, 9.

2) quia ex meo sensu de aliis iudico] Cic. Verr. II. 74, 183. habet: *de ceteris ex aliquo facere*

coniecturam. et de Or. II. 74, 299. *Facit enim de se coniecturam.*

3) usu venire] ita recte scribitur; non aeque recte: *usu evenire*, quod loquendi genus ortum esse videtur scribarum negligentia. Vix autem unus reperietur locus, ubi libri veteres in scriptura *usu evenire* consentiant; cf. Heusinger ad Cic. Off. III. 3, 13. Bremi ad Nep. Hann. cap. 12. Gernhard ad Cic. Sen. cap. 3, 7. et Goerenz in Jahnii Annal. liter., Vol. I. Fasc. 2. p. 316. ubi revocatur, quod ante ad Cic. Fin. V. 2. observatum erat de diversitate locutionum: *usu venire* et *usu evenire.*

4) in priore actione in Verrem] cap. 16.

5) Dinarchus] Corinthius, mature venit Athenas ibique plurimum temporis tribuit eloquentiae. Studiosissime audiebat Theophrastum. Neque tamen potuit in societatem laudis venire, qualem consecutus erat Demosthenes aliique oratores Atheniensium clarissimi. His demum mortuis aliquam dicendi laudem adeptus est. Ex multis, quas aliis scripserat, orationibus tres tantum supersunt, quae continentur Vol. IV. Oratorum Graecorum a Reiskio editorum. Floruit Din. a. Chr. 317. Antipatro exstincto a Polysperchonte Athenis occisus est.

6) Dinarchus] pag. 4. ed. Reisk.

Caput III.

1) e secundo libro Odarum Horatii] carm. 17. init.

2) apud Latinos non valde usitato] bene et vere hoc observat Muretus: nam praeter Hor. non venit aliquis in mentem, qui eodem modo scripserit. Frequens tamen loquendi genus apud Graecos scriptores; vid. Lambin. ad l. c.

3) obesae naris hominibus] i. e. obtusi, hebetioris ingenii hominibus. Pinguedo enim sensuum

et mentis aciem et celeritatem hebetare censebatur; cf. Hor. Epod. 12, 2 sq. *Munera cur mihi, quidve tabellas Mittis, nec firmo iuveni, neque naris obesae?* Opponitur *sagacius odorari.* Calpurnio dicuntur etiam *aures obesae*, et Ausonio *mens obesa.*

4) quem Panaetius Homerum philosophorum vocabat] scil. Platonem. Cic. Tusc. I. 32, 79. *Credamus igitur Panaetio, a Platone suo dissentienti? quem omnibus locis divinum, quem sapientissimum, quem sanctissimum, quem philosophorum Homerum appellat.* Non minus magnifice praedicatur Plato a Cicerone, quo non maiorem habuit philosophus ille admiratorem, ut Att. IV. 16. *Deus ille noster Plato.* N. D. II. 12, 31. *Audiamus Platonem quasi quendam deum philosophorum.* de opt. gen. or. cap. 6, 17. *Divinus auctor Plato.* Brut. cap. 31, 121. *Quis uberior in dicendo Platone? Iovem, aiunt philosophi, si Graece loquatur, sic loqui.* Or. cap. 19, 62. *Longe omnium, quicumque scripserunt aut locuti sunt, et copia dicendi, et gravitate exstitit Plato.* ad Q. Fr. I. 23. *Princeps ingenii et doctrinae Plato.* Rabir. Post. cap. 9, 23. *Vir unus totius Graeciae facile doctissimus, Plato.* — Quod paulo post sequitur nom. pr. *Ulysses*, rectius scribitur *Ulixes*; cf Quintil. I. 4, 16. Isidor. Origg. I. 6. Ochsner ad Cic. Eclog. p. 495. (ed. 3.)

5) eius verba sunt] vid. Odyss. I. 81. sqq.

6) verum tamen, inquit] vid. Apol. Socr. pag. 359. D.

7) pag. 370. D. — Quod paulo post sequitur: *navem appulsuram*, quamquam legitur apud quosdam argenteae aetatis scriptores, minus probandum rectiusque dicendum: *navis appellitur:* remis enim ad litus propellitur navis. Homines contra dicuntur: *appellere navem*, vel simpliciter *appellere* ad aliquem locum.

8) in Theage] pag. 12. A.

9) libro X. legum] pag. 664. G.

10) δέ] scribe δή pro δέ cum ed. pr. δέ fluxit ex ed. Ruhnk. *F.*

11) illud Aeschyli] vid. Prom. v. 660.

12) ὡς μάθῃ] nunc editur ὡς μάθοι et vs. seq. *δαίμοσιν πράττειν. F.*

13) cf. Il. XII. 231.

14) in Protagora] pag. 210. G.

15) in Ione] v. 14.

Caput IV.

1) gloriolae] contemptim h. l. ponitur: minus contemptim ap. Cic. ad Fam. V. 12. *Ut — et nosmet ipsi vivi gloriola nostra perfruamur.*

2) ad vivum resecant] legitur hoc proverbiale loquendi genus ap. Cic. Amic. cap. 5, 18. Ductum est ab medicis, qui non solum vitiosas partes, sed sanas quoque et integras resecant, vel omnino ab iis, qui pilos, ungues ad vivam cutem resecant. In disputando dicitur de iis, qui aliquid nimis premunt atque urgent, nimis subtiliter et argute persequuntur; cf. Schütz. Ind. Cic. s. v. *resecare* et Facciolat. ad Cic. Amicit. cap. 5.

3) sumpta a ludo XII. scriptorum] Vide Lambini Epistolam l. c. pag. 398. *Ruhnk.*

4) his verbis] pag. 3. C.

5) Nonius Marcellus] lib. II. no. 781.

6) Itaque tibi concedo etc.] vid. Non. ed. Mercer. p. 178, 28. ubi corrupte: *quod in duodecim scriptis olim*; sed Mureto adstipulatur Merc. in annot. p. 695. *F.*

7) Marsilius] Ficinus, Florentinus, vir praeclare de Graecis literis, imprimis de Platonis libris recte inter-

pretandis et illustrandis praeter ceteros meritus. Natus est 1433. mort. 1499. Singulari quodam studio et amore ad Platonem, quem in deliciis per totam vitam habebat, ita ferebatur, ut nemo ante eum Graecorum philosophorum principem et rectius intellexerit, et elegantius Latinum in sermonem converterit. Nec tam singula verba et voces anxie et putide consectabatur in Platonis scriptis explanandis, quam divinam mentem huius philosophi assequi et iis, qui operam ipsi docenti dabant, dilucidam et claram reddere studebat. Et Plotinum, philosophum Platonicum, Latine interpretatus est. De meritis Marsil. Ficini in Graecas literas propagandas vid. Heerén, *Gesch. d. klass. Liter.* T. II. pag. 269. sqq.

8) pag. 211. E.

9) pag. 412. G.

Caput V.

1) assiduissime] semel legitur haec forma superlat. ap. Cic. Brut. cap. 91, 316. *Assiduissime autem mecum fuit Dionysius Magnes.*

2) non modo Martialis] Epigr. VII. 62. XI. 49. et 51. *F.*

3) coaevus eius] Recte Lambin. in ep. ad Muret. pag. 398. Opp. T. I. damnavit hoc voc.: *nomen coaevus, inquit, quo tu uteris, non puto Latinum esse. Nam quod in orat. in Vatinium vulgo legitur:* nunquam puer aut adolescens inter coaevos fueras? *mendosa scriptura est: legendum inter* coquos *seu* cocos, *ut noster Adr. Turnebus docuit.* vid. Cellar. Cur. Post. p. 120. Nolten Lex. Antib. p. 463. Scioppius de stil. hist. p. 135. ed. Fabr. Vorst de Lat. mer. susp. p. 259. Voss de Vit. Serm. Lat. p. 403. Iani Lex. p. 346. Rectius ponitur *aequalis*; *qui est eiusdem aetatis*; *qui eodem tempore cum aliquo vivit.*

4) ut Horatius loquitur] vid. Carm. lib. III. 20, 8.

5) vid. Sil. Ital. Punic. VII. 219. sqq.

6) inquit] vid. Cic. Rabir. cap. 6.

Caput VI.

1) quod Plinius de toto genere librorum dicere solebat] dicit Mur. Plinium maiorem, hominem plurimae lectionis et variae doctrinae; vid. Plin. Epist. III. 5, 10. Dicere etiam solebat nullum esse librum tam malum, ut non aliqua parte prodesset.

2) ἕλκεσι βρύοντας] i. e. ulceribus, vitiis scatentes.

3) molestia exhaurienda sit] similiter Plin. Epp. III. 9. *exhaurire laborem.* Gravius est synonymum voc. *devorare*, ut devorare molestiam, ineptias hominum, ap. Ciceronem.

4) ubi vulgo legitur] vid. cap. 3. §. 9.

5) cui tamen ipsi regi cet.] Orellius: *cui tamen ipsi rei veniam te daturum fuisse dicebas, ei, quum auxilia Pompeio, vel etiam filium misisset, ipse excusatione aetatis usus esset. F.*

6) ita legimus] cap. 6.

7) ἑλωρίοις] i. e. verbis prorsus vitiosis et corruptis.

8) ego mehercule cet.] Orell. in ceteris cum Mureto consentit, in fine sic legit et distinguit: *corruptum, suspicione sum percussus: medicum indicem subornavit finget videlicet aliquod discrimen veneni. F.*

Libri III. Caput I.

1) Hippias apud Platonem] vid. Hipp. maior. p. 97. E.

2) quae de se Seneca scribit] vid. infra XII. 3. (Var. Lect.) cum annotatione Ruhnkenii. Est enim pater Marcus, rhetor. F. Ibi scriptum legimus; *At eam* (scil. memoriam) *ipsemet Seneca profitetur sibi usque eo firmam fuisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque procederet.*

3) e libro primo Declamationum] Controv. princ.

4) genere Corsicus] „*Ego nomen hominis tam mirabilis citius quam patriam requisissem. Idque pertinebat ad fidem narrationi faciendam.*" Ruhnk.

5) devexo iam et inclinato sole] Cicero quoque habet: *sol devexus, et inclinato in pomeridianum tempus die*, Tusc. III. 3, 5. et *sol se inclinavit*, Liv. IX. 32.

6) trigonali pila] legitur ap. Mart. XIV. 46. Nostratibus dicitur hoc genus pilae *Dreiball* vel *Dreiecksball.* Plura genera pilae apud veteres Romanos: pila trigonalis; pila paganica; follis et harpastum. cf. Gesneri et Forcellini Thes. s. v. *pila.* Valde delectabantur Romani pila. Plinio auctore (H. N. VII. 57.) Pythus quidam pilam lusoriam invenit.

7) artem quandam memoriae] ita dicitur Ciceroni quoque; praeterea vocatur *disciplina memoriae*, de Fin. V. 2. et *artificium memoriae*, A. ad H. IV. 16. Hanc artem memoriae Simonides poëta primus protulisse narratur; cf. Cic. de Or. II. 86, 351. Gesner. Chrest. Cic. 19. eiusd. Chrest. Plin. XIII. 14, 15. qui quidem libri etiam atque etiam commendandi sunt studiosae iuventuti. Multa continent bonae frugis. De arte memoriae bene etiam praecepit Quintil. lib. XI. 1, 2. vid. Cic. Ecl. p. 409. sq. (ed. 3.)

8) ἐνοίκιον] i. e. locarium, *Miethzins.*

9) ut ille ait mirificissimum] ita scripsit Ter. in Phorm. V. 6, 31.

10) ὁ δαιμόνιος ἐκεῖνος] i. e. homo ille admirabilis et singularis.

11) diversabatur] rectius, opinor, scribitur *deversabatur*, nec *diversorium* scribendum est, sed *deversorium*; neque idem est *devertere* et *divertere*; cf. Bremi ad Nep. Lys. cap. 2, 2. Herzog ad Caes. B. G. I. 25.

12) prolixissime operam detulit] i. e. ultro, non rogatus animo lubentissimo obtulit operam et studium docendi artem memoriae.

13) Lazarum Mocenicum] de hoc vide Mureti epist. ad Manut. Opp. T. I. p. 417. *F.* Ibi commendatur maiorem in modum Manutio: *Heri ad te scripsissem, sed volui gratificari Lazaro Mocenico, adolescenti optimo, ingeniosissimo, studiosissimo, quod et ipse incensus erat cupiditate cognoscendi tui, et eum ego cupiebam a te cognosci, de quo me tam saepe praedicantem audiisses. Hic enim est unus propemodum, de quo ego mihi omnia summa polliceri audeo, neque metuo, ne spes me fallat. Quaeso te, complectere eum mea causa quam poteris humanissime: dignus est enim omni benevolentia atque amore. Ingenium summum, industria mirifica, mores optimi atque incorruptissimi.*

14) quem Plinius, Quintilianus et alii Latini scriptores] Plin. Hist. Nat. VII. 24. Quintil. Instit. Orat. XI. 2, 50. Val. Max. VIII. 7. ext. 16. *F.*

15) libro quinto παιδείας] cf. Cyrop. V. 3, 47. ibique interpp.

16) Simonides] et poëta suavis clarusque genere versuum elegiacorum, et philosophus non contemnendus. Oriundus erat insula Ceo et floruit temporibus bellorum Persicorum. Ex iis, quae scripsit, pauca tantum fragmenta ex communi Graecarum literarum naufragio servata sunt. Saepe laudatur Ciceroni; cf. de Or. II. 86. Tusc. I. 24. N. D. I. 22. et Quintil. X. 1, 64.

17) neminem sibi memoria parem esse] vid. Brunck. Anal. T. I. p. 137.

18) ὀγδοηκοντaετεῖ] Scrib. ὀγδωκονταετεῖ. *F.*

19) Apollonius Tyaneus] a patria urbe, quae sita erat in Cappadocia, Tyana, cognominatus, nat. circ. a. Chr. 50. philosophaster Pythagoricus et praestigiator. Supersunt epistolae ab eo scriptae 85. cf. Klose: Dissert. de Apollonio Tyanensi, philosopho Pythagorico Thaumaturgo. Viteb. 1723. 4. Brucker in histor. philosoph. crit. T. II. pag. 98. sqq. De re vide Philostratum vit. Apollonii lib. I. 14. p. 16. ed. Olearii et huius annotationem.

Caput II.

1) Plinius] vid. lib. XXXIV. cap. 3. (ed. Bip.) H. l. leguntur haec: *Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hic casus miscuit, Corintho, cum caperetur, incensa.*

2) ita hac de re scriptum est] vid. Flor. II. 26. Recte viri docti harumque rerum satis idonei iudices narrationem illam de origine aeris Corinthii veram esse negarunt; et iam Plutarchus utramque, quam vulgo afferunt, narrationem reiicit ut fabulosam, aes asserens arte, non casu ita misceri. Raritas huius aeris imprimis in causa fuit, cur eius pretia in immensum exarserint. Neque illud dubium est, quin iam ante Corinthum excisam inventum esse genus illud aeris, quod Corinthium vocant. Quum autem veteris aeris Corinthii ad nostra tempora nullae genuinae pervenerint reliquiae, vix poterit recte et accurate de temperatura eius iudicari. Quantum ex veterum narratione coniicere licet, colorem aeris Corinthii inclinatum esse modo ad aurum, modo ad argentum, et omnino similem fuisse aurichalco nostro (*Messing*). Fuerunt qui suspicarentur,

illud aes Corinthium fuisse artificiosam quandam aurichalci temperaturam Corinthiis solis notam.

Caput III.

1) locus hic e secundo de divinatione] cap. 39.

2) Iliados nono] v. 238.

3) Victorius] Var. Lect. III. 3.

4) operam sumere] vid Viot. Var. Lect. XIII. 15.

5) e primo eorundem librorum] cap. 41.

6) probe ac incorrupte] bene et recte iam Ruhnk. Opp. Mur. T. I. p. 9. praecepit, *ac* nunquam poni ante vocalem. Nam si pauci quidam loci in veterum libris leguntur, ubi *ac* ante vocalem positum est, dubitari potest, an scriptura sit sana. Neque locum habere potest ante literam *h.* cf. Ochsner ad Cic. Ecl. p. 344. sq. (ed. 3.) Frotscher ad Quintil. X. p. 21, a. 216, a. Zumpt Gr. §. 332. Herzog ad Caes. B. G. IV. 25. Goerenz ad Cic. Acad. II. 17. p. 98. Bremi ad Nep. Ages. cap. 2, 1. Oudendorp. et Wolf. ad Suet. Caes. 26.

7) adducto eo ipso Pindari loco] cf. Olymp. VI. 121. „*Adducere et producere locum pro afferre, non reperitur apud antiquos. Recentiorum consuetudo, sic verbum usurpans, nobis quoque aliquando fraudi fuit. Vide quae ad T. I. p. 133. notavimus.*" Ruhnk. Non semel ita ponitur *adducere* apud Muretum; sed prorsus eo loquendi genere abstinendum est; vid. Lindem. ad vitt. duumvv. p. 34. Frotscher ad Quintil. X. 1, 70. et Matthiae Exempl. eloq. Lat. p. 57. Krebs *Anleitung* p. 563.

Caput IV.

1) Tibullus — eo versu] Elegg. I. 10, 26.

2) ut — Cereri faceret] scil. sacrum, sacra,

nam *facere* ut Graec. ῥέζειν, ἕρδειν, δρᾶν ponitur pro *sacrificare*; cf. Tibull. IV. 6, 14. *Ter tibi fit libo, ter, Dea casta, mero.* Liv. XXII. 10. *Ex ovillo, suillo, caprino, bovillo grege facere Iovi.* vid. Brisson. de form. I. p. 28. ed. Mogunt. 1649. Similiter ponitur *operari*, vid. Brisson. l. c. p. 19.

3) ut ait Ovidius] Metam. XV. 112. *Prima putatur Hostia sus meruisse mori, quia semina pando Eruerit rostro spemque interceperit anni.* et Fast. I. 349. *Prima Ceres avidae gavisa est sanguine porcae, Ulta suas merita caede nocentis opes. Nam sata — Eruta setigerae comperit ore suis. Sus dederat poenas.* Varr. R. R. II. 14. *A suillo genere pecoris immolandi initium primum sumptum videtur. Cuius vestigia sunt, quod initiis Cereris porci immolantur.*

4) quod e suillo rostro arandae et invertendae terrae ratio accepta esset] spectat hoc ad Aegyptios; vid. Plut. Quaest. Symp. IV. 5. *Ita suem eos* (Aegyptios) *revereri ut rationis et arationis magistram.* cf. Pitisci Lexic. Antiq. Rom. s. v. *porca.*

5) equus Martis erat hostia] immolabatur Marti equus d. 12. m. Octobr.

6) quod Adonin interfecisset] cf. Ovid. Metam. X. 708. sqq.

7) Nocti sacrificabatur gallus gallinaceus] Ovid. Fast. I. 455. sq. *Nocte Deae Nocti cristatus caeditur ales, Quod tepidum vigili provocat ore diem.*

8) Plautus vocat] cf. Menaechm. II. 2, 15.

9) Megarensis ille Aristophaneus] vid. Aristoph. Acharn. v. 745. sqq.

10) iubet eis — ut — — — grunniant] Rarior nec imitanda constructio: *iubeo, ut*; vid. Dukerum ad Liv. XXIII. 21. Ruhnk. ad Mur. Opp. T. I.

p. 85. cf. Drakenb. ad Liv. XXXII. 16. Wolf. ad Orat. pro domo cap. 17. p. 184. H. l. etiam illud notandum, quod pro accusativo dativus positus est, ut infra VI. 17. (7 e nostra coll.) *iubet satellitibus ac stipatoribus corporis regii, ut regem ipsum comprehendant* cet. vid. Sciopp. de stil. hist. p. 98. ed. Fabri. *F.* Ferri possit constructio verbi *iubere* seq. *ut*, si dativus non appositus esset h. l. cf. Cic. Verr. IV. 12. *Hic tibi non venit in mentem iubere, ut haec quoque referret.* Similiter construitur *vetare* seq. *ne*; cf. Zumpt. Gr. §. 617. Grotef. Gr. §. 237. n. 2.

11) *κῆπειτεν*] scrib. *κἦπειτεν*. *F.* et paulo post X ἠσεῖτε pro X ἡσεῖτε. *F.*

12) poroas se ferre mysticas respondet] Acharn. v. 764. Hunc et praecedentes versus tres Vossius ita germanice reddidit:

Und dann in dieses Säckele so hinein geschlupft.
Doch dass ihr jo hübsch grunzet und koiner kreischt.
Und fien die Stimm' hebt, wie Mysterien —
Dik. *Was also trägst du?* Megar. *Ferkelin zu Mysterien.*

Caput V.

1) cum adversus Xerxis copias dimicaturi essent] id factum esse accepimus initio anni 480 a. Chr. sive anno primo Olymp. septuagesimae quintae.

2) si quis ea forte cognoscere cupiat] cf. Lycurg. Orat. in Leocr. p. 193. ed. Reisk. Quod autem positum est *forte*, non probandum; scribendum est *fortasse*. Non semel Muret. in eo peccavit. Nam *forte* est nostrum *zufällig, durch Zufall*; Gallice *par hasard*. cf. Nolten Lex. Antib. p. 958. Jani Lex. p. 729. Lindemann ad vitt. duumvv. p. 75 et 110. Matthiae Exempl. Eloq. Lat. p. 220. Zumpt. Gr.

§. 727. At ponendum est *forte* post particulas *si*, *nisi*, *ne*, *num*.

3) ὑπὲρ τῶν Ἑλλάδος πόλεων] Scrib. cum ed. princ. et ipso Leocrate ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πόλεων. τῶν ex male intellecta sigla ed. Ruhnk. ortum esse videtur. *F.*

CAPUT VI.

1) πολλοστημόριον] i. e. pars una e multis; deinde, ut h. l., minima pars.

2) Petri Victorii] merito laudatur a Mureto talis ac tantus vir, Petrus Victorius (Pietro Vettori), qui fuit sine dubio ex principibus, quorum singulari ingenio et opera et indefesso studio optimae literae magna ceperunt incrementa atque adiumenta. Natus erat Florentiae a. 1499. et mortuus a. 1585. Latinae et Graecae linguae tam peritus fuit, ut paucissimi aequalium aequiparari ipsi possint. Tanta praeterea in arte critica tractanda εὐστοχίᾳ, ut nihil supra. Pro ea qua erat industriae constantia et admirabili assiduitate plurima scripsit, quae ad doctae antiquitatis monumenta vel emendanda, vel illustranda spectant. Sed longum est, enumerare singula eius scripta; imprimis tamen nobilitatus est opere doctissimo, quod inscribitur: Variarum Lectionum Libri XXV. Florent. 1553.

3) Adriani Turnebi] quamquam Turnebus (Adrien Tournboeuf) non plane conferri potest cum P. Victorio, iure tamen numerandus est in eruditissimis illius aetatis hominibus; satis clarus tam critica laude, quam typographica arte. In Latinis et Graecis literis bene versatus et exercitatus erat. Oriundus erat vico Andely prope oppidum Rotomagum (Rouen) in Galliis, nat. a. 1512. mort. 1565. Parisiis. A nonnullis vituperatur propter audaciam in locis veterum scriptorum mutandis et corrigendis.

4) praeclarorum hominum ac primorum

signiferumque] sumpsit haec verba Mur. ex Lucilio ap. Cic. de Fin. I. 3, 9.

5) impuris illis ac turbulentis — lacunis] contemptius dictum pro *rivulis*. *Lacuna* autem est ductum a subst. *lacus*, et proprie significat locum quendam depressiorem, profundum.

6) ad tam politum tamque utilem scriptorem] multus quoque est Cicero in Xenophontis laudibus; cf. Or. cap. 9, 32. *Xenophontis sermo est melle dulcior.* et cap. 19, 62. *Xenophontis voce Musas quasi locutas ferunt.* de Sen. cap. 17, 58. *Multas ad res perutiles Xenophontis libri sunt, quos legite, quaeso, studiose.* Nec minus honorifice Quintilianus de Xenophonte iudicat; cf. Inst. Orat. X. 1, 82. *Quid ego commemorem Xenophontis iucunditatem illam inaffectatam, sed quam nulla possit affectatio consequi? ut ipsae finxisse sermonem Gratiae videantur, et quod de Pericle veteris comoediae testimonium est, in hunc transferri iustissime possit, in labris eius sedisse quandam persuadendi deam.*

7) addit] cf. Xenoph. de rep. Lacedaem. cap. 5. §. 3.

8) πολλὰ δὲ καὶ παράλογα cet.] Nunc recte editur *ἀπὸ τῶν ἀγρευομένων*, sed deinde: *οἱ δὲ πλούσιοι ἔστιν ὅτε* (cum ed. pr. Mur.) *καὶ ἄρτον ἀντιπαραβάλλουσιν*, ut etiam G. Canterus Nov. Lectt. III. 7. conieceerat; denique *ἔστ᾽ ἂν διασκηνῶσιν*. Illam scripturam iam Camerarius expressit in sua vers. Lips. 1556. 8. p. 182. *F.*

9) Philelphus] l. c. p. 136. summa, ubi tamen ante *proinde* virgula tantum distinguitur. *F.* — *Franciscus Philelphus*, natione Italus, nat. in oppido Tolentino a. 1398. mort. a. 1481. primum in patria idoneo usus in Latinis literis magistro Casp. Barziza, Graeci sermonis accuratius discendi causa Constantinopolim profectus est

ibique per septem annos non modo plurimum profecit in Graecis, sed magna etiam Graecorum librorum copia studiose conquisita, in Italiam reversus multum fecit ad Graecas literas propagandas et promovendas. Magno audientium concursu ac plausu docebat Patavii, Venetiis et imprimis Florentiae. Quum ad ingenii felicitatem accederet acerrima industria, multa scripsit, quibus magnam nominis famam adeptus est. Vide de Philelphi in Graecas literas meritis Heeren *Gesch. der klass. Liter.* T. II. p. 197. sqq. et Tiraboschi della Letteratura Italiana. T. VI. 11. p. 282. sqq.

10) asymboli] i. e. nihil afferentes ad communes mensas, epulas. Terentianum voc. est; cf. Phorm. II. 2, 25. *Ten' asymbolum venire, unctum atque lautum e balneis, otiosum ab animo.*

Caput VII.

1) ut eius orationi fidem detraherent] rarior est haec constructio. Cic. constanter habet: *detrahere de aliqua re*, ut *de gloria, de laudibus alicuius.*

2) ut inferiorem causam dicendo efficeret superiorem] vid. Plat. Apol. Socr. cap. 1.

3) loquentem facit] init. Apol. Socr.

4) particulam οὐ delendam putarem] male. οὐ κατὰ τούτους est: non ad horum similitudinem; ipsi enim mentiuntur. *F.* Vid. Schneider ad h. l.

Caput VIII.

1) Horatiani versus] cf. Lambini epist. ad Muret. T. I. Opp. p. 397.: „*Quartus locus est in Od. 17. epod.* Luxere matres: Iliae cet. *quem tractas cap. 19. lib. 3. Eum tibi totum recitavi in Corneliano domi meae.*"

2) veniam a Canidia venefica petit] vid. Epod. 17, 11.

3) Iliados *Ω*] v. 722—776.

4) ex illo Ennii] ap. Serv. ad Virg. Aen. VI. 219.

5) quidam Graecus epigrammatum scriptor] vid. Brunck. Anal. T. III. p. 165. LXVIII. ubi vide Jacobs. *F.*

6) nota enim sunt illa] cf. Hom. Il. I. 4.

7) Et] vid. Il. II. 391. Pro *πτώσσοντα*, quod paulo post legitur, nunc receptum est in edd. *ἐθέλοντα.*

8) Ex eodem poëta scriptum est] vid. Il. I. 242.

9) Et] cf. Il. XV. 149.

10) Itemque] vid. Il. XXIV. 724.

Libri IV. Caput I.

1) Pausanias in Atticis narrat] vid. lib. I. cap. 8.

2) in quodam asmate] non est Latinum, sed Graecum vocabulum; asma i. q. carmen, cantus.

3) grandiloqui] legitur apud Cic. quoque Or. cap. 5, 20. et Tusc. V. 31, 89. et apud Quint. X. 1, 66. de Aeschylo: *Sublimis et gravis et grandiloquus saepe usque ad vitium.* Est fere nostrum Germ. *hoch, erhaben tönend*; *feierlich*, Graec. *μεγαλόφωνος*; opponitur *inanis.* Subiecta est illi adiectivo notio amplae sententiarum gravitatis et maiestatis verborum; cf. Herzog ad Quintil. l. c.

4) statuam statuere] non aliter Cicero et Nepos: *statuam constituere*, et Cic. etiam *st. ponere.*

5) vocalis Musarum chorus] similiter Hor. Carm. I. 12, 7. dicitur *Orpheus vocalis* (Gr. *φωνήεις*), i. e. canendi facultate, arte excellens, lyram scite pulsans. Et *Arion vocalis* ap. Ovid. Fast. II. 91. adeoque ipsae *chordae* dicuntur *vocales*, Tibull. II. 5, 3.

6) avaritia marsupia potentium clusit (contr. pro clausit)] similis locus est ap. Cic. Off. II. 15, 55. *Quam ob rem non ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit, nec ita reseranda, ut eam benignitas reserare non possit.*

7) in quadam epistola] vid. epist. 4.

8) cum pallio et diademate lyram tenens] similis poëtae habitus et ornatus describitur ap. A. ad H. IV. 47, 60. *Uti citharoedus, cum prodierit optime vestitus, pallio inaurato indutus, cum chlamyde purpurea, coloribus variis intexta et cum corona aurea, magnis fulgentibus gemmis illuminata, citharam tenens exornatissimam auro et ebore distinctam.* Et fere eodem modo W. A. de Schlegel in elegantissimo carmine, quod inscriptum est Arion, vatem nobis depingit.

Der Jüngling hüllt die schönen Glieder
In Gold und Purpur wunderbar.
Bis auf die Sohlen wallt hernieder
Ein leichter faltiger Talar.
Die Armen zieren Spangen,
Um Hals und Stirn und Wangen
Fliegt duftend das bekränzte Haar.
Die Cither ruht in seiner Linken,
Die Rechte hält das Elfenbein.

Caput II.

1) viri fortis esse, mortem sibi consciscere potius cet.] de hac perniciosa veterum opinione vid. Valer. Max. lib. II. c. 6. §. 7. 8. Garve's *Anmerk. zu Cic. von den Pflichten.* T. I. p. 211. sqq. Reinhard's *Moral.* T. I. p. 123. sqq. Engel's *Philosoph für die Welt.* 1 Th. p. 26.

2) Aristotelis] cf. Ethic. Nicom. III. 11. init.

3) non modo fortes sed ignavos] proprie et plene scribendum erat: non modo non fortes, sed

potius ignavos. At tenendum est non promiscue et ad libidinem poni posse *non modo non — sed*, et *non modo — sed*. Prior ratio sequenda est, si maius et minus ita sibi opponitur, ut quod minus est, priore loco ponatur, velut ap. Cic. de Orat. II. 47, 196. *Non modo non miserabilis, sed etiam irridenda oratio.* Ubi vero maius et minus ita sibi opponitur, ut utrumque negetur atque adeo maius necessario praecedat, non raro ponitur *non modo* pro *non modo non*, ita tamen, ut sequatur negatio quaedam, vel locutio negationem continens, ut *ne — quidem*, *vix*, velut ap. Cic. Off. III. 19, 77. *Itaque talis vir non modo facere, sed ne cogitare quidem quidquam audebit.* Docte et subtiliter de hac re disputarunt Beier ad Cic. Off. I. 21, 71. pag. 165. sq. et ad III. 19. et 29, 105. p. 382. Oudendorp. ad Caes. B. G. II. 17. Heindorf ad Cic. N. D. III. 25. Moser ad Cic. de rep. II. 15. p. 251. Herzog ad Caes. B. G. II. 17. Bremi ad Nep. Timol. cap 3, 6. Benecke ad Cic. Cat. III. 3. pag. 39. Ochsner ad Cic. Ecl. p. 331. sq. (ed. 3.) Kühner ad Cic. Tuscul. I. 36, 87. Ramsh. Gr. §. 181. B. d. p. 536. Zumpt Gr. §. 726. Stallbaum. ad Ruddimann. Inst. Gr. T. II. p. 361. Hermann. ad Viger. p. 790. cf. infra lib. X. c. 4.

4) Augustinus] lib. I. cap. 20. sqq.

5) Euripidis autem versus hi sunt] Herc. Fur. v. 1350. v. 1338. ed. Herm.

6) in hanc sententiam] cf. lib. XI. ep. 56.

Caput III.

1) caeci eam interrogationem esse respondit] cf. Diog. Laërt. V. 20. et Stob. 63. p. 408.

2) παρὰ τὸ καλεῖν] cf. Plat. Cratyl. p. 416. B—E. ed. Steph. ibique Heindorf. *F.*

3) Eo usus est Euripides in Bacchis] vid. v. 879.

4) Plato in Lyside] pag. 111. C.

5) cuius haec sunt] cf. v. 15.

6) testatus etiam Euripides in Phoenissis] v. 828.

7) Hellanicus] cf. Schol. min. ad Hom. Il. II. 494.

8) Apollodorus] Bibl. III. 4, 2. vid. ibi Heyn.

9) Sed et Hellanicus et Apollodorus — obtulisse scripserant] haec verba ab ed. pr. absunt. cf. Hellan. fragm. ed. Sturz. alt. p. 69. *F.*

Caput IV.

1) M. Varronis] cogitandum est de iis libris, quos scripsit de Lingua Latina, quos nuper castigatiores edidit Leonh. Spengel. Berol. 1826.

2) Petri Victorii] cf. lib. III. cap. 6.

3) Citantur igitur illa] cf. Non. I. 66.

4) putat Victorius legendum] vid. Var. Lect. lib. XXIII. 5.

5) ut testatur Alexander his verbis] cf. VI. 81. *Alexander aut quisquis est Graecus ille, qui commentarios scripsit.* Vide de eo Buhlium in ed. Aristotel. T. I. p. 287. sq.

6) videtur suo se gladio, quod aiunt scil. iugulare. Adverbialis locutio, quam Latini scriptores de iis ponunt, qui ipsi suis dictis, suis inventis causam suam perdunt, suae causae nocent; vid. Cic. pro Caecin. cap. 29, 82. *Quid ad haec dicitis? aut tuo, quemadmodum dicitur, gladio, aut nostro defensio tua conficiatur necesse est.* Terent. Ad. V. 8, 35. *Suo sibi gladio hunc iugulo,* i. e. quod ipse dixit, in ipsum converto, dicto suo contra ipsum utor. *Ruhnk.*

7) dilemmati] est voc. Graec. δίλημμα, i. e. syllogismus disiunctivus utrimque feriens, *ein Doppelsatz*;

eine besondere Art der hypothetischen Schlüsse, bei welcher der Obersatz hypothetisch und disiunctiv zugleich ist, im Untersatze aber die Disiunction im Hintergliede aufgenommen wird, um im Schlussatze die Hypothese im Vordergliede aufzuheben.

8) Cui celer δι᾽ ἑνὸς lemmatos] haec emendatio recepta est a Mercero ad Non. p. 46, 1. *F.*

Caput V.

1) Dudum admonui] vide scholia in Horat. Opp. T. II. p. 956. *F.*

2) versum illum Horatianum] Carm. III. 2, 14. ubi vid. Interpp.

3) ὁ δ᾽ αὖ θάνατος ἔφῆκε] pro ἔφῆκε melius nunc in optimis editt. scribitur ἔκιχε, media producta, ut ap. Brunck. Gnom. poët. Gr. fragm. Simon. 7. p. 137. ed. Schaef. In versu Horatiano Bentleius pro *persequitur* — *consequitur*. *F.*

4) Est igitur Horatii quidem hic] cf. Carm. II. 14, 10.

5) αἰνύμεθα χθονός] apud Plutarchum pro αἰνύμεθα male ἐδύμεθα. *F.*

6) qui ex Homero sumpserat] cf. Il. V. 142.

7) apud Platonem in Protagora] pag. 207. G.

8) adversus Stoicos] pag. 1061. B.

Caput VI.

1) in illa nobili epistola] cf. epist. 7. pag. 712. E.

2) ἐμπιπλᾶσθαι] scr. ἐμπίπλασθαι *F.*

3) merum, ut ait Ausonius, merum] Epigramm. XX. 12. *F.*

4) διανηστισμόν] i. e. ientaculum.

5) ἄριστον] idem fere erat, quod apud Romanos prandium.

6) ἑσπέρισμα] plane id, quod Germanis dicitur *Vesperbrot.*

7) antequam — noctesceret] voc. *noctescere* semel legitur apud Gell. XVIIII. 11. qui repetiit ex vetere quodam poëta Furio. Melius est: *nox appetit*; *tenebrae ingruunt*; *nox ingruit.* cf. Nolten Lex. Antib. p. 1060. Jan. Lex. p. 1160. Quod paulo post sequitur: *contenebrasset*, non commendabile est vocabulum. Semel legitur apud unum Varr. R. R. II. 2, 11. tertia pers. praeterit. *contenebravit.*

8) δεῖπνον aut δόρπον] respondet Lat. voc. *coena, Hauptmahlzeit*, quae sumebatur fere hora quinta sextaque vespertina.

9) silatum] reperitur ap. Festum, qui hoc voc. ita illustrat: „*Silatum antiqui pro eo, quod nunc ientaculum dicimus, appellabant, quia ieiuni vinum sili conditum ante meridiem absorbebant.*"

10) vésperna] Festo teste appellabatur Plauto *coena.*

11) an salubritatem spectaverint] post haec verba in ed. pr. adduntur: „*Illud quoque non alienum videtur ab hoc sermone, cum apud Ciceronem in illius Platonicae epistolae interpretatione* (Tusc. IV. 35.) *vulgo ita legatur: Nullo modo mihi placuit, bis in diem saturum fieri. Quod cum mihi latinius videretur, ita etiam ipse locutus sum. Nam et ei scripturae firmat fidem Virgilianus versiculus* (Eclog. III. 34. cf. VIII. 24. Aen. XI. 397.): *Bisque die numerant ambo pecus, alter et haedus. De illo autem, in die, donec certum et indubitatum aliquod testimonium repererim, dubitare me non negabo.*" In quibus verbis apertum est post illa *bis in die saturum fieri* excidisse quaedam, iudicium alterius scripturae continentia. Sed de Latinitate formulae *bis in die* postea sententiam suam mutasse videtur. *F.*

Caput VII.

1) ex Arato sumpserit] vide Lambini epist. l. c. p. 397. *Ruhnk.*

2) esse proseminatos patres] voc. *proseminare* rarissimum est apud bonae notae scriptores: in Cic. libris semel legitur, de Or. III. 16, 61. *Proseminatae sunt quasi familiae dissentientes inter se et multum disiunctae et dispares.*

3) οἵην, inquit] cf. Arati Phaen. v. 123.

4) Horatiana illa] vid. Carm. III. 6, 46. sqq.

5) paucos praestantiores] vid. Hom. Odyss. II. 276.

Caput VIII.

1) Hos e quarto Aeneidos versus] v. 696. sqq.

2) de Alcesti] alibi idque rectius scripsit Mur. Alcestide.

3) Ita enim loquitur] Alcest. v. 75.

Caput IX.

1) qui tantam vim collegit proverbiorum] dicit Desiderium Erasmum Roterodamum, hominem doctissimum et de renatis in Germania literis optime meritum. Natus erat Des. Erasmus Roterodami a. 1467. mort. a. 1536. d. 12. m. Jul. Divinitus quasi missus videbatur, qui et solida, accurata variaque doctrina, et admirabili felicitate ingenii, festivitate, lepore et salibus, monachorum et clericorum non modo ridiculam stultitiam et ineptam eruditionis scholasticae iactantiam, sed perversa quoque studia et superstitionem, et turpia vitia vel ridebat, vel perstringebat et libere nudabat. Ita fecit, ut animi hominum quasi praepararentur ad sacra per Lutherum eiusque socios emendata et purgata facilius amplectenda. Plurimum eius scripta valebant ad

spissam ignorantiae caliginem discutiendam atque dispellendam. Latine Graeceque doctissimus erat, et ad utrumque genus antiquorum studiorum illustrandum, iuvandum propagandumque tantum quantum paucissimi illius aetatis homines eruditi contulit. Feracissimi erat ingenii ac plurimos libros vulgavit, in quibus ista collectio adagiorum s. proverbiorum non ultimo loco commemoranda est. Opera Des. Erasmi primum edidit *B. Rhenanus*, Basil. 1540. 8. fol. deinde *J. Clericus*, Lugd. Bat. 1703. 11 fol. cf. Hess: *Erasmus von Rotterdam nach seinem Leben und Schriften. Zürich 1790.*

2) mihi nonnunquam per videri mirum solet] non raro *per* seiungitur a simplici adiectivo; cf. Cic. de Or. I. 49, 214. *In quo per mihi mirum visum est, Scaevola, te hoc illi concedere.*

3) apud praestantissimos auctores] non satis probanda est eorum consuetudo, qui *auctores* simpliciter ponunt pro *scriptoribus.* Nam licet interdum apud Senecam, adeoque apud Quintilianum aliosque argenteae aetatis scriptores *auctor* ponatur pro *scriptore*; tamen hoc non imitandum. Nam auctores dici possunt scriptores, quatenus suo exemplo, sua auctoritate et fide aliquid confirmant, probant, testantur. Unde etiam luculenti et idonei rerum gestarum scriptores recte dici possunt *auctores*, ut Cic. Off. III. 32. *Polybius, bonus auctor imprimis, scribit.* ad Attic. VII. 3. *Caecilius, malus auctor Latinitatis.* cf. Cellar. Cur. Post. p. 70. Iani Lex. p. 210. Sciopp. de stil. hist. p. 174. 180. et 215. Ernest. Clav. Cic. s. v. *auctor*. Manut. ad Cic. Epp. ad Fam. I. 1. Drakenb. ad Liv. VIII. 30. Frotscher ad Quintil. lib. X. 1, 48. Weber's *Uebungssch.* p. 165. Ochsner ad Cic. Eclog. p. 384. Matthiae ad Exempl. Eloq. Lat. p. 181. Lindemann ad vitt. duumvv. p. 90. et 188. Friedemann ad Ruhnk. Opusc. p. 127. et 268. Zumpt. *Aufgaben.* p. 309. ed. 3.

4) qua C. Trebatium commendat Caesari] cf. Cic. ad Fam. lib. VII. ep. 5.

5) libro quarto de Finibus] cap. 16.

6) quinta oratione in Antonium] cap. 11.

Caput X.

1) Bonorum partim] haec divisio iisdem fere verbis traditur a Platone de Republ. II. princ. p. 357. Steph. cf. Muret. Comment. in Opp. T. III. p. 554. sq. Post *expeti* comma, post *referri* colon pone. *F.*

2) ipsa per se cet.] Aristot. lib. X. ad Nicom. cap. 2. §. 2. ed. Zell. *F.*

3) tripertita] melius sine dubio foret tripartita. *F.*

4) principio secundi πολιτειῶν] p. 358. A. Steph.

5) At Aristoteles] Ethic. ad Nicom. lib. I. cap. 7. §. 4. ed. Zell. cf. Muret. Opp. T. III. p. 196. *F.*

6) Ego quidem quid mihi tenendum sit] vide Muretum accurate sententiam suam explicantem Comm. in Arist. Ethic. Nicom. Opp. T. III. p. 186—190. *F.*

Caput XI.

1) Legebamus Tibure] cf. Var. Lect. lib. XI. cap. 15. *Ac memini, olim eum Tibure, cum inter prandium multa in hanc sententiam disputasset, meque postea, ut solebat, in cubiculum suum sevocasset.* et lib. XVI. cap. 4. (2.) *Praecipue autem cum Tibur secesseramus, ubi ille quotannis aestivos menses transigere solebat* cet.

2) διαγωγῆς χάριν] i. e. temporis iucunde transigendi causa, *zur Unterhaltung.*

3) cum recitata essent illa] Carm. lib IV. 3, 1. q.

4) de sententia quadam Callimachi] cf. Epigr. 22.

5) refert Eustathius] ad Odyss. p. 1656. extr. ex ed. Rom.

6) consimiliter] voc. ambiguae auctoritatis. Semel legitur apud Gellium, nec tamen libri et edd. in ea scriptura consentiunt.

7) quodam alio loco] cf. Carm. II. 20, 4. *Invidiaque maior Urbes relinquam.*

Libri V. Caput I.

1) esse quasdam in Oceano (sc. Atlantico) insulas] has fortunatas insulas in Oceano Atlantico sitas significat quoque Horatius, Epod. XVI. 41. sqq.

Nos manet Oceanus circumvagus arva beata;
Petamus arva, divites et insulas cet.

Cic. Fin. V. 19, 53. dicuntur *beatorum insulae.* cf. h. l. Plin. H. N. VI. 32. Pompon. Mel. III. 10. Graecis dicebantur μακάρων νῆσοι. cf. Plutarch. in vit. Sertor. cap. 8. p. 520. ed. Reisk. Heyn. ad Virg. Aen. VI. 637. et Opusc. T. I. p. 395. sq. Gedicke ad Pind. Carm. sel. p. 175—178. [Creuzer Commentatt. Herodott. p. 88. sqq.] Nonnulli opinabantur, intelligendas esse illas insulas, quae Canariae vulgo vocentur. Sed de certis quibusdam insulis vix cogitari potest. Cogitatione sola sibi tales finxerant poëtae veteres.

2) picturatumque] poëticum hoc voc. soluta et pedestris oratio respuit. Legitur apud Statium et Claudianum.

3) pubescere herbas] poëtico modo haec omnia scripsit Muretus. Similiter *pubescere* ap. Ovid. Trist. III. 12, 7. *Prataque pubescunt variorum flore colorum.* cf. Virg. Georg. III. 129. Aen. IV. 514. Et *adolescere*, ap. Cic. Sen. cap. 15, 51. *Quae* (scil. herbescens viriditas) *nixa fibris stirpium, sensim adolescit culmoque erecta* cet.

4) arborum comae] nec hoc loquendi genus cadit in prosam orationem, quamquam similiter depingit amoe-

nissimum locum Plin. Epp. V. 6, 19. *Quod prosilit villae, hac adiacentis hippodromi nemus comasque* (i. e. nemus arborum foliis et frondibus ornatum) *prospectat*; et Hor. Carm. IV. 7, 11. sq. *Diffugere nives; redeunt iam gramina campis Arboribusque comae.* Nec aliter apud Graecos poëtas κόμη ponitur de foliis et frondibus plantarum et arborum. cf. Hom. Odyss. XXIII. 195. καὶ τότ' ἔπειτ' ἀπέκοψα κόμην τανυφύλλου ἐλαίης.

5) leniter ventilatae] Ovid. Am. I. 7, 54. *Ut cum populeas ventilat aura comas.*

6) usque et usque] ita apud solum, quod sciam, Martialem ponitur, Epigr. lib. V. 61. *Adlatres licet usque nos et usque.*

7) Homerum secuti] Odyss. IV. 563. ubi cf. Eustath. p. 1509, 23. et Strab. III. p. 223. ed. Almel. *F.*

8) apud Graecum quendam Grammaticum] significat Tzetzen ad Lycophr. Cass. v. 1204. qui videtur hausisse e Procopii loco, generis sui unico, de Bell. Goth. IV. 20. ubi mira narrantur de Brittia insula, animarum sede; sub cuius insulae nomine an Hibernia lateat an quid aliud, Geographi viderint. Adhuc neminem scio recentiorum, qui commenta ista ad examen devocaverit. *Wolf.*

9) a quodam historiae scriptore] vid. Jo. Tzetzae Schol. in Hesiod. opera et dies v. 173. cf. M. Gesneri Praelectt. de navigat. extra columnn. Herc. post Orphic. ed. Herm. p. 642—646. *F.*

Caput II.

1) Superiore anno] i. e. 1558. Ea scholia leguntur in Opp. T. II. p. 873—900. Locus, ad quem hic respicit, est p. 892. *F.*

2) e libro secundo] Eleg. I. v. 87.

3) reperiri quosdam usque eo ἀμούσους] tangit Achillem Statium Lusitanum, quem vid. ad h. l. *F.*

4) siderum nutricem] „*Ined. pr. Muretus scripserat siderum alumnam* [et sic infra *nox alumna siderum*]; *quod mutavit de admonitione Lambini in epistola laudata* p. 399. *Ruhnk.*"

5) Electra] v. 54. et Orphic. hymn. VI. 3. *Ἀστέρες οὐράνιοι Νυκτὸς φίλα τέκνα μελαίνης.* et Theocr. II. extr. *χαίρετε δ' ἄλλοι Ἀστέρες, εὐκήλοιο κατ' ἄντυγα νυκτὸς ὀπαδοί.*

Caput III.

1) e secundo Aeneidos] v. 12.

2) in Antonium scripserat] cap. 3. Est triumvir iste famosus, quem Cicero acerrima accensus ira Philippicis illis orationibus perstrinxit et notavit.

3) eaque formidat dicere] Ernest. et Orell. scripserunt: *eaque dicere reformidat. F.*

Caput IV.

1) Diana] „*Hoc capite respicit ea, quae scripsit* P. Victorius *Var. Lect. IV. 17.*" *Ruhnk.*

2) inquit] v. 1420.

3) ὃς ἂν — κυροῖ] melius nunc scribitur *κυρῇ*, et sic iam Victorius. *F.*

4) Apollodorus — libro tertio Bibliothecae] cap. 14. §. 4.

Caput V.

1) Cicero in quadam epistola libri secundi ad Atticum] epist. 5.

2) Videte civitatem meam] Ernest. *Vide levitatem meam.* Sed deinde: *Sic, inquam, in animo est. vellem ab initio. F.*

CAPUT VI.

1) libro quarto Tusculanarum] imo scrib. libro tertio Tusc., cap. 13.

2) cum eum his verbis] vid. Aen. VI. v. 103.

3) apud quem Prometheus] v. 101. sqq.

CAPUT VII.

1) Gobriae] scrib. *Gobryae.* cf. Schol. in Cic. Offic. T. III. p. 818. *F.*

2) insolescunt] „*Vide Lambini epist. l. c.* p. 399.“ *Ruhnk.* Adde Sciopp. de stil. histor. p. 129. ed. Fabri. *F.* Isto loco leguntur haec: *cap.* 15. *verbo insolescendi uteris, et recte, et eo usus sum semel in scholiis meis ad lib. IV. Aristotelis ad Nicomach. Nam quod suspicatus sum aliquando verbum esse inusitatum, indicavit mihi P. Magnus tuus et meus, eo verbo Sallustium usum esse in coniuratione Catil.*

3) ad temperantiam moderationemque revocantur] non plane idem declarant haec cognata vocabula. Nam *temperantia* est virtus eius, qui animum suum assuefecit, ut constanter et prompte rationi obtemperet; affinis igitur est temperantia *sapientiae.* Graece dicitur σωφροσύνη. *Moderatio* autem tribuitur ei, qui nondum in eam assuetudinem adduxit animum suum, ut sine pugna et facile pareat praeceptis rationis (*Selbstbeherrschung*). vid. Doederlein's Synon. Part. II. p. 209.

4) his verbis] vid. Cyrop. VIII. 4, 14.

5) et qui a Graecis litteris abhorreret] M. Porcius Cato, cognomine Maior vel Censorius, quo distinguatur a M. Porcio Catone Uticensi, qui extremo bello civili inter Pompeium et Caesarem gesto, ne veniret in victoris manus, ipse suo se gladio interfecit, natus fere erat A. V. 521 et anno demum aetatis 85 vel

90 mortuus esse narratur. Prisci moris tenacissimus et veteri disciplinae et vitae Romanae servandae praeter modum diligens: ea temperantia et moderatione, ut nihil supra posset. In rebus publicis administrandis peritissimus, in re bellica strenuus et felix. Animum prae se ferebat paene durum, et iis maxime infestum, qui ipsius invidiam moverant, ut genti Corneliae, Carthaginiensibus. Nec docta studia negligebat: non contemnendus erat orator itemque rerum scriptor satis luculentus. Libros de re rustica confecit. Graecas literas autem tanquam Romana gravitate non satis dignas contemnebat et totam Graecam gentem nullo habebat honore. In senectute tamen Graecarum literarum perstudiosus factus est atque Graecas doctrinas tam avide arripuit, quasi diuturnam sitim explere cuperet. cf. Cic. Sen. cap. 1, 3. et cap. 8, 26. Plutarch. in vit. Cat. cap. 2.

6) ex ea enim citantur haec] cf. Gell. VII. 3.

7) quid opus sit factu] scrib. *facto* cum ed. prima et A. Gellio.

8) ab Horatio] Carm. III. 27, 74. ubi vide Lambin. copiose de hac re disputantem. *F.*

9) et] Carm. II. 3, 1. (ubi Bentl. post Lambin. *non secus ac bonis*).

10) et] Carm. II. 10, 21. Pro *contrahens* scrib. *contrahes* cum ed. prima et Horat. Illud est ex ed. Ruhnk. *F.*

11) quem ait] cf. Pind. Olymp. I. 85.

12) concoquere felicitatem suam] paulo insolentius dictum nobis videtur, quamquam Quinctilianus habet: *concoquere laborem*, et Cicero: *conc. odia*; et Petronius: *conc. famam, plagas.*

13) *εἰ δὲ δή τιν'*] haec verba a Boeckhio sic disposita sunt:

εἰ δὲ δή τιν' ἄνδρα θνατὸν Ὀλύμπου σκοποὶ
ἐτίμασαν, ἦν Τάνταλος οὗτος, ἀλλὰ γὰρ καταπέψαι
μέγαν ὄλβον οὐκ ἐδυνάσθη. F.

Caput VIII.

1) dulci fortuna ebriam] cf. Hor. Carm. I. 37, 11. de insolenti superbia, de elato animo Cleopatrae, quae prae nimia felicitate non satis compos erat sui. Antonii enim amor adduxerat Cleopatram in spem imperii Romani adipiscendi. Similiter Anacreonti dicitur μεθύων ἔρωτι, qui immodico, impotenti abreptus est amore.

2) Clytaemnestra ebrium] Muretus in verbis Euripidis, quae statim sequuntur, male coniunxisse videtur μέθη τῆς ἐμῆς μητρός. Nam qui locum accuratius consideraverit, facile intelliget, μητρός pendere a πόσις, et μέθη absolute positum esse. *F.*

3) Ita enim loquitur] cf. Electr. v. 326.

4) Flavius Philostratus in Herodis vita] Vit. Sophist. II. init. Haec verba usque ad l. 2. seq. pag. *ebrios curis*, in ed. pr. non leguntur. Ad locum Lucretii cf. Lambin. *F.*

5) alicubi Lucretius] vid. lib. III. v. 1064.

Caput IX.

1) Lacedaemonii Philippo. Dionysius Corinthi] sumpta sunt ex Plutarcho de Garrul. p. 511. A. Λακεδαιμόνιοι Φιλίππῳ. Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. *F.*

2) ut Lucretii verbo utar] ita rectius quam quod vulgo dicitur: *ut cum Lucretio loquar*; cf. Mahne in epicrisi ad Wyttenbach. opusc. select. Vol. I. p. 334. et 342. ed. Friedem. Apud Lucr. II. 381. sqq. *Perfacile est animi ratione exsolvere nobis; Quare fulmineus multo penetralior ignis, Quam noster, fluat, e taedis terrestribus ortus.*

3) Demetrii ad Locrenses] „*Stesichoro hoc dictum tribuit Aristoteles Rhetor.* II. 21. III. 11. Στησί-

χορος ἐν Λοκροῖς εἶπεν, ὅτι οὐ δεῖ ὑβριστὰς εἶναι, ὅπως μὴ οἱ τέττιγες χαμόθεν ᾄδωσιν. Dionysio, Siciliae tyranno, Demetrius περὶ ἑρμην. §. 99. Ac nescio, an Muretus Dionysii pro Demetrii scribere voluerit." Haec Ruhnkenii coniectura admodum probabilis fit comparanti Mureti annotationem ad locum illum Aristotelicum. Opp. T. III. p. 771. ubi ad verba *Ut ne cicadae humi canant*, „*Demetrius*," *inquit*, „*Alexandrinus*, *qui vulgo Phalereus*, *tribuit Dionysio.*" *F.*

4) misisse fertur] vid. Clem. Alex. Strom. lib. V. p. 561. (p. 664. Pott.) *F.*

5) hoc murem innuere] „*innuo pro significo barbarum est.*" *Ruhnk.* Eo tamen hodie quoque multi iique doctissimi viri utuntur. *F.* Hoc valde dolendum: at non indulgendum est malae consuetudini: tirones potius sunt admonendi, ut abstineant vocabulis et locutionibus, quae nulla veterum scriptorum auctoritate firmantur et commendantur. Vid. Nolten. Lex. Antib. p. 1294.

6) nisi aut terram subeamus ut aves] Hic tota linea [imo *versiculus*] excidit: sic enim legendum: '*nisi aut terram subeamus, ut mures: aut aquam, ut ranae: aut evolemus, ut aves: non effugiemus* cet. *F.*

7) Clemens Alexandrinus] cf. Strom. V. p. 567. D.

*8) Herodotus in Melpomene] i. e. lib. IV. cap. 131.

Libri VI. Caput I.

1) Hermolaus Barbarus] Venetus, nat. 1454. mort. 1493. non minus praecellebat ingenii acumine ac sollertia, quam accuratae variaeque doctrinae laude. Plurimum profuit Graecis maxime literis propagandis et illustrandis partim docendo, partim scribendo. Nam scho-

las publicas habuit Patavii et Venetiis. Bene etiam meritus est Plinii Historia Naturali emendanda et explananda, scripsitque *Castigationes Plinianas.* Rom. 1492. Utiles praeterea confecit libros, quibus et docentes et discentes tanquam ducibus uterentur.

2) ἀπόφανσιν] a verbo ἀποφαίνειν, i. e. declarare, enuntiare, quod sentiam, dicere, profiteri.

3) id quod Laërtius docet] cf. lib. VII. §. 65. ubi vid. Menag.

4) κοιναὶ ἔννοιαι] i. e. communes sententiae, ab omnibus receptae.

Caput II.

1) ac Aemilios] Scrib. *atque* vel *et Aemilios*; cf. quae annotavimus ad lib. III. cap. 3. n. 6.

2) proilium] cf. Hub. Giphanii epist. ad Muret. in huius Opp. T. I. p. 549. *F.* Ibi ad Mur. scripsit Giphan. haec: Inophorum *certe, vel, ne mentiar,* inoforum *in vet. lib. reperio, nunquam* oenophorum. *Et recte. Romani enim veteres Graecum non modo ac Latinum, quod vulgare ut* Demoe, Edeatroe (*sic enim legendum puto apud Festum*), Adelphoe *Terentii, de quo et tu in Terent.,* Clarumenoe *apud Plautum et* Canephoroe *apud Cicer. Verrin., de quibus nos ad Lucretium, sed etiam interdum aut in* o *nudum, ut in* poëma, poëta, diocesis *et* diocetes *apud Cic. pro Rabirio posthumo, ubi antea mendose* Diogenes *et* Parochia, παροικία, *vocab. Ecclesiast.* (*falluntur enim et omnium scriptorum, etiam Iustiniani et Theodos. Codicum exemplaribus antiquissimis repugnant, qui nuper scribere coeperunt* dioecesis *et* dioecetes, paroecia *et* paroecus, *quos miror eadem ratione non scribere* poeeta *et* poeema, poeesis), *interdum in merum* i *vertebant, ut videre est in* iconomus, *quod contra usum veterum quidam hodie mutarunt in* oeconomus, *ut et Alciat. admonuit lib. IX. Parerg. c. 3. in* ho-

didocus *apud Festum, id est grassator, qui Graece ὁδοιδοκος, et* Inomaus *apud Orosium in lib. vet. qui a Graecis Οἰνόμαος, et in* Cimeterium: *sic enim Latine a veteribus Christianis scriptum id fuisse, quod Graece κοιμητήριον, vetera monumenta confirmant.*

3) colloquium quoddam continetur] vid. Menaechm. I. 3. init.

4) quod qui ad Troianas pugnas retulerunt] Ioach. Camerarium significat. *F.*

Caput III.

1) quotidiana docet experientia] voce *experientia* similiter utitur Mur. infra lib. XVIII. cap. 12. (5).

2) M. Tullius in Caeliana defensione] cap. 23.

3) Lucianus] cf. Luc. s. Asin. p. 513. T. II. ed. Reitz.

4) ipsimet metuunt servos] exspectare potuisses post *tantum abest, ut,* alterum *ut* ante *ipsimet.*

5) suorum facinorum testes] „*Latina consuetudo postulat* flagitiorum, *ut recte animadvertit Lambinus in epistola laudata* p. 399." *Ruhnk.* Lambinus autem l. c. haec annotavit: „*Eodem capite* facinoris *nomen et* flagitii *confundis, quasi utriusque eadem sit significatio. Atqui ex lectione Latinorum scriptorum intelligere licet,* flagitium *semper locum habere in re turpi et cum dedecore coniuncta, ut si quis libidinosus, si quis ignavus esse arguatur:* facinus *autem, cum in vitio ponitur (nam interdum etiam in re laudabili locum habet, et propemodum idem valet quod factum), vel audaciam, vel immanitatem quandam non sine cruore, aut certe non sine manuum ministerio atque opera significat.*" Recte quidem haec Lambinus. Nam *flagitium* sollemniter ponitur de quocunque facto, quod repugnat honestati, tem-

perantiae, continentiae et excellentiae humanae naturae, ut de insana luxuria, de nequitia et libidinibus, de ignavia: Germanis dicitur *Schandthat*. Nonnunquam iungitur voc. *dedecus*. *Facinus* autem dicitur omnino maius aliquod et gravius factum (*eine auffallende, ausserordentliche That*). Latius enim patet *facinus* quam *flagitium* et *scelus*. cf. Doederlinum docte et diligenter de his vocc. disputantem in libro: *Latein. Synonyme u. Etymologieen.* Bd. II. p. 141 sqq. Ochsner. ad Cic. Ecl. p. 268. et 378. (ed. 3.) Herzog ad Caes. B. G. VI. 20. VII. 38. ad Sall. Cat. cap. 14, 1.

6) Lysias] „*Vide Lambinum l. c.*" Ruhnk. Ibi haec observata leguntur: „*Cap 5. non videntur M. Tullius et Lysias eodem argumento usi esse. Nam M. Tullius quidem ait, non esse verisimile, M. Coelium consilium de Clodia veneno necanda eius servis crediturum fuisse, quos sciret licentius, liberius, familiarius cum domina vivere. Lysias autem eum, qui arguebatur sacram oleam incidisse, sic defendit, non esse credibile, id facinus admisisse, quia servos suos eius facinoris conscios, et ita non iam servos, sed dominos per totam vitam habiturus esset.*"

7) oleam incidisse arguebatur] cf. Orat. 7. p. 274.

Caput IV.

1) carmina publice canerentur] sapienter id iam institutum erat a Solone, ut vulgo narratur, nec successu caruit hoc institutum. Quam bene autem Pisistratus de Homericis carminibus meritus sit, non est, quod pluribus dicamus.

2) similem honorem habuerunt Lacedaemonii Tyrtaeo] magna huius viri opera et consilio usi sunt Spartani in secundo bello Messenico (682—668. a. Chr.), quum acerrima hostium fortitudine valde vexati et pressi, quomodo bene rem gererent, in-

venire non possent. Delphico oraculo moniti Tyrtaeum Atheniensem sibi imperatorem sumpserunt, claudum quidem illum, sed tanta ingenii excellentia, ut carminibus suis afflictos Spartanorum animos erigeret atque confirmaret. cf. Aristot. Polit. V. 7. Pausan. IV. cap. 15. et 16. Justin. III. 5. Ex carminibus Tyrtaei supersunt elegiae tres integrae et fragmenta, de quibus vid. Groddeck. Init. Hist. Graec. Litter. P. I. p. 43. sq.

3) cum enim ceteroqui] haec verba usque ad *incitarentur* hinc repetiit Muretus Comment. in Aristot. Ethic. Opp. T. III. p. 276. sq.

4) ad spernendam pro patria vitam] „*Lambinus in epistola laudata p.* 399. *docte disputans de discrimine inter spernere et contemnere malit ad contemnendam.*" *Ruhnk.* Leguntur autem haec a Lambino scripta: „*In cap. 6. ita loqueris, ad spernendam pro patria vitam. Dixissem* contemnendam. *Nam* spernere *dicimur, quod reiicimus, repudiamus, respuimus*; contemnere, *quod nobis vile est, quod parvi facimus. Itaque sic loquuntur boni scriptores* contemnere vitam, pecuniam, honores, *non* spernere. *Contra,* spernere voluptates, amicitiam improborum, studium malarum artium. *Neque me movet T. Livius, qui videtur interdum verbo* spernendi *aliter uti. Magis me movent Ennius, Lucretius, Plautus, Terentius, Caesar, M. Tullius, Virgilius, Tibullus, Horatius.*" Cf. Doederlein. Synonym. P. II. p. 180. sqq. Ochsner ad Cic. Ecl. p. 45. et 238. (ed. 3.)

5) docerentur] fabulam docere, ut δρᾶμα διδάσκειν, proprie dicitur de poëtis, qui fabulam a se confectam histrionibus tradunt et ut recte agerentur in scena partes, omnem dramatis actionem moderantur; cf. Boettigeri Prolus.: *quid sit fabulam docere*; et A. W. de Schlegel *dramaturg. Vorlesungen.* T. I. p. 96. Actores autem dicebantur *fabulam discere*; cf. Ruhnk. Dict. ad Terent. Heaut. Prol. v. 10.

Caput V.

1) Plautus induxit coquum] vid. Pseudol. III. 2, 79.

2) Aesonem é sene iuvenem reddidit] cf. Ovid. Met. VII. 238. sqq.

3) ut — infelix senex. — concideretur] vid. Met. VII. 299. sqq. Diodor. Sic. IV. 50—52. Hygin. 23. Appollod. I. 9, 27. Pausan. VIII. 11.

4) illud e Catone maiore] cap. 23.

5) neve tanquam Peljam recoxerit] Ernest. *neque* cet. et sic etiam Gernhard., quem vide. *F.*

Caput VI.

1) acroamata] voc. Graecum, a Latinis tamen receptum, significat vel id, quod praelegitur, recitatur, imprimis de rebus, quarum auditione delectamur, ut oratio, cantus aures permulcens, vel personam, quae aliquid praelegit, recitat, aut cantu, actione scenica audientes oblectat. Et haec quidem altera significatio Ernestio iudice et auctore sola reperitur apud Romanos scriptores. Vid. Ernest. Exc. 8. ad Suet. Oudendorp. ad Suet. Oct. 74. ibique Bremium; eundem ad Nep. Att. cap. 14. 1. Wolfius (F. A.) tamen recte nobis observasse videtur, interdum apud Latinos quoque de re iucunda ad audiendum poni, ut ap. Cic. pro Arch. cap. 9.: *quod acroama aut cuius vocem libentissime audiret.* cf. Schelle et Moebium ad h. l.

2) apud Platonem in Protagora] pag. 208. E.

3) accubationis] scrib. *accubitionis*; vid. Gernhard. ad Cic. Sen. 13. extr.

4) etiam si multam in noctem convivium producatur] eodem modo Cic. Sen. cap. 14. ubi: *Quod* (convivium) *ad multam noctem quam maxime possumus vario sermone producimus.* et Somn. Scip. cap. 1. *Post au-*

tam regio apparatu accepti sermonem in multam noctem produximus.

5) apud Agathonem convivio] Plat. Conviv. p. 176. E. ed. Steph. *F.*

6) Xenophon in id convivium] Xenoph. Conviv. 1. §. 11. et 2. §. 1. *F.*

7) et Phemius canit, et Demodocus et — Jopas] cf. Hom. Odyss. I. 154. et 325. VIII. 26. sqq. Virg. Aen. I. 740. sq. *Cithara crinitus Iopas Personat aurata, docuit quae maximus Atlas.*

8) reginae amoris telo percussae] scil. Didonis, Carthaginiensium reginae. cf. Virg. Aen. I. 712.

9) Nam Euripidi quidem sententiam] cf. Med. v. 190. sq.

10) in mensa aut com'oedum aversari] paulo insolentius dictum videtur *in mensa*: vulgo dicitur: *apud mensam* (Plaut.); *super mensam* (Curt.): *super mensas* (Flor.); *super coenam* (Suet.); *inter epulas* (Sall.).

11) abrumperet sermones] Virgilio auctore ita scripsit Muretus.

Caput VII.

1) In Graecorum Commentariis] Muretus in referenda hac historia non Aelianum sequitur, ut putasse videtur Wolfius, sed Plutarchum Ἐρωτικῷ cap. 9. p. 758. D. *F.* De Semiramide vid. Iustin. I, 2.

2) iubet satellitibus ac stipatoribus corporis regii] de hac insolentiore nec imitanda constructione supra (lib. III. cap. 4.) diximus. Satellites autem et stipatores iunctim ponuntur etiam apud Iustinum. *Stipatores corporis alicuius* dicuntur quoque Ciceroni.

3) Babylonem muris latericiis cinxit] Vid. Iustin. l. c.

4) horti pensiles] Curt. V. 1, 32. *Super arce*

vulgatum Graecorum fabulis miraculum, pensiles horti sunt, summam murorum altitudinem aequantes, multarumque arborum umbra et proceritate amoeni. Saxo pilae, quae totum onus sustinent, instructae sunt; super pilas lapide quadrato solum stratum est, patiens terrae, quam altum iniiciunt, et humoris, quo rigant terram: adeoque validas arbores sustinent moles, ut stipites earum VIII cubitorum spatium crassitudine aequent, in L pedum altitudinem emineant et frugiferae sint, ut si terra sua alerentur. Et quum vetustas non opera solum manu facta, sed etiam ipsam naturam paulatim exedendo perimat: haec moles, quae tot arborum radicibus premitur tantique nemoris pondere onerata est, inviolata durat, quippe XX lati parietes sustinent, undecim pedum intervallo distantes ut procul visentibus silvae montibus suis imminere videantur. Quod a Mureto tribuitur Semiramidi, id Curtius l. c. §. 35. assignat uni veterum regum Babyloniae, qui coniugis amore hoc opus mirabile exstruxerit.

5) cum filii concubitum petiisset cet.] vid. Iust. l. c. ibique interpp.

Caput VIII.

1) ὄνειδος] „*Aliter* ὄνειδος *accipit Lambinus in epistola laudata p.* 400. *At cum Mureto sentit Valckenarius ad Euripidis Phoeniss. v.* 828.“ Ruhnk. Lambinus habet haec: *In cap. 18. Euripidis loci nihil te adiuvant,* καλὸν ὄνειδος, κάλλιστον ὄνειδος. *Dicam enim ita Latine, si quis rem laudabilem mihi vitio vertat, verbi gratia, quod tyrannum interfecerim, vel quod falsam religionem oppugnarim, Christianam et veram defenderim: gloriosum probrum mihi obiicis. Et contra si quis laudet quempiam, quod patriam prodiderit, aut quod alicui virgini pudicitiam eripuerit; dicam, turpes et infames esse laudes.* [add. Creuzer ad Plotin. p. 521. Reisig. ad Soph. Oed. Col. v. 744. Enarr. p. CIX. Emsley. ad Eurip. Bacch. v. 651.]

2) tradidit Gellius] vid. Noct. Att. lib. XII. cap. 9.

3) ut] cf. Eurip. Iphig. Aul. v. 305. et Phoeniss. v. 828.

4) Et] Med. v. 514.

5) Quod apud Homerum saepe legitur καλὸν κλέος cet.] hoc argumento nihil efficitur. Vid. ipsum Muretum infra XV. 5. (4) sub fin. *F.*

6) quem apud ipsum dicit Helena] v. 134.

7) Cicero in Antonio reprehenderat] Philipp. III. 9.

Libri VII. Caput I.

1) Sorores uxores ducere] cf. lib. XV. cap. 4.

2) Aemilii Probi ad T. Atticum libellus] cf. Hub. Giphanii epist. ad Muret. in Opp. T. I. p. 506. et 507. *F.*

3) mundissimo et castissimo orationis genere explicantur] non minus honorifice de Nepotis oratione iudicat Lambinus (in praef. ad Corn. Nep.): „*Alterum argumentum est, quod nemo aetate Theodosii sic locutus est, ut hic scriptor loquitur. Est enim filum huius orationis subtile, pressum, limatum et plane Atticum, genusque dicendi nativum, purum, elegans, nitidum, non elaboratum, non longe arcessitum, non putidum, non insolens, neque teretibus auribus odiosum, sed plane Romanam simplicitatem et munditiem offerens ac redolens, quali fere sermone aut Caesar in Commentariis suis utitur, aut M. Tullius in epistolis ad Atticum et in nonnullis ad familiares.*"

4) deprehendimus] rectius erat: *invenimus, legimus.*

5) Andocides] numeratur vulgo in decem oratoribus Atticis, quos Grammatici Alexandrini in canonem oratorum Graecorum receperunt: sed non tanti haben-

dus, quanti ceteri. Cicero eius plane nullam mentionem fecit; alii raro et fere cum contemptu quodam eum commemorant: vid. Quintil. XII. 10, 21. Vixit Peloponnesiaci belli tempore et paulo post. Extant quatuor eius orationes integrae, quas emendatiores et annotationibus illustratas edidit J. O. Sluiterus in Lectionibus Andocideis. Lugd. Bat. 1804. 8. Praemisit copiosam et doctam disputationem de Andocidis gente, maioribus, vita factisque.

6) quod ex diametro, quod aiunt, cum eo pugnat] apud veterem scriptorem Romanum hoc proverbiale loquendi genus, quod nos quidem sciamus, non legitur.

7) Andocidis verba — haec sunt] vid. ed. Reisk. T. IV. p. 129.

8) συνῴκισε] scrib. συνῴκησε. Ante οἵτινες l. 2. Bekkerus melius virgulam tantum ponit. *F.*

9) Valerii Maximi] cap. 11.

Caput II.

1) paulum modo humanior] ex communi scribendi consuetudine dicendum erat: *paulo humanior.* Nam si quis veterum scriptorum *paulum* iungit cum comparativo, id non imitandum est.

2) ut onus se Aetna gravius dicerent sustinere] vid. Cic. Sen. cap. 2. §. 4. Locus Platonicus, quem Cicero ante oculos habuisse videtur, est de Rep. I. p. 151. ed. Bip. De fabula, quae vel Enceladum, vel Typhoëum onere Aetnae premi narrat, vid. Virg. Aen. III. 578. et Pind. Pyth. I. 11. Callim. in Del. 142. Briareum fingit isto pondere montis premi.

3) eruditus vir] Desid. Erasmum dicit, qui collectionem proverbiorum sive adagiorum edidit.

4) Versus hi sunt] vid. Eurip. Herc. Fur. v. 637. sqq. Versus Euripidei nunc ita leguntur:

Ἁ νεότας μοι φίλον· ἄχθος δὲ το γῆρας ἀεὶ
Βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων ἐπὶ κρατὶ κεῖται.

5) **apud Plautum non raro ita senes de aetate sua — loquuntur**] cf. Menaechm. V. 2, 4. sqq.

Consitus sum
Senectute: onustum gero corpus; vires
Reliquere. Ut aetas mala, merx mala est tergo.

et Mercat. IV. 1, 5. sqq.

Quin is ocius!
Syra. Nequeo mecastor: tantum hoc oneris est, quod fero.
Dor. Quid oneris? Syr. Annos octoginta et quattuor.

Caput III.

1) **ita de Catulo loquitur Brutus**] cap. 74.

2) **in Apologia eo utitur**] cap. 5.

3) **quid tandem ipsi tantam famam — concitare potuisset**] Nonne potius erat, *quid tandem potuerit? F.* Et nobis ita videtur.

Caput IV.

1) **Theodori cuiusdam Metochitae librum**] vixit Theod. Metochita sub finem saec. 13. et ineunte saec. 14. Constantinopoli, homo non mediocri nec contemnenda doctrina instructus nec oratione pro illis temporibus ineleganti satisque pura. Multa scripsisse narratur, ut Latinam interpretationem Paraphrasis aliquot librorum Aristotelis Graece scriptae; deinde opus, quod Muretus h. l. dixit, ita inscriptum: ὑπομνηματισμοὶ καὶ σημειώσεις γνωμικαί, cuius operis partem primus edidit **Bloch**, Hafniae 1790. 8. Pleniorem editionem deinde paravit **Chr. Godofr. Mueller** (Schol. Cizens. Rect.) et post mortem eius absolvit et vulgavit **Theoph. Kiessling**. Lips. 1821. 8. Insunt multa capita antiquis scriptoribus excerpta, ex Xenophonte, ex Platone, Ari-

stele, Plutarcho. cf. Fabric. Bibl. Graec. Lib. V. cap. 33. Groddeck. Init. Hist. Graec. litter. P. II. p. 197. sq.

2) fortunae instabilitatem] non legitur apud aureae aetatis scriptores *instabilitas*; semel reperitur apud Plin. H. N. XXIV. 17. sect. 102. Melius ponitur *mobilitas*, quod legitur apud Nepotem de fortuna non constanti.

3) Theopompus historicus] oriundus erat insula Chio et vixit aetate Philippi Macedonis eiusque filii Alexandri Magni. Usus erat disciplina Isocratis oratoris, nec sine successu. Postea se contulit ad historiarum studium. Quo in genere multa scripsisse narratur, inprimis commemorantur eius ἱστορικοὶ λόγοι, historiarum de rebus Graecorum barbarorumque libri. Ex his tamen fragmenta tantum supersunt. Complectebantur libri duodecim historiarum (Hellenica) tempora inde a belli Peloponnesiaci exitu usque ad proelium navale ad Cnidum. Philippica deinde scripsit libris quinquaginta octo, quibus suae aetatis historiam generaliorem descripsit. Et Suida teste confecit epitomen Herodoti Historiarum libris duobus. cf. Fr. Koch de Theopompo Chio. Stettini 1792. 8. et deinde Prolegomena ad Theopompum Chium. ibid. 1803. 4. Voss de hist. Graec. I. 7. et 12. Staveren ad Nep. Alcib. cap. 11, 1. Ruhnk. Hist. orat. Gr. p. 354. (Opusc. ed. Friedem.) Nepos in Alcib. cap. 11, 1. Theopompum vocat *maledicentissimum*, sed non satis iuste.

4) ad se divertentibus] rectius scrib. *ad se devertentibus*.

5) Sed Plutarchus — comicum vocat] haec verba in ed. pr. non leguntur. Ceterum a Plutarcho Theopompus ob hanc comparationem reprehenditur. *F.*

CAPUT V.

1) **Ibi**] vid. de N. D. I. 13.

2) **Petrus Marsus**] natione Italus, Latine imprimis doctus et de Cic. libris de N.D. et de Officiis praeclare meritus, floruit exeunte saec. 15. et mortuus est a. 1512. Cic. libros de N. D. edidit Venet. 1507.

3) **περὶ ἀγαθοῦ ἢ περὶ φιλοσοφίας**] Conf. **Chr. Aug. Brandis** diatribe academica de perditis Aristotelis libris de Ideis et de Bono sive Philosophia. Bonnae 1823. p. 8. sq. et **Menag.** ad locum Laërtii. *F.*

4) **in indice scriptorum Aristotelis**] lib. V. 22.

5) **his verbis**] cap. 2. p. 620. A.

6) **a mgistro Platone uno dissentiens**] neque tamen reiecerunt hanc veterem scripturam doctissimi viri, ut Ernestius, Creuzerus, Moserus. Manutius, cuius auctoritatem secutus est Lambinus, scripsit invitis libris vetustis: *a magistro Platone non dissentiens.* Eandem scripturam dederunt Davisius, Heindorfius, Schuetzius. Wyttenbachius scribendum putavit: *a magistro Platone dissentiens.* Creuzerus vulgatam scripturam interpretatur: *a Platone magistro una in re dissentiens, nempe in eo, quod plures illos deos maiorum institutis acceptos non ut Plato statuerit.* Orellius amplexus est Lambinianam scripturam. Manutianam lectionem confirmare videtur quodam modo locus Stobaei Eclogg. Phys. I. p. 64. ed. Heeren: *Ἀριστοτέλης τὸν μὲν ἀνωτάτω χωριστὸν εἶδος, ὁμοίως Πλάτωνι ἐπιβεβηκότα τῇ σφαίρᾳ τοῦ παντός κ. τ. λ.* Sententiam loc. Cic. recte explanavit Elvenichius: Aristotelem esse aeque inconstantem ac Platonem.

Libri VIII. Caput I.

1) Plato pronuntiat] Ione p. 534. C. Steph. Phaedro p. 246. A. *F.*

2) illos corvorum similes esse dicat] cf. Olymp. II. v. 154. sqq.

3) *κόρακες ὡς*] scrib. *κόρακες ὥς*, ut IX. 17. *ἀως-φόρος θαητὸς ὥς*. Boeckhius primum et secundum versum in unum coniungit, itemque tertium et quartum. *F.*

4) Parata tollo cornua] Hor. Epod. VI. 11. sq.

5) Ne quisquam noceat cet.] vid. Sat. II. 1, 44.

6) Plato in Minoe] pag. 47. C.

7) de quibus est apud Pindarum] Olymp. IX. 39. Pyth. VI. init. V. 31. sed ibi vid. Boeckh. *F.*

8) Aurea perpetua semper dignissima vita] Lucret. III. 11. Quod primo versu positum est *libant*, post Lambin. mutatum in *limant*. cf. Wakefield.

9) carmina fingo] Hor. Carm. IV. 2, 27.

10) Merito igitur Eustathius] totus hic locus usque ad finem verborum Eustathii non legitur in ed. pr. Sunt autem Eust. verba in Comment. in Iliad. II. p. 179, 28. ed. Rom.

11) ut in Pythiis] ap. Pindarum XII. 8.

12) *σὺν εὐμενείᾳ*] Boeckh. reposuit *εὐμενίᾳ*.

13) quod imitatus Horatius dixit] Carm. I. 26, 6. sqq.

14) Pimplea] Nic. Heinsius scribi voluit *Pimplaei*; rectius Bentleius secutus Graecam scripturam, *Pimplei*. Graece enim Musa dicitur *Πιμπληΐς*. Post Bentl. omnes, quod sciam, reposuerunt *Pimplei.*

15) Hippolytum quoque de hymno cet.] Falli videtur Muretus, qui haec verba figurate de hymno in Dianam accipit, immo proprie de corona intelligenda sunt; cf. Valcken. Versu 5. pro *μελίσσα* scrib. *μέλισσα*. Sed

melius hi versus nunc ita distinguuntur, ut post σίδηρος virgula tantum ponatur, item post δροσοῖς (δρέπεσθαι enim pendet a κηπεύει), post δρέπεσθαι vero colon. Deinde pro ἐς τὰ πάντ' ἀεὶ scribitur ἐς τὰ πάνθ' ὁμῶς. *F.*

16) ita loquentem — facit] Hippol. v. 73.

17) inigit pecus] Varronianum loquendi genus.

18) porgit] i. q. porrigit. Virg. Aen. VIII. 274. *Cingite fronde comas, et pocula porgite dextris.*

19) subiungam] eodem verbo Muretus infra lib. XIX. cap. 6. utitur, ubi Ruhnkenius: „*Subiungere pro addere non est Ciceronianum.*" V. Scioppi am de stilo hist. p. 160. (p. 133. ed. Fabri.) *F.*

20) ad Franciscum Turonium] cf. Mureti ad hunc epistolas Opp. T. I. p. 468. sq. et fragm. odae ad eund. Opp. T. IV. p. 181. *F.*

21) amaranthos] scr. amarantos. *F.* Recte, nam Graece scribitur ἀμάραντος, a verbo μαραίνεσθαι, marcescere, et *α* priv.

Caput II.

1) aliquot eruditi homines] ut Fulvius Ursinus in libro, qui inscribitur Virgilius illustratus. Antwerp. 1567. *F.*

2) e sexto Aeneidos] v. 413.

3) in navim] Crebrior tamen terminatio est in *em* exiens; vid. Ramshorn. Gr. §. 28. III. n. 3. Saepius autem scribitur *febrim, securim, turrim, puppim, restim.*

Caput III.

1) O saeculum insipiens et inficetum] Vid. Catull. carm. XLIII. v. 8.

2) pleni ruris cet.] Carm. XXXVI. 19.

3) Idem inficeto cet.] Carm. XXII. 14.

4) ex emendationibus Plinianis] libro XXV. cap. 4. p. 391. ed. Basil. 1534. *F.* De scriptura et significatu adj. *inficetus* et *infacetus* Ochsner ad Cic. Ecl. p. 157. (ed. 3.) haec non male disputavit: „*Es scheint aus sichern Stellen gegen Muretus und Vossius erwiesen zu seyn, dass nicht nur inficetus, sondern auch infacetus gesagt wurde; und wenn uns eine Vermuthung erlaubt ist, so möchten wir beinahe glauben, dass die Alten hierbei eine gewisse Wahl beobachteten, und dass infacetus bloss negativ oder privativ ohne Witz, unaufgeräumt, unaufgeweckt, inficetus aber mehr von dem positiven Gegentheil, fade, abgeschmackt, zu verstehen sey, und eines gegen das andere sich ungefähr so verhalte, wie inscientia zu inscitia, oder ignoratio zu ignorantia.*“

Caput IV.

1) ait Cicero] Disput. Tusc. IV. 29, 63. *Orestem*, scil. fabulam, quae inscripta erat Orestes.

2) treis versus] Ed. prima *tris*, et sic etiam Cic. ed. Ern. Eadem vs. sq. *Nec sors, nec ira* cet. quod utique praeferendum. Sed immerito Ciceronem a Mureto (et Leopard. Emendatt. VIII. 21.) reprehensum esse recte iudicarunt Porsonus et Matthias, quos vide, ut etiam Schaeferum in ed. noviss. Versu enim primo post δεινὸν comma delendum et ἔπος pro *res* accipiendum. Muretus vero sic convertit, ac si vs. 2. scriptum esset οὔτε πάθος, οὔτε ξυμφορά, quod etiam legitur in scholio aliquo. *F.*

3) ut ait Flaccus] Carm. II. 1, 6.

4) Graecus eius poëtae explicator] vid. Scholiast. ad Eurip. Orest. v. 1—3. *F.*

Caput V.

1) apud Platonem inducitur] pag. 340. C.

2) novem Atheniensium archontas] vid.

de hoc instituto Potter. Archaeol. Graec. T. I. p. 154. sq. Nitsch *griech. Alterthüm.* plur. locis. Boeckh *Staatshaushalt. der Athener.* T. II. p. 43. f. n. 410. et Barthelemy: *Anacharsis Reise* T. II. p. 302. T. VI. p. 58. [Heffter: *die athen. Gerichtsverfassung.* p. 19. Tittmann: *Darstellung der griech. Staatsverf.* p. 257. Huellmann: *Staatsrecht des Alterthums.* p. 271.]

3) Iulius Pollux] Naucratites, Aegyptius, artis rhetoricae Athenis magister, homo multae lectionis nec mediocris doctrinae, vixit temporibus M. Aurelii et Commodi, a Chr. 176. Plurium librorum auctor fuisse narratur. Ex iis servatum est Ὀνομαστικόν sive Vocabularium, in decem libros divisum, Graecitatis non minus quam antiquitatis et literarum antiquarum veluti thesaurus hodieque Graecarum literarum studiosis multis nominibus commendandum. Collegit Poll. multos locos veterum poëtarum, quorum carmina interierunt, et ab oblivione vindicavit. Princeps ed. huius praeclari operis est Aldina. Venet. 1502. fol. Emendatius deinde edidit Wolfg. Seberus. Francof. 1608. 4. Tum ad idem opus emendandum et illustrandum accessere duumviri Ioh. Henr. Lederlinus et Tib. Hemsterhusius, quorum alter inchoatam a Lederlino editionem absolvit, Amstelod. 1706. fol. Largum tamen relictum est futuris editoribus spicilegium, id quod docuit Britannorum Aristarchus, Rich. Bentleius, in duabus epistolis ad Hemsterhusium missis, quas alteri ed. Elogii Hemsterhus. adiecit Dav. Ruhnkenius.

4) libro Onomastici octavo] cap. 9. segm. 85. sq.

5) copiose Pausanias in Eliacis] falli videntur et Muretus et Wolfius: nam de Cypselidarum anathemate agitur loco a Wolfio indicato (cap. 17. p. 419.): ibi de *arca* Cypselidarum sermo est (immo, narratur, traditur). Anathematis illius, Iovis nimirum statuae aureae, mentionem facit Pausan. Eliac. lib. prior.

V, 5, 2. §. 4. (p. 378.) his verbis: τούτων δὲ (τῶν λόγων) ὁ μὲν κυψέλων τὸν τυραννήσαντα Κορινθίων φησιν ἄγαλμα ἀναθεῖναι τῷ Διΐ χρυσοῦν ἐς Ὀλυμπίαν. Priorem tamen locum Mureto quoque ante oculos versatum esse, indicio est verbum *copiose*, quo utitur; de Κυψελιδῶν autem λάρνακι sermo est lib. V. cap. 17—19. Vid. Heindorf. et Astium ad locum Platonis. F.

Caput VI.

1) Demosthenes περὶ στεφάνου] pag. 268. ed. Reisk.

2) ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι] post haec verba melius Bekker. puncto distinguit. Idem deinde ὡς κατὰ τὴν αὐτῶν φύσιν — — — — συμβαίνειν λέγειν. cf. etiam Demosth. adv. Androtion. p. 600. R. (538. Bekk.) F.

3) Cicero pro Coelio] cap. 3.

4) nomine ut notet] ita Manut. de coniectura scripserat: rectius tamen Ernestius, Orellius, alii reposuerant cum vetustis libris: *hominem ut notet.*

5) si petulantius iaciatur] ita Muret. suspicatus est legendum esse: at sine dubio praeferenda est vulgata scriptura, quae nunquam sine idonea causa et ratione abiicienda et merae coniecturae postponenda est.

Caput VII.

1) Iphicrates] Iustinus lib. VI. cap. 5. ita de hoc Atheniensium imperatore iudicat: *In quo non imperatoriae tantum, verum et oratoriae artes fuere.* Vid. Ruhnk. Hist. Crit. Or. Graec. p. LVII. (Opusc. p. 319. sq. ed. Friedem.)

2) domi nonnunquam declamitasse perhibetur] opponitur huic: *in publico dixisse.* Dicebantur autem iam Ciceronis aetate *declamare, declamitare,* qui exercitationis causa vel magistro duce, vel soli domi

fictas orationes commentabantur et habebant, ut rectius possent postea coram populo in foro dicere. Nonnunquam ponitur quoque de philosophicis disputationibus; Cic. Tusc. I. 4, 7. *Ut enim antea declamitabam causas, quod nemo me diutius fecit, sic haec nunc mihi senilis est declamatio.* Apud Graecos ista meditandi et declamandi consuetudo dicebatur τὸ μελετᾶν et propria erat Sophistarum et Rhetorum, qui hoc declamandi genere oratorio muneri quasi praeludebant. Unde vocatur a Quintiliano (IV. 2, 29.) declamatio *forensium actionum meditatio*, et lib. V. 13, 19. *Declamationes, quibus ad pugnam forensem velut praepilatis exerceri solebamus, olim iam ab illa vera imagine orandi recesserunt atque ad solam compositae voluptatem nervis carent.* cf. Io. Chr. Theoph. Ernest. Lex. Technol. Lat. Rhetoric. p. 202.

3) praedicaret] cf. Taylori Fragm. Lys. p. 18. et Ruhnk. Hist. Crit. Or. Gr. l. c.

4) Dionysius Halicarnasseus] Iudic. de Lys. p. 478. Ed. Reisk.

5) aliquid designassent] vid. Aristot. Rhet. XXII. 24.

6) ad eorum gloriam accederent] ibid.

7) Meorum nobilitas] hoc dictum falso Themistocli tribuit Mur. in oratione Venetiis habita de studiis litterarum, T. I. p. 369. cf. Declamat. in Sall. cap. 2. *F.*

8) tuorum in te desinet] Plutarch. Apophth. p. 187. B.

9) Si qualis ego sum cet.] hoc quoque, ut sequentia, legitur apud Aristidem p. 385. *F.*

10) apud Aelium Aristidem] pag. 385.

Caput VIII.

1) **nuper cum inciderim]** apud Herodot. lib. I. cap. 181.

2) **sin praeponderabantur honestis turpia]** „*Forte Muretus scripsit praeponderabant.*" *Ruhnk.* Mira annotatio viri doctissimi. Mihi quidem librorum editorum scriptura sanissima et rectissima esse videtur. Turpia praeponderabantur honestis, cum honesta plura et graviora sunt, ita ut ea lanx, in qua honesta posita sunt, inclinet et deprimatur. cf. VII. 13. *ut — constituerent, qua tandem una (ratione) cunctae aliae praeponderarentur.* Cic. de Offic. II. 4, 18. Schol. in Ter. p. 655. 14, 13. *praeponderasse autem eam lancem.* Notandus etiam in verbis Ruhnkenii usus verbi *forte* pro *fortasse*, *fortassis*, neque imitandus. *F.* Vid. quae annotavimus ad lib. III. cap. 5.

Libri IX. Caput I.

1) **Ita — Tibullus]** Elegg. lib. I. 6, 63.

2) **apud Plautum]** Asin. III. 3, 18.

3) **Seneca in libro de brevitate vitae]** cap. 8.

4) **quos validissime diligunt]** cf. Mur. Schol. in Senec. Opp. T. III. p. 115. ubi dicit, veteres libros suos habere *valdissime*, non *validissime*. *F.*

5) **Gregorius Nazianzenus]** cap. 79. p. 330. ed. Benedictin. Paris. 1778. De huius patris ecclesiae laudibus lib. XVIII. cap. 16. haec a Mureto magnifice perscripta leguntur: *Quapropter proponam duos locos, in quibus Gregorius Nazianzenus, de cuius laudibus mihi tacendum puto, tum quia notissimae sunt, tum quia nullum tam sublime verborum genus reperire possum, quod non longe infra ipsius dignitatem iaceat: is igitur in*

oratione et eo, qui laudat, et eo, qui laudatur, dignissima, qua magni Basilii laudes depraedicat, duos impuros quidem, sed disertos scriptores imitatus videtur. Oriundus erat Gregorius oppido Cappadociae, Nazianzo, ubi et educatus et institutus eruditusque est. Pater illo in oppido episcopalem dignitatem tuebatur. Natus esse videtur ineunte saec. quarto; mortuus autem est a Chr. 300. Vixit studiorum doctorum causa in iis urbibus, quae doctrinae laude florebant, Caesarea, Alexandria et Athenis. Hac in urbe quum versaretur, in amicitiam Basilii Magni venit et studiosissime literas artesque liberales coluit. Deinde patre iubente episcopatum minorem in Cappadocia suscepit. Postea (a. 378.) a Theodosio Magno praefectus est episcopatui Constantinopolitano, neque tamen diu eam provinciam administravit, sed munere publico deposito in vitae privatae umbracula recessit. Fuit in Gregorio non mediocre ingenium, varia doctrina, et tam carminibus pangendis, quam orationibus scribendis satis nobilitatus est. Opera eius saepe edita et multum olim lecta sunt. Praeter editionem iam commemoratam nominanda etiam est quae prodiit Venet. 1752. fol. 2 Vol.

CAPUT II.

1) Cum tanta esset apud veteres infamia cet.] cf. Comm. in Aristot. Ethic. Opp. T. III. p. 371. sq. Arma autem non tantum abiici, sed ne amitti quidem, aut alienari honeste posse, vel ex Modestino iurisconsulto intelligitur, a quo scriptum est, *militem, qui in bello arma amisit, vel alienavit, si summo iure cum eo agat imperator, capite puniri, sin humanius, militiam mutare.* L. *desertorem* Dig. eod. tit. Immo vero, cum cetera fere, quae in hostium potestatem venerunt, iure postliminii reverti, ac recuperari possint, id in armis non obtinet; consuerunt enim ea non sine flagitio amitti. L. 2. de capt. postlim. et red. ab host. Ac puto apud Lacedaemonios praecipue observatas esse summa

diligentia eas leges, quae ad fortitudinem pertinebant. Eorum enim tota reipublicae ratio ad virtutem bellicam potissimum dirigebatur: ut est apud Platonem I. de legibus. Itaque multas mulieres Lacedaemonias legimus, cum filios suos abiectis armis e bello redeuntes vidissent, lanceas eis per pectora exegisse, eosque manibus suis confodisse: quarum etiam una filio in bellum proficiscenti clypeum tradens, *Fili*, inquit, ἢ τὰν, ἢ ἐπὶ τᾶ, id est, *aut hunc ad me facito referas, aut in hoc ad me referare.*

2) nota enim sunt illa ex Oda ad Pomp. Varum] Carm. II. 7, 9.

3) vinetaque ipsemet caederet sua] sumptum est hoc loquendi genus, quod in proverbium venit, ab iis, qui ipsi vineta caedunt eoque damnum sibi contrahunt. Improprie ponitur de iis, qui temere et parum prudenter suae causae, suis rebus nocent, officiunt.

4) Xenaeneti Atheniensis exemplo] vid. Plutarch. πολιτ. παράγγελμ. p. 503. D. F.

5) quod apud Aelianum legimus] Var. Hist. X. 13.

6) hoc modo] apud Aristoph. Pac. 1298. Strab. XII. p. 827. Plut. Inst. Lacon. p. 239. B. et Sext. Empir. P. H. III. 24. Apud Aristoph. 1298. sq. tantum duo priores versus leguntur et tertii dimidia pars; sed recte ibi pro ἔντος, quod Brunckius invexit, ἐντός restitutum est. Ἐντός etiam Strabo, qui περὶ θάμνον, et Plutarch.; hic praeterea v. 4. ἐξαῦθις pro ἧς αὖθις, non male Sextus Empiricus Pyrrhon. Hypotyp. III. 24. §. 216. Αὐτὸς δ' ἐξέφυγον θανάτου τέλος. Brunck. Anal. I. p. 40. Jacobs ad Anthol. I. 1. p. 150. F. Vossius Aristoph. versus ita vertit:

Zwar mit dem Schild siegpranget ein Saïer, ihn, den am Dickicht
Als untadliche Wehr, ohne mein Wollen ich liess.
Doch mein Leben erhielt ich.

7) aliter Aloiatus] Parerg. V. 18. *F.*

8) ut hic ait] Hor. Carm. II. 13, 30. sqq.

Mirantur umbrae dicere; sed magis
Pugnas et exactos tyrannos
Densum humeris bibit aure vulgus.

9) prodigus animae] Horatianum loquendi genus: Carm. I. 12, 37. sq.

Regulum et Scauros, animaeque magnae
Prodigum Paullum, superante Poeno.

10) Herodotus in Terpsichore] lib. V. 95.

11) in quo malitiam quandam notat Plutarchus] de Herod. malign. p. 858. B.

12) quae apud Homerum] cf. Iliad. lib. V. 528.

Caput III.

1) Apud Horatium libro primo Odarum] Carm. 6. v. 1. sqq.

2) Qua rem cumque] hanc scripturam a Mureto propositam laudat quoque et praeferendam vulgatae putat Bentleius. „*Libenter*, ait, *sequor quam ex suis libris Muretus lectionem protulit. — Quacumque, hoc est, sive mari, sive terra: id enim sibi volunt navibus aut equis.*"

3) Ut in epistola ad Augustum] „immo ad Scaevam, lib. I. ep. 17. v. 33. Sed legitur ibi *res gerere.*" Wolf.

4) senex Terentianus] Adelph. V. 1, 12.

5) in fastis Capitolinis] vid. Steph. Vin. Pighii Fast. Magistr. Rom. in Graev. Thes. Ant. Rom. T. II. p. 183. sq. *F.*

6) qua Quinctilii mors defletur] Carm. I. 24.

7) illud Quis, quod principio est] haec struendi et interpretandi ratio merito a Bentleio improbatur. *F.* — At Bentl. quidem haec habet: *In quo paria*

paene ei (Heinsio) *peccavit Muretus, qui post Scholiastam veterem sic ordinat verba: Praecipe cantus, quis sive quibus desiderio pudor sit et modus. Intempestiva sane haec videntur et cum sequentibus pugnant. Nam continuo luctum orditur Noster, praecepti istius nimis immemor.* Recte: et mirari profecto subit, quo tandem pacto Muretus peritissimus et elegantissimus veterum poëtarum interpres ad istam delabi potuerit interpretationem. Interrogationis nota deleri non potest.

8) primus Paphlago invexit] an Christophorus Landinus Florentinus, qui Hor. edid. Florent. 1482. Venet. 1483.? *F.* Pro certo vix aliquis dixerit.

Caput IV.

1) colliquefacta nive] apud Varr. R. R. II. 4, 6. legitur *glacies colliquefacta*.

2) Aristoteles quasi oraculo edidit] exstant eius verba ex quaestionibus physicis ap. Gellium, qui eadem de re agit N. A. XIX. 5. Sed ea hodie in Problematis non legi, iam dudum Gellii interpretes annotarunt. *F.*

3) qui medicinam factitabat] ita loquitur Quintil. VII. 2, 26. et *med. exercere* Cic. Cluent. 63. extr.

4) apud Macrobium] Saturn. VII. 12. med.

5) inquit Avienus] ipsa quoque Macrobii verba sunt, itaque litteris a ceteris non distinguenda. Editiones recentiores negationem omittunt. *F.*

6) qua est corpulenta] sic iam editio Gryphiana. Lugd. Bat. 1542. p. 548. *F.*

7) apud Virgilium et apud Horatium] vid. Bentleium ad Horat. Carm. I. 28, 19. et imprimis, quem ille laudat, Giphan. in Ind. Lucret. v. *densere*. *F.* Merito praeferenda est antiquior illa et rarior forma *denseri*; cf. Nic. Heins. ad Ovid. Metam. XIV. 369.

Caput V.

1) De Mitylene] ab optimis editoribus nunc scribitur Mytilene, *Μυτιλήνη*. Vid. Ruhnk. ad Vell. Pat. II. 18, 3. Duker. ad Thucyd. III. 25. Bekker. ad Thucyd. III. 2. *F.* In nummis Graecis scriptum est nomen *Μυτιλήνη*, in codicibus *Μιτυλήνη*; cf. Grotef. Gr. Lat. P. II. §. 174. et Nolten. Lex. Antib. p. 117.

2) tum in Odis] lib. I. 7.

3) tum in Epistolis] I. 11, 17.

4) Longus] est ex scriptoribus eroticis et, quod attinet ad orationem et narrandi rationem, satis elegans et lectu iucundus. Aetas eius incerta est. Alii eum vixisse indicant initio saeculi quinti, alii saeculo quarto eum assignant. Fabulam satis lepide scripsit libris quatuor: *ποιμενικῶν τῶν κατὰ Δάφνιν καὶ Χλόην*. De his libris et emendandis et illustrandis bene meruerunt Boden, Villoisonus, Schaeferus, Passow.

5) *νομίσεις οὐ πόλιν ὁρᾷν*] de scriptura *νομίσεις* vid. Schaefer. ad h. l. alii *νομίσαις*. Fortasse scrib. *νομίσειες ἂν οὐ κ. τ. λ.* cf. Pausan. Corinth. cap. 29, 1. *εἰκάσαις ἂν θηρούσῃ τὴν Ἄρτεμιν*. Phoc. cap. 24, 2. *θεάσαιο δ' ἄν. F.*

Caput VI.

1) Flaccus Ode duodecima libri primi] vs. 46. sq.

2) Graecus ille in Isthmiis] VI. 10.

3) *ἀωςφόρος θαητὸς ὡς*] scrib. cum Boeckhio *ἅς*, ut supra VIII. 1. *F.*

4) dixerat etiam Sappho] ap. Eustath. ad Iliad. p. 729, 21.

5) *ὅπποτ' ἂν*] scrib. *ὀππότ' ἄν*; apud Eustath. l. l. *ὀπότ' ἂν πλήθοισα μάλιστα λάμπῃ γᾶν*. In carmm.

et fragment. Sapphus ed. Volgeri p. 121. haec emendatio et versuum dispositio tanquam nova profertur. *F.*

6) Quintus Smyrnaeus] vulgo quidem *Calaber* appellatur, rectius tamen a patria urbe vocatur Smyrnaeus. Vixisse videtur extremo fere saec. quarto. Confecit carmen heroicum in quatuordecim libros descriptum, *Παραλειπόμενα Ὁμήρῳ*, i. e. Praetermissa ab Homero. Narratur hoc carmine perpetua quasi Troiani belli historia inde ab Hectoris reditu usque ad reditum Graecorum in patriam. Docte et accurate de huius carminis et virtutibus et vitiis scripsit *T. C. Tychsen.* Gött. 1783. 8. idemque opus Quinti Smyrnaei edidit Argentor. 1807. 8.

7) eandem comparationem adhibuit] Paralip. I. 37.

8) ἄστρασι] scrib. ἀστράσι ab ἀστήρ. *F.*

9) elucere] recte hic hoc verbo usus est Muretus; alibi elucesco. Vid. Ruhnk. annot. ad Opp. T. I. p. 232. *F.* Recte negat Ruhnk. l. c. *elucescere* esse Latinum. Plura vid. ap. Cell. in Cur. Post. p. 270. et apud Nolten. p. 520. Iani Lex. p. 610.

Libri X. Caput I.

1) hodieque] docendi sunt tirones, ne promiscue ponant *hodie* et *hodieque*; aureae saltem aetatis scriptores id non fecerunt. Minus religiosi ac diligentes erant posterae aetatis scriptores, ut Plinius, Quintilianus, Velleius Paterculus, Valer. Maximus, qui non raro *hodieque* posuerunt pro *hodie.* Locum habere potest nonnisi principio enuntiationis, neque vero in media enuntiatione. Plerumque poni potest *hodie* cum vi quadam. Nam in prima soni sede idem significat quod *vel hodie*; cf. Goerenz ad Cic. Acad. II. 2, 3. Ramsh. Gr. Lat. §. 179. 2. p. 519. Cellar. Cur. Post. p. 54. Nolten. Lex. Antib. p. 975. Iani Lex. p. 797. Her-

zog ad Quintil. X. p. 120. sq. At plane abstinendum est barbara voce *hodienum*; cf. Nolten. p. 553. et Frotscher ad Quintil. X. 1, 95. p. 84.

2) Ovidius] Metam. VI. 325.

3) Appuleius Apologia prima] T. II. p. 518. cf. T. I. p. 300. ed. Oudendorp., ubi pro *percensentibus iis* legitur *partim Oeënsium*. Ceterum non esse duas Apul. apologias, bene ostendunt intpp. ad Apol. princ. *F.*

4) Minutius Felix in Octavio] cap. 2. §. 5.

Caput II.

1) Ovidianus Deucalio] cf. Ovid. Metam. I. 388—394.

2) sumpsisse ex historia Romana] vid. Liv. I. 56. ubi commemoratur oraculum Tarquiniis et Bruto a Delphico Deo datum. Errat autem Mur., si putat, Ovidium repetiisse sortem Deucalioni datam ex historia Romana: poëta potius illud oraculum a Graecis fictum assumpserat.

3) γῆς ὀστέοισιν ἐγχριμφθεὶς πόδα] „hunc versum sine auctoris nomine laudat Eustath. ad Il. II. p. 309. Sed auctorem Choerilum edit Tzetzes Ms. cuius locum ad Longinum p. 125. attulimus. Ceterum non Aristoteles vinum *terrae sanguinem* dixit, sed Androcydes apud Plin. H. N. XIV. 5.“ *Ruhnk.* Pro ὀστέοισιν scrib. ὀστέοισιν. In annotat. ad h. l. pro 125. scrib. 135. [p. 244. ed. Toup. alt.] Vide Choerili Samii quae supersunt, coll. et ill. Ferd. Naeke. Lips. 1817. p. 189. sq., qui haec verba non Choerilo Samio, neque Choerilo tragico, sed comico alicui tribuenda censet. *F.*

Caput III.

1) Horatius in epistola ad Lollium] lib. I. ep. 2. v. 21.

2) illum Homericum] Odyss. I. v. 5.

3) Didymus] grammaticus Alexandrinus, Augusti temporibus florens, homo perdoctus et Graecarum literarum studiosissimus. Tribuuntur ei scholia minora in Hom. Iliadem et Odysseam, quae continent partim verborum, partim rerum antiquarum, partim mythorum explicationes.

4) ut apud Eustathium legitur] Comment. in Odyss. I. p. 1383. l. 7. ed. Rom. cf. Mur. Comment. in Arist. Ethic. lib. V. Opp. T. III. p. 399. *F.*

5) Lucianus tamen cet.] et iure quidem: nam haec sola interpretatio vera est; illam alteram autem vim ἄρνυσθαι nunquam, puto, habuit. *F.* Recte: nec satis mirari possum, quomodo Muretus ad miram illam interpretationem aberrare potuerit.

6) in Φιλοψευδεῖ] non longe ab init.

7) rudiores] sc. Graecarum literarum.

Caput IV.

1) Notaverat iam pridem Paulus Manutius] vid. ad Cic. Ep. ad Fam. I. 9. 9, 17.

2) non modo pro non modo non] cf. quae supra notavimus ad lib. IV. cap. 2. p. 255. sq.

3) libro primo Commentariorum] vid. Mur. Opp. T. II. p. 546. summa.

4) suo calculo comprobarunt] i. e. assensu suo probarunt. Similiter ap. Plin. Epp. I. 2, 5. *Si modo tu fortasse errori nostro album calculum adieceris.* Haec loquendi ratio ducta est ab antiquissimo sententias dicendi, significandi more. Unde Ovid. Metam. XV. 44.

Mos erat antiquus, niveis atrisque lapillis;
His damnare reos, illis absolvere culpae.
Nunc quoque sic lata est sententia tristis, et omnis
Calculus immitem demittitur ater in urnam.

5) notae cuiusdam sane docti ac diligen-

tis viri] significare videtur H. Stephanum in Pseudo-Cicerone p. 228. ed. Roloff. Voc. *nota* hac vi interdum utitur Muretus pro annotatione, animadversione. *F.* Bonae Latinitatis auctorem haec voc. significatio non habet, quamquam ita in consuetudinem abiit, ut vix dubitet aliquis ponere illud vocabulum. Melius tamen ponitur annotatio, annotationes; vid. Ieni Lex. p. 1168. Heusing. Antib. p. 419.

6) scriptorum loca] quamquam non ignoramus, doctissimos homines ita scribere: tamen veterum scriptorum consuetudini magis convenit, scribere *loci*, si de libris vel de disputandi, disserendi argumentis dicendum est, *loca*, si de regionibus, de agris agitur. Unde Grammatici non male ita distinguunt: *loci sunt librorum, loca terrarum.*

7) „*Genus loquendi nunc notissimum, icciroo sedes locorum notare supersedi.*" *Wolf.* Etsi genus hoc loquendi nunc notissimum esse, recte dicat Wolfius: non tamen omnium locorum a Mureto allatorum eadem ratio est. Nam vere iudicasse videtur Hotting. ad Cic. de Divin. I. 55. *non modo tum demum sic poni posse, cum sequitur aliqua negatio, quae etiam ad antecedentia sit assumenda.* Hoc tamen additum velim, etiam cum sequatur *vix* vel similis aliqua vim negandi habens particula, recte *non modo* omisso altero *non* poni. Vid. Vechneri Hellenolex. ed. J. M. Heusingeri p. 143—148. Horat. Tursellin. de part. lat. p. 632. sqq. et Beierum ad Cic. de Off. lib. I. 21. p. 165. sq. qui accuratissime de hoc genere disputat. Pluribus itaque eorum, qui sequuntur, locorum negatio a recent. editt. addita est. *F.*

8) in epistola ad Lentulum] ad Famil. I. 9. p. 21. ed. Ern. min.

9) ad Paetum] ad Divers. IX. 17.

10) libro decimo ad Atticum] ep. 8. non longe ab init. (ap. Manut. ep. 6.)

11) et eodem libro] non est libro decimo, sed libro undecimo, ep. 24. init. *F.*

12) libro tertio in Verrem] cap. 6.

13) libro primo in Catilinam] cap. 3. extr. Orell. *Quod ego non modo non audiam, sed etiam non videam planeque sentiam:* atque addi negationem ut necessariam flagitant Hotting. et Beier l. c. Et tamen hoc loco non dubito, quin *non* abesse possit etiam priori loco (posteriori omnino abesse debet), quoniam primarium enuntiatum cum negatione elatum est; deinde autem oratio subito ex negativa in affirmativam commutatur, ac si dictum esset: Quaecumque agis, moliris cet., ea eiusmodi sunt, ut ego non modo audiam cet. *F.*

14) pro Sext. Roscio Amerino] cap. 23. extr. ubi Orell. *possint,* quod pendet ab antecedente *quod. F.*

15) pro Coelio] cap. 17.

16) in eadem oratione] cap. 10.

17) libro primo de Oratore] cap. 46.

18) libro secundo de Officiis] cap. 13. ubi recte nunc editur *quia non modo non invidetur* cet. Et eodem modo de Offic. III. 18. *Qui non modo repellit. F.*

19) Varro primo libro de Re rustica] cap. 2. §. 11. Hic locus, qui tamen ab hac quaestione videtur alienus, ap. Varronem sic legitur: *nam non modo ovum illud sublatum est — — — sed ne illud quidem ovum vidimus* cet. *F.*

20) Livius libro XXIV.] cap. 26. Hoc quoque loco *non ante persequerentur* inserendum. Vid. Drakenb. et Schaef. in Gloss. Liv. *F.*

21) Gulielmus Budaeus in Commentariis linguae Graecae] vid. ed. Paris. 1548. p. 911. sq. et cf. Herm. ad Vig. p. 790. *F.* Merito numeratur Budaeus (Budé) in doctissimis et de antiquis literis optime meritis hominibus, qui post renatas artes liberales vixe-

runt. Natus erat Parisiis a. 1467. vita decessit a. 1540. Floruit in Gallia regnante Francisco I. Eximio fuit praeditus ingenio et indefesso vera cognoscendi studio ac industriae in humanitatis studiis colendis constantia laborisque tolerantia, ut non minus bonae frugis plenissimis libris vulgandis quam docendi facultate plurimum prodesset aequalibus suis. Qui commemorantur eius a Mureto Commentarii ling. Gr., hodieque haud contemnendi sunt.

Caput V.

1) alicubi Martialis] Epigr. lib. II. 89.

Carmina quod scribis Musis et Appolline nullo,
Laudari debes, hoc Ciceronis habes.

2) sic Platonis cet.] cf. locum similem infra XVIII. 29. Quod sequitur τραυλότης, tribuitur ei, qui literam ρ recte pronuntiare nequit.

3) apud Terentium Thraso] Eunuch. IV. 7, 13.

4) in eadem fabula] Act. V. sc. 8. v. 3.

5) interfecto Patroclo cet.] cf. Iliad. XVII. 125—131. coll. XVI. 40. sq. *F.*

6) Ita enim legitur] Epid. I. 1, 27.

7) Achilli unico *l*] eandem medelam Mur. etiam alii loco adhibere vult XVII. 14. H. l. tamen non probatur. *F.*

8) Quod — subiungit] imo, scrib. *addit.*

9) primo Politicorum] cap. 4. p. 299. *F.*

10) quos ait Homerus] Iliad. XVIII. 376.

11) δυέσθαι] scrib., δύεσθαι.

Caput VI.

1) mutila saepe et decantata proferre] ita Cicero quoque de oratione loquitur: Or. cap. 53, 178. *Mutila sentit quaedam et quasi decantata.*

2) **ad Atticum**] epist. 27. extr.

3) **amplissimi ordinis**] i. e. collegii Cardinalium.

4) **Sirletus Cardinalis**] cf. Mur. Opp. T. I. p. 188. et 257. *F.* Priore loco praedicantur de Sirleto haec: *Et illa duo ornamenta saeculi, firmamenta literarum, domicilia virtutis et eruditionis, Gulielmum Sirletum et Franciscum Alciatum*; et altero loco: *Nihil tamen prius decernendum statui, quam, ut veteres illi Apollinem, ita eum consulerem, qui mihi in rebus obscuris et incertis pro Apolline est, praestantissimum virum et summa eruditione, summa virtute, summa dignitate praeditum, Gulielmum Sirletum Cardinalem, commune decus ac praesidium omnium literarum omniumque literatorum.*

5) **tam inita**] Ern. vulg. retinuit. Schützius: *tale enitar. F.* Mureti coniectura valde commendabilis est, certe speciosa.

Caput VII.

1) **publice testarer**] rectius scribendum est: *palam testarer.* Nam publice aliquid facimus, si civitatis iussu, auctoritate, impensis id facere instituimus. Quod autem fit publice propter rempublicam, cum utilitate et salute publica fieri solet. Opponitur nonnunquam *sua sponte*; Nep. Chabr. cap. 2, 1. *Chabrias multa in Europa bella administravit, quum dux Atheniensium esset, in Aegypto sua sponte* (i. e. non publica auctoritate) *gessit*; et Paus. cap. 3, 3. *Ille — satius existimans, contendere Lacedaemonem, sua sponte (ohne einen Auftrag vom Staate) profectus est.* vid. **Bremi** ad h. l. et Cic. in Pis. cap. 21, 50. *Hic si mentis esset suae* (scil. compos), *nisi poenas patriae diisque immortalibus eas, quae gravissimae sunt, furore atque insania penderet: ausus esset educere exercitum, bellum sua sponte gerere, in regnum iniussu populi aut senatus accedere?*

2) cum praesertim in illa tanta cet.] vocula *in* delenda videtur, aut certe *ἀνακόλουθον* statuendum est, quod tamen non placet. *F.* Vitium ortum videtur vel typothetarum culpa, vel auctoris negligentia.

3) Ubi cum dixisset Caesar] cap. 4.

4) gessaque in vallum coniicere] in multis et bonis libris vetustis scribitur: *gaesaque* et *gesaque*. Erant autem gaesa telorum genus, quod Gallorum proprium erat: pondere satis gravi. Unde Serv. ad Virg. Aen. VIII. 662. *Gaesa,* inquit, *hastae viriles: nam etiam viros fortes Galli gaesos vocant.* Vid. Lips. Poliorc. IV. 4. Similiter olim Germanis viri fortes dicebantur *Degen.* Romanorum tela propria dicebantur *pila,* Macedonum *sarissae* (nos *Sarras*), Hispanorum *lanceae,* Teutonum *cateiae,* Germanorum *frameae*; vid. Herzog et Möbius ad l. c. et Stroth. ad Liv. VIII. 8.

5) obsidebantur. Sed cet.] scrib. *obsidebantur: sed,* cet. Mureti coniectura a plerisque editoribus iure reiecta est. *F.* In errorem inductus est Muretus, quod non satis cogitaverat, Romanos in vallo castrorum suorum constitutos tela ex *hoc loco superiore* in irruentes hostes misisse.

Caput VIII.

1) Deorum tutelarium] quamquam hoc loquendi genus frequentatum recentioribus, tamen non satis probandum est: nam idoneos auctores non habet. Minus boni scriptores demum, ut Macrobius, Arnobius, eo usi sunt. cf. Nolten. Lex. Antib. p. 1790. Iani Lex. p. 1690. Prioris aetatis scriptores per periphrasin loquuntur, ut *dii, qui alicui loco praesident*; *dii alicuius loci praesides*; *dii, quorum in tutela aliquis locus est*; *dii, quorum tutelae sumus.*

2) ad illum Horatii versum] Carm. I. 14, 10. ubi vid. Lambin. aliosque interpp.

3) ex Iliados nono] v. 241. ubi vid. Schol. minor.

4) eodem in libro] Od. XXVIII. v. 3. et 36.

5) levem ac mollem terram optare soliti erant] cf. Tibull. II. 4, 49. sq. *Et bene, discedens dicet, placideque quiescas, Terraque securae sit super ossa levis.*

6) a sententia Democriti] vid. Plutarch. de placit. philosoph. IV. 4. p. 908. *F.*

7) Itaque Eustathius exponens Homericum illud] Iliad. XXIV. 114.

8) *Τυδέος*] apud Wolfium hic versus uncis inclusus, sed in fine *κάλυψεν* scriptum est. *F.*

9) ut ex Cicerone ac Varrone notum est] vid. Cic. de Legg. II. 22. (57). Varr. L. L. IV. p. 9. ed. Bip. (33. ed. Spengel.) cf. Comment. in Catull. Opp. T. II. p. 821. *F.* Cicero haec habet: *Et quod nunc communiter in omnibus sepultis ponitur, ut humati dicantur: id erat proprium tum in iis, quos humus iniecta contegeret, eumque morem ius pontificale confirmat. Nam priusquam in os iniecta gleba est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil habet religionis. Iniecta gleba tum et illic humatus est et gleba vocatur.*

10) odarii in Venerem] Carm. I. 30. princ. Vid. ibid. Mitscherlich.

11) ex Alcmane] vid. Alcm. fragm. ed. Fr. Th. Welcker. Gies. 1815. p. 50. 33. *F.*

12) ex Aeschylo] in Epist. Opp. T. I. p. 645. et comment. in Tac. Ann. Opp. T. I. p. 7. hunc versum ad Sapphum refert. *F.*

13) haec adducuntur] vid. quae annotavimus de voc. *adducere* supra ad lib. III. cap. 3. n. 7. p. 248.

LIBRI XI. CAPUT I.

1) Iustus Lipsius] Batavus, oppidulo Isca prope Bruxellas a. 1547. natus, Coloniae in schola Iesuitarum mature institutus, puer adhuc in academiam, quae Lovanii (*Löwen*) tum florebat, migravit. Antiquitatis doctae studia tanto ardore et successu coluit, ut praeter ceteros aequales brevi excelleret. Romam postea profectus benigne et liberaliter habitus a Cardinali Granvilla. Per duos integros annos scribae munere functus est in domo patroni sui. Reversus deinde in patriam et aliquamdiu pluribus partibus Bataviae et Germaniae lustratis tandem substitit Ienae in Saxonia ibique suscepit Historiarum professionem (1572—74.). Duobus annis interiectis Coloniam discessit ibique Tacitum illustrare coepit. Anno 1576. summis iuris prudentiae honoribus ornatus Lovanii leges decemvirorum Rom. interpretatus est. Belli tumultibus in Batavis exortis Lugdunum Batavorum confugere coactus, 13 annos Historiarum professionem singulari cum laude sustinuit. Cum liberius et de rebus sacris et de civilibus sentire videretur, in multorum invidiam incurrit adeoque, ut Lugduno abiret, adductus est. Lovanium redux (1593) magno auditorum concursu scholas publicas habuit et tandem anno 1606. obiit. In historia et tota antiquitate Romana unus omnium maxime excelluit. Egregie meritus est de Tacito, de Velleio Paterculo, de Seneca, de aliis scriptoribus; nec minus de antiquitatibus Rom., quae ad rem bellicam spectant, illustrandis et de Stoicae philosophiae praeceptis explicandis. In Latine scribendo extrema aetate se composuit ad Tacitum et Senecam. Latine erat doctissimus, Graecarum literarum mediocriter peritus, tantae praeterea memoriae, ut totum Tacitum memoriter pronuntiare posset. De laudibus Iusti Lipsii vid. Muret. Epp. I. 48. lib. II. 1. et 2. lib. III. 74.

2) publicavit] primum Tacitum edidit a. 1574. deinde a. 1600.

3) Gisbertus Oddus Perusinus] vid. Epp. Mur. ad Cardapetum. Opp. T. I. p. 449. 451. 454. sq. *F.*

4) non tam certandi studio] Lucr. de Rer. nat. III. 5. *Non ita certandi cupidus, quam propter amorem, Quod te imitari aveo.*

5) deterrerentur] cf. Comment. in Tacit. Ann. Opp. T. IV. p. 13. Hoc a Lipsio quoque postea praelatum, non probante Wolfio. *Aemilius* iste est Aemilius Ferrettus I. C. in Annotatiunculis in C. Taciti Annales. Lugd. ap. Seb. Gryph. 1541. p. 5. *F.*

6) insisteret] Annal. I. 3.

7) versus Ennianus apud Ciceronem] de Fin. II. 32, 106. Receperunt Muretinam correctionem plerique recentiorum interpp., ipsa sententia flagitante. Ernest. servavit vulg. scripturam:

Namque tibi monumenta mei peperere labores.

vid. Bremium et Goerenz ad h. l. cf. Muret. Comment. in Tacit. T. IV. p. 34.

8) Paulo autem infra] cap. 4. princ. Etiam hoc receptum. *F.*

9) de Tiberio] cap. 4.

10) exulem egerit] non iusta aderat causa, cur Mur. vulgatam damnaret scripturam, quippe quae sana et bona sit nec correctione egeat. Nemo, quod sciam, Mureti auctoritatem secutus est. Vid. Bremi ad Suet. Tiber. 13. Oberlinus vero non sine quadam specie veri censuit, vocab. *exulem* per alium ac Tacitum inter verba Tacitea receptum esse.

11) serviendum feminae] cf. Comment. in Tacit. p. 37.

12) libri quinti] fallitur Muretus; est lib. VI. cap. 20.

13) legendum esse] vid. cap. 5. Gnarum. Hanc tamen coniecturam ut suam etiam Lipsius streaue sibi vindicat. *F.*

CAPUT II.

1) ita scriptum est] cap. 16. Et iam ante Tacitum Sallustius et Livius eadem vi verbi sunt. Est ex Graeco διαχεῖσθαι, ut Xenoph. Hellen. VII. 4, 34. *Wolf.*

2) libro secundo] cap. 7.

3) libro XI] cap. 32.

4) libro XII.] cap. 27.

5) libro tertio Annalium] immo, scrib. Historiarum, cap. 10. Paulo post pro *dilaberetur* recentiores edd. habent *dilaberentur*, idque recte.

6) Suetonius in Vitellio] cap. 16.

7) Iuvenalis satira sexta] v. 202.

CAPUT III.

1) Acheruntis transvectionem] est Ciceroniana loquendi formula, vid. Tusc. I. 5, 10.

2) causae dictionem ad Minois tribunal] vid. Cic. l. c. Reliqui iudices inferni erant Aeacus et Rhadamanthus. Cf. Apollod. III. 12, 6. ibique Heyn. Hor. Od. II. 13, 22. Virg. Aen. VI. 431. et 566. et Heyn. exc. XI. ad lib. VI. Ovid. Metam. IX. 435. sqq. Cic. Tusc. I. 41, 97. quatuor inferorum iudices enumerat: *Id multo iam beatius est, te, quum ab iis, qui se iudicum numero haberi volunt, evaseris, ad eos venire, qui vere iudices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Aeacum, Triptolemum.*

3) pertusis doliis aquam haurientes puellas] dicit Danai filias; vid. Apollod. II. 1. Hygin. Fab. 168. Hor. Od. III. 11, 22. sq. *Stetit urna paulum sicca, dum grato Danai puellas Carmine mulces.*

4) Ixionis sibi assidue imminentem fugam] Ixion enim propter libidinem, qua Iunonis amorem appetebat, apud inferos rotae alligatus assidue cir-

cumvolvitur; cf. Ovid. Metam. IV. 461. et 465. X. 42. Pind. Pyth. II. 39. sq.

5) Tantalum] cf. Hygin. Fab. 82. Ovid. Am. II. 2, 44. A. A. II. 606. Metam. IV. 458. VI. 172. X. 41. Hor. Sat. I. 1, 68. 69. *Tantalus a labris sitiens fugientia captat Flumina.*

6) Cicero primo libro Tusculanarum] cap. 5, 10, 16. cf. Muret. Comment. in Hor. T. II. p. 945. *F.* Ibi haec leguntur: *Ac ne quis eum aut servisse causae, aut de aliena magis quam de sua sententia locutum putet, libro Tusculanarum disputationum, hoc est, eo libro, quo vel maxime immortalitatem animi stabilire ac constituere conatur, supplicia tamen inferorum tanquam poëtarum et pictorum portenta deridet.*

7) ut habeat quod uxori narrare possit] cf. Odyss. I. 223.

8) χειμῶνος ἐν ὥρῃ] Xenophanes ap. Athen. II. p. 54. E.

9) qua idem obscure et symbolice indicaret] Aen. VI. 894. Conf. Odyss. XIX. 563.

Caput IV.

1) P. Victorius libro XXIX. Var. Lectionum] cap. 40.

2) Iuno apud Homerum] Iliad. XXI. 331.

3) Sed Plutarchus] de aud. poët. p. 35.

4) Hector Paridi convicium faciens] Iliad. III. 39.

5) et ipsi Hectori Glaucus] Iliad. XVII. 142. H. l. nunc constanter legitur Ἕκτορ, εἶδος ἄριστε cet.

6) gibberus] haec forma apud nullum veterem scriptorem legitur. *F.* Nescio an posuerit Mur. *gibberosus*, quod semel legitur apud Suetonium. Unde vel calamo errante, vel typothetarum negligentia factum est

gibberus. Vitanda etiam est forma *gibbosus*, quae non Latina est. Probata forma est *gibbus* et *gibber*; cf. Nolten. Lex. p. 956. et 544. et Iani Lex. p. 761.

7) immodice et intempestive loquax] de Thersita Homerico vid. Iliad. II. 212. sqq.

8) Attius in Philocteta] apud Appuleium de Deo Socratis p. 176. T. II. ed. Oudend. ubi vulgo: *parva prodite patria — — — classibus auctor Dardanis.* Cf. P. Scriverii Collect. Vet. Trag. Lugd. 1620. p. 134. *F.*

9) ubi etiam illud notant] ut Appuleius l. l.

Caput V.

1) Scipionis et Laelii amicitia] cf. Cic. Amic. cap. 1. de Or. II. 6, 22. Vell. Pat. II. 127. Val. Max. VIII. 8, 1.

2) Cum autem praestaret sapientia Laelius] cf. Cic. Amic. cap. 1, 5. *Sed ut tum ad senem senex de senectute, sic hoc libro ad amicum amicissimus de amicitia scripsi. Tum est Cato locutus, quo erat nemo senior temporibus illis, nemo prudentior: nunc Laelius et sapiens — sic enim est habitus — et amicitiae gloria excellens, de amicitia loquitur.* Hor. Sat. I. 71. sq. *Quin ubi se a vulgo et scena in secreta remorant Virtus Scipiadae et mitis sapientia Laeli.*

3) actorem modo esse] vid. Plutarch. πολιτικ. παραγγελμ. p. 806. A. *F.*

4) Menedemo] oriundus erat Eretria, Euboeae oppido; floruit fere a. Chr. 280. et condidit scholam Eretriensem. Studiosissimus erat philosophiae admirator et tantum ipse in ea profecit, ut non immerito inter claros referri possit sapientiae magistros. Summos aetatis suae, quum iuvenis esset, audiebat philosophos, ut Platonem, Xenocratem, Stilponem. Vid. Diog. Laërt. II. 129. et 136. Meiners *Geschichte der Wissensch.* T.

II. p. 648. sqq. Krug's *Handwörterb. der philos. Wissenschaften.* T. II. p. 723. sq.

5) Asclepiade] Asclepiades Samius aetate priorum Ptolemaeorum vixit, aequalis Theocrito Syracusano, qui fuerat eius disciplinae alumnus. Ingenio praeditus erat satis felici et ad epigrammata scribenda facto. Hodieque sub eius nomine epigrammata quaedam exstant. Cf. Jacobs Comment. ad Anthol. Gr. T. XIII. p. 864. J. G. Schneider Anal. crit. p. 2. Eius epigrammata leguntur in Brunck. Anal. T. I. 211—229.

6) Pyladea amicitia] ita Cic. quoque de Fin. II. 26, 84. Nota est intima Orestis et Pyladae amicitia; cf. Cic. Amic. cap. 7, 24. de Fin. II. 24, 29. Ovid. Epp. ex Pont. III. 2, 45. sqq. Trist. I. 9, 28. IV. 4, 71. V. 6, 26. V. 4, 25.

7) σκηνογράφον] etiam Casaubon. et Menag. probatur. *F.*

8) ex vetustis Laërtii libris] lib. II. cap. 125.

9) psephisma quoddam] i. è. decretum, scitum.

10) a quodam Alexini sectatore] de Alexino philosopho vid. Diog. Laërt. II. 109. sq. *F.* Fuit autem ille Alexinus Eleus vixitque fere a. Chr. 300. homo acutus et satis doctus, sed ad pugnandum et rixandum ita proclivis, ut per risum appellaretur Ἐλεγξῖνος (ab ἐλέγχειν, vituperare). Imprimis Zenoni Stoico infestus erat eiusque decreta acerrime impugnavit. Peculiarem disciplinam, Olympiam — illa enim in urbe Elidis docebat — condere studebat, sed quum vix scholas aperuisset, repente omnes, qui ad audiendum convenerant, eum deseruerunt. Ex vulnere, quod corpus abluens in Alpheo fluvio sibi contraxerat, mortuus est. Cf. Sext. Empir. adv. Math. VII. 13. IX. 108.

Caput VI.

1) in quadam ad Atticum epistola] lib. XII. ep. 18.

2) Verba ipsius haec sunt] vid. v. 73. sqq.

Caput VII.

1) qui tota plaustra librorum veterum se habuisse iactant] tangit Mur. his verbis Lambinum, hominem de critica parte operum Cic. praeclare meritum, qui in praef. ad Cic. Opp. narraverat, paratam et promptam sibi fuisse magnam veterum librorum copiam. Cf. infra lib. XII. cap. 20. et imprimis lib. XIV. cap. 3. Ibi similiter Mur. carpit Lambinum: „*In eodem libro ita legitur, etiam in iis libris, qui, ut hiantes inducantur emptores, cum totis plaustris librorum veterum collati esse dicuntur.*"

2) Platonem in Timaeo dicere quidam arbitrantur] pag. 40. B. Steph.

3) Hicetas] a Goerenzio receptum. Cf. Menag. ad Diog. Laërt. l. c. Muret. Schol. in Senec. Opp. T. III. p. 134. Eandem emendationem fecerat Turneb. Adv. XVI. 18. *F.*

4) Laërtius in vita Philolai] lib. VIII. cap. 85.

5) libro primo de Divinatione] cap. 23.

6) Dinonis] recept. ab Hottingero. Eiusdem Dinonis mentio est etiam ap. Cornel. Nepot. Con. cap. 5, 4. *F.* Vixit *Dinon* tempore Artaxerxis Ochi et Philippi Macedonis. Persica scripsit, quae laudant Athenaeus, Diog. Laërtius in Protagora, Plutarchus in Themistocle. Cf. G. J. Voss. de Graec. Historic. lib. IV. cap. 8. et imprimis Valckenar. doctissimam annotationem ad Theocr. Adoniazus. v. 11. p. 134. T. II. ed. Heindorf.

7) ab Athenaeo] lib. II. p. 67. A. IV. p. 146. et alibi. vid. Schweigh. Ind. Auctor. *F.*

8) a Diogene Laërtio] lib. I. 8. IX. 50. ubi vid. Menag. *F.*

Libri XII. Caput I.

1) de quibus praeclare Seneca] de Benef. I. 14.

2) inimicum ac turpissimum] pro *inimicum*, de Mureti coniectura in ipsius editione proposita, nunc legitur *mimicum*. vid. Schol. in Senec. p. 8. *F.*

3) quadratum versum perelegantem citat Plutarchus] vid. vit. Poplic. [cap. 15] p. 105. B. Ex Epicharmo. *Wolf.*

4) σύγ' ἔσσ'] apud Plutarch. legitur τύγ' ἔσσ'. alii τύγ' ἴσσι· ἔχεις. *F.*

Caput II.

1) libro tertio de Beneficiis] cap. 27. cf. Schol. in Terent. T. II. p. 700. *F.*

2) Alter est libro quarto] cap. 31.

3) Pollioni Asinio — — — capiti meo] haec omnia sunt verba Senecae. *F.*

4) Tibullus — ita canit] Elegg. lib. I. 2, 11. Dixit poëta illud ex eorum more, qui quidquid mali experiuntur ipsi et a se suisque avertere malunt, inimicis apprecantur; cf. Hor. Carm. III. 27, 21. Theocr. IV. 21. Aristoph. Plut. v. 526. Ovid. Heroid. XX. 127. ibique Heins. et Brisson. de form. I. p. 113.

5) apud Aristophanem] Acharn. v. 833.

6) Hic versus nunc sine distinctione legitur. *F.*

Caput III.

1) Arimaspis] de hac gente Scythicae originis, non certa illa, sed plane fabulosa qui plura legere cupiat, consulat opus praestantissimum, Ersch. et Gruber. Encyclop. T. V. p. 243. sqq. Conferatur quoque Herodot. IV. 27. Plin. H. N. VII. 2. et VII. 57. Quandam similitudinem habent cum Cyclopibus, quales describit Homerus Od. lib. IX.

2) Aeschylus] Prometh. vinct. v. 810. Dicuntur etiam *μονόφθαλμοι*, *μονόμματοι*.

3) Scythica enim lingua *ari* unum esse] haec non sunt Herodoti, qui *ἄριμα γὰρ*, inquit, *ἓν καλέουσι Σκύθαι, σπου̃ δὲ τὸν ὀφθαλμόν*, sed Eustathii ad Dionys. Perieget. v. 31. ex quo etiam quae sequitur declaratio expressa est. *F.*

4) gravis auctor Hippocrates narrat] cf. Hippocr. Aphor. p. 289. ed. Foës. (Gen. 1657.) Vixit et floruit omnium, quotquot antiquitas vidit, medicorum facile princeps Athenis eo tempore, quum exarsisset bellum Peloponnesiacum (a. Chr. 431.). Gente fuit Cous. Admodum senex mortuus est, prope nonagenarius, a. Chr. 372. De scriptis eius cf. Fabric. Bibl. Gr. ex ed. Harlesii. T. II. p. 506—610. Harles. Notit. brev. litterat. Gr. p. 115. sqq. Groddeck. Init. histor. litter. Graec. T. I. p. 103. sqq.

5) eaque fastigiarent] „rectius *fastigarent*. Vide Drakenb. ad Sil. Ital. V. 50.“ *Ruhnk.*

6) Macrocephalos] cf. infra lib. XVII. 11. „*Ac vereor interdum, ne nostra haec dicaci cuipiam videantur esse ex genere Macrocephalorum, quibus caput toto reliquo corpore longius esse dicitur: sic enim et nobis prooemium saepe longius est, quam cantilena. Sed suum cuique vitium.*“

Caput IV.

1) Aristomenis Messenii] vixit hic vir clarissimus, non minus libertatis studio, quam prorsus singulari fortitudine praecellens, tempore belli Messenii secundi (682—668. a. Chr.); cf. Pausan. IV. 15, 4. et cap. 16, §. 1. sqq. et cap. 18, §. 3. Strab. VIII. p. 367. Gillies *Gesch. v. Griechenl.* T. I. p. 212. sqq.

2) tradit Plinius] H. N. XI. 37. (70. et Bip.) *Tertio capto* (Aristomeni) *Lacedaemonii pectus dissecuere viventi hirsutumque cor repertum est.*

3) Graeci quidam] ut Eustath. ad Il. I. p. 79. princ. *Wolf.* Sed Eustathius eius ἐν παρόδῳ tantum mentionem facit. cf. L. Coel. Rhodig. Lectt. antiq. IV. 16. *F.*

4) Nonnus libro XXVI] v. 32. p. 680. Oriundus erat Nonnus Panopoli, Aegypti oppido. Aetas eius ab aliis aliter constituitur. Alii eum fere a. p. Chr. 410, alii a. p. Chr. 491. vixisse voluerunt. Auctore Ruhnkenio (Epist. crit. sec. p. 228.) et Mosero (in commentat. de Nonni vita, ingenio et scriptis) floruit Nonnus saeculo p. Chr. quinto vel exeunte quarto. A gentiliciis sacris, quum grandior esset aetate, ad Christiana transiit. Pro illis temporibus versus Graecos scripsit satis bonos. Nec tamen nativa illa, qua Homerica carmina placent, simplicitas ac venustas in eius carminibus obtinet: quaesita et arcessita, tumida et inflata saepe sunt, quae scripsit. Supersunt duo carmina, alterum maioris ambitus, quod inscribitur *Διονυσιακα* in XLVIII. libros descriptum, quo narrantur res a Baccho in India gestae, alterum μετάφρασις, s. Paraphrasis epica Evangelii S. Ioannis. De editionibus Nonni vid. Harles. Notit. Litter. Gr. p. 495. sqq. Groddeck. Init. hist. Graec. litt. T. II. p. 199. sq.

Caput V.

1) **Thales Milesius**] non immerito in septem sapientibus numeratur: bene de philosophia condenda meritus. Vixit sexto a Chr. saeculo in Ioniae urbe florentissima, Mileto: cf. Krug's *Handwörterb. d. philosoph. Wissenschaften*, T. IV. p. 130. sqq.

2) cum Prienensi quodam] Mandrastus appellatur ab Appuleio, qui unus hanc historiam habet in Floridis p. 33. et Altenb. *Wolf.*

3) nullum te cet.] „*Ex Appuleii Floridis p. 361.*" *Ruhnk.* IV. 18. p. 90. ed. Oudendorp., ubi tamen multo minus eleganter hoc effertur. *F.*

4) non igitur contemnunt gloriam ne sapientissimi quidem] Cic. Arch. cap. 11, 26. *Neque enim est dissimulandum, quod obscurari non potest, sed prae nobis ferendum: trahimur omnes laudis studio, et optimus quisque maxime gloria ducitur. Ipsi illi philosophi, etiam illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt; in eo ipso, in quo praedicationem nobilitatemque despiciunt, praedicari de se ac nominari volunt.* et Tusc. I. 15, 34. *Quid nostri philosophi? nonne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt?*

Caput VI.

1) Reperiuntur nonnulli homines, qui — nullam occasionem praetermittunt] recte, opinor, h. l. Muretus scripsit per indicativum, quod sententia sine ulla dubitatione et pro certo ponitur. Nam de quo loquitur scriptor, id convenit cum eo, quod de subiecto dicitur (*der gegebene Gegenstand stimmt mit dem Prädicate wirklich überein; nimmt man etwas Reelles an, herrscht keine subiective Vorstellung vor*). Sin autem ponitur, quod nobis de aliqua re videatur nec ita comparatum est, ut revera idem appareat (*wenn eine*

bloss subiective Vorstellung von etwas ausgedrückt wird): sequi debet coniunctivus. Similes sunt formulae loquendi: *sunt qui*; *inveniuntur qui*; de his vide Drakenb. ad Liv. XLII. 65, 9. Heusing. ad Cic. Off. I. 24. extr. Gernhard. ad Cic. Off. I. 2, 3. Bremi ad Cic. Fin. I. 20. ad Nep. Miltiad. cap. 3. Goerenz. ad Cic. Acad. II. 22. p. 131. Beier ad Cic. Off. I. 2, 3. Heindorf. ad Cic. N. D. II. 32. p. 194. ad Hor. Sat. I. 4, 24. II. 1, 1. Benecke ad Cic. Catil. II. 6. p. 140. Herzog ad Sall. Cat. cap. 19, 4. Kühner ad Cic. Tusc. III. 32, 76. Ramsh. Gr. §. 184, 1. et 2. Zumpt. §. 563. Grotef. §. 236, 6. Ruddimann. Instit. p. 349. ed. Stallbaum.

2) flammam ardentem] vid. Cic. de Or. II. 54, 222. Illa *maluntque saepe amicum* expressa ex Quintil. Inst. Or. VI. 3, 28. *F.* Cic. l. c. haec habet: *Dicere enim aiunt Ennium, flammam a sapiente facilius ore in ardente opprimi, quam bona dicta teneat.*

3) de quo Horatius] Sat. I. 4, 34.

4) scribere in eos, qui possunt proscribere] verba Pollionis in Augustum, apud Macrob. Saturn. II. 4. *F.*

5) ut Cicero alicubi loquitur] ad Divers. XV. 19. At Cassii est ea epistola. *Wolf.* Cassius autem ita scribit: *Vereor, ne nos rustice gladio velit ἀντιμυκτηρίσαι*, i. e. vicissim deridere. Wieland. vertit: *Ich fürchte sehr, er würde uns unsere Neckereien in seiner plumpen Manier mit dem Säbel zurückgeben.* Citat hunc Cassii iocum Seneca Suasor. I. p. 5. *Nos quidem illum deridemus, sed timeo, ne ille nos gladio ἀντιμυκτηρίσῃ.*

6) ut Plato ait] de Legg. IV. p. 717. D. ubi vid. Ast. cf. XI. p. 935. A.

7) de Tantalo Euripides] Orest. Prolog. v. 10.

8) quibus notis adulator ab amico discerni queat] pag. 68. A.

9) τὴν περὶ τὸ φρέαρ] cf. de hoc proverbio Zenob. IV. 100. Diogenian. VI. 21. Suid. 9, 62. *F.*

10) Magnus liber, magnum malum] Callimachi dictum, de quo vid. Athen. Epit. III. p. 72. A. et Casaub. Animadvv. III. 1. *F.*

11) ἕλξας ἐφ' ἑαυτόν] scrib. ἐφ' αὑτόν, ut Muretus iam in epist. ad Giphanium T. I. p. 544. correxerat. Ibi tamen νέφος scribitur. Versus ab Aristotele Meteorol. II. 6. Plutarch. πολιτ. παραγγ. p. 823. B., qui solus exhibet νέφη, Gell. N. A. II. 22. servatus. *F.*

12) Cum enim nobis interdictum sit] vid. Indic. Roman. librorum prohibitorum ed. 1559.

13) ei uni, cuius ille liber est, imputari oportebit] *imputare* pro *assignare*, *tribuere*, *adscribere* non Ciceronianum esse, dicit Sciopp. de stil. histor. p. 132. (ed. Fabri) et Rhetor. exercit. p. 17. Ruhnk. in Terent. p. 43. (ed. Schopen). Quamquam non negamus, *imputare* non esse vocabulum Ciceronianum: tamen minime reprehendendus nobis videtur Muretus, quod h. l. posuit. Recte et consulto id fecisse censendus est, quoniam loquitur de re parum laudabili et honorifica. Ita enim sollemniter illo vocabulo usi sunt scriptores Romani.

14) ut Plautus loquitur] Epidic. I. 2, 37. Illud tamen loquendi genus relinquendum potius est Comicis, quam in soluta oratione consectandum. Et semel legitur apud Plautum.

15) saltitant] apud unum Quintilianum invenitur et apud posterae aetatis scriptores.

CAPUT VII.

1) M. Cicero — non invitus praedicabat] id saepe eum fecisse videmus in epistolis et orationibus, si mentionem iniecerit vel consulatus fortiter et prudenter gesti, vel provinciae bene administratae.

2) **ne sibi ingenii laudem arrogaret]** recte hoc observatur: nunquam, quod sciam, immodeste et parum verecunde ingenii excellentiam praedicat. cf. pro Arch. cap. 1. *Si quid est in me ingenii, quod sentio quam sit exiguum.* et pro Rosc. Am. cap. 1. *Credo ego vos, iudices, mirari, quid sit, quod cum tot summi oratores hominesque nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, qui neque aetate, neque ingenio, neque auctoritate sim cum iis, qui sedeant, comparandus.*

3) **ut vere cecinit Martialis]** Epigr. VIII. 18, 19.

4) **subsidio mihi diligentiam comparavi]** cf. Cic. pro Quint. cap. 1.

5) **quod sentio, quam sit exiguum]** pro Arch. cap. 1.

6) **Aristoteles ait]** in Problematis sect. 30. princ. p. 227. *F.*

7) **ut ego tardiorem esse me non moleste feram]** Cic. Disp. Tusc. I. 33, 80.

8) **legitur etiam in iis libris, qui cum librorum veterum acervis collati dicuntur]** iterum Lambinum, librorum Cic. editorem, tangit. Similiter infra lib. XIV. cap. 3. Et eodem plane modo supra lib. II. cap. 14. „*Quando isti, qui tota plaustra librorum veterum habuisse se iactant, quorum collatione Ciceronem emendarint, aliquanto pauciora praestant, quam pollicentur.*“ Cf. annotat. ad lib. II. cap. 7. (ex nostra collect.)

9) **cum vulgo scriptum videas]** cap. 42, 143. Orellius nil mutavit, glossemata illa additamenta iudicans. Recte. Sic etiam Ern. et Meyer. *F.* De formula: *haud scio an*, vid. Ramsh. Gr. Lat. §. 172, 2. Zumpt. §. 354. et 721. et quos commemoravimus in annot. ad Mureti Epp. et Oratt. sel. p. 307. sqq.

10) **Eodem illo in libro]** cap. 45, 153.

11) Quomodo enim vester Axilla cet.] Ern. et Orell. *Ala* pro *Ahala*; *Ahala* Meyerus, qui etiam *pauxillo*; deinde *maxillis* et *vexillo* et *paxillo*. *F.*

12) paullo infra] cap. 46, 156.

13) decemvirorum stlitibus] Orellius servavit vulg. scripturam. Antiquior et rarior forma est *stlitibus* pro *litibus*.

Libri XIII. Caput I.

1) P. Nigidius] cognomine *Figulus*, Ciceroni erat aequalis, homo doctus, imprimis Pythagoricae philosophiae studiosus; nec rerum publicarum gerendarum imperitus. Multum ei tribuebat Cicero; cf. Epp. ad Fam. IV. 13. Saepe eum laudat A. Gellius in Noctt. Att.; cf. V. 2. VI. 6. VII. 9. IX. 12. X. 4. XII. 14. XIII. 6. XV. 3. XVII. 3. XIX. 14. Nec sine laude commemoratur varia et accurata eius eruditio a Macrobio et Nonio. H. l. Muretus ante oculos habuit verba Nigidii ex commentariis Grammaticis, quae leguntur apud Gell. X, 4.

2) provocabulis] i. q. pronominibus; legitur hoc. voc. ap. Varr. L. L. VII. 23. Quod paulo post sequitur *valerent*, rectius dicitur *significarent*.

3) labias] per errorem, ut videtur, pro *labia*. Ceterum tenendum est, *labia* magis proprie poni, *labra* etiam improprie, ut *primoribus labris gustare*, *attingere aliquid*; at non *primoribus labiis*. Etiam de margine vasorum ponitur *labrum*, sed numquam *labium*.

4) Dignum sane argumentum cet.] non erat cur Muretus rideret ac repudiaret hanc Nigidii de re grammatica non futili opinionem.

5) Chrysippus] haud contemnendus philosophus Graecus, Zenonis Stoici et Cleanthis discipulus longe nobilissimus. Natus erat Solis, Ciliciae oppido, a. Chr.

tur loco suo et episcopatu, quem tenebat, expelleretur. Tandem a Iuliano imperatore restitutus in pristinam dignitatem, postea feliciter obtinuit munus sacrum et a. Chr. 361. mortuus est. Fuit tanta animi fortitudine vel potius pertinacia, ut neque periculis, neque inimicorum minis terreri et a susceptis institutis revocari posset. Opera eius a Montefalconio collecta edita sunt 3 Voll. Paris. 1698. et postea aucta Patav. 1777.

5) baptizatos] voc. non Latinum et demum a scriptoribus ecclesiasticis receptum, pro quo substituunt alii: *sacro fonte abluere, lavare*; *aeternae salutis fonte initiare*; *salutari aqua aliquem abluere*; *primis Christianorum sacris aliquem initiare*.

6) ad unguem] i. e. accurate; ita Horat. et Colum., quamquam raro, scripserunt.

7) mysterium] voc. Graec. a Latinis scriptoribus receptum. Apud patres ecclesiae ponitur de iis rebus, quae obscurae ac reconditae sunt et quandam vim divinam in animis humanis habent; imprimis etiam sollemnis sacri lavacri ritus dicitur μυστήριον.

8) S. Ambrosius] unus ex clarissimis episcopis saec. IV. p. Chr. oriundus erat Treviris. Mox tantum profecit in eloquentia et philosophia, ut Valentiniano reguante (369) praeficeretur iis terris, quae in Italia superiore sitae erant, et Mediolani habitaret. Deinde a. 374 communi populi consensu et precibus nolens et invitus initio factus est episcopus Mediolanensis. In theologia non multum profecit, maxime in libris sacris interpretandis. Commendavit venerationem sacrarum reliquiarum et martyrum. Mortuus est a. Chr. 397 Mediolani.

Caput V.

1) ad eam partem] scil. de Provid. cap. 3. Ad verba peregrina aucupia, vid. Schol. in Sen. p. 90. F.

2) delaberetur] ita etiam Cicero de Or. I. 21, 96. *Insperanti mihi, sed valde optanti utrique vestrum cecidit, ut in istum sermonem delaberemini.* Similiter Q. Fr. I. 1. *Sed nescio quo pacto ad praecipiendi rationem delapsa est oratio mea.*

3) aiunt enim cet.] vid. Herod. II. 73. Tacit. Annal. VI. 28. Plin. H. N. X. 2. Ovid. Met. XV. 392. alios, quos enumeratos habet Mur. Schol. in Tacit. p. 148. In numero annorum sequitur Mur. Plinium. *F.*

4) figmenta] non debebat Mur. hoc vocabulum pro latino ponere; Appuleio id relinquendum est et peioris venae scriptoribus; cf. Scioppe. de stil. histor. p. 139. ed. Fabri. vid. Cell. Cur. Post. p. 124. Antib. p. 118. Noltan. p. 955. Iani Lex. p. 712. Kraft ad Mureti Epp. et Oratt. sel. p. 268.

5) librum Plutarchi cet.] pag. 133. B.

6) capitis dolorem induceret] vereor, ne paullo insolentius dictum sit pro: *capitis dolorem facere, efficere, afferre, commovere, incutere,* ut Cic. scribere solet.

7) ex Aristotele didiceram] vid. Analyt. poster. II. 19. §. 5. p. 254. ima sq. *F.*

8) Theophrastus] lib. II. cap. 8. p. 91. im. ed. Amst. *F.*

9) Plinius] vid. H. N. XIII. 9.

10) exemptaque] scil. medulla; vulgo in edd. scriptum est vel Mureti, vel typothetarum negligentia *exemtaeque.*

11) Galenus libro octavo] T. II. p. 114. ed. Basil. 1538. *F.*

12) libro secundo Anabaseos] cap. 3, §. 16. *Ἐνταῦθα καὶ τὸν ἐγκέφαλον τοῦ φοίνικος πρῶτον ἔφαγον οἱ στρατιῶται, καὶ οἱ πολλοὶ ἐθαύμαζον τό τε εἶδος καὶ τὴν ἰδιότητα τῆς ἡδονῆς. Ἦν δὲ σφόδρα καὶ τοῦτο κεφαλαλγές. Ὁ δὲ φοίνιξ, ὅθεν ἐξαιρεθείη ὁ ἐγκέφαλος, ὅλος αὐαίνετο.*

Caput VI.

1) deprehendi] recte Ruhnk. ad Mur. Opp. Tom. II. p. 967. observavit, minus proprie dici pro *reperiri*; nam *depr.* apud bonos Latinitatis auctores promiscue cum voc. *reperire* nusquam, quod sciam, ponitur.

2) qui imperio subsunt] non satis placet; nam *subesse* pro *parere*, *obtemperare* non habet idoneum auctorem solutae orationis. Melius dicitur: qui parent, subiecti sunt alicuius imperio; qui sunt in, sub alicuius imperio.

Caput VII.

1) Si quis ex me roget] rectius: *si quis me roget*, vel *ex me quaerat*, id quod vere praecepit Sciopp. de stil. histor. p. 137. Fabr.

2) quid acciderit quidam] scil. Lambino, quem hominem sibi et invisum et infestum nominatim non appellat; sed vid. epist. Giphan. ad Mur. T. I. p. 550. ed. Ruhnk. „*Solent scilicet Romani Graeca vocabula paululum variando sua saepe facere, nec iisdem ea aut litteris, aut syllabis semper admetiri, ut* Ulixes *ex* Ὀδυσσέως: exanclare *et* anclare *ap. Fest. ex Graeco* ἐξαντλεῖν *et* ἀντλεῖν, *non ut vulgo iam scribunt* exantlare, *quod exantlandi verbum et tu contra Lambinum recte vindicasti.*“ Bene etiam Goerenz. ad Cic. Acad. II. 34, 108. haec scripsit: *Nos quidem inter* exanclare *et* exantlare *discrimen nullum videmus, nisi hoc,* exantlare *esse scripturae serioris et in auctore ubique illud sectandum esse. Nam quod h. v. Lambinus ab* anculare *derivat, in eo certe sic me consentientem habet, ut utrumque ex communi fonte iudicem. Communis autem ille horum fons Graecum* ἀντλεῖν *videtur. Quod translatum in Latinum sic est, ut* τ *in* c *mutaretur, cum Latini ante* l, t *respuant, atque inde non peritlum, subligatlum, sed periclum, subligaclum scribant, quae postea aurium causa*

in periculum, subligaculum mutata sunt. Vid. quoque Spalding. ad Quintil. I. 6, 40. Schneider. Gr. Lat. T. I. P. 1. p. 241. Ochsner ad Cic. Ecl. p. 278. (ed. 3.) et in indice.

3) Nonius] pag. 292. et 554. ed. Merc. *F.*

Caput VIII.

1) Europae] egregie errasse h. l. Muretum, iam recte observavit I. Gronov. ad Gell. X. 7. Decepisse Muretum videtur Gellius.

2) Sallustius] vid. Gerlach. ad Sall. p. 256. No. 190. *F.* Vid. Gell. l. c. *Omnium fluminum, quae in maria fluunt, maximum esse Nilum consentitur; proxima magnitudine esse Histrum scripsit Sallustius. Varro autem cum de parte orbis, quae Europa dicitur, dissereret, in tribus eius primis terrae fluminibus Rhodanum esse ponit.*

3) Arrianus] vid. Exped. Alex. I. 3.

4) *μετὰ τὴν Εὐρώπην*] scr. *κατὰ τὴν Εὐρώπην.* *F.*

Libri XIV. Caput I.

1) totum scriptionis genus leve cet.] similiter Nep. praef.: *Non dubito plerosque, qui hoc genus scripturae leve et non satis dignum summorum virorum personis iudicent.*

2) subsecivis horis] rectius scribitur *subsicivis*; vid. Goerenz. ad Cic. de Legg. I. 4, 13. Oudendorp. ad Suet. Domit. 9. Voss de arte grammat. I. 43. De significatu et origine huius voc. vide, quae annotavimus ipsi ad Muret. Epp. et Oratt. sel. p. 251.

3) tam cupide] abesse possit *tam*; nam vix necessaria haec particula esse videtur ad sententiam.

4) libro sexto] cap. 16.

5) in oratione, in qua Alcibiades — disserit] apparabatur, Alcibiade imprimis suasore et impulsore, bellum adversus Syracusas a. Chr. 416., quinto decimo anno belli Peloponnesiaci.

6) διάνοια] vulgata haec scriptura, quamquam damnatur et reiicitur a Mureto, quem Scholiastae auctoritas impulisse videtur ad correctionem ἄνοια, et quamquam multi amplexi sunt hanc mutatam lectionem: tamen recte fecisse mihi videtur Goellerus, quod revocavit vulgatam, quum aperte Alcibiades loquatur non de stultitia et temeritate, cuius Nicias ipsum non arguerat, sed potius de consilio expeditionis splendidissimae et sumptuosae comparandae. Quod autem paulo post (init. cap. 17.) sequitur ἄνοια, id prorsus alio spectat; cf. Goeller. ad h. l. Thucydidis.

7) in libello — de liberis educandis] scil. cap. 16.

Caput II.

1) ex sexto Aeneidos] scil. libro, v. 140. sq.

2) quod sciam] ita recte per coniunctivum, quoniam cum quadam restrictione ponitur; vid. Zumpt. Gr. §. 559.

3) Fulvius] scil. Ursinus (Orsini). Natus erat Romae, a. 1529. mort. 1600. homo non solum magnae ac variae eruditionis, sed excellens etiam pulchri venustique sensu et iudicii subtilitate. Optime meritus est de illustranda re numaria veterum Romanorum. Plures eaeque doctissimae dissertationes ab Ursino scriptae leguntur in Graevii Thes. Antiq. Rom. Virgilius autem collatione scriptorum Graec. illustratus prodiit Antwerp. 1567. et postea per Valckenar. Leuward. 1747. 8. De vita eius exposuit I. Castalio, Rom. 1657. — Guellius, Germanus Valens, qui edidit Virgilium. Antw. 1575. F.

4) operta telluris] simpliciore ac faciliore modo haec verba intelligenda sunt de iis locis, quae sub terra esse fingebantur, de infernis regionibus. Mureti interpretatio paullo artificiosior esse videtur. Quod sequitur: *eadem esse*, mutandum est Faesio iudice in *eandem esse*.

5) ex Macrobio] vid. Saturn. I. 12. extr.

6) Epistolarum ad Atticum] lib. VI. 16.

7) in Paradoxis] 4. extr.

8) cf. v. 775. Legendus est ad h. l. Cerda, qui loca illustrantia attulit.

9) libro sexto] cap. 32. cf. Duker. ad h. l. quem Diodorus lib. XIII. cap. 3. paene aemulatus est.

Caput III.

1) Epicharmum] de patria huius poëtae comici non satis inter viros doctos constat. Alii enim Syracusis, alii Coo insula eum oriundum fuisse dicunt. Hoc tamen certum, Epicharmum prima parte saeculi quinti diu in Sicilia vixisse ac multas ibi comoedias, ex mimico genere natas, scripsisse. Quinquaginta duas fabulas confecisse narratur, salibus, lepore et festivitate conditas et tanta libertate scriptas, ut Hiero tyrannus eum insula expelleret. Recte dici haberique potest veteris comoediae princeps; cf. Aristot. Poët. V. 5. Plat. in Theaet. et Theocr. Epigr. 17. Commemorantur a Stobaeo quadraginta comoediarum, quae ipsum auctorem habent, inscriptiones. Pauca, quae supersunt, fragmenta leguntur in Hertelii Grotiique collectionibus Comicorum. Ceterum non confundendus est cum Epicharmo, philosopho Pythagoreo; vid. Herm. Valesii libell. de Epicharmo.

2) Aristoteles] Rhetor. III. 9. extr.

3) Demetrius]. Mur. eius mentionem facit supr. lib. I. cap. 16. „*Quicunque ille Demetrius fuit, cuius*

est libellus, qui nunc omnium manibus teritur, περὶ ἑρμηνείας — non enim mihi facile quisquam persuaserit, Phalereum esse — utile profecto nobis et minime trivialis doctrinae plenum ingenii sui monumentum reliquit." et Oratt. Vol. II. Or. 7. fere extr.: „*Sic denique multa scripta veterum aliorum sunt, aliorum putantur. Contigit hoc interdum propter similitudinem nominum, ut cum Demetrii Alexandrini libellus elegantissimus de Elocutione Demetrio Phalereo tributus est.*" Porro Mur. Opp. T. III. p. 771. „*Demetrius Alexandrinus, qui vulgo Phalereus, tribuit Dionysio.*" et p. 610. „*Demetrius ὁ Ἀλεξάνδρειος, qui vulgo putatur ὁ Φαληρεύς, in illo scito inprimis et eleganti libello de Elocutione, valde commendat hunc locum.*"

4) Aliter leguntur haec verba supra lib. I. cap. 16. τόκα μὲν ἐν τήνοις, quam scripturam firmat Aristot. Rhet. III. 9. extr. Faesio legendum videtur: *Τόκα δὲ πὰρ τήνοις ἐγών.*

5) ad Atticum] lib. XVI. ep. 15.

6) Horatius] vid. Epist. II. 158. Siculus dicitur Epicharmus, quod maiorem partem vitae illa insula degit et comoedias suas ibidem scripsit.

7) ut dialecticorum more loquar] bene et rectius quam quod vulgo dici solet: *ut cum dialecticis loquar, ut cum Cicerone loquar*, pro: *ut Ciceronis verbis utar, ut Cic. verba ponam, ut Cic. more, modo loquar, dicam, scribam;* cfr. Wyttenb. Opusc. sel. Vol. I. ed. Friedem. p. 334. et 342.

8) in Curculione] act. I. sc. 4. v. 1.

9) argumentari, cum a contrariis dixit] Faesio verba ita legenda videntur: *argumentari eum a contrariis dixit.* Ille *quidam* autem de Lambino dictum est; cf. lib. I. 19. extr. Omnino enim tenendum est, pronomen *quidam*, si de personis ponatur, vel poni per

contemptum, vel si praesentem offendere nolis; cf. Ruhnk. ad Ter. Andr. I. 1, 42. Eunuch. III. 2, 30.

10) e Sticho] act. I. sc. 2. v. 62.

11) quae ridentur in Stoicis] vid. Sext. Empir. adv. Logg. II. 224. Cic. Acad. II. 30. F. et Muret. Opp. T. IV. p. 802. *Stoici tales syllogismos admittebant et vocabant διαφερουμένους, Si dies est, dies est: dies autem est; igitur dies est: et hos διαφόρους περαίνοντας, Aut dies est, aut lucet; at dies est; lucet igitur: quae Peripatetici rident.*

12) urbem quam statuo etc.] Virg. Aen. I. 573. Faciunt id Latini scriptores more Graecorum; cf. Eurip. Hec. v. 752.

13) Eunuchum quem dedisti nobis cet.] Ter. Eun. IV. 3, 11. Similiter Prol. Andr. 3. *Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.*

14) in Amphitruone] act. IV. sc. 1. v. 1.

15) lynceos] tangit iterum Lambinum. Adiectiv. *lynceus* improprie apud Cic. quoque ponitur, ut Fam. IX. 2. *Quis tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat?*

Caput IV.

1) satis fideliter relata] damnat Cic. hoc adv. *fideliter*, Fam. XVI. 17. *Sed heus tu* (Tiro), *qui κανών esse meorum scriptorum soles, unde venit illud tam ἄκυρον, valetudini fideliter inserviendo? cui verbo domicilium est proprium in officio.* Florus quoque posuit hoc vocabulum eodem modo III. 5, 14. *Ut exstincta parum fideliter incendia maiore flamma reviviscunt.*

2) Berecynthiae] rectius scribitur Berecyntiae. Dicitur autem Berecyntia dea Cybele a monte Phrygiae Berecynto: vid. Ovid. Fast. IV. 355. Vocatur eadem mater Berecyntia apud Virg. Aen. VI. 785. *Qualis Berecyntia mater Invehitur curru Phrygias turrita per urbes.*

3) **Catullus**] Carm. LXIII. v. 22. *F.*

4) **Aristoteles**] Polit. VIII. 6, 4.

5) **apud Athenaeum**] libro XV. p. 624. A. *F.*

6) **delassatus**] non legitur apud idoneos scriptores solutae orationis. Plautus tamen et Horatius in Satiris id non respuunt: melius est *defatigare*; cf. Iani Lex. p. 507.

Caput V.

1) **Aut vincere, aut mori**] Cic. Off. III. 32, 114. *Ut esset insitum militibus nostris, aut vincere, aut emori*; et gravius quidem est *emori* quam *mori*. Referri huc potest Horatianum illud (Carm. III. 2, 13.): *Dulce et decorum pro patria mori: mors et fugacem persequitur* (*consequitur*, Bentl.) *virum.*

2) **Philocrates Plautinus**] Capt. II. 2, 11.

3) **adservatur**] Taubm., Brunck. et Lindemann. habent *servatur.*

4) **fusum**] est Graec. ἄτρακτος, ambigui significatus vocabulum, quod Galenus in Glossis Hippocrateis [v. Foësii Oecon. Hippocr. p. 106.] interpretatur: *οὐ μόνον εἰς τὸ ἱερουργὸν χρήσιμον, ἀλλὰ καὶ τὸ ξύλον τοῦ βέλους.* Similiter ponitur ἠλακάτη, et Herodot. lib. IV. cap. 162. coniungit utrumque vocabulum.

5) **a Thucydide accepimus**] cf. lib. IV. cap. 40.

Libri XV. Caput I.

1) **in Quirinalem**] ibi quidem habitabat Muretus; cf. Epist. lib. I. ep. 85. *Accessit ad voluptatem meam, quod patruus tuus, V. C., qui eas* (scil. literas) *mihi usque in Quirinalem* (*ibi enim nunc sumus*) *ipsemet attulit* etc.

2) **habitudo corporis**] ita legitur quoque apud

Terentium et Auctorem librorum ad Herennium scriptorum; respondet Graec. voc. *σχῆμα*.

3) patritam] praetulisse videtur Mur. hanc Nonii scripturam, adductus auctoritate Manutii et Lambini, qui Nonio plus tribuendum putarant quam vetustis exemplaribus operum Ciceronis. Et mirandum sane, cur Wolfius etiam *patritam* reponere maluerit quam vulgatam lect. *patriam*. Revocavit eandem Orellius, recte iudicans, illam iam ideo esse reiiciendam, quod adiungatur: ut ait Theophrastus; latinus scriptor si laudaretur, ferendam eam fore. Similiter iunguntur adiectiva *patrius* et *avitus* apud Cic. in Verr. I. 5, 13. *Nulla res tam patria cuiusquam atque avita fuit, quae non ab eo imperio istius abiudicaretur.* Nec hoc loco debebat Manutius corrigere vulgatam scripturam et mutare in *patritam*.

4) pestiferarum opinionum aestu] dicit bonus Muretus emendata per Lutherum eiusque amicos sacra, quae catholicae formulae scilicet pestifera esse non temere iudicabat. Non mitius de iis, qui purgata sacra in Gallia propagare studebant, idem Muretus, alias humanissimus et lenissimus, in orat. in funere Hippolyti Cardinalis Estensis, Oratt. Vol. II. Or. 20. p. 329. ed. Ruhnk. „*Grassabatur per totam Galliam infinita quaedam facinorosorum hominum colluvies, qui capta occasione propter teneram Caroli regis aetatem impune omnia sibi licere arbitrati, capitales ac nefarias de religione opiniones publice in vulgus disseminabant. Iamque res eo progressa erat, ut non infimae tantum plebis animos suis illis venenis imbuissent, sed ex ipsis principibus non paucos eadem erroris foeditate contaminassent. Exponebantur propalam et omnium manibus terebantur Lutheri, Calvini et aliorum impiorum scripta. Omnia exsecrandis illorum cantionibus perstrepebant. Detestandis in Deum et in divos illorum*

pestium vocibus Catholicorum aures assidue verberabantur."

5) transalpinis] i. e. Gallis et Germanis. Satis magnifice laudat Mur. et Germanos et Polonos in epistola quadam ad Sacratum lib. I. ep. 66. „*Magna mihi, Sacrate, cum multis Germanis, magna cum permultis Polonis familiaritas, magnus usus, magna necessitudo fuit. Semper eos expertus sum bonos viros, rectos, simplices, apertos, humanissimos praeterea et prope omnes eo vitae cultu et munditia, quae ad elegantiam potius quam ad ullam barbariem accederet: nugae istae sunt hominum, eos, qui adulari et fallere, et aliud loqui, aliud cogitare nesciunt, barbaros vocantium. Utinam nos eo modo barbari essemus! Utri vero barbariores sunt, nati in media Italia, quorum vix centesimum quemque reperias, qui Latine aut Graece loqui sciat, aut literas amet? an Germani ac Poloni, quorum permulti et earum linguarum utramque perfectissime callent, et ita literas ac liberales disciplinas amant, ut in eis tempus omne consumant? Olim illi fortassis asperi ac barbari fuerunt; hoc quidem saeculo vereor, ne ad nos barbaries, ad illos cultus et splendor vitae et conditio atque humanitas mutatis sedibus commigrarint.*" De studiis autem optimarum literarum apud Italos paene evanescentibus graviter queritur Mur. Oratt. lib. II. Or. 16. p. 321. ed. Ruhnk. „*Doleo igitur et indignor, cum, quae laus nostra ac patrum memoria propria, ut dixi, Italorum fuit, ut soli ex omnibus Latina lingua perite ac scienter uterentur, eam nunc ita obsolevisse ac propemodum evanuisse video, vix ut iam tota Italia pauci quidam senes, qui eam utcunque sustineant, reperiantur. Interea exterae nationes et, ut vulgo in Italia vocantur, barbarae hanc possessionem gloriae tanquam a nobis pro derelicta habitam occuparunt, iamque non obscure La-*

tinae linguae usum et intelligentiam migrasse ad se relicta Italia gloriantur."

6) iugis] i. e. perennis, non interrupta. Proprie ponitur de aqua, quae aliquo loco nunquam deficit, nunquam exsiccatur, exhauritur; dicitur autem *perennis* de aqua semper fluente, manante. H. l. more scriptorum veterum ad orationem transfertur. Uberius disputavit de utroque adiectivo Doederlinus in libro doctissimo: *Lat. Synonyme u. Etymologieen. Leipz.* 1826. P. 1. p. 4. sqq.

7) Sigonium] unum ex principibus viris, qui solida et accurata doctae antiquitatis intelligentia suam aetatem nobilitarunt. Natus autem erat *Carolus Sigonius* Modenae a. 1524. et mortuus a. 1585. Pro singulari, quo erat liberalium disciplinarum studio, tantum brevi profecit, ut aliis harum rerum cupidis viam praeire ad humanitatem posset et Venetiis, Patavii et Bononiae magno audientium concursu et iurisprudentiam, et historias, et Latinas literas, imprimis Romanas antiquitates, egregie traderet. Bonae frugis observationes commentatus est ad Ciceronem et Livium. Merito laudatur eius oratio latina, qua praecipue commendatur liber de consolatione super Tulliae f. obitu. Opera Sigonii ed. *Ph. Argelatus.* Mediol. 1732. 6 Voll. fol.

8) Petrum Ioannem Maffeium] fuit M. praecipue Latine doctus, nat. in oppido Bergamo a 1535. mort. a. 1605. Tibure in Latio. Erudiebatur ab iis, qui ex societate Iesu sese esse profitebantur, et inter eos tantam gloriam assecutus est, ut etiam apud exteros magnae doctrinae laude floreret. Eloquentiam docebat primum Genuae, deinde Romae, idque tanto fecit successu, ut Latinitatis, qua maxime excellebat, fama longe lateque propagata, in Lusitaniam vocaretur. Ibi Historias Indicas scribere publice iussus est. In hoc opere magis laudanda est orationis elegantia quam via et ratio, qua res gestas narravit: desideratur saepe et facultas critica et fides narrationis.

9) ubertim] non aureae sed posterae aetatis vocabulum, imprimis de lacrimis, quae manant, funduntur.

10) Perpinianum] Ioannes Petrus Perp., natione Hispanus, oriundus Illicis (*Elche*), oppido Valenciae, a. 1530., mort. a. 1566. Non iniuria de hoc viro Ruhnkenius (Praef. ad Mureti Opp. T. IV. p. 6.) iudicasse nobis videtur: *nisi in medio spatio corruisset, ipsi Mureto palmam eloquentiae dubiam fecisset.* Magna Perpiniano, qui Romae in societate Iesu viveret, intercessit familiaritas cum Mureto, cuius epistolis intextae sunt paucae quaedam Perpiniani, elegantissime scriptae.

11) eologium] ita Lambinus et Lipsius scribendum censuerunt, quasi esset Gr. ἐκλόγιον, quod recte potest in dubium vocari. G. I. Vossius autem putabat esse illud voc. factum ex Graeco ἐλλόγιον: quamquam nec hoc pro certo dici potest. Muretus (Var. Lect. III. 13.) dicit, *elogium nihil neque Graecis, neque Latinis significare.* Deinde uberius de hoc voc. disputat lib. XI. cap. 13. „*Scripseram iam pridem elogii nomen neque Graecum esse, neque Latinum; deinde mirantibus quibusdam amicis dixeram, ubicunque elogium legeretur, neque ellogium, neque eulogium, sed eclogium dici debere. Id duo ex ipsis a me acceptum in me torserunt. Cum enim de elogii nomine disputassent ultroque eos accusassent, qui vocem probam et antiquam nimis imperiose e civitate deturbare vellent: postremo eo venerunt, ut elogium quidem non, sed eclogium recte et emendate dici docerent. Ac mihi quidem, ne vivam, si non et haec et talia omnia ridicula sunt.*“ Significat autem *elogium* apud Romanos scriptores brevem scriptionem vel sententiam paucis verbis expressam, imprimis inscriptionem, titulum, peculiariter inscriptionem sepulcralem (cf. Cic. Sen. 17. Tusc. I. 14, 31. Fin. II. 35, 116.). Iam quum in monumentorum titulis sive elogiis honores ac res gestae breviter consignari solerent: poterat etiam laudandi notio inde elici, quamquam, ut

recentiore aetate saepe factum est, proprie de laudatione poni non potest. Unde Ruhnk. sui excusandi causa ante Elogium Hemsterhusii hoc scripsit: *Elogium hac significatione non satis Latinum esse scio. Sed temporum nostrorum consuetudini aliquid dandum fuit.* cf. Bergman. ad Ruhnk. Opusc. p. 1121. et in Annot. ad Hemsterhus. Elog. p. 303. Casaub. ad Suet. Calig. 24. et 27. Oudendorp. ad Suet. Vit. Horat. p. 991. Schütz in Ind. Cic. s. v. *elogium.* Mahne Epicr. Bibl. Crit. p. 43. Bremi ad Suet. Calig. 24. Iani Lex. p. 610. Nolten. p. 55.

12) cuius ex ore cet.] fons huius sententiae est apud Hom. Il. I. 249. Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή, quod Cic. de Senect. cap. 10, 31. *Ex eius lingua melle dulcior fluebat oratio.* Et similiter de Xenophonte Cicero Or. cap. 9, 32. *Cuius sermo est ille quidem melle dulcior.*

13) Servius] ad Virg. Aen. I. 335.

14) e libro secundo] v. 1094.

15) e primo Georgicon] v. 168. Quamquam Mur. defendere videtur voc. *coelitus*, tamen quum non habeat idoneum auctorem, vitandum magis est quam consectandum. Melius ponitur *de coelo, divinitus*; vid. Cell. Antib. p. 108. et Cur. Post. p. 281. Nolten. p. 464. Iani p. 274.

16) e libro quarto Institutionum] cap. 24. init. Ruhnk. nescio cur scripserat *e libro quincto.* Ipse tamen Lact. paulo ante scripserat: *Fingamus aliquem de caelo esse mittendum* cet.

17) Ciceronis aetate] in eandem sententiam Mur. plura scripsit Oratt. Vol. II. Or. 12. p. 293. ed. Ruhnk. et Or. 14. p. 309.

18) ab ipsis] scrib. *ab istis* cum edd. Gr. et R. *F.*

19) quae semel tantum leguntur] qualia sunt in libris de Republica per Angeli Maii sagacitatem

repertis: *adnare*, *arbustus* (adiect.), *arvus* (adiect.), *curiatim* (legitur etiam ap. Gell.), *demutatio*, *incommutabilis*, *intermenstruum tempus* (adhuc apud unum Plinium legebatur), *potentatus*, *proterritus* (voc. Plautinum), *scrupus*, *subvehere* (adhuc ap. Liv. scriptum erat), *villicare* (i. e. villicum agere), alia.

20) pigrandi et controversandi verba] illud legitur in Epp. ad Att. XIV. 1. hoc in fragm. Cic. p. 1, 47. ed. Ern. min. et p. 477. Vol. IV. P. 2. ed. Orell.

21) amphotides] quum sit voc. merum Graecum, rectius Graec. scribitur ἀμφώτιδες. Erant autem lanea vel coriacea tegumenta et obturamenta, quibus athletae Graeci aures ab ictibus adversariorum muniebant. Dicebantur etiam ἀντώτιδες, περιώτιδες.

22) praeclarum indicem] intelligendum est Lexicon Ciceronianum, quod pluries editum est, optime cur. Facciolati. Patav. 1734. F. et nostra aetate nuper in Anglia typis repetita est haec editio, Lond. ap. Priestley 1820. 3 Voll. 8. Utinam novis curis auctius et emendatius in usum Latinitatis studiosorum hominum ederetur. Nam multa sunt corrigenda, addenda et etiam melius ordinanda.

23) domum reducerent] voc. hac in re proprium apud Romanos erat *deducere*; cf. Goerenz. ad Cic. Acad. I. 3. p. 16.

24) amaritiem] rarissima forma; legitur ap. Catull. carm. LXVII. 19.

25) Gellius] Noct. Attic. XVIII. 9. *Philosophorum illustrissimi.* IX. 13. *Purissime atque illustrissime simplicique et incomta orationis antiquae suavitate.*

26) ὅλῳ τῷ μυκτῆρι] i. e. omni risu, fastidio excipiebant, quod plane non Latine locutus esset.

27) ex Varrone] de Re Rust. lib. II. v. 1. Ne-

pos quoque Paus. cap. 1, 2. dicit *illustrissimum proelium. F.*

28) σύκῳ μὰ τὴν Δήμητρα] leguntur haec verba ap. Cic. ad Attic. IV. 8. et plene quidem ita:
σύκῳ μὰ τὴν Δήμητρα σῦκον οὐδὲ ἓν
Οὕτω ὅμοιον γέγονεν.
Sumpti sunt versus ex vetere quodam Graeco Comico, quibus significatur, non esse ficum ficui similiorem ullam. Wielandius vertit: *Bei Ceres! keine Feige einer andern Feige je ähnlicher gesehn.*

29) audissetque adfirmantem cet.] similiter T. III. Mur. Opp. p. 140. *Omnino nullum verbum Latinum reperiri potest, quo ubique apte et commode exprimatur προαίρεσις.* et p. 427. Tria sunt apud Graecos vocabula, ἐνέργεια, πρᾶξις et ποίησις, quae magnum eis usum in loquendo praebent aptissimaeque sunt ad res distinguendas. Latini, quae eis respondeant, non habent, ideoque Latine loquentes aut haeremus inopia vocum, aut quia desunt nomina, res ipsas confundere, aut barbare et inusitate loqui cogimur.

30) Perionius] Ioachimus, non semel commemoratus Mureto (vid. Opp. T. III. p. 350. T. IV. p. 595.), multa e Graecis converterat Latinum in sermonem.

31) quincto quoque anno] ad haec Ruhnk. annotavit: Huc pertinet animadversio Scioppii de stilo historico, p. 226. (p. 187. ed. Fabr. F.). „*Fugit Muretum ratio, cum pro singulis quinque annis dicendum putat quinto quoque anno. Nec enim eadem est utriusque dicti sententia. Si quid enim fiat, quod quinque annis seu singulis quinque annis semel, nihil necesse est id quinto semper anno fieri, cum etiam primo, secundo aut quocunque quinquennii anno factum intelligitur.*“

32) Horatii] A. P. v. 58.

33) nonne Cicero et multa novavit etc.]

cf. Mur. Oratt. Vol. II. Or. 14. fine extr. p. 310. ed. Ruhnk.

34) personale privilegium]. ita fere Pandectarum scriptores loquuntur, non bonae Latinitatis auctores.

35) qui tum vivebant homines cet.] versus Ennii apud Gell. N. A. XII. 2. *F.*

36) incomprehensibile Ciceroni fingere licuit] errasse nobis videtur Muretus: nam in libris Ciceronianis, qui hac aetate supersunt, illud vocabulum non reperitur, quamquam Acad. I. 11, 41. positum est *comprehensibile*, ubi tamen Cic. statim addit: feretis haec? Docte disputat de talibus adiectivis Goerenzius l. c. In vulgatis libris Acad. II. 29. extr. *quae nos incomprehensa et non percepta dicimus*, ut recte posuit Goerenzius et Orellius, non *comprehensa*; sequitur enim *non percepta*. Voc. *incomprehensibilis* per se non repudiandum est: legitur apud Celsum et Quintilianum, idoneos sermonis Lat. auctores, et proprie ponitur quoque apud Columellam.

37) speculationem, ingratitudinem cet.] his et similibus P. Manutium usum esse refert Sciopp. de stil. historic. p. 56. ed. Fabr. Rhetor. Exercit. p. 18. *F.*

38) sed satis est dixisse] sumpsit hanc sententiam ex Hor. A. P. 416.

39) ταύτης τοι cet.] est versus Homericus ex Iliad. VI. 211.

40) in Tertulliano cet.] similis locus legitur Epp. lib. I. ep. 36. At Scioppius Rhetor. Exercit. p. 17. et de stil. histor. p. 64. existimat, haec Muretum non ex animi sententia scripsisse, sed ut in hac professione, si quid sibi minus Ciceronianum excidisset, latebram haberet. Adversus Scioppium disputat Iac. Thomasius Praef. (ad Mur. Oratt. et Epp. p. 8.) *Mihi*, Ruhnk. ait, *in tali re non quid quisque dixerit, praesertim tem-*

pori serviens, sed quid certo et constanti iudicio fecerit, spectandum videtur. Atqui res ipsa loquitur, Muretum non alios, nisi Ciceronem et reliquos optimae aetatis scriptores imitando expressisse, Appuleii autem, Cassiodori, Sidonii et similium verba tanquam scopulum fugisse. Vera igitur est Scioppii sententia.

41) baptizare] cf. quae supra ad lib. XIII. cap. 4. scripsimus.

42) porricere] i. q. offerre, sacrificare, vel, Festo interprete, porro iacere, est voc. proprium sacrificiorum, neque confundendum cum *proiicere*, quod nonnunquam a librariis male positum est. Ex disciplina haruspicum et ex praecepto pontificum sollemne erat sacrificantibus; cf. Macrob. Sat. III. 2. — impetrire] item voc. ex augurum disciplina petitum; bis legitur ap. Cic. de Div. I. 16. II. 15. et scribendum etiam est I. 2. pro *impetrandis*, quae vulgata est lectio, *impetriendis*, quod recte inter verba Ciceroniana recepit Orellius. De hoc voc. Hottinger ad Cic. de Div. I. 2. haec praecepit: *Est autem impetrire verbum augurale, quod Festus idem significare dicit ac* (immo *atque*) *impetrare*. Nempe impetrire idem erat, quod in hostiis litare; cum scil. bona signa offerebantur. Impetritum igitur dicebatur, quod aves aut exta admittebant. — solistimum tripudium] ipse Cic. de Div. II. 34. quid sit tripudium, declarat: *Sed quia, cum pascuntur* (scil. aves, gallinae), *necesse est aliquid ex ore cadere et terram pavire, terripavium primo, post terripudium dictum est: hoc quidem tripudium dicitur. Cum igitur offa cecidit ex ore pulli, tum auspicanti tripudium solistimum nuntiant.* Faustum autem erat augurium, si avide pulli obiectas offas comederent. — sympuvium s. simpuvium]. s. simpulum, vas ligneum vel fictile sacrificantibus sollemne, in quo pontifices libare solebant. Festus: *simpulum vas parvum, non dissimile cyatho, quo vinum in sacrificiis libabatur.* Vid. Ruperti ad Iuvenal. Sat. VI. 343.

CAPUT II.

1) **libro quarto decimo Annalium**] cap. 16.

2) **locum integrum esse hoc modo**] Oberlin. nihil mutare ausus est. Sed Gronovius et alii Mureti emendationem prorsus probant. *F.* Ingeniosam esse atque commodam Mureti coniecturam non diffitemur: verum persuadere nobis non possumus, ita scriptum fuisse ab ipso Tacito.

3) **si quis igitur melius aliquid novit**] expressit fere ipsa Horatiana verba (Ep. I. 6, 67.):

Vive, vale: si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti: si non, his utere mecum.

CAPUT III.

1) **ita vulgo legitur**] Agr. cap. 31. extr. vid. Interpretes ad h. l., imprimis quoque Oberlin., Dronk. p. 131. sqq. et Walch. p. 341. sqq. Multis modis locus a criticis tentatus est atque etiam vexatus.

2) **prima congressione**] non male quidem ita scripsit Lipsius; tamen praeferenda videtur Cod. Vatic. scriptura *primo concursu.*

3) **Rhenanum sobrium fuisse non puto**] non ita debebat scribere, qui humanitatis studia profitebatur: vel errores alieni sunt leniter ferendi et iudicandi.

4) **ut totus locus legatur hoc modo**] non negamus, sententiam scripturae Muretinae esse aptissimam ipsamque coniecturam valde commendabilem: tamen veremur, ne Mur. Tacitum magis correxerit quam verba, quae non satis sana videntur, sanaverit. Silentio non praetermittenda est Doederlini coniectura (vid. Act. philol. Monac. p. 376.): mutandam censet vulg. scripturam *unde ostendamus* in: *uno die ostendemus*; quod vero scripserat: *impraesentiarum,* recte postea in not. ad german. translat., huius loci p. 58. ipse damnavit. Nec com-

modo *in praesentia* (ita enim legendum putat) pro neutro plurali interpretatus est. Locum ita vertit: *Uns, die wir noch rein (?) sind und unbesiegt, und die Freiheit nicht für einen Augenblick gewinnen wollen, uns laszt gleich im ersten Treffen, an Einem Tage zeigen, welche Männer sich Caledonia aufbewahrt hat.* Walchius autem: *Und wir, unverletzt und unbezwungen, und über Freiheit und Knechtschaft jetzt zu entscheiden entschlossen, sollten nicht beim ersten Angriff sogleich zeigen, welche Männer sich Caledonia aufgespart?* Latina verba ita scripsit: *nos integri et indomiti, et in libertatem non in praesentiam laturi primo statim congressu non ostendemus, quos sibi Caledonia viros seposuerit?* Kleinius denique (Tacitus Agricola *übers. u. erl. von Kl. München* 1825.) hoc modo reddidit verba Tacitea: *Wir noch unversehrt und unbesiegt, und welche* (legit enim cum Bip. ed. *et ii* pro: *et in*) *die Freiheit nicht für die Gegenwart tragen wollen, sollten nicht gleich beim ersten Zusammentreffen zeigen, was sich Caledonien für Männer aufbewahrt hat?*

Caput IV.

1) erras se mihi videri Aemilium Probum] i. e. Cornelium Nepotem. Nam quae nunc tribuuntur vitae excellentium imperatorum Cornelio Nepoti, usque ad Giphanium assignabantur Aemilio Probo, qui regnante Theodosio vixit et Lambino iudice suum nomen Cornelii libro praefixerat, quem sua manu descriptum ad Theodosium tanquam novum opus miserat; cf. Bähr *Geschichte der röm. Literatur.* p. 271. Prima editio, quae in fronte gerit Cornelii Nepotis nomen, cura Lambini prodiit Paris. 1569.

2) homo non indoctus] „Gulielmus Xylander. Ceterum Muretus, Nepotem erroris arguens, ipse errat, quod veram potestatem vocis *germanus* non satis tenebat. Vid. Ian. Rutgersium Var. Lect. I, 9." *Ruhnk.*

3) **Athenaeum libro tertio decimo]** pag. 689. E.

4) **Plutarchum aperte idem etc.]** Themistocl. cap. 32. p. 127. B.

5) **Nebulas Aristophanis]** vulgo inscribitur fabula: *Nubes* (Gr. νεφέλαι); vid. Schol. ad v. 1374. De Theone Ruhnk. hoc annotavit: „Theon scholia in Aratum, Theocritum et Appollonium Rhodium, non in Aristophanem scripsit. Vide quae diximus in Praefat. ad Hesych. p. 9.“

6) **Philo]** de specialibus legibus [§. 4.] p. 779. E. ed. Gelenii. Paris. 1640. [V. II. p. 303. ed Mang.] *F.*

7) **neque germanam sororem in matrimonio habere licuit]** cf. Staveren, Bremi, Dähne ad Nep. Praef. 4.

8) **Cicero alicubi dicit]** vid. Catil. II. 1. init.

9) **Cyrillus Alexandrinus]** fuit inde ab a. Chr. 412. episcopus Alexandriae. Homo doctus quidem, sed nimis acer et vehemens in pugnando adversus eos, qui diversa sequebantur dogmata. Unde factum, ut multorum invidiam sibi contraheret adeoque in Consilio Ephesino (a. 431.) ab episcopis orientalibus graviter accusatus dignitate sua privaretur et in carcerem coniiceretur. At non ita multo post in libertatem et dignitatem restitutus, sua imprimis auctoritate effecit, ut Nestorius, cui erat infestissimus, publice damnaretur ac dignitatis, quam tenebat, gradu deiiceretur. Mortuus est Cyrillus a. Chr. 444. Permulta scripsit, et opera eius in VI. Voll. tributa coniunctim edidit Io. Aubertus, gr. et lat. Paris. 1638. fol.

Caput V.

1) **donari coronis aureis]** cf. Potter Archaeol. Gr. T. I. p. 961. sqq. Usitatissimum praemium erat vel corona oleaginea, vel palma; cf. intpp. ad Cic. Ecl. p. 414.

2) Pindarus] Olymp. VIII. 1.

3) Xenophon libro octavo] Cyrop. cap. 5. fere med.

4) Probus] i. e. Cornel. Nepos, Alcib. cap. 6. cf. Staveren ad h. l.

5) taeniisque] non opus est correctione vulgatae scripturae *aeneisque*; vid. Staveren, Bremi et Dähne.

6) Empedocles] Fragm. τῶν καθαρμῶν v. 369. ed. Sturz. servatum a Diogene Laërt. VIII. 62. cf. Stephani poës. philos. p. 23. et Anthol. Graec. p. 117. Scribendum autem στέφεσίν τε, ut ap. Stob. Sed apud Laërtium legitur θαλείης pro θαλείοις. *F.*

7) Thucydidis verba haec sunt] vid. lib. IV. cap. 121.

Libri XVI. Caput I.

1) Ovidius] vid. Fast. VI. 291. Pro script. *puram* plures iique bonae notae libri exhibent *vivam*, quae lectio nunc fere in omnibus edd. recepta est. Lactantius Inst. I. 12, 5. idem argumentum affert: *quia ignis inviolabile sit elementum, nihilque nasci possit ex eo, quippe qui omnia, quae arripuerit, absumat.*

2) Aristoteles libro quinto de hist. animalium] cap. 19. Commemoratur hic lapis etiam ap. Plin. H. N. XXXIV. 2.

3) libro quincto Naturalium Quaestionum] cap. 6. Paulo post pro *generantur* rectius scribitur cum vetustis libris *generari*.

4) Plinius libro undecimo] cap. 36. sect. 43. Ibi nunc legitur *maioris muscae magnitudinis*. *F.*

Caput II.

1) Hippolytus, Cardinalis Ferrariensis] vide de eiusdem Cardinalis laudibus lib. XI. cap. 15.

2) inceptor] voc. Terentianum, Eun. V. 8, 4. *O Parmeno mi, o mearum voluptatum omnium inventor, inceptor, perfector!*

3) cataplasmatis] voc. ex arte eorum, qui manu medentur, repetitum. Forma abl. in *is* legitur apud Celsum.

Caput III.

1) cordati viri] voc. *cordatus* est Ennianum, i. q. sapiens, prudens, φρόνιμος. Nam olim multi philosophi existimabant, sapientiam humanam positam esse in corde; vid. Cic. Tusc. I. 9, 18. ubi laudatur Ennii versus:

Egregie cordatus homo, catus Aeliu' Sextus.

cfr. Drakenb. ad Sil. Ital. XIII. 803. p. 684. Müller ad Cic. de Or. I. 45, 198.

2) κακοτεχνίας] i. e. perversae, non verae artis; legitur apud Athenaeum lib. XIV. p. 631. E.

3) Periclem] Plutarchus de Phocione refert, Apophthegm. p. 188. A.

4) Antimachus] natus erat in oppido Ioniae Claro prope Colophonem sito, aequalis Platoni. Multa scripsisse narratur carmina epica, ut Lyden, Thebaidem, Epigonos et carmen laudatorium in Lysandrum. Quorum carminum quodnam h. l. intelligendum sit, certo quidem dici non potest, sed ex Plutarchi vita Lysandri coniici licet, fuisse laudes in Lysandrum scriptas. Res autem a Cicerone (Brut. cap. 51.) ita narratur: *nec enim posset idem Demosthenes dicere, quod dixisse Antimachum, Clarium poëtam ferunt; qui quum convocatis auditoribus legeret magnum illud, quod novistis, volumen suum, et*

eum legentem omnes praeter Platonem reliquissent, legam, inquit, nihilominus: Plato enim mihi unus instar est omnium millium.

5) **illud Epicuri]** cf. Sen. Epist. 7. *Egregie hoc tertium Epicurus quum uni ex consortibus studiorum suorum* (Metrodoro) *scriberet: Haec, inquit, ego non multis, sed tibi: satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.* Cf. Hom. Iliad. IX. 126. Similiter dicitur: ἀντί νυ πολλῶν λαῶν ἐστὶν ἀνὴρ, ὅν σε Ζεὺς κῆρι φιλήσῃ.

6) **Cato ille noster, inquit]** ad Attic. II. 5.

7) **alibi de Peducaeo]** ad Attic. XVI. 11.

8) **a Seneca]** cf. Epist. 7. *Democritus ait: Unus mihi pro populo est, et populus pro uno. Bene et ille quisquis fuit — ambigitur enim de auctore — quum quaereretur ab illo, quo tanta diligentia artis spectaret ad paucissimos perventurae? Satis sunt, inquit, mihi pauci, satis est unus, satis est nullus.*

Caput IV.

1) **libro XXIII.]** cap. 13. Locus hic Livianus nunc ita legitur: *Itaque ingenti consensu fit senatus consultum, ut Hannibali quattuor Numidarum millia in supplementum mitterentur, et quadraginta elephanti et argenti mille quinquaginta talenta.*

2) **e libro XXVI.]** cap. 27.

Caput V.

1) **dum se calor frangat]** i. e. imminuatur, tolerabilior fiat; ita Cicero quoque de Or. I. 62, 265. *Nunc et Scaevola, quoniam in Tusculanum ire constituit, paullum requiescet, dum se calor frangat.*

2) **Rhetorica quoque, inquit]** statim ab initio libelli.

3) sero] nunc vulgo legitur, et legitur iam in edit. Phil. Beroaldi, Argentor. 1510. Deinde: *vetus senatus consultum, item censorium edictum.*

4) Agellium] i. e. Aulum Gellium, ut alibi scribere solet Muretus. Vide Giphan. de hac scriptura disputantem in Mur. Epp. p. 507. 510. 543. Gellianus autem locus legitur Noct. Attic. lib. XV. cap. 11.

5) dum utilia et necessaria, dum] melius nunc utroque loco *tum* scribitur: et sic iam apud Beroaldum. *F.*

6) in libertatem] hoc nunc receptum, et legitur vulgo in editt. *F.*

7) ita scribit] cap. 2.

8) significat] probatum a Wolfio, neque tamen in contextum receptum. *Atratino* autem nunc vulgo legitur. Eius in Cic. Orat. pro Coelio frequentissima mentio. Beroald. *Cratino* sine *a. F.*

9) quod ait] cap. 3.

10) ianitor indigne] recentissimae editiones habent: *ianitor, indignum! dura religate catena.*

11) Nuncionum] vid. cap. 4.

12) aestimatores] „*potius* existimatores. *Vide quae notavimus ad T. I. p.* 43." Ruhnk. Ibi hoc discrimen constituerat (laudato Gronovio ad Liv. XXXIV. 2. et ad Gell. I. 3.): *existimator* est index; *aestimator*, qui pretium constituit, res inter se componit, ut quid praeferendum, quid posthabendum sit, intelligat. *F.* Vid. quae scripsi ad Mureti Epp. et Oratt. sel. p. 267. et 282.

13) inquit] cap. 5.

14) pari oculorum] Oudendorp. Ernest. Wolf. alii scripserunt *par oculorum.* Oudendorp. et Wolf. praeferendam censent Statii coniecturam: *exstrisse s.*

extrivisse pro *exstitisse*, quoniam in ed. pr. auctoritate Mur. scriptum sit *exstricte*. Vid. Oudendorp. ad h. l.

15) a Cicerone] vid. Philipp. II. 17. *Et vero adhibes ioci causa magistrum, suffragio tuo et compotorum tuorum, rhetorem, cui concessisti, ut in te, quae vellet, diceret.*

16) Astydamantibus] de Astydamante, qui hic ironice commemoratur, confer Menandri et Philemonis Rell. ed. Meineck. p. 425. Diogen. Laërt. II. 43. Tangere autem hic quoque videtur Lambinum, ut infr. lib. XVII. 11. cf. Schol. in Sen. T. III. p. 78. F. Ibi haec leguntur: „*Mihi autem alienae utilitati servire consilium est: ostentationem illis relinquo, qui cum unam aut alteram litterulam corrigunt, praedicant εὐστοχίαν suam, Musarum fidem implorant seque tam perspicaces fuisse mirantur.*" Quae h. l. commemoratur *εὐστοχία* est illa, imprimis criticorum, facultas et virtus, ex qua facile et recte inveniunt, quae vera sint, quae falsa et quae potissimum medela locis non sanis et corruptis adhibenda sit.

17) de C. Albutio] vid. cap. 6.

18) in comparationem se dimittere] minus recte; legendum est: *se demittere.* Vix enim dici potest: *in compar. se dim.* Cf. Gronov. ad Liv. III. 35. Paulo post *incipere* reposuit quoque Wolfius. Idem vero pro *declamare* posuit cum Oudendorpio *declamabat.*

19) tantummodo] hanc scripturam constanter tuentur editt. recentiores omnes; sed *quamque* receptum est pro vulg. *quamquam.*

20) et rursus cum in cognitione etc.] melius nunc: *Et rursus in cognitione caedis, Mediolani apud L. Pisonem proconsulem, defendens reum, quum cohibente lictore nimias laudantium voces ita excanduisset, ut et deplorato Italiae statu* cet. Vetus lectio

erat: *cum cohiberent lictores*, ubi nunc *cohibente lictore*. Illud *et* etiam Beroaldus omittit. *F.*

21) in extremo] in compar. Dion. et Brut. cap. 5.

Caput VI.

1) illo versu] vid. Epod. II. 5.

2) cum Murena comparans] pro Mur. cap. 9.

3) vetus poëta Graecus] Plutarchus quidem nihil dicit, ex quo efficiatur, auctorem illorum verborum poëtam fuisse; neque in ipsis verbis quidquam inest, unde id colligi possit. *F.*

4) in Nicia] cap. 9. pag. 529. A.

5) λεπτολογήματα] i. e. minutae et subtiles de rebus doctis disputationes, commentationes.

6) tertio Odarum] Carm. XVII. 11.

7) aquae augurem] i. e. pluviam imminentem crocitatione nuntiantem. Similiter Ovid. Am. II. 6, 34. *Pluviae graculus augur aquae.* Et Arat. Dios. 1022. *Χειμῶνος μέγα σῆμα καὶ ἐννεάγηρα κορώνη Νύκτερον ἀείδουσα.*

8) ab Euphorione] vide A. Meinecke de Euphor. Chalcid. vita et script. p. 134. *F.*

9) Eius enim citantur haec] Schol. Nicandr. Ther. 406.

10) libro secundo] Carm. VII. 23.

11) Aliis quoque locis] ut Carm. lib. I. 36, 15.

12) et alibi] lib. IV. 11, 2.

13) memorantur] cf. Plutarch. vit. Timol. cap. 26. et Potter. Archaeol. Graec. T. I. p. 991. sq.

14) in Isthmiis victores] cf. Potter. Archaeol. Graec. T. I. p. 996.

15) hyperaspisten] Graec. voc. idem quod defensorem, vindicem.

16) cuius haec sunt] est carm. 62. ex recens. Brunck.

Libri XVII. Caput I.

1) ex Accusatione] v. Verr. IV. 57, 126. Cf. Zumpt. Gr. Lat. §. 437. N. 2. Ramsh. §. 107, 6. 144, 1.

2) poterat pro *plenam* dicere *refertam*] non satis circumspecte hoc dicitur a Mureto: statim enim post illa, quae supra allata sunt, sequuntur verba: *villas refertas. F.*

3) magnam fuisse multitudinem eorum cet.] sic recte correxit Ruhnkenius. Ad scripturam vulgarem „*multitudinem eorum illorum, qui — exspectarent*" haec annotavit: „*Sic legitur in M. Velseri editione. Sed Muretus scripserat: m. f. multitudinem eorum, qui fanorum ornamenta spectarent.*" F.

4) Cicero in Miloniana] cap. 24.

5) ad Atticum] est ep. 14. init.

6) in oratione pro Sextio] cap. 10, 23.

7) conferta et plena voluptatibus] ex ed. Rom. et Venet. rectius scribitur *et conferta et plena*, quam scripturam receperunt Ernest. et Orell. Iuntina ed. habet: *et conferta ac plena.*

8) ex libro tertio de Finibus] cap. 13.

Caput II.

1) De Ulysse Homerus] Odyss. I. 3.

2) Horatius] Art. Poët. v. 142.

3) Solon] vid. Herod. I. 29. — Pythagoras, Plato] Vid. Cic. Tusc. IV. 19, 25. de Fin. V. 19. Mur. Schol. T. III. p. 654. *F.* Ibi haec leguntur: „*Pythagoras in Aegyptum ad Chaldaeos, in Creta cum Epimenide in*

Idaeum descendit antrum: in Aegypto quoque adyta ingressus est. — Plato Cyrenen in Africa, ubi audivit Theodorum mathematicum, in Italiam ad Pythagoreos, in Aegyptum ad Sacerdotes. Decreverat et Magis Persarum congredi, sed impeditus est bellis."

4) aliam quandam rationem secutus est Plato] vid. Plat. de Legg. lib. XII. cap. 12.

5) Aesopus] cf. Fab. 79. ed. Schneider.

6) quid senex ille] in hymn. Hom. in Mercur. v. 36. Versum, qui sequitur, Wolfius uncis inclusit, nec, puto, immerito ei suspectus erat. — Lynceus] de Hesiodo dicitur, qui scripsit carmen didacticum ἔργα καὶ ἡμέρας, v. 365.

7) ait Lucianus] in Lucio sive Asino, cap. 4. extr.

8) nullaque mortales cet.] Ovid. Met. I. 96.

9) idem poëta] Epigr. 52. v. 21. ed. Bip.

10) praeclareque Horatius] Epist. I. 11, 21.

11) illud Hesiodi] ἔργα καὶ ἡμέρ. v. 645. ed. Spohn.

12) hoc Virgilii] Georg. II. 412.

13) capitale] i. e. prorsus egregium, praeclarum.

14) illud Sophoclis] apud Athen. III. p. 122. C.

Caput III.

1) Haud vidi magis] de hoc loquendi genere conf. supra X. 13. ubi iisdem fere exemplis utitur. *P.*

2) subiicit servus] vid. Plaut. Poenul. I. 1, 13.

3) in Amphitruone] act. II. sc. 2. v. 47.

4) in Captivis] act. III. sc. 4. v. 29.

Caput IV.

1) cum interpretatione Romuli] Amasaei, de quo vid. lib. VIII. cap. 15.

2) alioqui] voc. Livio imprimis familiare.

3) transfugerit] ponitur hoc voc. de iis, qui suis partibus relictis ad alteras transeunt et propterea male notati sunt, non laudantur. Honestius est perfugere vel profugere ad hostes. Nam qui profugiunt, tutiorem quaerunt locum et auxilium.

4) inquit] Anab. I. 9, 29.

5) litteras enim] cf. Anab. I. 6, 3. sq.

Libri XVIII. Caput I.

1) Apud se non esse] legitur non semel apud Terent. cf. Heaut. V. 1, 44. *Prae iracundia, Menedeme, non sum apud me.*

2) exisse ex potestate] vid. Cic. Tusc. III. 5, 11. *Itaque nihil melius, quam quod est in consuetudine sermonis Latini, quum exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur, iccirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis, cui regnum totius animi a natura tributum est.* Cf. Davis. et Kühner. ad h. l. et Cic. Ecl. p. 405. (ed. 3.) Tusc. IV. 36, 77. Iratos proprie dicimus exisse de potestate, id est, de consilio, de ratione, de mente.

3) ad Lollium] vid. Hor. Ep. I. 2, 60.

4) ὑποσόλοικος] i. e. non satis aptus, congruens; ineptus.

5) dolor quod suaserit amens] per se quidem coniectura commoda et satis speciosa: tamen non praeferenda difficiliori scripturae vulgatae vetustorum librorum auctoritate firmatae. Recte igitur iam Bentleius defendit vulg.: *et mens.* Nam poëta h. l. *mentem* posuit pro vulg. *animum*, quod est Graec. θυμός, ira, animus vehementius commotus. Similiter v. 62. Hor. scri-

4) **grandioris poëmatis**] epici illius, quod inscribitur *Orlando furioso*.

5) **Francisco Petrarchae**] longum est et nostro instituto, quod sequimur, in hac annotatione scribenda alienum talis ac tanti viri divinas laudes persequi. Paucis tantum ipsius vitam et maxima in rem literariam merita attingamus. Oriundus erat Aretio, quod est oppidum Etruriae (Toscana hodie dicitur) satis nobile, a. Chr. 1304. Quum iis doctrinis, quibus puerilis aetas ad graviores disciplinas utiliter colendas praeparari solet, probe instructus esset, ius dicere coepit in urbe Galliae eruditis viris illa aetate clarissima, quae latine dicitur Mons Pessulanus (Montpellier), deinde Bononiae. Verum in hoc studio non multum profecit, acriore veterum literarum, Latinarum et Graecarum amore ductus. Patre a. Chr 1326. mortuo prorsus abiecit iuris prudentiam et inter sacerdotes se ascribi curavit. Inde ab eo tempore unice vixit doctae antiquitatis cognitioni et poëticis studiis. Imprimis eo meritus est non modo de aequalibus, sed etiam de posteris, quod omni cura, opera, auctoritate maximisque sumptibus conquisivit vetera literarum artiumque monumenta adhuc vel ignorata, vel neglecta et contempta. Iure igitur annumerari potest illis viris saec. XIV. qui praecipue fecerunt, ut humanitatis studia primum in Italia ac paulo post in Gallia, in Germania, in aliis Europae terris renascerentur laeteque efflorescerent. Atque haec quidem merita quamquam summa sunt et immortali memoria digna: tamen vulgo maior celebrari et praedicari solet illa laus, quam sibi Petrarcha peperit mollissimis et suavissimis carminibus, quae canunt Lauram, feminam non minus morum honestate et integritate commendabilem, quam mira quadam corporis venustate conspicuam. Eleganter haec carmina nostra memoria germanice iisdem metris reddere elaborarunt viri hac in arte exercitatissimi **Io. Dieter. Gries, W. Aug. Schlegel, Car. Streckfuss** et **Car.**

Förster. Docta opera Petr. et multa carmina Latino sermone consignata prodierunt iunctim. Basil. 1496 et 1581. Mortuus est Petrarca a. Chr. 1374 in vico Arqua non procul Patavio. De vita summi viri exposuerunt multi, ut de Sade, Tiraboschi, Fernow, alii. De meritis Petr. in humanitatis studia imprimis legendus est Heeren in libro utilissimo *Gesch. der class. Literat.* T. I. p. 258. sqq.

6) Petrus Bembus] nat. Venetiis a. Chr. 1470. homo Latine doctissimus, nec Graecarum literarum, quas accepit a Constantino Lascari, imperitus erat. Latine scribendi arte, qua non mediocriter excellebat, ita commendatus est popularibus suis, ut vocaretur ad res publicas gerendas et postea in Clericorum ordinem receptus, Leoni X, Pontifici Romano una cum Sadoleto esset a secretioribus epistolis et anno aetatis sexagesimo nono Cardinalis dignitate ornaretur. Mortuus est a 1547. Nimia ac paene morosa cura, qua Ciceronis orationem imitari studebat, effecit, ut minus nativum, minus facile et suave sit dicendi genus, quod in libris eius, maxime in Historia Veneta, reperimus. Nec poëtica laude caruit: nam multos versus scripsit et Latino et Italo sermone.

7) dimetiuntur] i. e. accurate, magna cura metiuntur. Ita Cicero quoque scribit, ut: *syllabas dimetiri; verba dimensa.*

8) Dionysius Halicarnasseus] vid. Vol. V. p. 208. ed. Reisk.

9) M. Fabius libro octavo Institutionum] cap. 5. §. 64. cf. Diog. Laërt. III. 37. et P. Victor. Var. Lect. IX. 5.

10) in ceris] in ed. Spalding. omissa est praepos. *in.*

CAPUT IV.

1) a Thrasymacho] cf. Mur. commentar. in Aristot. Ethic. T. III. p. 366. sq. et in Plat. Remp. p. 550.

2) apud Platonem] de Rep. I. p. 338. C.

3) Flaccus] cf. Sat. I. 3, 98. *Atque ipsa utilitas, iusti prope mater et aequi.*

4) nullis infrenata legibus] i. e, nullis legibus coërcita, impedita; *infrenatus* rarius ponitur improprie pro *frenatus*. Apud Plin. maiorem legitur: *infrenare impetus*, et *navigia infr. ancoris.*

5) ut Homerus] vid. Il. I. 403. II. 811. XIV. 289. Omnes Homericos locos huc pertinentes enumeratos vid. apud Lakemacher. Observ. phil. III. 4. p. 250—269. cf. Koen. ad Greg. Cor. p. 92. ed. Schaef. Heind. ad Plat. Phaedr. p. 268. *F.*

6) Silent inter ista miserae leges] similiter Cicero Mil. 4. *Silent leges inter arma*; et Auct. Consol. ad Liv. v. 85. *iura silent.* Saepe enim *silere* ponitur improprie ut Gr. σιωπᾶν, cui oppositum est *strepere*, *fremere*, et idem fere significat quod *quiescere*, *cessare*. Non plane idem declarat *tacere* (σιγᾶν), cui opponitur *loqui*, *dicere*, nihil amplius proferre, continere linguam, quod non commode poni potest de rebus inanimatis; cf. Doederlein's Synonym. P. I. p. 82.

7) pastorem populi] Homerico more, ut ποιμὴν λαῶν, quod saepe legitur.

8) Aristoteles] cf. Polit. III. 13. extr.

9) libri illi] scil. sacri, divini libri; cf. Timoth. I. 9. οἴδαμεν δὲ, ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται, εἰδὼς τοῦτο, ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται.

10) Dionysius iniquo animo tulit] cf. Diogen. Laërt. III. 18.

11) hulcera] vulg. scribitur *ulcera*, idque recte. Nam licet *ulcus* duci possit a Gr. ἕλκος, tamen satis notum et illud est, spiritum asperum Graec. vocc. non raro a Romanis mutatum esse in tenuem; vid. Voss. Art. Grammat. p. 144.

12) κρεῖττον, ὃ συμφέρον] Menagius prorsus nihil mutavit, adeoque συμφέρον restituit. Recte, opinor. *F.*

Caput V.

1) libro tertio Anabaseos] cap. 2. §. 10—23.

2) ne concidant animis] eodem modo Hirt. B. G. VIII. 19. *Hostes concidunt animis atque itineribus diversis fugam quaerunt.* Et, *animus concidit* ap. Ciceronem.

3) experimento cognoverint] praeeunte Sallustio ita scripsit; vid. Bell. Iug. cap. 46. *Sed Metello iam antea experimentis cognitum erat genus Numidarum infidum.*

4) legitur — hoc modo] lib. III. cap. 2. §. 23.

5) μηδ' οἱ ποταμοὶ διήσουσι] hanc vulgatam scripturam recte retinuerunt etiam recentiores libri Xenophontei editores. Speciosa tantum, non recipienda est Mur. coniectura. Commoda est sententia vulgatae lectionis, nec debebat Dindorfius recipere paucorum librorum scripturam διοίσουσιν. Cfr. Poppo et Krüger ad h. l.

Caput VI.

1) Servius] Maurus Honoratus, clarus Grammaticus Romanus, quem altera parte saec. IV. p. Chr. vixisse multi existimant. Imprimis nobilitatus est commentariis, quibus Virgilii Eclogas, Georgica et Aeneidem explanare studuit. Nec tantum res grammaticas spectavit, sed etiam ea, quae pertinent ad antiquitates, ad historiam et ad fabulas. Commemorat quoque non raro locos scriptorum deperditorum; cfr. Fabric. Bibl. Lat. T. I. 12. §. 5. p. 329. Heyne de antiq. Virgil. interprett. p. 536. Bähr's *Gesch. der röm. Liter.* p. 91.

2) quarto Aeneïdos] v. 419.

3) pro si potuissem] in ed. Bas. illud pro deest; ed. Genev. 1656. omnia alio ordine exhibet et corrupte: et sic etiam ed. Alb. Lion. T. I. p. 289. *F.*

4) omnia praecepi — peregi] vid. Virg. Aen. VI. 105.

5) libro tertio de institutione Cyri] cap. 1. §. 23—25.

Caput VII.

1) exponebantur in scholis cet.] recte ac sapienter id fecerunt illius aetatis homines: refertae enim sunt institutiones oratoriae Quintiliani bonae frugis praeceptis et utilissimis sententiis, quas recentior aetas non raro pro novis inventis venditavit.

2) laboris fugitans] similiter Ter. Phorm. IV. 3, 18. *fugitans litium*, et ap. Caes. B. C. I. 69. *fugiens laboris.*

3) dispendiosa compendia] lusus quidam verborum est; adiectiv. *dispendiosus* semel legitur apud Col. II. 21. Ruhnk. verba ita transponenda suadet: *et omnium partium philosophiae* cet.

4) in peius ruere cet.] Virg. Georg. I. 200. cf. Aen. II. 169.

5) quos endo coelo — merita locarunt] repetita sunt haec verba ex Cic. de Legg. lib. II. 8, 19. ubi afferuntur legg. tabb. verba ipsa: *divos et eos, qui coelestes semper habiti, colunto et ollos, quos endo coelo merita locaverunt, Herculem, Liberum, Aesculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum.* Voc. *endo* est prisca vox pro *in*, quod multi libri veteres exhibent; vid. Goerenz. ad l. c.

6) vera et solida eruditio] similiter saepe Cicero: *vera et solida gloria; solida veraque gloria;*

solida laus; solida utilitas. Quare non debebat Ruhnk. in Not. ad Mur. (T. I. p. 13. Opp. Mur.) vituperare Muretum, quod scripserat *solida doctrina.* „*Solida doctrina,* inquit, *ἄκυρον est nec Latinis usitatum: ut mirer elegantissimum librum, quo Philosophiae elementa traduntur ab Ernesto, inscriptum esse: Initia solidioris doctrinae.*" At ipse Ruhnkenius in orat. de Graec. artt. et doctr. inventrice scripsit: *Haec* (philosophia) *est illa barbariae et immanitatis victrix, veritatis indagatrix, solidioris doctrinae parens* etc. Cf. Matthiae Exempl. Eloq. Lat. p. 135.

7) nedum instituta] hunc verbi *nedum* usum exemplis tuetur Sciopp. de stil. histor. p. 128. ed. Fabri. *F.*

8) haec ipsius verba sunt] vid. lib. VI. prooem. §. 4. et 6.

9) felix decessit, et quod nefas erat] Spaldingius ordinem horum non mutat, sed verbum *oblectabar* (pro quo alii *orbitabar*) inducendum iudicat, ita ut verba *liberis superstitibus* absolute posita sint. *F.*

10) ut in malis agerem] haec iam a Gesnero omissa. *F.*

11) ostenderit] ita etiam scriptum est in ed. Gesneri; Spaldingius autem merito vulgata reiecta posuit *ostenderet.*

12) in vulgatis libris ita legimus] vid. §. 11. 13. 14. et 16.

13) iamque non noster] haec recepta. *F.*

14) Atticae eloquentiae] Spalding. legendum suspicatur *avitae eloquentiae*, sed verba *omnium spe* spuria iudicat. *F.* At mihi non damnanda videtur vulgata scriptura *Atticae eloquentiae*, nam Quintil. XII. 20, 26. similiter scribit: *Si quid exierit numeris aptius, fortasse non possit; sed tamen si quid exierit: non erit*

Atticum? Melius de hoc nomine sentiant credantque Attice dicere esse optime dicere.

15) imperitiae aut fortunae] Spalding. *imperitanti fortunae.* Deinde idem: *aequum est et praeparabamus. F.*

Libri XIX. Caput I.

1) Graecorum levitatem insectatur] velut ad Q. Fr. I. 1. *Graeci fallaces et leves.* ibid. paullo post: *Graecorum familiaritates parum fideles sunt.* pro Flacc. 11. §. 24. *Ne hominibus, levitate Graecis, crudelitate barbaris, civem ac supplicem vestrum dederitis.* de Or. I. 23, 105. *Gerendus est tibi mos adolescentibus, Crasse, qui non Graeci alicuius quotidianam loquacitatem sine usu, neque ex scholis cantilenam requirunt* cet. et paullo ante §. 102. *Quid? mihi nunc vos, inquit Crassus, tanquam alicui Graeculo otioso et loquaci, et fortasse docto atque erudito, quaestiunculam ponitis?* et cap. 11. §. 47. *Verbi enim controversia iam diu torquet Graeculos homines, contentionis cupidiores quam veritatis.*

2) sed etiam superiorem facit] ut Tusc. II. 15, 35. *O verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas, Graecia!* de Fin. III. 2, 5. *Etsi saepe diximus et quidem cum aliqua querela non Graecorum modo, sed etiam eorum, qui se Graecos magis, quam nostros haberi volunt, nos non modo non vinci a Graecis verborum copia, sed esse in ea etiam superiores.* et lib. I. cap. 3. §. 10. *Ita sentio, et saepe disserui, Latinam linguam non modo non inopem, ut vulgo putarent, sed locupletiorem etiam esse, quam Graecam.* Cfr. quoque Plutarch. in vit. Cic. cap. 37.

3) libro secundo Tusculanarum] cap. 15.

4) laborat e dolore misera] vid. Ter. Andr. I, 5, 33.

5) laborantes utero puellas] Hor. Carm. III, 22, 2. Apud poëtas autem *puellae* non modo dicuntur virgines, innuptae feminae, sed etiam nuptae iam viris mulieres, velut apud Ovid. Amorr. II. 3, 18. *Tuque laborantes utero miserata puellas, — lenis ades precibusque fave Ilithyia.* Et apud Hor. Carm. III. 14, 10. *puellae iam virum expertae.* Similiter apud Graecos κουρίδιοι ἄλοχοι et παρθένοι.

6) qui laborat podagra] Mart. Epigr. I. 99, 1.

7) e secundo de Finibus] cap. 28. extr. cf. Philipp. XI. 4. init.

8) accubationem epularem] de Senect. cap. 13. §. 45. Exquisitior et sine dubio genuina scriptura, quam nunc optimae editiones tuentur, est: *accubitionem epularem.* Hanc veram lectionem servavit Nonius cum duobus Codd. Manutii et Oxon.; vid. Gernhard. ad h. l.

9) convivere] bis legitur hoc significatu apud Quintilianum, lib. I. 6, 44. et lib. VII. 3, 31.

10) συγχορτάζεσθαι] ab ipso Mur. formatum videtur. *F.* In vulgatis lexicis legitur tantum adiectiv. σύγχορτος.

11) Varro] apud Non. I. 115. p. 28. ed. Merc.

Caput II.

1) libro quarto Anabaseos] cap. 4. §. 13.

2) conglaciassent frigore] Cic. N. D. II. 10, 26. *Atque aquae etiam admistum esse calorem, primum ipse liquor aquae declarat et effusio, quae neque conglaciaret frigoribus, neque nive pruinaque concresceret.* Apud Plinium H. N. II. 60. legitur quoque *conglaciari.*

3) chrismatis] est Graec. voc., i. q. unguentis iisque non liquidis, sed crassioribus, *Fettigkeiten,* non

Salben, Salböle, Duftöle, quae quidem dicuntur Graecis μύρα. Legitur demum apud Tertullianum. Non erat cur offenderet vulg. scriptura Muretum. Nam χρίσματα latius patet ac de omnibus ponitur unguentis non tam liquidis et bene olentibus, quam de lentis, quae inducuntur alicui corpori; vid. Poppo et Krüger ad locum Xenophonteum. Ad ipsam rem illustrandam facit locus Plin. H. N. XXVIII. 37. *Usus axungiae* (i. e. suillae adipis inveteratae) *est ad emollienda, excalfacienda, discutienda purgandaque. Sincera axungia medetur ambustis vel nive: — prodest et confricatis membris itinerumque lassitudines et fatigationes levat.*

4) unus ex eruditissimis] Turnebus ad Theophr. lib. de odorr. p. 20. l. 38. Opp. T. II.

5) σούσινον] nemo, quod sciam, editorum Xenoph. hanc coniecturam recepit; et facile ea carere possumus. Nec Brodaei coniectura κίκινον (cf. de oleo ex arbore κῖκι expresso Herodot. II. 94.) pluris facienda est.

6) Galenus vocat] in Hippocr. gloss. s. v. ἀνθινόν.

7) a thyia arbore] proveniebat haec arbor odora in Africa et eadem fuisse videtur, quae Homero dicitur θύον; cf. Odyss. V. 60. Τηλόθι δ' ὀδμὴ κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει. Plin. H. N. XIII. 30. *Nota etiam Homero fuit* (citrus): *thyon Graece vocatur, ab aliis thya* (thyia). *Hanc itaque inter odores uri tradit in deliciis Circes, quam deam volebat intelligi. Theophrastus magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes quandamque immortalitatem materiae in tectis contra vitia omnia incorruptae.*

Caput III.

1) Dixi alias] cf. lib. XV. cap. 19.

2) male ominatis Parcite verbis] sunt Horatiana verba, Carm. lib. III. 14, 11. sq.

3) et alii] dicit sine dubio Lambinum, qui sua in edit. scripsit *male nominatis Parcite verbis*, quam scripturam multi veteres libri tuentur. Bentleius, reiecta utraque lectione *male ominatis* et *male nominatis*, ex aliorum librorum scriptura *malen ominatis* fecit *mala inominatis*. Mureti autem et Schotti lectionem *maled ominatis* more suo ita ridet: „*in quo ridiculine sint magis, an odiosi, in dubio est; cum rubiginem hanc nostro affricare studeant, quam in Ennio Naevioque et cascis Epicorum carminibus vix aequis auribus accipimus.*" Lambini scripturam nostra memoria retinuit Io. Chr. Iahn et laudat Fr. Bothe.

4) est illud Plauti] Trinum. IV. 4, 2. ubi vid. Lambin.

5) qualin amico] vulgo: *animo*, quod ex Plauto correxi. Cf. Mur. Schol. in Cic. Philipp. II. p. 1005. *F.*

6) ex Phormione] Act. II. sc. 2. v. 16. deinde ad v. 25.

7) Sunt igitur hi] cf. Ennii fragm. ed. Hessel. p. 189. cf. p. 335.

Caput IV.

1) occultum quoddam sacrum] Graec. *μυστήριον*.

2) in consulis domo] ex orat. pro domo cap. 39. apparet, hoc sacrum etiam in domo Pontificis M. vel Praetoris fieri solitum. Ceterum cf. Broukhus. ad Tibull. p. 124. et p. 333. Suet. Caes. cap. 6. Cic. de Harusp. resp. p. 17. ubi cf. Wolf. p. 357. *F.*

3) damium] a Graeco *δᾶμος*, Aeol. i. q. *δῆμος*, erat Festo auctore sacrificium, quod in operto fiebat in honorem bonae deae; quod minime esset *δημόσιον*, id est publicum. Ita dictum est, quod pro populo fiebat, a Dea quoque ipsa *Damia* et sacerdos eius *Damiatrix* appellabatur; vid. Gerh. Voss. Instit. Orat. lib. IV. extr.

4) saepe Cicero accusat Clodium] vid. de Harusp. resp. cap. 17. pro domo cap. 39. sq. Epp. ad Att. I. 12.

5) monebo] minus, opinor, Latine dictum pro *notare, dicere, docere.* Saepe recentiores perperam ita ponunt hoc vocabulum.

6) qui eo anno rex esset] cogitandum est de uno novem archontum, qui quotannis Athenis legebantur. Alter enim archon appellabatur βασιλεύς imprimisque res divinas administrabat ac praesidebat sacris in deorum honorem fieri solitis, ut Eleusiniis, Lenaeis, Panathenaeis, Hephaestiis, aliis. Sacra et ipse faciebat pro publica salute. Uxor eius, quae et civis Atheniensis esse debebat et ante non alii marito nupta, dicebatur βασίλισσα et partem sacrorum accurabat; cf. Potter. Archaeol. Graec. T. I. p. 158. 304. 497.

Caput V.

1) Horatius Cocles] vid. Liv. II. 10. Cic. de Legg. II. 4, 10. de Off. I. 18, 61. Sen. Ep. 120. ante med.

2) quantum uno die circumarasset, dedit] sunt Liviana verba, lib. II. cap. 10. *Grata erga tantam virtutem civitas fuit: statua in comitio posita; agri, quantum uno die circumaravit, datum. Privata quoque inter publicos honores studia eminebant. Nam in magna inopia pro domesticis copiis unusquisque ei aliquid, fraudans se ipse victu suo, contulit.*

3) neque a Livio] vid. l. c.

4) neque a Dionysio] Halicarnassensi scilicet, Antiq. Rom. lib. V. cap. 25.

5) neque a Plutarcho] cf. Poplicol. cap. 16. p. 106. A.

6) uno die circuire posset] Lips. et Ruhnk. *circuire potuisset.* Uterque etiam reiicit istam Mureti

opinionem, et ea, quae a Seneca narrantur, ad M. Curium Dentatum referunt, Plinio H. N. XVIII. 3. et Valer. Max. IV. 3, 6. auctoribus. Cf. Ios. Castal. Observ. in Crit. VI. 2. *F.*

7) sacrorum certaminum] intelligenda sunt sollemnia ista certamina, quae in Graecia olim maxima hominum frequentia magnisque apparatibus celebrata fuisse scimus.

8) non auro ac gemmis nitentem] in ea re narranda sibi non constat Muretus; vid. lib. IV. cap. 7. (5.). *Solebant autem* (Olympionicae) *inter cetera donari coronis aureis.*

9) pineam et oleaginam coronam] pineis coronis donabantur victores in certaminibus Isthmiis; cf. Potter. Archaeol. Graec. T. 1. p. 996. Oleaginae autem coronae decernebantur Olympionicis; cf. Potter. l. c. p. 973. et Plin. H. N. XV. 5. *Athenae quoque victores olea coronant, Graeci vero oleastro Olympiae;* et Nep. Thrasybul. cap. 4. *Huic pro tantis meritis honoris corona a populo data est, facta duabus virgulis oleaginis;* et apud Valer. Max. II. 6, ext. 5. *duobus oleae connexis ramulis clarum Periclis caput cingendo.* Nepos autem de Thrasybulo paullo post: *Illa igitur corona contentus Thrasybulus neque amplius requisivit, neque quemquam honore se antecessisse existimavit.*

Caput VI.

1) Cyri Paedia] mire dictum. Alibi in hoc libro Muretus vel simpliciter *Παιδείαν* vel Cyri institutionem dicit. Eodem tamen utitur in Not. in Sall. T. IV. p. 179. ima. *F.*

2) potissime] paene suspectae auctoritatis vocabulum; Ciceroni saltem pro certo tribui non potest. Nam pro Mur. cap. 2, 4. scriptura dubia est nec cunctis cri-

ticis probata. Legitur semel apud Celsum, lib. III. 6. med. Quae apud veteres rarissime vel semel leguntur, caute sunt imitanda.

3) apud Xenophontem] cf. Cyrop. I. 4, 4.

4) imitatus erat Sallustius] in fragm. No. 62. ed. Gerlach. p. 248. ex ed. Hottinger. p. 287.

5) de re militari] cf. Veget. lib. I. cap. 9.

6) ut hoc] ex ed. Gerlach. p. 226. No. 1. ex ed. Hottinger. p. 249.

7) Agellium] i. e. A. Gellium, lib. XIII. cap. 29. cf. ad XVI. 10. Idem fragmentum etiam apud Nonium s. v. *faciem* p. 52. ed. Merc. exstat, sed ibi legitur: *in occidentem quam in orientem latior*. Editiones Sallustii cum Gellio faciunt. *F.*

I. INDEX RERUM PRAECIPUARUM,

QUAE MURETI VARIIS LECTIONIBUS SELECTIS CONTINENTUR.

I.

L.

M.

N.

O.

P.

II. INDEX VERBORUM, LOCUTIONUM, RERUM,

QUAE IN ANNOTATIONE EXPLICANTUR ATQUE ILLUSTRANTUR.

A.

L.

M.

N.

O.

P.

T.

U.

CORRIGENDA.

Pag. 82. l. 7. scrib. Euripidi*s* pro Euripid*i*. — p. 95. l. 1. scrib. *Ἦδ'* pro *Ηδ*. — p. 128. l. 2. scrib. donand*a* pro donand*e*. — p. 130. l. 5. infr. scr. *Ὅμηρος* pro *Ομηρος*. — p. 155. l. 10. infr. scr. a*d* se pro *a* se. — p. 207. l. 8. infr. scr. *S*ed pro *R*ed. — p. 222. l. 4. infr. scr. facultates pro fa*l*cultates. — p. 232. l. infr. scr. *l*ibello pro *i*bello. — p. 244. l. 8. infr. pone colon post subornavit. — p. 260. l. infr. scr. facil*i*us pro faciius. — p. 265. l. 7. scr. *ἄντυγα* pro *αντυγα*. — p. 279. l. 1. scr. *τό* pro *το*. — p. 285. l. 4. scr. Ana*-*charsis pro Anarcharsis. — p. 294. l. 5. infr. scr. hodie*que* pro hodie. — p. 306. l. 2. scr. *usi* sunt pro *sunt*. — p. 327. l. 9. infr. scr. fideliter pro fiedeliter. — p. 366. pone *ἐγκέφαλον* pro *ἔγκεφαλον*. — p. 367. pone *φίλον ἐστί μοί τι* pro *φίλον ἐστί μοι τι*. — ibid. pone *φοίνιξ* pro *φοῖνιξ*.

